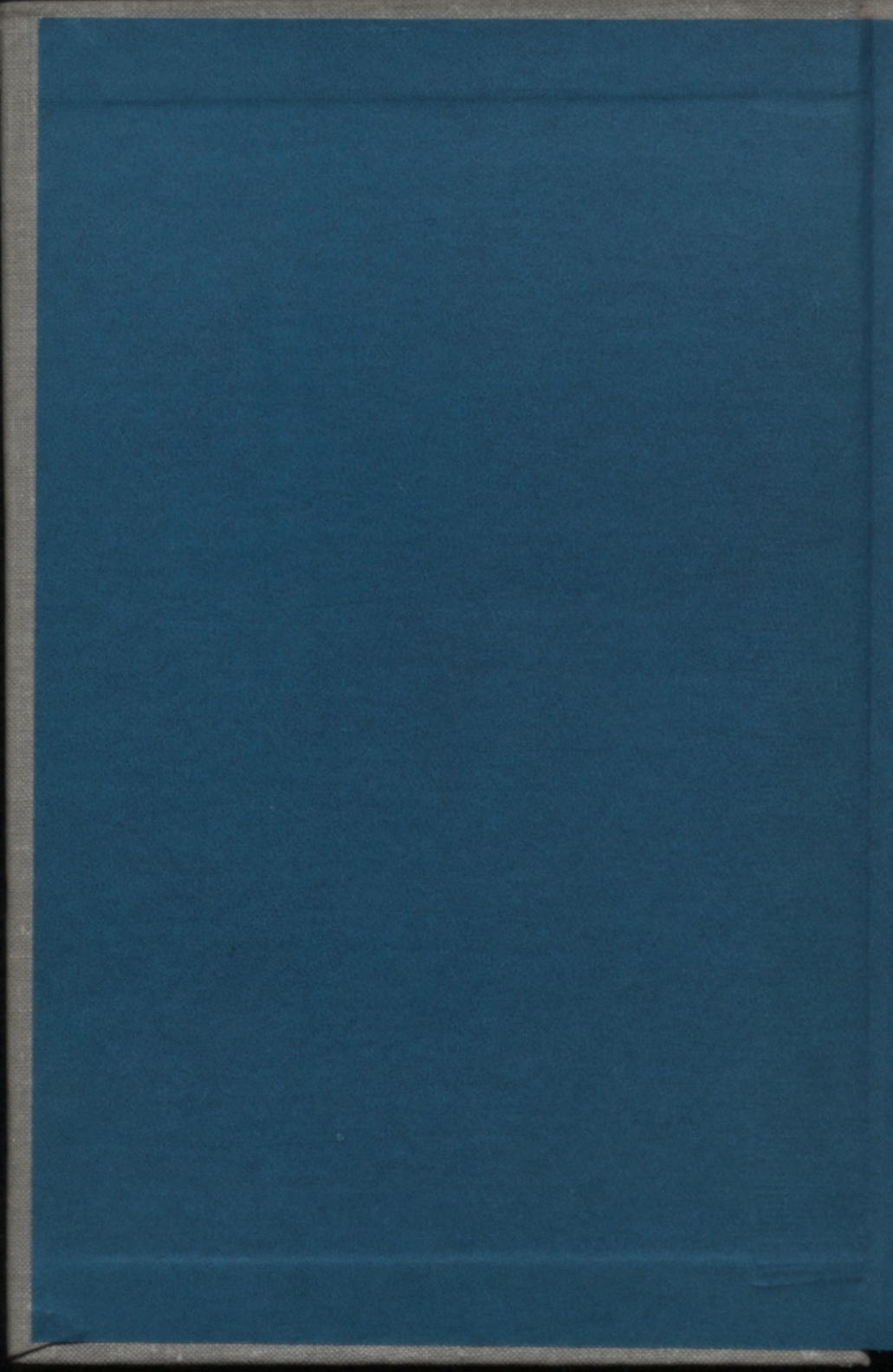
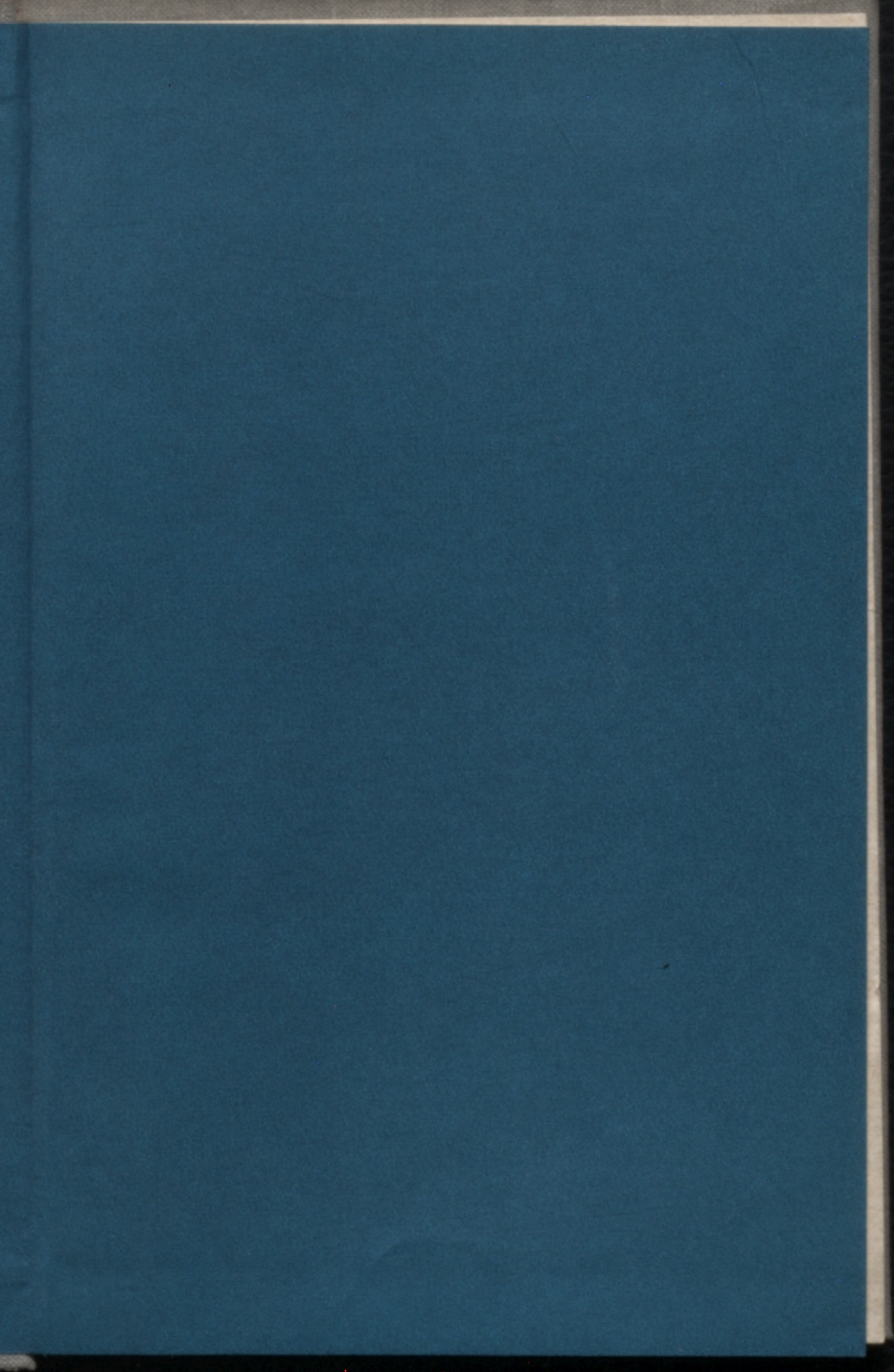

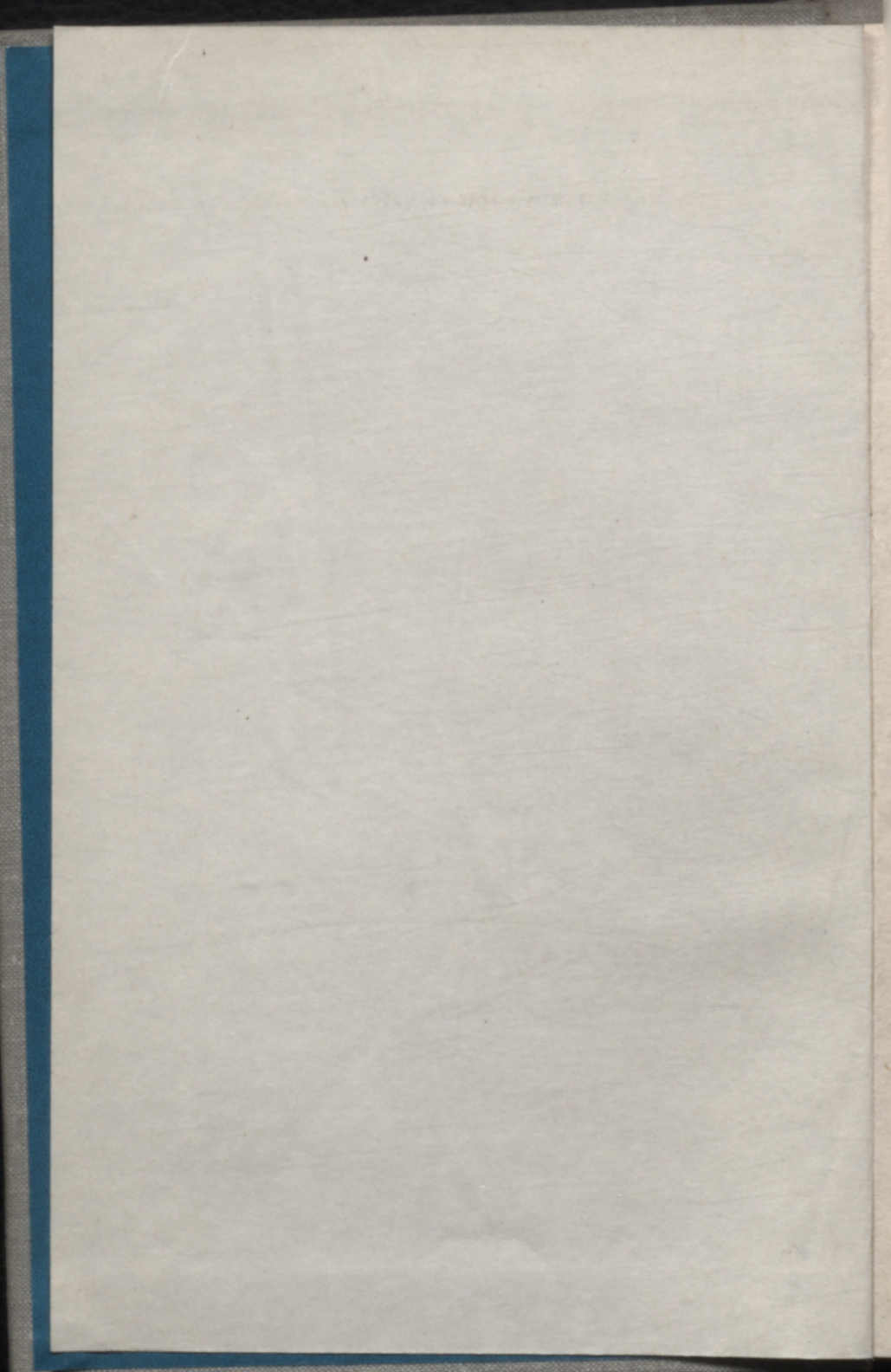
L $\frac{82-3}{43}$

**SOCIĀLISTISKAIS
DZĪVES
VEIDS:**

attīstība
problēmas

1 $\frac{823}{43}$

0.001
L
327

SOCIĀLISTISKAIS DZĪVES VEIDS:

- attīstība
- problēmas

RIGA «AVOTS» 1981

I MV
66.017.81
So 084

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTIS BIBLIOTĒKA

82- ~~9709~~

0307069778

SOCIĀLISTISKĀIS
DZĪVES
VEIDS:

attiecība ■
problēmas ■

Recenzenti: vēstures zinātņu doktors *J. Steimanis*, vēstures zinātņu
kandidāts *K. Sondors*

Redkolēģija: vēstures zinātņu kandidāts *A. Strau-
tiņš* (zinātniskais redaktors), filozofijas zinātņu kan-
didāte *A. Jurciņa*, vēstures zinātņu kandidāts *G. Sto-
roženko*.

Mākslinieks *M. Akselrods*

S 10504-16
M 803(11)-81 16.81.0302020500

© «Avots», 1981

Sociālistiskā dzīves veida attīstības un pilnveidošanas daudzveidīgajiem aspektiem pēdējā laikā mūsu zemē tiek veltīta neatslābstoša uzmanība. Tā nav nejaušība. Sociālistiskā dzīves veida teorijas izstrādāšana, tā attīstības pētīšana ir viens no svarīgākajiem sabiedrisko zinātņu uzdevumiem visās sociālistiskās sadraudzības zemēs.

Mūsu sabiedrība ir sasniegusi attīstīta sociālisma posmu, kurā pilnīgāk izpaužas sociālistiskā dzīves veida būtība, pamatpazīmes un galvenās likumsakarības. PSKP XXVI kongress izvirzīja nepieciešamību pētīt sociālistiskā dzīves veida problēmas.¹

Šajā darbā autori cenšas dot ieskatu gan dzīves veida teorijā, gan raksturot sociālistisko dzīves veidu dažādos aspektos, dažādu subjektu darbības līmenī, ņemot vērā dzīves apstākļu un darbības izmaiņu sakarības.

Sī monogrāfija ir pirmais mūsu republikas zinātnieku kolektīvais darbs, kurā, vispārinot Latvijas PSR statistikas datus un plaši izvērtējot socioloģisko pētījumu materiālus, pamatojoties uz partijas un valsts dokumentiem, analizēti ne vien sociālistiskā dzīves veida vispārīgie jautājumi, bet arī apskatīti padomju dzīves veida galvenie sociālie paveidi. Katrs no sociālistiskā dzīves veida subjektiem (šķira, sociālais slānis, darba kolektīvs u. c.) veic specifisku darbību, kuras analīze ir nozīmīgs ieguldījums sociālistiskā dzīves veida teorijas attīstībā, vispārējo atziņu bagātināšanā.

Grāmatā aplūkoti arī jautājumi, kas saistīti ar ardbiedrību, VĻKJS un darba kolektīvu lomu sociālistiskā

¹ PSKP XXVI kongresa materiāli. R., 1981, 204. lpp.

dzīves veida attīstībā, taču monogrāfija neietver visu
daudzo sabiedrisko organizāciju (kooperatīvo, zinātniski
tehnisko u. c.) darbības analīzi.

Darbā aplūkotas arī svarīgākās sociālistiskā dzīves
veida ētiskās un estētiskās problēmas.

Darbs nepretendē uz visu daudzveidīgo sociālistiskā
dzīves veida jautājumu apskatu. Autori cer, ka šī mono-
grāfija ierosinās turpmākos pētījumus, sekmēs sociālis-
tiskā dzīves veida teorijas tālāku izstrādāšanu.

Grāmatu sagatavojis autoru kolektīvs: A. Strautiņš —
I nodaļas 2. § un 4. §, II nodaļas 1. §, līdzautorībā ar
J. Anufrijevu — I nodaļas 1. §; P. Čeredņaks — I nodaļas
3. §; E. Mūrnieks — II nodaļas 2. §; V. Meņšikovs —
II nodaļas 3. §; M. Krūzmētra — II nodaļas 4. §; G. Sto-
roženko — III nodaļas 1. §, līdzautorībā ar A. Jurciņu —
III nodaļas 4. § un 5. §; O. Agafonovs — III nodaļas
2. §; V. Seļivanova — III nodaļas 3. §; A. Jurciņa —
IV nodaļu.

DZĪVES VEIDS — SVARĪGA
ZINĀTNISKĀ KOMUNISMA TEORIJAS KATEGORIJA

1. Dzīves veida būtība un aktualitāte

Jautājumi, kas saistīti ar dzīves veidu, vienmēr ir nodarbinājuši cilvēku prātus. Jau tālā pagātnē filozofi un valsts darbinieki lietojuši šo jēdzienu, ar to saprotot cilvēku darbību, viņu izturēšanos dažādās dzīves situācijās. Tā, piemēram, Romas slavenais orators Cicerons, runājot par attieksmi pret mantu un bagātību, nosodījis dzīves veidu, kurš orientēts tikai uz šādām vērtībām.¹

Dzīves veida izpētes problēmas sevišķi aktuālas kļuvas mūsdienās, kad izvirzās uzdevums aizvien pilnīgāk izmantot attīstīta sociālisma iespējas un priekšrocības, kad saasinās un padziļinās buržuāziskās un sociālistiskās ideoloģijas cīņa par cilvēku prātiem un sirdīm.

Lai analizētu sociālistiskā dzīves veida attīstības problēmas, kas ir šīs monogrāfijas galvenais uzdevums, mums pirmām kārtām jānoskaidro dzīves veida jēdziens. K. Markss, F. Engelss un V. I. Ļeņins ir definējuši dzīves veidu, raksturojuši faktorus, kas to nosaka, norādījuši uz dzīves veida un dzīves apstākļu attiecībām un mijiedarbību, izdalījuši dzīves veida tipus, tā iespējamus subjektus, šķirisko raksturu, kā arī izteikuši svarīgas atziņas par sociālistiskā un komunistiskā dzīves veida iezīmēm un attīstības likumsakarībām.

Analizējot marksisma-ļeņinisma klasiķu uzskatus dzīves veida jautājumos, varam secināt, ka viņi dzīves veidu ir uzskatījuši par matērijas sociālās kustības daļu, kuras saturs ir noteikta cilvēku darbība.

Jau pirmajos darbos, kur K. Markss sāk lietot terminu

¹ Цицерон. О старости. О дружбе. Об обязанностях. М., 1975, с. 52.

«dzīves veids», viņš izsaka apsvērumu, ka ar to jāsaprot «darbības raksturs»...¹

Zinātniskā komunisma pamatlicēji uzskata, ka dzīves veids ir sociāla parādība, «noteikts... indivīdu darbības veids»². Cilvēku dzīves galvenais saturs ir darbība, ko nosaka gan objektīvi apstākļi, gan cilvēku subjektīvās īpašības. Akcentējot darbības nozīmi cilvēku reālajā esamībā, K. Markss ir teicis: «Kas gan ir dzīve, ja tā nav darbība?»³ Marksisma klasiķi, analizējot sabiedrības evolūciju un sociālo progresu, akcentē darbības nozīmi. Cilvēku esamība, pēc K. Marksa un F. Engelsa domām, vienmēr ir reāls šo cilvēku dzīves process. Vēsture nav nekas cits kā cilvēku darbība.⁴

Runājot par darbības galveno nozīmi sociālajā attīstībā, F. Engelss norādīja, ka vēsturi veido paši cilvēki, taču tas tiek veikts, «pastāvot ļoti noteiktiem priekšnoteikumiem un apstākļiem. To vidū ekonomiskie apstākļi gala rezultātā ir noteicošie. Bet arī politiskajiem apstākļiem utt., pat tradīcijām, kas dzīvo cilvēku galvās, ir zināma, kaut arī ne izšķiroša loma.»⁵

Saskaņā ar K. Marksa un F. Engelsa uzskatiem jebkuras sabiedrības apstākļos dzīves veida pamatelements ir ražošanas darbība, no tās ir atkarīga jebkura cita darbības forma — garīgā, politiskā utt.⁶ Darbs kā darbība, kā kustība ir jebkuras sabiedrības dzīves veida pamatelements. Taču dzīves veidu raksturo arī darbība ārpus ražošanas sfēras, brīvajā laikā. Darbība maina cilvēku dzīves apstākļus, tā attīsta personības spēkus un dotības. V. I. Ļeņins uzsvēris, ka «cilvēka darbība... maina pasaules tās vai citas puses, īpašības...»⁷. Līdzās darbam kā dzīves veida elementi, t. i., cilvēku darbības formas sabiedrībā, konkrēti vēsturiski izpaužas ģimenes un sadzīves darbība, sabiedriski politiskā darbība, garīgā un kultūras darbība. Visa šī darbība kopumā ir dzīves

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 1, с. 312.

² Маркс К., Энгельс Ф. Вācu ideoloģija. R., 1963, 25. lpp.

³ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 42, с. 91.

⁴ Turpat, 2. sēj., 102. lpp.

⁵ Маркс К., Энгельс Ф. Вēstuļu izlase. R., 1952, 372. lpp.

⁶ Маркс К., Энгельс Ф. Вācu ideoloģija, 70.—71. lpp.

⁷ Ļeņins V. I. Raksti. Tulk. no 4. izd., 38. sēj., 197. lpp.

Visās turpmākajās parīdēs Ļeņina darbi norādīti pēc šī izdevuma.

veida pamatsaturs. Jāņem vērā, ka atsevišķas darbības formas ir savstarpēji saistītas un ietekmē viena otru.

Cilvēku dzīves veida tipu nosaka ražošanas veids. Atkarībā no tā marksisma teorijā atbilstoši sabiedriski ekonomiskajām formācijām tiek izdalīti pieci dzīves veida tipi. Sociālistiskais dzīves veids ir komunistiskā tipa dzīves veida zemāka attīstības pakāpe.

K. Markss un F. Engelss norādīja, ka dzīves veidu determinē vairākas apstākļu grupas. Galvenie objektīvie faktori ir sociāli ekonomiskie, jo tie nosaka dzīves veida tipu. Ražošanas attiecības noteic visas pārējās sabiedriskās attiecības. Privātīpašums atsvešina, attālina cilvēkus, rada konkurenci. Sabiedriskais īpašums tuvina, paver iespēju veidot attiecības, kas balstās uz kolektīvisma principiem. Taču cilvēku darbību ietekmē arī citi ārējie apstākļi: gan ģeogrāfiskā (klimats, flora, fauna utt.), gan sociālā (šķiru attiecības, darba kolektīvu raksturs u. c.) vide.

Dzīves veidu vienmēr nosaka ne tikai objektīvi apstākļi, bet arī subjektīvi faktori — pasaules uzskats, pārliecība, vērtību orientācija, darbības motīvi, vajadzības, intereses. K. Markss un F. Engelss norādīja, ka dzīves apstākļi nav identificējami ar dzīves veidu un cilvēku uzskatiem, kaut arī darbība vienmēr ir atkarīga no apstākļiem un cilvēku apziņas.

Objektīvo apstākļu un darbības, subjektīvo faktoru un darbības attiecības ir visai sarežģītas. Pār cilvēku darbības sociālajiem apstākļiem paceļas dažādu uzskatu virsbūve, un cilvēku darbība risinās uz noteiktu «materiālo apstākļu un atbilstošo sabiedrisko attiecību pamata»¹. Jāņem vērā, ka attiecības starp dzīves apstākļiem un dzīves veidu ir atkarīgas no tā, kas tiek uzskatīts par darbības subjektu. Dzīves veida subjekts vienmēr ir personība, sociāla grupa un sabiedrība kopumā.

Personības dzīves veida struktūra ir vienkāršākā. Personības darbības formas ikdienu var fiksēt stundās un minūtēs, jo darbība notiek secīgi laika ziņā. Cilvēks strādā, piedalās sabiedriskajā darbā, atpūšas, veic ģimenes un sadzīves funkcijas utt. Visas darbības formas

¹ Markss K., Engelss F. Darbu izlase trīs sēj., 1. sēj. R., 1979, 453. lpp.

tad arī ietilpst attiecīgās personības dzīves veidā. Personības dzīves veidam nav telpiskas struktūras.

Sociālās grupas dzīves veids ietver sevī šīs grupas indivīdu tipisko darbību. Taču tajā ietilpst arī šīs grupas kā vienota veseluma darbība, kuru nosaka tās vieta sabiedrisko attiecību sistēmā, apziņas un kultūras līmenis utt.

Sabiedrības dzīves veids pēc struktūras ir vēl sarežģītāks. Tajā ietilpst to darbības formu kopums, kuras laikā un telpā realizē indivīdi un sociālās grupas.

Tā, piemēram, buržuāziskās sabiedrības dzīves veidā, aplūkojot sabiedrību kā subjektu, jāiekļauj gan šķiru cīņa, gan buržuāziskās valsts iekšpolitiskā un ārpolitiskā darbība, gan ģimenes, gan arī personības darbība.

Sociālistiskās sabiedrības dzīves veidā izpaužas tautu draudzība, internacionālisms, kolektīvisms un citas iezīmes valsts un sabiedrisko organizāciju, darba kolektīvu, ģimenes, kā arī personības darbībā. Piemēram, cilvēks var dzīvot kapitālismā, bet nepiedalīties reālajā šķiru cīņā. Šķiru cīņa kā sabiedrības darbība viņam būs tikai dzīves apstākļi, ar kuriem vienmēr jārēķinās. Personība savā darbības formu sistēmā nekad nav spējīga realizēt visas sabiedrības dzīves veidu. Tāpēc sabiedrības dzīves veids personībai ir darbības apstākļu daļa. Turklāt arī sociālās grupas dzīves veids ir personības darbības apstākļi. Piemēram, personībai ārkārtīgi svarīga ir šķiriskā piederība. K. Markss un F. Engelss uzsvēruši, ka «šķira savukārt kļūst patstāvīga attiecībā pret indivīdiem, tā ka indivīdi atrod savas dzīves nosacījumus jau predestinētus: šķira nosaka viņu stāvokli dzīvē un līdz ar to viņu personīgo attīstību, pakļauj viņus sev»¹.

Taču arī tad, kad komunistiskajā nākotnē nepastāvēs šķiras, kad valdīs pilnīga sociālā vienlīdzība un sabiedrība būs sociāli viendabīga, saglabāsies atšķirības personības un sabiedrības dzīves veidā. Vienas personības dzīves veidu nosaka visu citu indivīdu attīstība, ar kuriem personība sociāli kontaktējas.

Turklāt jāņem vērā, ka personības dzīves veidu noteic ne vien esošie apstākļi, bet arī visa iepriekšējā personības tapšanas vēsture. Tajā liela loma ir personību savstarpējai ietekmei paaudžu pēctecībā. Sabiedrības vēsture

¹ Markss K., Engelss F. Vācu ideoloģija, 55. lpp.

rāda, ka dažādas paaudzes vienmēr ir savstarpēji saistītas. K. Markss un F. Engelss norādīja, ka «vēlākās paaudzes manto iepriekšējo paaudžu uzkrātos ražošanas spēkus un satiksmes formas un tas nosaka viņu pašu savstarpējās attiecības, ... atsevišķa indivīda vēsture nebūt nav atraujama no pirms viņa vai ar viņu vienā laikā dzīvojošo indivīdu vēstures, bet gan ir tās nosacīta»¹.

Cilvēks ir sabiedriska būtne. Viņa dzīves visas galvenās izpausmes saistītas ar citiem cilvēkiem. Šī saistījuma raksturs atkarīgs no ražošanas attiecībām, kuras valda sabiedrībā un noteic pārējās sabiedriskās attiecības.

Dzīves veida tips ir sabiedrībā dominējošā cilvēku darbība, kas raksturo cilvēku vairākumu attiecīgajā sabiedrībā. Taču arī viena tipa ietvaros darbība nav unificēta, jo katra personība ir vienreizēja un neatkārtojama. Katrs cilvēks apzināti izvēlas savas darbības variantus pastāvošās sociāli ekonomiskās struktūras ietvaros. Arī jebkuras sociālas grupas dzīves veidam piemīt savas īpatnības. Runājot par dzīves veida sociālajiem paveidiem, mēs vadāmies pēc tā, ka vienība parasti izpaužas modificētā daudzveidībā, ka «... atsevišķais neeksistē citādi kā vien tai sakarā, kas ved uz vispārīgo. Vispārīgais eksistē tikai atsevišķajā, caur atsevišķo.»² F. Engelss norādījis, ka «... ikvienai šķirai, pat ikvienai profesijai ir pašai sava morāle ...»³. Tas nozīmē, ka viena dzīves veida tipa ietvaros vienmēr ir diferencēta darbība. Buržuāziskajā sabiedrībā katra šķira veic savu — specifisku darbību. Tomēr ir saskatāmas arī visiem sabiedrības locekļiem kopējas darbības iezīmes, jo sabiedrībā valdošie uzskati un morāles normas gan tieši, gan netieši ietekmē visu cilvēku darbību, t. i., viņu dzīves veidu. Protams, noteicošā ir sociālās makrovīdes ietekme. Taču arī mikrogrupu līmenī (darbavietās, ģimenēs, dzīvesvietās utt.) ir dažādi apstākļi, kas ietekmē darbību.

Dzīves apstākļu nozīme personības dzīves veidā ir atkarīga no cilvēka socializācijas pakāpes, no personības

¹ *Markss K., Engelss F.* Vācu ideoloģija, 410. lpp.

² *Leņins V. I.* Raksti, 38. sēj., 339. lpp.

³ *Markss K., Engelss F.* Darbu izlase divos sēj., 2. sēj. R., 1950, 360. lpp.

integrēšanās līmeņa sabiedriskajās attiecībās, no cilvēka aktivitātes rakstura un virzības.

Par to savā laikā A. Hercens rakstīja: «Cilvēks ir brīvāks, nekā parasti mēdz domāt. Viņš ir ļoti atkarīgs no vides, bet ne tik daudz, kā viņš pats sevi pakļauj tās jūgam.»¹ Zīmīga ir rakstnieka D. Graņina atziņa, ka «ir apstākļu, vides griba un ir, turklāt diezgan bieži, vēl kaut kas mūsos pašos, dziļi apslēpts, ieprogrammēts...»². Cilvēka darbības robežas nav noteiktas, it sevišķi garīgajā dzīves darbībā. «Cik skaista būtu dzīve,» raksta D. Graņins, «ja katrs cilvēks zinātu, uz ko viņš spējīgs. Ikviens taču spēj vairāk, nekā viņam liekas: ir drosmīgāks, izturīgāks, stiprāks, var daudz kam piemēroties.»³

Dzīves veids ir sociāli modificēts viena tipa ietvaros. Taču blakus šai raksturīgās darbības daudzveidīgajai izpausmei pastāv arī novirzes.

Tā kā dzīves veids nepārtraukti attīstās, katrā sabiedrībā var sastapt tagadnes, nākotnes un pagātnes darbības formas. Tāpēc arī sociālismā vēl ir sastopama darbība, kas nav savienojama ar sociālisma būtību. Šo darbību nedrīkst iekļaut sociālistiskajā dzīves veidā. L. Brežņevs ir norādījis, ka «pretsabiedriskas parādības ir pretrunā ar pašu mūsu sociālistiskā dzīves veida būtību»⁴. Tās ir raksturīgas pagātnei, un to cēloņi ir daudzveidīgi: buržuāziskās ideoloģijas ietekme, audzināšanas darba zemā efektivitāte u. c. Dzīves veida progress atkarīgs no dzīves apstākļu attīstības, cilvēku apziņas izaugsmes, ko ietekmē gan apstākļi, gan audzināšana. Analizējot dzīves veidu kā darbības formu sistēmu, dzīves veids jānodala no dzīves apstākļiem, jānorobežo parādība no faktoriem, kas to determinē. Tas nenozīmē, ka vienlaikus nav jāanalizē visas apstākļu un cilvēku sociālo īpašību pārmaiņas. Jāpievienojas pazīstamajam sociologam I. Bestuževam-Ladam, kas teicis, ka, arī neiekļaujot apstākļus dzīves veidā, analizējot cilvēku dar-

¹ *Hercens A.* Filozofisko rakstu izlase, 2. sēj. R., 1951, 107. lpp.

² *Graņins D.* Šis divainais mūžs. R., 1978, 57. lpp.

³ Turpat, 128. lpp.

⁴ *Brežņevs L.* Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem. Referāts un runas PSRS 9. sasaukuma Augstākās Padomes ārkārtējā, VII sesijā 1977. gada 4. un 7. oktobrī. R., 1977, 17. lpp.

bības formas kā dzīves veida elementus, tās jāskata kopā ar apstākļiem.¹ Citādi nav iespējams izskaidrot cilvēku darbības evolūciju, pietiekami pamatoti analizēt un prognozēt dzīves veida attīstību.

Vairums marksistisko zinātnieku šo sarežģīto parādību saprot kā cilvēku darbības pamatformu sistēmu, kuru nosaka dzīves apstākļi un darbības subjekta brieduma pakāpe. Taču domu apmaiņa joprojām turpinās. Vieni uzskata, ka dzīves veids ir cilvēku uzvedības formu kopums, otri — ka tas iekļauj sevī labklājības kvalitatīvo pusi, trešie uzskata to par dzīves apstākļu un darbības vienību.² Pastāv arī uzskats, ka dzīves veids sintezē sevī ne vien visu sabiedrisko iekārtu, bet pat dabas apstākļus un cilvēku domāšanu utt.³; visbiežāk tiek pausts viedoklis, ka dzīves veids ietver sevī dzīves limeni. Tomēr dzīves limenis būtu iekļaujams dzīves apstākļos, jo tas atsedz tikai cilvēku darbības iespējas. To, kā šīs iespējas tiek izmantotas, parāda dzīves veids — cilvēku darbības formas, to raksturs un saturs. Svarīgi ir arī subjektīvie faktori: pasaules uzskats, pārliecība, vērtību orientācija u. c.

Analizējot faktoros, kas ietekmē dzīves veidu, un it īpaši runājot par personības darbību, nedrīkst novērtēt par zemu apziņas lomu, jo aiz šīm robežām — ko atzīt par primāro un ko par sekundāro — matērijas un apziņas «pretnostādījuma relativitāte ir neapšaubāma»⁴.

Marxisms atzīst, ka objektīvajā dialektikā «nosacīta (relatīva) ir arī atšķirība starp relatīvo un absolūto»⁵. Turklāt, ņemot vērā F. Engelsa domu, ka zināmā sabiedrības progresa pakāpē, ceļā uz komunismu, «cilvēki sāks pilnīgi apzinīgi darīnāt paši savu vēsturi...», «sabiedriskās darbības likumus... cilvēki izlietos pilnīgi lietpratīgi»⁶ un tāpat aizvien vairāk pieaugs apziņas loma cilvēku darbības determinācijā, mainīsies attiecības starp objektīvajiem un subjektīvajiem faktoriem. Cilvēki

¹ Бестужев-Лада Н. В. Методологические проблемы измерения и моделирования образа жизни. — В кн.: Проблемы измерения и моделирования образа жизни. М., 1978, с. 6.

² Sk. I. Bestuževa-Ladas, V. Rogovina, E. Strukova darbus.

³ Марков В. С. Образ жизни и формирование человека. — Вопросы философии, 1976, № 7, с. 18.

⁴ Leņins V. I. Raksti, 14. sēj., 130. lpp.

⁵ Turpat, 38. sēj., 338. lpp.

⁶ Engelss F. Anti-Dirings. R., 1978, 280. lpp.

aizvien vairāk apzināti spēs regulēt dzīves apstākļu izmaiņas.

Iepriekšējās formācijās «nekad nav bijis ... sabiedrības locekļiem ... priekšstats par to sabiedrisko attiecību kopumu, kādās viņi dzīvo, kā par ko noteiktu, nedalītu ...»¹, bet komunismā apziņas attīstības pakāpe ļaus cilvēkiem daudz labāk izprast ne vien dabas apstākļu, bet arī sociālās vides attīstību un apzināti to regulēt.

Tomēr sociālisms pat attīstītā stadijā nav brīvības valstība. Sabiedrisko attiecību briedums un indivīda attīstības pakāpe pierāda, ka objektīvais un subjektīvais dzīves veida determinācijā jāskata ļoti konkrēti. Norobežojot objektīvo no subjektīvā, vienmēr jāizvirza jautājums: attiecībā pret ko kāda parādība ir objektīva vai subjektīva. Sabiedrības darbība, tās dzīves veids ir objektīvs attiecībā pret sociālo grupu un personību, jo pastāv neatkarīgi no tiem. Šķiras dzīves veids ir objektīvs attiecībā pret indivīdu. Personības darbība ir objektīva attiecībā pret subjektīvajiem faktoriem, kas to ietekmē: pret pasaules uzskatu, pārliecību, vērtību orientāciju. Tikai filozofijas pamatjautājuma analizē objektīvā (matērija) un subjektīvā (apziņa) pretstats ir absolūts. Citos analīzes līmeņos subjektīvo un objektīvo uzskatīt par abstraktu pretstatu ir absurds.

Dzīves veidu determinē gan objektīvi, gan subjektīvi faktori. Atkarībā no tā, kas ir darbības subjekts, mainās attiecības starp objektīvo un subjektīvo.

Sabiedrības progress ir cilvēku darbības rezultāts. Šī darbība nepārtraukti maina apstākļus, attīstās, pilnveidojas. Subjektīvajam faktoram vienmēr ir liela loma.

Marksisma klasiķi vienmēr ir akcentējuši domu, ka cilvēku darbībā sevišķa loma ir vajadzībām un darbības motīviem. Motīvi lielā mērā nosaka darbības kvalitāti. Vispusīgi analizējot Anglijas strādnieku šķiras dzīves apstākļus un dzīves veidu pagājušā gadsimta pirmajā pusē, F. Engelss lielu vērību veltīja strādnieku darbības motivācijai. Viņš norādīja, ka strādnieki, kuri aprobežojas ar savām šaurajām interesēm (ģimene, dārziņš), īsteno «dzīves veidu, tiesa, visai romantisku un omulīgu, bet tomēr cilvēka necienīgu dzīves veidu».² F. Engelss

¹ *Leņins V. I.* Raksti, 1. sēj., 117. lpp.

² *Markss K., Engelss F.* Par Angliju. R., 1954, 32. lpp.

uzskata, ka dzīves veids, kurā nav cildenu motīvu, aktīvas garīgas darbības, kur dominē sīkas materiālas rūpes, uzdzīve vaļas brīžos, ir demoralizējošs.

Strādnieku šķiras revolucionārās cīņas prakse kapitālisma apstākļos bija tas pamats, uz kura balstoties F. Engelss varēja diferencēti analizēt strādnieku šķiras dzīves veidu jau buržuāziskās ekspluatācijas sistēmā. Vieni strādnieki daļēji dzīvo pa jaunam, citi samierinās ar buržuāzisko īstenību. F. Engelss uzskatīja, ka tie strādnieki, kas aktīvi piedalās cīņā pret buržuāziju, «revolucionizē sabiedrību un nostāda ražošanas attiecības un satiksmes formu uz jauna pamata, t. i., uz sevi kā uz jauniem, uz savu jauno dzīves veidu . . . »¹. Jauno dzīves veidu revolucionārie strādnieki kaldina grūtā cīņā. Ik dienas viņi sastopas ar sīvu buržuāzijas pretošanos.

Mūsdienu buržuāziskās un sociālistiskās sabiedrības locekļu darbības formas var būt vienādas. Strādnieku šķiras pārstāvji kapitālismā ne vien strādā, veic ģimenes funkcijas, bet arī bieži vien piedalās politiskajā cīņā, paugstina savu kultūras līmeni utt. Tāpēc pretstatīt buržuāzisko dzīves veidu sociālistiskajam nav iespējams, aprobežojoties tikai ar dzīves veida struktūras atšķirību analīzi. Lai novērtētu šo divu pretējo dzīves veidu kvalitatīvo atšķirību, ir jāanalizē darbības formu motīvi, cilvēku vajadzības, intereses, mērķi, sociālā aktivitāte, personības brīvība. Svarīga nozīme ir arī tādai dzīves veida kvantitatīvo un kvalitatīvo rādītāju analīzei kā darbības temps, ritms, intensitāte, tās virzība u. c.

Kapitālismā nav iespējama patiesa personības pašapliecināšanās darbā, sabiedriski politiskajā un kultūras darbībā. Sociālisms paver plašas iespējas cilvēku spēju attīstībai, vispusīgai un aizvien harmoniskākai personības izaugsmei. Personības attīstības līmeņa galvenais rādītājs ir darbība, dzīves veids.

Mūsdienās dzīves veida jautājumi izvirzās ideoloģiskās cīņas centrā.

Saasinās kapitālisma vispārējā krīze, aug sociālā neapmierinātība, aizvien vairāk teorētiska cīņa risinās jautājumā par to, kura sistēma cilvēkam nodrošina pilnvērtīgu dzīves veidu; cilvēciskais, personiskais faktors kļūst aizvien nozīmīgāks sociālā progresa analīzē.

¹ *Markss K., Engelss F. Vācu ideoloģija*, 190. lpp.

Cilvēks, tā tiesības un brīvības gūst īpašu skanējumu. Popularitāti zaudē buržuāzisko ideologu tehnoloģiskās koncepcijas. Izeju no teorētiskās krīzes viņi meklē, akcentējot atsevišķas kapitālistiskās sabiedrības dzīves veida un dzīves apstākļu puses. Sevišķi populāras kļuvušas dažādas «dzīves kvalitātes» koncepcijas, kurās, sagrozot daudzus faktus un apmelojot sociālistisko īstenību, anti-komunisma darboņi spiesti vietām sniegt arī patiesu informāciju par sociālistisko dzīves veidu, kurš kļūst aizvien pievilcīgāks nesociālistiskās pasaules darbaļaužu vidū. Antikomunisms mēģina arī bremsēt sociālistiskās orientācijas procesu jaunattīstības zemēs, pastiprinot tajās «brīvās» pasaules dzīves veida šķietamo priekšrocību reklāmu.

Jāņem vērā arī zinātniski tehniskās revolūcijas globālā ietekme uz dzīves veidu. Tās sociālās sekas ietekmē visas cilvēka darbības formas un tāpat arī dzīves veidu gan sociālistiskā, gan attīstītajās kapitālistiskajās valstīs, gan jaunattīstības zemēs. Kā pareizi atzīmē pazīstamais padomju filozofs V. Tolstihs, nākotnē «zinātniski tehniskā revolūcija neapšaubāmi radīs kolosālas izmaiņas cilvēku dzīves veidā, kuru detaļas pagaidām pat grūti priekšstatīt»¹.

Sociālistiskā dzīves veida popularitātes pieaugums vērojams kā rūpnieciski attīstītajās kapitālistiskajās zemēs, tā arī jaunattīstības zemēs. To sekmē industriāli attīstīto kapitālistisko zemju komunistu lielais darbs, kritizējot buržuāzisko un propagandējot sociālistisko dzīves veidu. Sociālistiskās orientācijas procesu, kas ietver sevi arī sociālistiskā dzīves veida popularitāti jaunattīstības zemēs, spēcīgi ietekmē sociālistiskās sadraudzības valstu nesavtīgais atbalsts.

Sociālistisma uzcelšana un attīstīta sociālistisma sabiedrības veidošana jo sevišķi rada nepieciešamību izstrādāt sociālistiskā dzīves veida teoriju, īpaši izceļot jaunās sabiedriskās iekārtas sociālos rezultātus, dodot plašāku, pilnasinīgāku komunisma pirmās fāzes raksturojumu. PSKP CK lēmumā, gatavojoties Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60. gadadienai, uzsvērts: «*Sociālistisms ir reālā humānisma sabiedrība*. Tās galvenā vērtība ir

¹ Толстых В. И. Образ жизни. Понятие. Реальность. Проблемы. М., 1975, с. 126.

darba cilvēks. Visu cilvēka labklājībai, cilvēka labā — tāda ir jaunā, sociālistiskā dzīves veida visdziļākā jēga.»¹ Sociālistiskā dzīves veida problēmu aktualitāti nosaka uzdevums veidot vispusīgi, harmoniski attīstītu personību. Harmoniska personība nav domājama bez daudzveidīgas darbības, kas balstās uz cildeniem motīviem. Sociālistiskā dzīves veida problēmu aktualitāti nosaka arī pieaugoša nepieciešamība prognozēt sociālos procesus, nošķirt pagātnes darbības formas no reālajam sociālismam tipiskajām.

Lai prognozētu nākotnes komunistisko dzīves veidu, svarīgi noteikt sociālistiskā dzīves veida pamatsaturu. Kā pareizi raksta padomju filozofs A. Cipko, iekļaujot sociālistiskajā dzīves veidā komunistisku jēgu, mēs varam pazaudēt zemākās fāzes dzīves veida specifiku un «izvirzīt neattaisnoti paaugstinātas sociālās un morālās prasības cilvēku uzvedībai sociālismā»².

2. Sociālistiskā dzīves veida pamatelementi un raksturīgākās iezīmes

Sociālistiskās revolūcijas uzvara izveido priekšnosacījumus jaunā dzīves veida tapšanai. Zinātniskā komunisma pamatlicēji norādījuši: «Lai masveidīgi radītu... komunistisko apziņu..., lai sasniegtu pašu šo mērķi, nepieciešama cilvēku masveidīga pārveidošanās, kas iespējama tikai praktiskā kustībā, revolūcijā... Gāzēja šķira tikai revolūcijā var atbrīvoties no visām vecajām nejēdzībām un kļūt spējīga likt sabiedrībai jaunus pamatus.»³

Sociālistiskā revolūcija izraisīja radikālu lūzumu cilvēku apziņā. Taču uzreiz pēc revolūcijas uzvaras sociālistiskais dzīves veids nespēja dominēt cilvēku darbībā. Mainoties ražošanas attiecībām, izveidojoties ražošanas līdzekļu sabiedriskajam īpašumam, notiekot būtiskām pārmaiņām sociālajā struktūrā, izzūdot grupu sociālajam

¹ Par Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60. gadadienu. R., 1977, 25. lpp.

² Ципко А. С. Некоторые теоретические проблемы формирования и совершенствования социалистического образа жизни. Рига, 1975, с. 6.

³ *Marxss K., Engelss F.* Vācu ideoloģija, 69. lpp.

antagonismam, pakāpeniski aizvien vairāk cilvēku darbību caurauž kolektīvisms, humānisms, internacionālisms un citas sociālistiskā dzīves veida iezīmes. Sociālistiskā dzīves veida formēšanās katrā zemē notiek, ņemot vērā konkrētos vēsturiskos apstākļus. Mūsu zemē pārejas perioda sākumā samērā zems bija ražotājspēku attīstības līmenis, iedzīvotāju izglītības un kultūras pakāpe. Ierobežotās iespējas uzkrāt materiālās vērtības pastiprināja askētisma noskaņas darbaļaužu vidū. Revolucionārais askētisms bija mēģinājums straujāk pārvarēt gāztās buržuāzijas idejiski psiholoģisko ietekmi. Tāpēc sākotnēji tas bija progresīvs, apliecināja strādnieku šķiras un pārējo darbaļaužu pašizliedzību cīņā par jaunās sabiedrības, jauna dzīves veida formēšanu.

Sociālistiskā dzīves veida formēšanās process pamatos noslēdzas ar sociālisma uzvaru. Tādējādi mūsu zemē ar trīsdesmito gadu otro pusi jau ir noformējies sociālistiskais padomju dzīves veids. Sociālistiskais dzīves veids jau kļuvis par realitāti arī vairākās sociālistiskās sadraudzības zemēs.

Sociālistiskais dzīves veids ir internacionālistisks pēc sava satura, struktūras, iezīmēm, attīstības likumsakarībām. Tas ir vienots visai sabiedrībai un vienlaikus arī sociāli diferencēts, jo pastāv vēl šķiriskas un citas būtiskas sociālas atšķirības. Vienība daudzveidībā — tāda ir sociālistiskā dzīves veida reālā izpausme.

Sociālistisko zemju zinātnieku svarīgs uzdevums ir pētīt sociālistiskā dzīves veida evolūciju visās tā modifikācijās. Sajā jomā jau gūti ievērojami sasniegumi.¹

¹ Социалистический образ жизни и современная идеологическая борьба. М., 1976. 350 с.; Человек, образ жизни и нравственное поведение. София, 1977. 263 с.; Проблемы социалистического образа жизни. М., 1977. 288 с.; Социалистический начин на живот и формирането на новия човек. София, 1978. 219 с.; Советский образ жизни: сегодня и завтра. М., 1976. 256 с.; *Бутенко А. П.* Октябрь и социалистический образ жизни. М., 1977. 64 с.; *Бутенко А. П.* Социалистический образ жизни: проблемы и суждения. М., 1978. 364 с.; *Filipova B., Filipov J.* Pznobežky života. Zapas o socialisticky spůsob života. Praha, 1976; *Sufin Ž.* Jakoše i spůsob žycia społcznstwa socialistycznego. — In: W kręgy ideologicznych dyckussji. E. Drożdź. Warszawa, 1975, s. 69—93; Lebensweise und Moral im Sozialismus. Berlin, 1972; *Manz G.* Zur Entwicklung des Lebensniveaus und der Lebensweise im Sozialismus. — Marktforschung, 1973, № 2.

Tomēr līdz šim laikam nav izstrādāta vienota sociālistiskā dzīves veida koncepcija. Tā kā ar dzīves veidu tieši vai netieši ir saistītas visas sabiedrības dzīves pušes, daži zinātnieki sociālistiskajā dzīves veidā iekļauj visus sociālisma kā sabiedriskas iekārtas komponentus. Sevišķi izplatīts paņēmieni ir ietvert sociālistiskajā dzīves veidā dzīves līmeni, pasludinot to par dzīves veida kvantitatīvo rādītāju kopumu, kuru var izteikt ar statistikas datiem.¹ Mums šķiet, ka vairāk argumentēts un pārliecinošs ir to zinātnieku uzskats, kuri sociālistisko dzīves veidu saprot kā personības, sociālo grupu un sabiedrības kopumā noturīgu, tipisku darbības pamatformu sistēmu, ko nosaka sociāli ekonomiskā iekārta, ģeogrāfiskā vide, cilvēku dzīves koncepcija. Turklāt sociālistiskajā dzīves veidā iekļaujamas tikai tās darbības formas, kuras pēc savas virzības un rakstura nav antisociālistiskas. Tāda cilvēka dzīves veidu, kurš pārkāpj sociālisma normas, nevar uzskatīt par sociālistisku vārda patiesā nozīmē. Cilvēku darbībā sociālismā dažkārt izpaužas pagātnes stereotipi. Tas arī saprotams, jo sociālistiskais dzīves veids vēsturiski rodas, noliedzot buržuāzisko. Gadsimtu tradīcijas liek ilgi sevi manīt. Sociālistiskajā sabiedrībā līdz ar to sastopam gan pagātnes paliekas, gan masveidīgi tipisko, reālajam sociālismam raksturīgo darbību, gan nākotnes dzīves veida iezīmes. Sociālistiskajā dzīves veidā iekļaujas tās darbības formas, kuras dominē sabiedrībā, objektīvi veicina sociālā progresa virzību uz komunismu.

Kādi tad ir sociālistiskā dzīves veida pamatelementi? Pirmkārt, ražošanas jeb profesionālā darbība. Tās ietvaros sevišķa loma ir materiālajai ražošanai kā darbībai. Tā nodrošina cilvēkus ar nepieciešamajiem eksistences līdzekļiem un paver iespēju sekmīgi darboties citās dzīves jomās. Sociālismā darbs kā kustības forma, kā mērķtiecīga darbība ir galvenais indivīda — sociālistiskās personības pašaplicinājums. Sociālistiskajā sabiedrībā darbs nav atsvešināts, tas pakāpeniski kļūst par patiesu cilvēka individualitātes, spēju, dotību un talantu izpausmi. Profesionālajai darbībai cilvēki ziedo sava mūža lielāko daļu, un tā ir stabilākā darbības forma. Tā nosaka

¹ Струков Э. В. Социалистический образ жизни. (Теоретические и идейно-воспитательные проблемы). М., 1977, с. 32.

viņu materiālās labklājības un sociālās vienlīdzības līmeni. Taču arī sociālisma apstākļos darbs ne vienmēr ir radošs, interesants un pievilcīgs. Komunisma celtniecības procesā ir jāpanāk, lai darbs visiem kļūtu par organisku vajadzību. Tas nozīmē, ka jāpilnveido darba saturs un raksturs, jānodrošina kvalitatīva jaunatnes darbaudzināšana, jāveic efektīva profesionālā orientācija.

Darba process sociālismā saistās ar normālu intensitāti, kas nav pretrunā ar cilvēku veselības saglabāšanu un nostiprināšanu. Turpretī kapitālismā ražošanas procesa intensitāte bieži vien daudzkārt pārsniedz medicīniskās normas. Tas ir viens no faktoriem, kas izraisa ļoti augstu ražošanas traumatismu. Ražošanas traumatisms ASV ik gadus skar vairāk nekā 2 miljonus cilvēku.¹ Tie ir oficiālie dati, kuri, kā prakse rāda, parasti ir samazināti vairāk nekā 10 reizes.² Sociālistiskajās zemēs ražošanas traumatisms turpretim ir daudz zemāks, un tas joprojām samazinās. Reālais darba nedēļas ilgums 70. gados ASV, Beļģijā pārsniedz 45, Holandē, VFR — 44 stundas. PSRS Valsts Pamatlikums noteic, ka darba nedēļa nedrīkst pārsniegt 41 stundu. Turklāt dažām profesijām un ražotnēm saīsināta darbadiena, saīsināts darba laiks naktīs.³

Darbs jebkādos apstākļos ir tautas masu dzīves veida galvenais saturs. Taču ekspluatācijas apstākļos iedzīvotāju vairumam darbs ir viņu cilvēciskās dzīves noliegums. Atbilstoši tam, kā pieaug kapitāla apjoms, un palielinās kapitālistu peļņa, strādnieku stāvoklis relatīvi pasliktinās. Turpretī sociālismā ražošanas attīstības rezultātā nepārtraukti paaugstinās tautas masu dzīves līmenis, uzlabojas strādājošo un visu pārējo iedzīvotāju dzīves apstākļi.

Sociālistiskais dzīves veids izslēdz bezdarbu, nodrošinot pilnīgu nodarbinātību visiem, kas spēj un vēlas strādāt sabiedriskajā ražošanā. Komunisma zemākajai fāzei raksturīgs brīvs, kolektīvs darbs. Kā pareizi atzīmējis ungāru sociologs M. Santo, darba raksturam un saturam ir sevišķa vieta visā cilvēka dzīves veidā. Darba-

¹ Попов С. И. Социализм и гуманизм. М., 1974, с. 185.

² Бизнес и здоровье. — Слово лектора, 1975, № 1, с. 23.

³ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums). R., 1977, 19. lpp.

dienas garums, ražošanas apstākļi, piemēram, maiņas iedalījums, veicamā darba intensitāte, nogurums, darba alga, kvalifikācija un kultūra, kas nepieciešama attiecīgajā darbavietā, — tas viss ietekmē cilvēku un viņu darbību arī ārpus darbalaika.

Neapšaubāmi ražošanas procesā mainās paši ražotāji, izkopj sevī jaunas īpašības, pārveido sevi, formē jaunus sociālus kontaktus. Akcentējot kopīgā darba lomu sociālistiskā dzīves veida formēšanā, marksisma klasiķi rakstīja, ka «... ar visas sabiedrības spēkiem organizētā sabiedriskā ražošana un no tās izrietošā šās ražošanas jaunā attīstība prasa pilnīgi jaunus cilvēkus un viņus radīt»¹. Sociālisma celtniecības un attīstītas sociālistiskas sabiedrības funkcionēšanas pieredze rāda, ka izaugušas veselas cilvēku paaudzes, kuriem darbs ir galvenā dzīves vērtība, kuri ik dienas apliecina sevi godīgā darbā un pelnīti bauda sabiedrības cieņu.

Taču profesionālā darbība jebkurā dzīves jomā nav vienīgais sociālistiskā dzīves veida elements.

2 Otra svarīga darbības pamatforma ir sabiedriski politiskā darbība, t. i., piedalīšanās sabiedrības vadīšanā.

Kapitālistiskās sabiedrības dzīves veidā darbaļaužu masām nav iespējams piedalīties sabiedrības vadīšanā. Strādnieku šķiras cīņai par demokrātiskām tiesībām (ražošanas kontrole utt.) ir zināmi panākumi, taču tie nav tik būtiski, lai varētu runāt par kaut cik plašu līdzdalību ražošanas vadīšanā. Tas pats attiecas uz politisko darbību. Pēdējo divdesmit gadu laikā ASV darbaļaudis aizvien mazāk piedalās pat prezidenta vēlēšanās. Ja 1960. gadā tajās piedalījās 63% vēletāju, tad 1976. gadā — tikai 54%.² Franču žurnālists Lorāns Šonērs par amerikāņu dzīvi rakstīja: «Mani pārsteidza amerikāņu dziļā apātija. Politiskā vienaldzība, kuru rada vai nu informācijas trūkums, vai tās melīgums. Vidusmēra amerikānis maz ko zina par notikumiem aiz robežām. Šķiet, tie viņu arī neinteresē... viņiem iedzen galvā, ka amerikāņu dzīves veids ir glābiņš no visiem ļaunumiem.»³ Vienā no studentu aptaujām ASV tika noskaidrots, ka katrs sestais nezināja, pret ko PSRS cīnījās otrajā pasaules karā.

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 4, с. 335.

² 60 победных лет. Цифры и факты. М., 1977, с. 124.

³ Это и есть советская жизнь. М., 1971, с. 103.

Katrs desmitais atbildēja, ka PSRS bija fašistiskās Vācijas sabiedrotā. No katriem 100 studentiem 70 nespēja nosaukt nevienu mūsdienu padomju rakstnieku.¹ Tās ir buržuāziskās informācijas un propagandas sekas, te izpaužas izglītības sistēmas trūkumi kapitālisma apstākļos.

Tā saucamā «socioloģiskā propaganda» (reklāma, izstādes, kino, prese, televīzija, radio, tūrisms) kalpo buržuāziskā dzīves veida maskēšanai un kapitālistiskās īstenības izskaistināšanai. Tiek noklusēti sociālistisko zemju sasniegumi un badacietēju miljoni Savienotajās Valstīs. Pēc kāda luterāņu draudzes mācītāja A. Saimona vārdiem, 14 miljoni amerikāņu ik dienas regulāri liekas gulēt nepaēduši. Bada nāve nav izzudusi no bagātākās kapitālistiskās valsts dzīves veida. Palīdzība, ko šai zemē sniedz badacietējiem, aptver tikai 18% no tiem, kuriem nepieciešama šāda palīdzība.²

Sociālistiskajā dzīves veidā sabiedriski politiskā darbība izpaužas visai daudzveidīgi. Darbaļaudis piedalās valsts varas orgānu veidošanā un to darbā, lēmumu izstrādāšanā, pieņemšanā un izpildes kontrolē. Darbaļaudis papildina marksistiski leņinisko partiju rindas, aktīvi darbojas tajās, kā arī piedalās citu sabiedrisko organizāciju darbībā. Taču joprojām mēs neesam sasnieguši tādu līmeni, lai sabiedriski politiskā darbība kļūtu par katra cilvēka organisku vajadzību, ne vienmēr sabiedriskais darbs sekmē personības izaugsmi.

Blakus profesionālajam darbam un sabiedriski politiskajai darbībai sociālistiskā personība īsteno daudzveidīgu garīgo un kultūras darbību. Šeit ietilpst izzinošā un jaunrades darbība, to skaitā izglītības un kvalifikācijas paaugstināšana, kultūras vērtību izmantošana, tehniskā, zinātniskā un mākslinieciskā jaunrade, fiziskā kultūra, tūrisms, sports un daudzas citas darbības formas.

Šīs darbības formas cilvēki lielākoties realizē brīvajā laikā, kuru K. Markss nosaucis par telpu cilvēka attīstībai.³ Garīgā un kultūras darbība var būt pasīvāka vai aktīvāka, patērējoša vai radoša, mazāk vai vairāk cil-

¹ Ефимов Н. И. Два мира — два образа жизни. М., 1975, с. 11.

² Попов С. И. «Качество жизни» и современная идеологическая борьба. Киев, 1975, с. 17.

³ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 16, с. 147.

dena. K. Markss īpaši akcentējis brīvā laika kvalitatīvas izmantošanas nozīmi personības attīstībā: «Brīvais laiks, kurā ietilpst kā atpūta, tā arī daudz cildenāka darbība, protams, pārvērš to, kuram šis brīvais laiks ir, citā subjektā, un pēc tam jau ar šā cita subjekta kvalitāti viņš stājas tiešajā ražošanas procesā.»¹ Sociālistiskā īstenība apliecina, ka kultūras, izzinošā, jaunrades darbība daudz plašāk izpaužas sociālistiskajā dzīves veidā, nekā to vērojam buržuāziskajā sabiedrībā. Tas pierāda sociālistiskā dzīves veida intelektuālo un morālo pārsvaru pār buržuāzisko. Un tomēr arī sociālismā ne visi darbaļaudis plaši izmanto kultūras vērtības, nemaz jau nerunājot par jaunrades darbību.

Svarīgs sociālistiskā dzīves veida elements ir ģimenes sadzīves darbība. Šīs darbības formas lielā mērā savijas ar garīgo un kultūras darbību. Tādas ģimenes funkcijas kā bērnu audzināšana un socializācija, saimnieciskās dzīves organizēšana, brīvā laika izmantošana ir svarīgi darbības virzieni sociālistiskā dzīves veida ietvaros.

Jāuzsver, ka visas darbības formas sociālistiskā dzīves veida struktūrā ir savstarpēji saistītas, ietekmē un daļēji pat iekļauj sevī cita citu.

Sociālistiskā dzīves veida brieduma līmeni nosaka cilvēku darbības motīvi, pamatiezīmes, vērtību orientācija un darbības virzība.

Personība, kas orientēta uz godīgu darbu, parasti arī brīvo laiku izmanto pilnvērtīgāk. Cildens darbs mudina cilvēku uz cildenu rīcību arī brīvajā laikā. Aktīva dzīves pozīcija sabiedriski politiskajā darbībā kāpina profesionālā darba efektivitāti. Socioloģiskie pētījumi liecina, ka tie, kas nodarbojas ar fizisko kultūru un sportu, labāk veic arī tiešo darbu. Tā kā sociālismā ne visi cilvēki veic vispusīgu, harmonisku darbību, daudzos gadījumos iespējams runāt par dominējošo darbības formu, kura sniedz lielāko baudu personībai un kurai cilvēks dod priekšroku. Komunisma celtniecībā personības vispusīga attīstība kļūst par sociālā progresa galveno uzdevumu. Aizvien vispusīgāka un harmoniskāka kļūst cilvēka darbība. Līdz ar to nav loģiski, balstoties uz kādas personības dzīves veidā dominējošo darbības formu, dalīt sociālistisko dzīves veidu tipos.

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 46, ч. 2, с. 221.

Sociālistiskajā dzīves veidā visās tā izpausmes formās vērojamas vairākas iezīmes, kuras pretstata sociālistisko un buržuāzisko dzīves veidu. Darbības brīvais, neatsvešinātais raksturs pretstatā atsvešinātībai buržuāziskajā dzīves veidā, kolektīvisms pretstatā buržuāziskajam individuālistiskam, humānisms kā pretpols vienaldzībai, cinismam, sociālais optimisms pretstatā pesimismam, aktivitāte — pasivitātei, internacionālisms — nacionālismam — tādas ir svarīgākās sociālistiskā dzīves veida šķautnes.

Jau sociālisma celtniecības gaitā sabiedrībā sāk domnēt šīs iezīmes, un tādējādi, dažkārt pat pastāvot samērā zemam materiālās labklājības līmenim, cilvēku dzīves veids ir daudz humānāks un pilnvērtīgāks, nekā to redzam attīstīta kapitālisma apstākļos.

Sociālistiskā dzīves veida kolektīvismu rada ražošanas līdzekļu sabiedriskais īpašums, kurš objektīvi cilvēkus vieno. Kolektīvisms izpaužas visos sociālistiskā dzīves veida elementos. Taču katrā no tiem — modificēti. Kolektīvisms, savstarpējā palīdzība un atbalsts spilgtāk vērojams profesionālajā un sabiedriski politiskajā darbībā, mazāk reljefi šī iezīme izpaužas garīgajā un kultūras darbībā, kā arī ģimenes sadzīves sfērā. Sociālistiskajā dzīves veidā dialektiskā vienotībā izpaužas personiskās, kolektīva un visas sabiedrības intereses. K. Markss jau savos agrīnajos darbos norādīja, ka «cilvēks var sasniegt sevī pilnveidošanos, tikai strādājot savu laikabiedru labā, viņu labklājības vārdā»¹. Patiesus kolektīvus un darbības kolektīvismu spēj radīt tikai sociālisms, jo kapitālismā pastāv iluzorisks kolektīvisms, kurā izpaužas «... vienas šķiras apvienība pret citu šķiru...»². Tā kā cilvēks ir sabiedriska būtne, tad tikai kolektīvā katram individam ir iespēja vispusīgi attīstīt savas dotības.³ Tādējādi darbības kolektīvisms var tikai sekmēt personības izaugsmi un individuālistiska norobežošanās savukārt to bremzēt. Lai izveidotu katrā sabiedrības locekli kolektīvismu kā darbības iezīmi, nepieciešams prasmīgs audzināšanas darbs. Vēsture rāda, ka

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Из ранних произведений. М., 1956, с. 4—5.

² Маркс К., Энгельс Ф. Вācu ideoloģija, 74. lpp.

³ Turpat.

sociālisma sabiedrība var lepoties ar patiesu kolektīvismu, kur cilvēku darbībā dominē sabiedriski nozīmīgi motīvi.

Sociālisma prakse sen apgāzusi tādu apgalvojumu, kādu savā laikā izteica F. Teilers: «Tieksme pēc personiskās labklājības bija un būs ievērojami spēcīgāks stimuls jebkurā darbā nekā vispārējās labklājības apsvērumi.»¹

Kolektīvisms un humānisms prasa iejutīgu un taktisku attieksmi vienam pret otru. Pat neinteresantu darbu patīkamu var padarīt tāds kolektīva psiholoģiskais mikroklimats, kurā valda savstarpēja cieņa un palīdzība. Jāpievienojas K. Staņislavska izteiktajai atziņai: «Domājiet vairāk par citiem un mazāk par sevi, rūpējieties par kopējo noskaņojumu un kopējo lietu, tad arī jums būs labi.»²

Kolektīvisms parasti cieši saaužas ar tādu sociālistiskā dzīves veida iezīmi kā humānisms. Humānisms kā strādnieku šķiras dzīves veida iezīme veidojas jau kapitālisma apstākļos. Strādnieku šķira cīņā pret buržuāziju veido biedriskas un savstarpējas palīdzības attiecības. Sociālisma celtniecība humānismu paceļ jaunā, augstākā pakāpē. Tas izpaužas visās darbības sfērās: cilvēka attieksmē pret dabu, personību, kolektīvu, sabiedrību un cilvēci kopumā. Humānisms nozīmē patiesas rūpes par cilvēka tikumisko, sociālo un kultūras izaugsmi. Tas nozīmē izvirzīt noteiktas prasības pret personību. Taču šīs prasības nedrīkst pazemot personību, jo, necienot cilvēku, nav iespējams pozitīvi ietekmēt viņa pašaudzināšanas procesu un tātad arī maksimāli pilnveidot personību. Humāna attieksme pret cilvēku nozīmē redzēt katrā kaut ko labu. Taču, kā teicis A. Makarenko, «redzēt labo cilvēkā vienmēr ir grūti . . . labo cilvēkā vajag vienmēr projektēt, lai arī pastāv zināms risks kļūdoties»³. Humānisms, saņemts kā visupiedošana, ir bīstams, jo kavē personības izaugsmi un var pat veicināt cilvēka zināmu degradāciju.

Sociālistiskajam dzīves veidam raksturīgs internacionālisms, patriotisms, nacionālais un kopnacionālais

¹ Научная организация труда и управления. М., 1965, с. 230.

² Станиславский К. С. Этика. М., 1947, с. 10.

³ Советский этикет. Л., 1974, с. 63.

lepnums, tautu draudzība. Visas šīs iezīmes sociālistiskajā dzīves veidā izpaužas dialektiskā vienībā. Tās veido viss dzīves apstākļu kopums sociālismā. Taču milzīga nozīme šeit ir audzināšanas darbam, ko veic skola, ģimene, darba kolektīvs. Tikai tā internacionālisms spēj kļūt par miljoniem visu nāciju un tautību padomju cilvēku dziļu pārliecību un uzvedības normu. Turpretī kapitālisms nespēj likvidēt nacionālo antagonismu. Blakus šķiriskai apspiestībai šeit pastāv arī nacionālie spaidi, izpaužas rasu diskriminācija. ASV, piemēram, nēģeru un indiāņu vidū analfabētu ir 3—5 reizes vairāk nekā starp baltajiem, 2—3 reizes lielāks bezdarbnieku skaits.¹ Sociālisma iekārtā nav dzīves pabērnu. Visu nāciju, tautību un etnisko grupu pārstāvjiem ir vienādas tiesības. Cilvēka vērtību nenosaka tautība. Sociālo stāvokli noteic cilvēka darbs. Sociālisms dod iespēju visiem neatkarīgi no ādas krāsas un etniskās piederības izmantot visas tiesības. Internacionālisma attīstību cilvēku darbībā spilgti atspoguļo ģimenes sadzīves sfēra, kurā pastiprinās nacionāli jauktās laulības. Daudzos mūsu zemes rajonos katra ceturtnā piektā laulība ir ar citas nācijas pārstāvi.

Sociālistisko dzīves veidu raksturo augsta darbaļaužu sociālā aktivitāte un aktīva dzīves pozīcija.

Darbaļaužu aktivitāte pirmām kārtām vērojama profesionālajā darbā. Darba aktivitātes izpausmes vismasveidīgākā forma ir sociālistiskā sacensība. Tās objektīvais pamats ir sociālistiskās ražošanas attiecības. Un sociālismā, kā jau norādījis K. Markss, «... vairākumā ražīgo darbu jau pats sabiedriskais kontakts izraisa sacensību un īpatnējo dzīvības enerģijas rosmi...»². Sociālistiskā sacensība ir tāda sociālās aktivitātes forma, kurā izpaužas darbaļaužu iniciatīva, rūpes par ražošanas efektivitātes un kvalitātes paaugstināšanu. Vienlaikus tā kalpo arī masu apzinīguma celšanai, sekmē kolektivismu, humānismu un citu dzīves veida iezīmju formēšanu.

Kā tika norādīts PSKP XXV kongresā, «uzskatāms *polītiskās audzināšanas un darbaudzināšanas* ciešās *saplūšanas* rezultāts ir pašreizējais sociālistiskās sacensības kāpinājums»³. Sacensība atsedz cilvēka spēku po-

¹ Ефимов Н. И. Два мира — два образа жизни, с. 26.

² Маркс К. Капиталс, I. sēj. R., 1973, 274. lpp.

³ PSKP XXV kongresa materiāli. R., 1976, 86. lpp.

tences, kāpina radošo aktivitāti. Personība atraisa savas dotības. Sociālistiskā sacensība ir kompleksa darbība. Tās sociālā būtība nav tikai ražošanas efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana. Sacensība attīsta personības spējas un talantus, veido komunistisko apzinīgumu. Sacensība, ja to organizē atbilstoši leņiniskajiem principiem, ja tā nav formāla, veido pareizu attieksmi pret darbu, kolektīvu un sabiedrību kopumā. Attīstītā sociālismā diferencējas sociālistiskās sacensības formas. Seit izpaužas masu jaunrade.

Augstākā sociālistiskās sacensības pakāpe ir kustība par komunistisku attieksmi pret darbu. Tajā piedalās visu sociālistiskās sacensības dalībnieku lielākā daļa. Šī kustība ne vien kāpina darba aktivitāti, bet arī pilnveido sabiedriski politisko, garīgo un kultūras darbību.

Sociālā aktivitāte nav iedomājama bez atbildības, optimisma, dzīves drošības izjūtas. Pretstatā buržuāziskajam dzīves veidam, kuru raksturo pesimisms, sociālistisko dzīves veidu caurauž sociālais optimisms. Hronisks bezdarbs, vardarbība, nacionālais un rasu antagonisms, mantas un naudas kults, narkomānija, seksuālā izlaidība un citas buržuāziskās sabiedrības negācijas nevar radīt optimismu. Sociālisms, kā atzīmēts PSKP CK lēmumā «Par Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60. gadadienu», ir sociālā optimisma sabiedrība. Šī sabiedrība dod cilvēkam ticību rītdienai, laimīgai savu bērnu nākotnei, nodrošinātām vecumdienām. Turklāt, pieaugot cilvēku spējai aizvien saprātīgāk izmantot dabas bagātības, palielinoties iespējām vadīt sociālos procesus, panākt vēlamo, plānoto rezultātu, pieaug arī sociālistiskā dzīves veida sociālais optimisms. Attīstītā sociālismā, kur radīti vareni ražotājspēki, progresīva zinātne un kultūra, kur pastāvīgi pieaug tautas labklājība, «veidojas arvien labvēlīgāki apstākļi personības vispusīgai attīstībai»¹.

Sociālistiskā dzīves veida pamatpazīmes izpaužas visos līmeņos: sabiedrības, atsevišķu grupu un individu dzīves veidā.² Šim pamatpazīmēm ir internacionāls raksturs. Tas nozīmē, ka kolektīvisms, humānisms, sociālā aktivitāte un citas iezīmes raksturo cilvēku tipisko

¹ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums), 4. lpp.

² Бутенко А. П. Октябрь и социалистический образ жизни, с. 27.

darbību jebkurā sociālistiskajā zemē.¹ Taču atkarībā no sociālistiskās sabiedrības konkrēti vēsturiskajām īpatnībām atsevišķās zemēs (ģeogrāfiskie apstākļi, tautas saimniecības kompleksa specifika, īpašuma formu un sadales īpatnības, politiskās sistēmas un sociālās struktūras iezīmes, nacionālais sastāvs, kultūras un izglītības līmenis, tradīcijas u. c.) vienotais sociālistiskais dzīves veids modificējas, izpaužas daudzveidīgi. Tāpēc mēs runājam par padomju, VDR, BTR, CSR utt. sociālistisko dzīves veidu. Attīstītam sociālismam atbilst arī augstāka dzīves veida attīstības pakāpe. Protams, tas nenozīmē, ka attīstītā sociālistiskā sabiedrībā ir vienkāršāk risināt visas problēmas. Gluži otrādi — vēsture rāda, ka, attīstoties sociālismam, kļūst sarežģītāki uzdevumi, kuru risināšanai vajadzīgas lielas pūles.

Sociālistiskais dzīves veids vienmēr ir dinamisks. Tā virzība ir uz komunistisko dzīves veidu. Mainās attiecības starp apstākļiem un darbību, pieaug subjektīvā faktora loma. Un tomēr jebkuru dzīves veidu determinē sociāli ekonomiskie apstākļi.

3. Padomju dzīves veida sociāli ekonomiskais pamats

Dzīves veida teorētiskajiem jautājumiem pievērsās jau zinātniskā komunisma pamatlicēji. Viņi uzskatīja, ka dzīves veids ir darbība, kura noris, pamatojoties uz noteiktiem apstākļiem. K. Markss, F. Engelss un V. I. Ļeņins zinātniski pierādīja, ka katrai formācijai ir savs dzīves veids, kuru nosaka ražošanas veids un tam atbilstoša virsbūve.

V. I. Ļeņins daudzkārt norādījis, ka ražošanas apstākļiem ir noteicošā loma cilvēku «dzīves iekārtā», viņu domāšanas veidā, vajadzību apmierināšanā.²

Sociālistiskais dzīves veids balstās uz principiāli jauniem nosacījumiem. Tā sociāli ekonomiskais pamats ir cilvēku darba un sadzīves apstākļi, materiālās labklājības līmenis, veselības aizsardzības stāvoklis u. c. Sociālistiskā dzīves veida materiālais un sociālais pamats ir

¹ Семенов В. С. Образ жизни советского человека. М., 1975, с. 23.

² Ļeņins V. I. Raksti, 3. sēj., 480., 485. lpp.

jaunais ražošanas veids. Tas daudzpusīgi ietekmē dzīves veidu. Bet tiešas cēloņu un sekū sakarības starp ražošanas veidu un visām cilvēku darbības formām nav. Vieni ražošanas veida komponenti tieši ietekmē dzīves veidu, citi pastarpināti.

Ražošanas veidu ar dzīves veidu vistiešāk saista cilvēks, piedalīdamies ražošanas procesā. Zinātniski tehniskā revolūcija, tehnikas progress būtiski izmaina darba apstākļus, raksturu un saturu. Darba process intelektualizējas. Ražošanas procesu mehanizācijas un automatizācijas rezultātā veidojas jauna tipa strādājošais, kura darbībā harmoniski savienojas fiziskais un garīgais darbs. Sevišķi strauji garīgā darba īpatsvars pieaug jauno profesiju strādnieku ražošanas darbībā. Automātisko līniju montētāju, operatoru, regulētāju darbā dominē garīgās funkcijas. Piemēram, automātisko līniju regulētāju darbībā 95% laika aizņem sarežģīts garīgs darbs.¹

Zinātnes un tehnikas sasniegumu ieviešana ražošanā nepārtraukti paaugstina tās tehnisko līmeni un uzlabo ražošanas apstākļus. 1976. gada beigās mūsu zemē bija jau vairāk nekā 145 tūkstoši mehanizēto plūsmas un automātisko līniju, bet kompleksi mehanizēto iecirkņu un cehu skaits sasniedza 75 tūkstošus.² Tikai devītajā piegadē vien strādājošo darba apstākļu uzlabošanai tika izlietoti apmēram 15 miljardi rubļu.³

Visu šo pasākumu rezultātā desmit gados (1965.—1975. g.) PSRS rūpniecībā roku darbā aizņemto strādnieku īpatsvars samazinājies par 6,5% un celtniecībā gandrīz par 10%.⁴

Ražošanas materiālo nosacījumu pārmaiņas daudzveidīgi ietekmē cilvēku profesionālo darbību. Pirmām kārtām tās sekmē radošās aktivitātes izaugsmi, palielina darba mīlestību, paaugstina apzinīgumu. Kopīgā darbā veidojas komunistiska attieksme pret to. «Komunisma celtniecība,» uzsvēris L. Brežņevs, «rada īstenus darba varoņus, cilvēkus, kas pārstāv mūsu, padomju dzīves

¹ Амвросов А. А. От классовой дифференциации к социальной однородности общества. М., 1978, с. 104.

² Народное хозяйство СССР за 60 лет. М., 1977, с. 150—151.

³ 60 победных лет. Цифры и факты, с. 120.

⁴ Экономическая газета, 1976, № 47, с. 10.

veidu. Viņi ir lieliski cildena apzinīguma paraugi, viņi apliecina komunistisku attieksmi pret darbu.»¹

Mūsdienu ražošanas izvirza aizvien augstākas prasības strādājošajiem. Agrākais izglītības, speciālo zināšanu un kultūras līmenis vairs neapmierina. Kā tika norādīts PSKP XXIV kongresā, «modernā ražošanas izvirza strauji augošas prasības ne tikai mašīnām, tehnikai, bet pirmām kārtām arī pašiem darbiniekiem, tiem, kas šīs mašīnas rada un šo tehniku vada. Cilvēka speciālās zināšanas, augsta profesionālā sagatavotība un vispārējā kultūra kļūst par obligātu priekšnoteikumu arvien plašāku darbinieku slāņu sekmīgam darbam.»² Dzīves veida sakars ar ražošanas veidu izpaužas arī ar sadales, maiņas un patēriņa formu starpniecību, atspoguļo cilvēku intereses un vajadzības.

Sabiedriskās ražošanas augstākais mērķis sociālismā ir maksimāli pilnīgi apmierināt cilvēku materiālās un garīgās vajadzības.

Izlīdzinās pilsētu un lauku iedzīvotāju, strādnieku un kolhoznieku reālo ienākumu līmenis. 1977. gadā salīdzinājumā ar 1940. gadu strādnieku un kalpotāju reālie ienākumi, rēķinot uz vienu iedzīvotāju, palielinājās 3,7 reizes, bet kolhoznieku — 6,2 reizes.³

Sociālistiskā dzīves veida attīstībā liela nozīme ir būtisko atšķirību pārvarēšanai starp strādniekiem un zemniekiem, starp pilsētu un lauku iedzīvotājiem. Te jāmin ne vien ienākumu līmeņa pakāpeniska izlīdzināšanās, bet arī sadzīves apstākļu pilnveidošanās un sociālo iespēju paplašināšanās. Izlīdzinās arī strādnieku un kolhoznieku ģimenes izdevumi modernas dzīvokļa iekārtas un kultūras priekšmetu iegādei, kā arī kultūras un sadzīves pakalpojumu vajadzībām. Laika posmā no 1965. līdz 1976. gadam mūsu valsts lauku iedzīvotāju ricībā esošais radio un radiolu skaits pieaudzis 1,4 reizes, televizoru — 3,2 reizes, ledusskapju — 6 reizes, motociklu un motorolleru — 1,5 reizes.⁴

¹ Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības piecdesmito gadadienu. R., 1972, 44. lpp.

² PSKP XXIV kongresa materiāli. R., 1972, 47. lpp.

³ СССР в цифрах в 1977 году. М., 1978, с. 192, 535.

⁴ Амвросов А. А. От классовой дифференциации к социальной однородности общества, с. 251.

Paātrinātos tempos uz laukiem tiek celtas kultūras un izglītības iestādes. Kopš 1965. gada pēc tipveida projektiem uzceltas pirmsskolas bērnu iestādes ar 2 miljoniem vietu, vispārizglītojošās skolas 11 miljoniem skolēnu, klubi un kultūras pilis ar 8 miljoniem vietu.

Pēdējos desmit gados pieaudzis lauku bibliotēku skaits, kurās grāmatu fonds palielinājies par 192 miljoniem, izveidots 12 tūkstoši stacionāru kinoiekārtu, lauku iedzīvotāju kinoapmeklējumu skaits pieaudzis līdz 18 reizēm gadā, sasniedzot pilsētu iedzīvotāju kinoapmeklēšanas līmeni.¹

Salīdzinājumā ar pilsētu uz laukiem desmitās piecades laikā plānotā straujāka sadzīves pakalpojumu tīkla attīstība ir kļuvusi par realitāti.

Vienlaikus jāatzīmē, ka lauku un pilsētu iedzīvotāju sadzīves un kultūras apstākļos vēl saglabājas būtiskas atšķirības. Tā, piemēram, sadzīves un kultūras priekšmetu iegāde un patēriņš laukos ievērojami atpaliek no pilsētu līmeņa. Nelielos ciematos un viensētās lielākoties joprojām nav ūdensvada, gāzes, centrālapkures un citu ērtību. Seit ir daudz lielākas grūtības izglītības, garīgās kultūras vērtību apguvē, cilvēku spēju vispusīgā attīstībā.

Strauji samazinās strādnieku un kolhoznieku izglītības līmeņa atšķirības. 1939. gadā uz 1000 iedzīvotājiem ar augstāko un vidējo izglītību (pabeigtu vai nepabeigtu) bija 84 strādnieki un 18 kolhoznieki, t. i., — 4,7 reizes mazāk. Turpretim 1977. gadā attiecīgi 732 strādnieki un 562 kolhoznieki, t. i., tikai 1,3 reizes mazāk. Sajā laika posmā strādnieku šķiras izglītības līmenis pieauga 8,7 reizes, kolhoznieku — 32 reizes.²

Kolhozos nemitīgi palielinās speciālistu skaits, kam ir augstākā un vidējā speciālā izglītība. Tas pieaudzis no 29 tūkstošiem 1941. gadā līdz 548 tūkstošiem 1975. gadā. Katrā kolhozā vidēji strādā 19 šādas kategorijas speciālistu.³

Tomēr kolhoznieki vēl atpaliek no strādnieku šķiras vispārējās kultūras un profesionāli tehniskās sagatavo-

¹ Амросов А. А. От классовой дифференциации к социальной однородности общества, с. 252.

² Народное хозяйство СССР за 60 лет, с. 57.

³ Амросов А. А. От классовой дифференциации к социальной однородности общества, с. 256.

tības ziņā, darba organizācijā, prasmē izmantot moderno tehniku. Kvalificētu speciālistu un profesionāli apmācītu darba darītāju sagatavošana lauku vajadzībām kvalitatīvi un kvantitatīvi jāpilnveido.

Sociālistiskā dzīves veida attīstības svarīgs priekšnoteikums ir arī iedzīvotāju veselības aizsardzības sistēma. Nemitīgi paplašinās medicīnisko iestāžu tīkls, nostiprinās to tehniskā bāze. Mūsu zeme ārstu skaita ziņā pārsniedz visattīstītākās kapitālistiskās valstis. Pilnveidojas profilaktisko pasākumu sistēma, veselības saglabāšanā un atjaunošanā arvien lielāku nozīmi gūst sanatoriju un kūrortu ārstnieciskās iestādes, profilaktoriji, fiziskās kultūras, tūrisma un sporta organizācijas.

Attīstītā sociālismā plānveidīgi un sistemātiski pieaug tautas labklājības līmenis, izlīdzinās dažādu šķiru, sociālo slāņu un grupu dzīves apstākļi. Tā kā materiālo un garīgo vajadzību apmierināšana ir tieši atkarīga no ražotājspēku attīstības un sabiedriskā darba ražīguma, PSKP XXV kongress izvirzīja uzdevumu dinamiski un proporcionāli tālāk attīstīt ražošanu, uzlabot tās efektivitāti un kvalitāti. Objektīvs pamats, lai varētu šos uzdevumus īstenot, ir zinātniski tehniskās revolūcijas sasniegumu efektīva izmantošana tautas saimniecībā. Vienlaikus zinātnes un tehnikas progress maina darba raksturu un saturu, tuvina garīgā un fiziskā darba darītājus, veicina ražotāju profesionālā un kultūras līmeņa izaugsmi. Galarezultātā mūsu valsts varenais ekonomiskais un garīgās kultūras potenciāls nodrošina padomju dzīves veida tālāku attīstību.

Ražošanas veids ietekmē dzīves veida attīstību ar visu sabiedrisko attiecību kompleksu, bet jo sevišķi ar ražošanas attiecību sistēmu un ražošanas līdzekļu formu, kas nosaka darba sociāli ekonomisko saturu. Ražošanas attiecību sistēma, sociālistiskā iekārta, tās objektīvie ekonomiskie likumi būtiski ietekmē sakarību starp ražotājspēku attīstību un pārmaiņām dzīves veidā, starp ražošanu un patērēšanu, starp darbu un personības attīstību, starp cilvēku vajadzību attīstību un to apmierināšanas sociālajām iespējām. Atšķirībā no privātīpašuma sabiedriskais ražošanas līdzekļu īpašums nepieļauj sociālo antagonismu un konkurenci, apvieno sabiedrību, pamatojoties uz biedrisku sadarbību. Tikai uz sociālistisko ražošanas attiecību bāzes izveidojas apzinīga un personiskas

atbildības pilna attieksme pret sabiedrisko ražošanu un tās efektivitātes palielināšanu. Par to liecina sociālistiskā sacensība un kustība par komunistisku attieksmi pret darbu.

Sociālistisko ražošanas attiecību attīstības mūsdienīgu formām raksturīga visas sabiedrības, darba kolektīva un atsevišķas personības interešu vienotības nostiprināšanās. «Katras noteiktas sabiedrības ekonomiskās attiecības,» rakstīja F. Engelss, «vispirms parādās kā *intereses*.»¹ Sociālistiskajā sabiedrībā, balstoties uz ražošanas līdzekļu sabiedrisko īpašumu, ir izveidoti visi nosacījumi, lai katra sabiedrības locekļa, darba kolektīva un sabiedrības intereses kļūtu aizvien harmoniskākas. Sociālisma apstākļos visai sabiedrībai nepieciešamais objektīvi atbilst arī katra atsevišķā darba kolektīva un rezultātā katra cilvēka vajadzībām.

Sabiedrisko un individuālo interešu objektīvā vienība ir tieši saistīta ar uzdevumu ieaudzināt komunistisku attieksmi pret darbu, kas vienlaikus ir jaunu, komunistisku attiecību veidošana starp cilvēkiem. Komunistiskais darbs prasa augstu visu strādājošo apzinīgumu un dziļu sabiedrisko interešu izpratni. Tikai ieaudzinot apzinīgu, radošu attieksmi, var nodrošināt interešu vienotību, veidot cildenas morālas īpašības un harmoniskas attiecības visās dzīvesdarbības sfērās.

Sociālistiskā dzīves veida ekonomisko bāzi būtiski ietekmē sabiedrības virsbūves attiecības un it sevišķi Komunistiskās partijas sociālā politika un marksistiski leņģiniskā ideoloģija. Padomju cilvēku tiesības apmierināt savas materiālās un garīgās vajadzības ar likumdošanu nostiprinātas PSRS Konstitūcijā un savienoto republiku konstitūcijās.

Materiālo vērtību patēriņa līmeņa paaugstināšana nav pašmērķis, bet tikai līdzeklis personības harmoniskai garīgo un fizisko spēju attīstībai, kas savukārt veicina tālāku ražotājspēku un garīgās kultūras attīstību.

Par galveno uzdevumu izvirzot tautas materiālās un garīgās labklājības līmeņa paaugstināšanu, sociālistiskā sabiedrība vadās pēc saviem, tikai sociālismam raksturīgiem attīstības kritērijiem, kurus nosaka visu darblaužu intereses. Sociālistiskās sabiedrības cilvēku vāja-

¹ *Markss K., Engelss F. Darbu izlase, 1. sēj. R., 1950, 581. lpp.*

dzības raksturo cildens dabiskums, patiesas, humānas garīgās kultūras vērtību prioritāte pār eksistences līdzekļiem.

Sociālistiskais dzīves veids nemitīgi attīstās. Aizvien pilnveidojas arī dzīves veida materiālie nosacījumi un sabiedriskās attiecības, ko zinātniski vada PSKP un Padomju valsts ekonomiskā un sociālā politika.

4. PSKP XXV kongress un PSRS Konstitūcija par padomju dzīves veidu attīstīta sociālisma apstākļos

Padomju dzīves veids ir mūsu daudznacionālās tautas sociālistiskais dzīves veids. Attīstītā sociālismā tas vispilnīgāk pauž sociālistiskā dzīves veida internacionālo būtību.

Laika posmā, kas aizritējis kopš PSKP XXV kongresa, padomju dzīves veida analīzei pievērsušies daudzi mūsu zinātnieki, izdots bagātīgs literatūras klāsts.¹ Bet Konstitūcijas atziņas dzīves veida aspektā līdz šim analizētas mazāk.²

Padomju dzīves veida formēšanās un attīstības posmi atbilst sociālisma celtniecības, nostiprināšanās un attīstīta sociālisma funkcionēšanas posmiem. PSKP XXV kongresā tika uzsvērts, ka padomju dzīves veids ir viens no

¹ *Бутенко А. П.* Октябрь и социалистический образ жизни; *Капустин Е. И.* Социалистический образ жизни. Экон. аспект. М., 1976. 301 с.; *Руткевич М. Н.* Социалистический образ жизни и его развитие в СССР. М., 1977. 59 с.; *Струков Э. В.* Социалистический образ жизни. (Теоретические и идейно-воспитательные проблемы.) М., 1977. 263 с.; Социалистический образ жизни. М., 1976. 160 с.; Социалистический образ жизни, его сущность и проблемы. М., 1976. 200 с.; *Зацепин В. И.* Социалистический образ жизни и духовное развитие личности. М., 1977. 64 с.

² *Белов Г. А.* Новая Конституция СССР и некоторые вопросы политической системы социалистического общества. — Научный коммунизм, 1977, № 6, с. 34—46; *Жариков Е. С.* Конституция СССР и участие трудящихся в управлении государственными и общественными делами. М., 1978. 64 с.; *Клява Г., Плотников А.* Конституционные права и свободы граждан. — Коммунист Советской Латвии, 1977, № 8, с. 9—17; *Миллер В. О.* Новый Основной Закон Страны Советов. Рига, 1978. 44 с.; *Федосеев П.* Конституция СССР и социалистический образ жизни. — Коммунист, 1978, № 2, с. 56—69.

mūsu sabiedrības noietā ceļa galvenajiem rezultātiem.¹ Runājot par padomju dzīves veida pamatiezīmēm, PSKP XXV kongresā tika norādīts: «Ista kolektīvisma un biedriskuma atmosfēra, saliedētība, visu mūsu zemes nāciju un tautu draudzība, kas dienu no dienas nostiprinās, veselīgā morāle, kura dara mūs spēcīgus un izturīgus, — tādas ir mūsu dzīves veida spožās šķautnes, tādi ir sociālisma lielie iekarojumi, kas cieši iesakņojušies mūsu dzīves istenībā.»²

Nemot vērā padomju dzīves veida turpmākā progresa milzīgo lomu cilvēku dzīves līmeņa paaugstināšanā un materiālās labklājības celšanā, kongress kā vienu no sabiedrisko zinātņu uzdevumiem izvirzīja uzdevumu «turpināt izstrādāt... sociālistiskā dzīves veida attīstības teoriju»³. Runājot par desmitās piecgades uzdevumiem, tika norādīts, ka piecgade ir «jauns posms sociālistisko sabiedrisko attiecību un padomju dzīves veida attīstībā...»⁴.

PSKP XXV kongress un PSRS Konstitūcija padomju dzīves veidu raksturo kompleksi. Šajos dokumentos analizēti visi padomju dzīves veida priekšnoteikumi un struktūras pamatelementi, parādītas padomju dzīves veida svarīgākās iezīmes, noteikti tā pilnveidošanas galvenie virzieni mūsu sabiedrības ceļā uz komunismu.

Jau Konstitūcijas preambula, raksturojot attīstīta sociālisma posma ekonomisko, sociālo, politisko un apziņas briedumu, norāda, ka šajā stadijā «pilnīgāk... atklājas sociālistiskā dzīves veida priekšrocības».⁵

PSKP XXV kongresā un Konstitūcijā plaši raksturoti attīstīta sociālisma dzīves apstākļi. Sie apstākļi — ekonomiskie, sociālie, politiskie, kultūras un ideoloģiskie — vienotībā ar komunistiskās audzināšanas procesa mērķtiecīgo iedarbību uz cilvēkiem formē viņu dzīves veida raksturu, saturu, nosaka darbības virzību. Ar katru gadu paaugstinās padomju dzīves veida materiāli tehnisko priekšnoteikumu brieduma pakāpe, jo tiek atjaunināti ražošanas pamatfondi rūpniecībā un attīstās

¹ PSKP XXV kongresa materiāli, 99. lpp.

² Turpat.

³ Turpat, 240. lpp.

⁴ Turpat, 135. lpp.

⁵ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums), 4. lpp.

kompleksā mehanizācija un automatizācija. Par progresu šajā jomā liecina statistikas dati.

PSRS rūpniecībā 1975. gadā bija 66 229 mehanizētie un automatizētie iecirkņi un cehi. 1965. gadā bija tikai 22 386 šādi iecirkņi un cehi. 1965. gadā mūsu zemes rūpniecībā bija 1906 kompleksi mehanizētie un automatizētie uzņēmumi, bet 1975. gadā — jau 5383.¹

Ik gadus no smagā fiziskā darba tiek atbrīvoti simtiem tūkstoši strādnieku. Liels ekonomiskais efekts tiek gūts, īstenojot kompleksās mehanizācijas plānus. Jaunās tehnikas ieviešanas, kā arī ražošanas mehanizācijas un automatizācijas rezultātā nemitīgi paaugstinās rūpnieciskās ražošanas tehniskais līmenis. PSKP XXV kongresā tika norādīts, ka «daudzi mūsu zemē ražoto iekārtu veidi, atsevišķi mašīnu tipi un daudzi tehnoloģiskie procesi atbilst pasaules labākajiem sasniegumiem».² Taču arī turpmāk svarīgi ir pilnveidot ražošanas iekārtas, uzlabot darba apstākļus, jo tas sekmē padomju cilvēku dzīves veida progresu. Tāpēc PSRS Konstitūcijā izvirzīts uzdevums rūpēties «par darba apstākļu uzlabošanu un darba aizsardzību, par tā zinātnisko organizāciju, par smagā fiziskā darba sašaurināšanu un turpmāku pilnīgu likvidēšanu, kompleksi mehanizējot un automatizējot ražošanas procesus visās tautas saimniecības nozarēs»³.

Progresīvās pārmaiņas materiālās ražošanas apstākļos ietekmē darba saturu, kas savukārt veicina ražotāja personības attīstību. Tā, piemēram, pieaugot mehanizētā un automatizētā darba veicēju skaitam strādnieku šķirā, paaugstinās arī tās kvalifikācija. No 1962. līdz 1972. gadam Padomju Savienībā augstākās kvalifikācijas (5. un 6. kategorijas) strādnieku īpatsvars palielinājās no 13,1% līdz 20,8%, vidējās kvalifikācijas (3. un 4. kategorijas) strādnieku īpatsvars šajā laikā pieauga no 43,4% līdz 51,7%.⁴

Desmitajā piecgadē (1976—1980) bija izvirzīts uzdevums panākt «dziļas kvalitatīvas pārmaiņas tautas saimniecības struktūrā un tehniskajā līmenī», norādīts, ka

¹ Народное хозяйство СССР в 1975 г. М., 1976, с. 173—174.

² PSKP XXV kongresa materiāli, 53. lpp.

³ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums), 10. lpp.

⁴ Социальная структура развитого социалистического общества в СССР. М., 1976, с. 48.

«būtiski jāpārveido tās raksturs».¹ Tas nozīmē, ka šajā piec gadē pilnveidojās darbības iespējas cilvēka radošo spēku pielietojuma galvenajā sfērā — ražošanā.

Svarīga nozīme padomju dzīves veida turpmākajā attīstībā ir dzīves līmeņa izaugsmei un materiālās labklājības palielināšanai. PSKP XXV kongresā tika konstatēts, ka piecu gadu laikā reālie ienākumi uz vienu iedzīvotāju pieauguši gandrīz par ceturto daļu. Dzīvokļu apstākļi uzlaboti 56 miljoniem cilvēku. Par četrdesmit procentiem pieaugušas izmaksas un atvieglojumi no sabiedriskajiem patēriņa fondiem.² 1960. gadā PSRS strādnieku un kalpotāju vidējā alga bija 80,6 rbļ., bet 1976. gadā jau 151 rublis mēnesī.³

Arī Latvijas PSR šajā ziņā vērojams spilgts progress. No 1965. līdz 1975. gadam vien strādnieku un kalpotāju reālie ienākumi uz vienu iedzīvotāju pieauguši 1,5 reizes. Viņu vidējā darba alga no 1960. līdz 1976. gadam palielinājusies no 78,5 līdz 154,4 rbļ., bet, ieskaitot izmaksas no sabiedriskajiem patēriņa fondiem, līdz 213,5 rbļ. Latvijas PSR rūpniecības strādnieku darba alga laikā no 1960. līdz 1976. gadam pieaugusi no 84,9 rbļ. līdz 169,2 rbļ., inženiertehnisko darbinieku alga — no 122,7 rbļ. līdz 206,6 rbļ.⁴

Jebkurā sociālistiskās sabiedrības attīstības posmā, bet jo sevišķi attīstītā sociālistiskā sabiedrībā, aizvien svarīgāks kļūst uzdevums apmierināt cilvēku materiālās un garīgās vajadzības, jo šīs vajadzības ir viens no galvenajiem darbības dzinējspēkiem. PSRS Konstitūcijas 15. pants arī akcentē, ka «sabiedriskās ražošanas augstākais mērķis sociālismā ir cilvēku augošo materiālo un garīgo vajadzību maksimāli pilnīga apmierināšana».⁵

Mūsu partijas un valsts pēdējo gadu dokumentos īpaša vērība tiek veltīta arī subjektīvajiem faktoriem, kas ietekmē padomju dzīves veidu. Tā nav nejaušība. Sociālais progress liecina, ka komunisma celtniecībā pieaug apziņas aktīvā loma. Jo augstāks cilvēku apziņas

¹ PSKP XXV kongresa materiāli, 49. lpp.

² Turpat, 41. lpp.

³ 60 победных лет. Цифры и факты, с. 135.

⁴ Народное хозяйство Латвийской ССР в 1976 году. Рига, 1977, с. 147.

⁵ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums), 9. lpp.

līmenis, jo labāk viņi saprot dzīves apstākļus, sabiedrības attīstības perspektīvas, jo vairāk viņu sabiedriskā esamība tiek noteikta ar apzinātu, brīvu darbību. Savā laikā šo domu uzsvēra F. Engelss savā darbā «Anti-Dīrings». Tagad to akcentē mūsu partijas un valsts dokumenti. L. Brežņevs savā referātā Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60. gadadienā uzsvēra: «Ielūkojoties nākotnē, mums jāizdara vēl viens secinājums. Visās mūsu sabiedrības dzīves un attīstības sfērās arvien lielāku nozīmi iegūs padomju cilvēku apzinīguma, kultūras, pilsoņa atbildības līmenis.»¹

Cilvēku darbību determinē un raksturo tādi subjektīvi faktori kā pasaules uzskats, zināšanu līmenis, kultūra, pārliecība, tikumiskais briedums. L. Brežņevs VĻKJS XVIII kongresā vēlreiz atgādināja, ka «visu mūsu plānu īstenošana galu galā ir atkarīga no cilvēkiem, viņu zināšanām, kultūras un politiskā apzinīguma».²

PSKP XXV kongresa dokumenti un PSRS Konstitūcija atspoguļo padomju dzīves veida struktūru, galvenās iezīmes. Mūsu valsts Pamatlikums, piemēram, politiski nostiprina visus galvenos padomju dzīves veida elementus. Ar dzīves veida elementiem, kā jau tika norādīts, mēs saprotam cilvēku darbības pamatformas.

Padomju dzīves veidā, tāpat kā citu sociālistisko zemju darbaļaužu dzīves veidā, tas ir brīvais kolektīvais darbs, ģimenes sadzīves darbība, izzinošā un kultūras, kā arī sabiedriski politiskā darbība.

Padomju dzīves veida pamatelements ir darbs kā mērķtiecīga darbība. Konstitūcijas 14. pantā uzsvērts, ka tas ir mūsu cilvēku labklājības celšanas pamats, ka «sabiedriski derīgais darbs un tā rezultāti nosaka cilvēka stāvokli sabiedrībā»³. Sevišķi nozīmīgs ir valsts Pamatlikuma 40. pants, kurā ne vien fiksētas tiesības uz darbu, bet arī tiesības «izraudzīties profesiju, nodarbošanos un darbu atbilstoši savam aicinājumam, spējām, profesio-

¹ Brežņevs L. Lielais Oktobris un cilvēces progress. R., 1977, 17. lpp.

² Brežņevs L. Runa Vissavienības Ļeņina Komunistiskās Jaunatnes Savienības XVIII kongresā. R., 1978, 15. lpp.

³ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums), 9. lpp.

nāļajai sagatavotībai un izglītībai un ievērojot sabiedrības vajadzības»¹.

Profesionālais darbs nekad nespēs apmierināt visas cilvēka vajadzības. Cilvēkam ir nepieciešams piedalīties sabiedrības vadīšanas procesos, viņš grib dot savu ieguldījumu darba kolektīva sabiedriskajā dzīvē, kā arī ārpus tā. Sabiedriski politisko darbību kā sociālistiskā dzīves veida elementu raksturo Konstitūcijas 48. pants, kurā lasām, ka mūsu pilsoņiem «ir tiesības piedalīties valsts un sabiedrības lietu pārvaldīšanā, visas valsts un vietējās nozīmes likumu un lēmumu apspriešanā un pieņemšanā»². Padomju cilvēku sabiedriski politiskā darbība izpaužas dažādās formās. Padomēs, piemēram, ir pāri par 2,2 miljoniem deputātu, no kuriem lielākā daļa ir strādnieki un kolhoznieki; vairāk nekā 30 miljoni cilvēku darbojas deputātu komisijās, kas risina svarīgus sociāli politiskus uzdevumus; 5,5 miljoni locekļu darbojas pastāvīgajās ražošanas apspriedēs, viņi faktiski piedalās uzņēmumu pārvaldīšanā; 9,6 miljoni darbaļaužu ievēlēti tautas kontroles orgānos; par kolhozu demokrātijas plašu attīstību liecina 2500 kolhozu padomes, kurās darbojas 65 tūkstoši vēlētu pārstāvju.³

Konstitūcijā daudzpusīgi raksturoti arī tādi padomju dzīves veida elementi kā ģimenes sadzīves, izzinošā, jaunrades un kultūras darbība. Ģimenes sadzīves funkciju pildīšana, kā to norāda Konstitūcijas 66. pants, nozīmē, ka vecākiem «... jā rūpējas par bērnu audzināšanu, jā gatavo viņi sabiedriski derīgam darbam, jā audzina par sociālistiskās sabiedrības cienīgiem pilsoņiem»⁴. Vienlaikus mūsu valsts Pamatlikums uzliek par pienākumu bērniem rūpēties par vecākiem un sniegt viņiem palīdzību.⁵ Šī ģimenes funkcija ir ļoti svarīga. Bērnu palīdzība vecākiem ir nozīmīgs ģimenes saliedēšanas faktors. Pieaugušo ģimenes locekļu prasme labdabīgi ietekmēt vienam otru (ne tikai verbāli) ar savu darbību, paraugu, sekmēt bērnu aktīvas dzīves pozīcijas

¹ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums), 15.—16. lpp.

² Turpat, 18. lpp.

³ Čiņa, 1980, 15. jūl.

⁴ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums), 20. lpp.

⁵ Turpat.

veidošanu sabiedrībai dod lielāko bagātību — augsti attīstītu personību. Ģimenes audzināšana var nomākt sabiedrisko, ja šai ģimenes darbībai nav pareizas virzības. Vienlaikus gan skola, gan darba kolektīvs arī spēj daudzveidīgi ietekmēt personības dzīves veidu, sekmējot arī ģimenes sadzīves darbības harmoniju.

Konstitūcija vairākos pantos raksturo arī tādu padomju dzīves veida elementu kā cilvēku darbība kultūras sasniegumu izmantošanā (46. pants), zinātniskā, tehniskā un mākslinieciskā jaunrade (47. pants). Kultūras sasniegumu izmantošana, fiziskā kultūra un sports, izglītības un kvalifikācijas līmeņa paaugstināšana, profesionālās meistarības celšana ieņem nozīmīgu vietu padomju cilvēku dzīves veidā.

Turklāt jāteic, ka mūsu valsts Pamatlikums orientē cilvēku uz aizvien daudzveidīgāku darbību, paredz «paplašināt reālās iespējas pilsoņiem likt lietā savus radošos spēkus, spējas un dotības, vispusīgi attīstīt personību»¹. Personības darbības harmonizācija ir svarīga likumsakarība komunistiskā dzīves veida tapšanā. Komunistiskais dzīves veids rodas uz reālā sociālistiskā dzīves veida pamatiem. «Nākotne neatrodas viņpus tagadnes robežām. Nākotne sakņojas tagadnē, un, risinādami šāsdienas — sociālistiskās dienas uzdevumus, mēs pakāpeniski ieejam rītdienā — komunistiskajā dienā,»² norādīja L. Brežņevs.

Komunistiskās celtniecības procesā pastiprinās tādas padomju dzīves veida iezīmes kā kolektīvisms, internacionālisms, humānisms, sociālais optimisms, aktivitāte un atbildība. Aizvien neiecietīgāka kļūst mūsu attieksme pret sociālistiskā dzīves veida antipodiem, anomālijām, novirzēm no tā normām un principiem, kas reizēm izpaužas sociālistiskās sabiedrības locekļu dzīves veidā. PSKP XXV kongresā tika uzsvērts, ka «sociālisms ir sabiedrība, kas dinamiski attīstās»³ un jo «augstāk paceļas mūsu sabiedrība savā attīstībā, jo neciešamākas kļūst vēl sastopamās novirzes no sociālistiskajām tikumības normām»⁴.

¹ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums), 10. lpp.

² Brežņevs L. Par PSRS Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem, 30. lpp.

³ PSKP XXV kongresa materiāli, 97. lpp.

⁴ Turpat, 88. lpp.

Akcentējot masu sociālās aktivitātes lomu padomju dzīves veida attīstībā, PSKP XXV kongress uzsvēra, ka aktīvas dzīves pozīcijas izveidošana ir svarīgākais tikumiskās audzināšanas uzdevums¹, jo tikai tāda pozīcija, kur ir darbu un vārdu vienotība, kur cilvēki sakausē vienā veselā zināšanas, pārlicību un praktisko darbību², ir padomju cilvēku komunistiskais idejiskums, kas spēj it sevišķi paātrināt sabiedrības sociālo progresu.

Nozīmīga loma padomju dzīves veida attīstībā ir PSKP XXVI kongresa atziņām, jo tās ir jau kļuvušas par svarīgu darbaļaužu darbības programmu.

¹ PSKP XXV kongresa materiāli, 88. lpp.

² Turpat, 86. lpp.

VIENOTĀ PADOMJU DZĪVES VEIDA
GAĻVENIE SOCIĀLIE PAVEIDI1. Strādnieku šķiras darbības formas
padomju dzīves veidā

Strādnieku šķira ir sociālistiskās sabiedrības vadošais sociāli politiskais spēks. To nosaka šīs šķiras stāvoklis sabiedrisko attiecību sistēmā, tās kvantitatīvā un kvalitatīvā izaugsme, morāli politiskās īpašības un sociālā aktivitāte. Rūpniecībā nodarbinātie strādnieki tagad ir 42,2% no visas padomju strādnieku šķiras, kuras rindās ir jau vairāk nekā 75 miljoni cilvēku. Rūpniecības strādnieki ir strādnieku šķiras kodols, tās organizētākā, apziņīgākā un aktīvākā daļa. Īpašības, kuras raksturo sociālistisko strādnieku šķiru — kolektīvisms, sociālā aktivitāte, humānisms, internacionālisms un citas, — fabriku un rūpniecību strādnieku dzīves veidā izpaužas spilgtāk. To nosaka mašinizētās lielindustrijas darba apstākļi, raksturs, saturs un organizācija. Pilnīgi var pievienoties uzskatam, ka «padomju strādnieku šķira ir sociāli un politiski visaktīvākā padomju sabiedrības šķira...»¹.

Jau F. Engelss tika uzsvēris, ka «fabriku strādnieki — šie rūpniecības revolūcijas pirmdzimtie — kopš paša sākuma un līdz šim laikam ir bijuši strādnieku kustības kodols...»². Savā darbā «Strādnieku šķiras stāvoklis Anglijā», kurā kompleksi analizēti strādnieku dzīves apstākļi un dzīves veids, F. Engelss izvirza daudzas svarīgas atziņas par rūpniecības strādnieku dzīves pozīciju. F. Engelss, detalizēti raksturojot strādnieku šķiras vēsturisko nozīmi, sevišķi uzsvēra domu, ka «dažādu strād-

¹ *Аутов Н. А., Гордон Л. А., Колбановский В. В.* Социальное развитие рабочего класса в СССР. — В кн.: Социальное развитие рабочего класса в социалистических странах. М., 1978, с. 160.

² *Маркс К., Энгельс Ф.* Пар Англию, 44. lpp.

nieku attīstības līmenis ir tieši atkarīgs no viņu sakara ar rūpniecību... rūpniecības strādnieki labāk par visiem apzinās savas intereses...»¹.

V. I. Leņins arī ir uzsvēris strādnieku šķiras nozīmi un norādījis, ka «tikai šī šķira var palīdzēt darbaļaudžu masām apvienoties, saliedēties un pilnīgi nosargāt, pilnīgi nostiprināt komunistisko sabiedrību, pilnīgi to uzcelt»².

Protams, visi darbaļaudis dod savu ieguldījumu komunistiskās nākotnes veidošanā. Taču tas nenoliedz strādnieku šķiras īpašo lomu. Tās rindās visvairāk rodas jaunas ierosmes. Rūpniecībā nodarbinātie strādnieki realizē ļoti aktīvu dzīves pozīciju. Statistikas dati un socioloģisko pētījumu rezultāti neapšaubāmi apgāž buržuāzisko ideologu mēģinājumus pierādīt, ka mūsu strādnieku šķirai ir zema aktivitāte³. Jāatzīst, ka līdz šim strādnieku dzīves veids ir pētīts samērā maz⁴.

Mūsu zemē veiktie socioloģiskie pētījumi paver iespēju samērā daudzpusīgi vērtēt strādnieku šķiras dzīves pozīciju, kura izpaužas tās darbībā visā dzīves veida struktūrā.

1978. gadā Rīgas pilsētas partijas komiteja kopā ar P. Stučkas LVU Zinātniskā komunisma katedru, pēc PSRS Zinātņu akadēmijas Sociālekonomisko problēmu institūta programmas «Cilvēks un viņa darbs» (vadītājs — prof. V. Jadovs), organizēja socioloģisku pētījumu, kurā tika aptaujāti 1332 strādnieki, kā arī vairāk nekā 100 meistaru, kas tieši organizē šo strādnieku darbu

¹ *Markss K., Engelss F.* Par Angliju, 44. lpp.

² *Leņins V. I.* Raksti, 31. sēj., 252. lpp.

³ *Виттенберг Е. Я.* Против буржуазных фальсификаций положения и роли рабочего класса в СССР. М., 1977, с. 11.

⁴ *Бугаенко П. А.* Ведущая роль рабочего класса в становлении и развитии социалистического образа жизни. — В кн.: Рабочий класс и его ведущая роль в строительстве коммунизма. Вып. 2, ч. I. М., 1974, с. 60—63; *Грузднева Е. Б.* Особенности образа жизни «интеллигентных рабочих». — Рабочий класс и современный мир. 1975, № 2, с. 91—99; *Князев Б. В., Куфтырев А. И.* Рабочий класс — творец социалистического образа жизни. — Научный коммунизм, 1975, № 3, с. 31—40; *Колобов Л. С.* Образ жизни городского рабочего класса. — В кн.: Урбанизация и рабочий класс в условиях научно-технической революции. М., 1970, с. 313—325; *Смирнов В. А.* Социальная активность советских рабочих. М., 1979. 207 с.

un labi pazīst viņus ikdienas profesionālajā darbā. Šie un analogiski pētījumi citos PSRS reģionos un citās sociālistiskās sadraudzības zemēs apliecina, ka strādnieku šķiras darbībā visspilgtāk izpaužas vienotā sociālistiskā dzīves veida būtība, pamatiezīmes un attīstības likumsakarības. To nosaka strādnieku šķiras vadošā loma, tās vieta sabiedrisko attiecību sistēmā, loma sabiedriskā darba dalīšanā, kā arī augstās morāli politiskās īpašības.

Strādnieku šķiras dzīves veida pamatelements arī sociālismā ir ražošanas darbība. Darbā strādnieki patērē lielu daļu savu fizisko un garīgo spēku, attīsta spējas, dotības, talantus. Darba rezultāti nodrošina sabiedrības un katra strādnieka labklājības paaugstināšanos. Darba kvalitāte un kvantitāte, saturs un raksturs, darba algas lielums noteic ne vien ekonomiskās, bet arī daudzas sociālās darbības iespējas, izvirza noteiktus ietvarus darbības variantu izvēlē brīvajā laikā. Darba apstākļi (tehniskais līmenis, darba organizācija, strādājošo savstarpējo attiecību kultūra u. c.) izraisa zināmu personisku attieksmi pret darbu: apmierinātību vai neapmierinātību ar to, ieinteresētību vai neieinteresētību aktīvi strādāt. Strādnieku darbu ietekmē daudzi faktori. Daži no tiem ir objektīva rakstura, citi — subjektīva. Profesionālās darbības kvalitāti pirmām kārtām var noteikt, iepazīstoties ar darbības motīviem un vērtību orientāciju. Neapšaubāmi, ka darbības motīvs atsedz strādnieka apzinīguma pakāpi. Gan mūsu, gan daudzu citu pētījumu rezultāti pierāda, ka padomju un citu sociālistisko zemju strādnieki galvenokārt vadās pēc cildeniem, sabiedriski nozīmīgiem motīviem, kuriem vairāk piemīt morāls, nevis materiāls raksturs. Minētie pētījumi parādīja, ka tikai 14,1% aptaujāto strādnieku galvenais darba motīvs ir vienīgi algas apmērs. 30,9% uzskata, ka labs ir tikai tas darbs, kurā strādnieks var dot vairāk labuma sabiedrībai, kur viņš ir vajadzīgs citiem cilvēkiem. 29,5% aptaujāto uzskata, ka par algu ir jādomā, taču galvenā tomēr ir darba sociālā nozīme. 25,6% uzskata, ka darba alga ir galvenais, taču vajag domāt arī par darba jēgu. Latvijas un tieši Rīgas strādnieki darbu tikai kā dzīves līdzekli vērtēja krietni mazāk nekā dažos citos mūsu zemes reģionos. Visi pētījumi pierāda darba motīvu atkarību no darba satura. Arī mēs se-

cinājām, ka nekvalificēta darba strādnieki trīskārt vairāk piekrit vērtējumam: «labs jebkurš darbs, ja vien labi maksā», nekā to dara augsti kvalificēti strādnieki. Masveidīgi tipiskais ir tas, ka darba stimulēšanā pagaidām vienlīdz jāievēro gan morālie, gan materiālie stimuli. Tikai saprātīgi tos savienojot, iespējams efektīvi veidot aktīvu strādnieka dzīves pozīciju darbā. Šī pozīcija, kā arī darba mīlestība var būt dažāda. Kā redzējam, daļa strādnieku domā tikai par darba samaksu. Citi neaizmirst to, bet domā par darba jēgu, trešiem darbs ir organiska vajadzība.

Sociālistiskā ražošana vispusīgi stimulē darba aktivitāti, jo organiski tiek savienotas sabiedrības, kolektīva un personības intereses. Tomēr tas nenozīmē, ka ražošana, kas organizēta uz sabiedriskā īpašuma bāzes, pati par sevi veido strādniekos aktīvu dzīves pozīciju. Arī šeit var izpausties tādas parādības kā konformisms, skepticisms, vilšanās iniciatīvas efektivitātē, pseidoaktivitātē u. c. Taču tās nav noteicošās. Dominē sociālistiskā dzīves veida principi, normām un iezīmēm atbilstoša aktivitāte. Padomju rūpniecības uzņēmumu strādnieki nemītīgi cenšas pilnveidot darba organizāciju. Aptauja Rīgā pierādīja, ka visvairāk ir izteikta vēlēšanās panākt augstāku darba organizācijas līmeni (21,5% no visiem vēlējumiem). Sevišķi aktīva šajā ziņā ir jaunatne. No visiem, kas nav apmierināti ar darba organizāciju, 52,6% ir komjaunieši. Tas ir tāpēc, ka jaunatnei parasti ir augstāks izglītības līmenis, un daudzie socioloģiskie pētījumi pierāda, ka paaugstinoties izglītības līmenim, parasti pieaug arī aktivitāte. Tā, pēc J. Volkova un V. Muhačeva datiem, ražošanas procesu vadīšanā piedalās 25% strādnieku, kuriem ir 5—7 klašu izglītība, un 52% aptaujāto, kuriem ir vidējā (vispārējā vai speciālā) izglītība. Ar pabeigtu augstāko izglītību šo darbību veic jau 70% aptaujāto strādnieku¹.

Strādnieka aktivitātes objektīvs nosacījums ir informētība par savu rūpnīcu, par savu ceļu. Nav šaubu, ka pastāv sakars starp aktivitātes rezervēm un informētību.

¹ Волков Ю. Е., Мухачев В. И. Активность рабочих в системе укрепления общественным производством. — В кн.: Активность личности в социалистическом обществе. М., 1976, с. 175.

Par to rakstījuši daudzi autori¹. Jāpievienojas bulgāru zinātnieka P. Miteva domām, ka «tikai pastāvēt aktīvai sociālajai pozīcijai, mēs varam vērot būtisku vajadzību pēc sociālās informācijas»². Jāpiekrīt arī J. Zeļņevskim, kas uzsver: «Mēs neko nevaram izvēlēties un tātad arī neizvēlamies mērķu, līdzekļu, darbības veidu vidū, ja dotajā minūtē mēs neko par tiem nezinām.»³ Socioloģiskie pētījumi Rīgas rūpniecības uzņēmumos parādīja, ka 87,2% aptaujāto strādnieku ir lietas kursā par sava iecirkņa darbu, 70,8% pārzina ceha dzīvi, 34,9% — labi pazīst rūpnīcas dzīvi kopumā. Kā redzams, strādnieks vislabāk ir informēts par sava iecirkņa darbu. Ceha dzīvi strādnieks pazīst jau sliktāk. Bet 36,4% aptaujāto strādnieku atzīst, ka viņi nav lietas kursā par rūpnīcas dzīvi kopumā. Nav šaubu, ka tāds stāvoklis traucē strādnieku ieņemt aktīvāku pozīciju ražošanas procesu vadīšanā. To apliecina arī citi pētījumi⁴.

Kā tad paši strādnieki vērtē savu lomu ražošanas vadīšanā? Lielākā daļa (86,6%) aptaujāto pareizi izprot savas funkcijas, norādot, ka strādniekiem jāpiedalās ražošanas vadīšanā. Tikai 7,8% aptaujāto uzskata, ka strādniekiem nav jāiejaucas vadīšanas darbā, jo tas esot tikai administrācijas uzdevums. Taču 15,6% aptaujāto izteic domu, ka strādniekiem patstāvīgi jārisina vairums ražošanas jautājumu. Meistaru vērtējumā strādnieku pamatmasai piemīt atzīstama iniciatīva. 89,5% aptaujāto strādnieku, pēc meistaru domām, raksturo augsta vai vidēja iniciatīva. Meistari augsti vērtē arī strādnieku morālo stāju. Pēc meistaru domām, 94,8% viņu vadīto strādnieku ir godīgi, 91,8% disciplinēti, 76,5% ir teicama un laba darba kvalitāte, 84,1% nav saņēmuši sodu par uzvedību darbā vai sadzīvē. Strādnieka sociālā atbildība ir visai augsta, no tās lielā mērā ir atkarīga ražošanas attīstība.

¹ Смирнов Г. Л. Советский человек. М., 1973, с. 395; Романов О. В. Влияние производственной информированности рабочих на их общественно-политическую и трудовую активность. — Социологические исследования, № 4, 1976, с. 65.

² Митев П. Социальная активность личности молодого человека. — В кн.: Человек, образ жизни и нравственное поведение, с. 235.

³ Зеленовский Я. Организация трудовых коллективов. М., 1971, с. 199.

⁴ Активность личности в социалистическом обществе, с. 175.

Pēc mūsu pētījuma datiem, 52,9% strādnieku patstāvīgi uzskaita sava darba rezultātus, 33,7% uzskata, ka darba ražīgums atkarīgs tikai no strādnieka, 34,9% — ka darba kvalitāte galvenokārt atkarīga no viņiem pašiem, nevis no citiem faktoriem. 43,1% aptaujāto domā, ka strādnieki paši būtiski ietekmē darba disciplīnas nostiprināšanos.

Socioloģiskie pētījumi liecina, ka strādnieki būtiski ietekmē tādu svarīgu ražošanas uzdevumu izpildes organizāciju kā pienākumu sadale, darba ritmiskuma nodrošināšana, prēmiju sadale, sociālistiskās sacensības rezultātu vērtēšana, iecirkņa darba plāna sastādīšana, tehnikas, ražošanas iekārtas pilnveidošana, sanitāri higiēnisko apstākļu uzlabošana utt.

Lielākā daļa strādnieku uzskata, ka viņi būtiski ietekmē sociālistiskās sacensības rezultātu vispārināšanu un tās dalībnieku stimulēšanu. Strādnieki ir neapmierināti ar darba apstākļu lēno uzlabošanos, joprojām izpaužas arī neapmierinātība ar neinteresantu, monotonu darbu. Gan Maskavā, gan Ļeņingradā, Rīgā, Sverdlovskā pētījumos tika konstatēts, ka 60—80% strādnieku uzskata darbu par noteicošo sociālo vajadzību.¹ Taču sociālisms nespēj nodrošināt visiem radošu, kvalificētu darbu. Jaunatne profesionālās orientācijas procesā jāgatavo jebkuram sabiedrībai nepieciešamam un jaunā cilvēka spējām atbilstošam darbam. Šeit nereti sastopamies ar reālām dzīves pretrunām. Piemēram, pēc pazīstamā igauņu sociologa M. Titmas datiem, apmēram 55% vidusskolu absolventu un 60% jauno strādnieku vēlas strādāt tikai radošu darbu². Apmēram puse PSRS strādnieku lielākoties vēl veic monotonu un mazradošu darbu. Pašreizējais tehniskais līmenis nedod iespēju visiem veikt tikai interesantu un radošu darbu. Arī Rīgā no aptaujātajiem strādniekiem automātiskās iekārtās darbu veica tikai 4,2%, nemehanizētu roku darbu —

¹ Человек и его работа, с. 216; Рабочий класс и его ведущая роль в строительстве коммунизма. М., 1975, с. 166; Носков Н. Д. Этика рабочего. Ростов, 1977, с. 26; Социалистический рабочий коллектив. М., 1978, с. 151; Советский образ жизни: сегодня и завтра, с. 103.

² Титма М. X. Выбор профессии как социальная проблема. М., 1975, с. 173.

30,7%, 56,7% strādnieku bija vidēji, 34,5% — augsti kvalificēti. Pēc N. Aitova datiem, 25—37% strādnieku nepatīk monotons, vienveidīgs darbs. Turpreti neapmierināti ar darbu tikai 3% to strādnieku, kuri apkalpo programmētas vadības darbgaldus.¹

Strādnieku apmierinātības pakāpi ar darbu nosaka daudzi apstākļi. Svarīga ir arī strādnieka profesionālās izaugsmes iespēja. Ja tādas nav vienā kolektīvā, jaunais strādnieks bieži vien meklē to citur. Pētījumi pierāda, ka iespēja izvirzīties darbā ieņem otro vietu to faktoru vidū, kuri saista pie kādas darbavietas. Līdz ar to svarīgs ir jautājums par strādnieku mobilitāti. Jau noskaidrots, ka algas lieluma dēļ darbu maina no 14 līdz 20% strādnieku, turklāt lielākoties jaunie. Jaunie strādnieki visvairāk ir neapmierināti ar darba apstākļiem, tā organizāciju un psiholoģisko mikroklimatu. Kā liecina socioloģiskie pētījumi, strādnieku šķiras aktivitāti lielā mērā nosaka vecuma struktūra, profesionālais stāžs. Liela daļa jauno strādnieku ir vairāk neapmierināti ar darba saturu un apstākļiem nekā vecākie strādnieki. Tai pašā laikā jaunie ne vienmēr objektīvi novērtē reālo situāciju ražošanā. Ir apstākļi, kurus var novērst, un ir arī tādi tehniskie rādītāji, kurus ātri nav iespējams mainīt. Šīs problēmas jau ir apskatītas mūsu literatūrā.²

Visaktīvāk un visatbildīgāk strādnieks, pēc profesora V. Jadova secinājuma, darbojas apmēram 45 gadu vecumā. Taču pētījumi rāda arī to, ka neatkarīgi no vecuma, darba stāža, kvalifikācijas un citiem rādītājiem lielākajai daļai strādnieku ir augsti attīstīts kolektīvisms, humānisms, internacionālisms un citas īpašības, kuras raksturo cilvēku darbību socialistiskajā dzīves veidā. 65,6% aptaujāto strādnieku uzskata, ka kolektīvs viņiem vienmēr grūtā brīdī palīdzēs. 52,3% strādnieku savās rūpēs dalās ar darbabiedriem un gūst viņu atsaucību. No 15 iespējamiem atbildes variantiem uz jautājumu — «kas patīk strādniekam viņa darbavietā?» pirmajā vietā tiek ierindotas labas attiecības ar darbabiedriem. 55,3%

¹ Аитов Н. А. Технический прогресс и движение рабочих кадров. М., 1972, с. 75—76.

² Бляхман Л. Молодой рабочий 70-х годов: социальный портрет. М., 1977, с. 30.

strādnieku sava ceļa kolektīvu vērtēja kā ļoti draudzīgu un saliedētu. To, ka kolektīvos valda laba atmosfēra, aplicina arī attiecības ar tiešajiem darba vadītājiem — meistariem. Tikai 1,1% strādnieku attiecības ar meistaru neapmierināja. Sociālistiskās strādnieku šķiras kolektīvismu spilgti pierāda arī Čehoslovākijas sociologu pētījumi. Arī Prāgas uzņēmumu strādnieki par vienu no svarīgākajiem nosacījumiem labai profesionālajai darbībai atzina tādu darbu, kurā ir laba saprašanās ar darbabiedriem, kuru vidū ir daudz draugu. Mūsu pētījumos meistari savu strādnieku savstarpējās attiecības 98,3% gadījumu vērtēja kā labas, 91,6% strādnieku atzina par ieinteresētiem sava kolektīva dzīvē. Tikai 3,4% strādnieku meistari vērtēja kā egoistiskus, kuri neizrāda gatavību palīdzēt darba biedram. Skaidrs, ka sociālistisko sabiedrību neapmierina nekādas egoisma izpausmes, kas saistās ar vienaldzību, individuālismu. Tas liecina, ka ir vēl lielas idejiski politiskās un tikumiskās audzināšanas darba rezerves.

Viena no strādnieku profesionālās darbības pilnveidošanas problēmām ir darba intensitātes jautājums. Runājot par strādnieku darba aktivitāti, jāteic, ka pilnībā nav izmantotas visas iespējas darba intensitātes jomā. Pētījumi rāda, ka liela daļa strādnieku spētu saražot daudz vairāk produkcijas, ja strādātu ar maksimālo atdevi. Tikai 34,9% uzskata, ka vairāk produkcijas ražot viņi nespētu.

Strādnieku aktivitātes paaugstināšanā īpaša nozīme ir sociālistiskajai sacensībai. Ja kolektīvā ir labi pārdomāta un diferencēti organizēta sociālistiskā sacensība, kas atbilst patiesi leņiniskajiem principiem, tad strādnieki to augsti vērtē, jo sacensība būtiski ietekmē saimniecisko praksi un visu mūsu zemes sabiedriski politisko dzīvi un tikumisko atmosfēru. Tās nozīmi grūti novērtēt par augstu. Protams, katrā sociālistiskajā valstī ir savdabīga sociālistiskās sacensības organizācija, kuras pieredzi apgūstot dažādu zemju darbaļaudis var savstarpēji bagātināties¹. Daudzi zinātnieki ir pētījuši jautājumu par sociālistiskās sacensības nozīmi attīstīta sociālisma

¹ Социалистическое соревнование в странах братского содружества. М., 1975. 144 с.

apstākļos¹. Mūsu republikā veiktie socioloģiskie pētījumi rāda, ka 20,2% strādnieku sociālistisko sacensību savos cehos uzskata par formālu. Kaut arī strādnieku vairākumam sociālistiskā sacensība šķiet efektīva, tomēr sacensības organizēšanā laikiem netiek izmantotas visas iespējas. Sacensības audzinošais efekts pazeminās, ja nav pārdomātas stimulēšanas sistēmas, ja uzvarētājus nosaka pavirši, formāli. 1978. gadā veiktā pētījuma dati rāda, ka liela daļa strādnieku vispār nepiedalās sacensības uzvarētāju noteikšanā. Tas nozīmē, ka daudzos kolektīvos netiek aktīvi izmantota strādnieku iniciatīva. Šķiet, ka atsevišķas negācijas, kas sastopamas strādnieka darbā, pirmām kārtām ir atkarīgas no kolektīvās iedarbības un sociālās kontroles mehānismiem, kas darbojas kolektīvos. Tāpēc, kā pareizi norādījis bulgāru zinātnieks S. Angeļovs, «cīņā pret negatīvām parādībām pirmām kārtām jāiedarbojas uz sabiedrisko mikrovidi, kura pieļauj šādas tieksmes, un uz tiem kolektīviem, kuros netiek ievērotas sociālistiskā dzīves veida normas»².

Attīstītā sociālismā rūpniecības strādnieki, tāpat kā pārējie darbaļaudis, izmanto jaunas, šim posmam specifiskas ražošanas procesu vadīšanas formas. To vidū minamas pastāvīgās ražošanas apspriedes, sabiedriskie konstruktoru biroji, sabiedriskie ekonomiskās analīzes biroji, tehniski ekonomiskās padomes un daudzas citas. Viena no efektīvākajām darba metodēm, formējot jauno strād-

¹ Алексеев Г. П., Смольков В. Г. Социалистическое соревнование в условиях развитого социализма. М., 1974. 64 с.; Харчев А. Г., Одинцов В. П. Социалистическое соревнование и воспитание молодых рабочих. М., 1977. 64 с.; Бузуев В. М. Особенности социалистического соревнования в условиях научно-технической революции. М., 1977. 142 с.; Грецишников П. В. Соревнование на этапе развитого социализма. М., 1977. 216 с.; Игольников Г. Л. Социалистическое соревнование и встречные планы. М., 1977. 104 с.; Каджая В. Г. Гласность, сравнимость, эффект. В помощь организаторам социалистического соревнования среди молодежи. М., 1976. 128 с.; Киселев В. Н., Пешкова Н. П. Воспитательная роль социалистического соревнования. М., 1976. 103 с.; Савченко В. И. Развитие социалистического соревнования между трудящимися Латвийской ССР и Эстонской ССР на современном этапе. — Изв. АН ЛатвССР, 1978, № 3, с. 3—18; Соревнование и его роль в условиях развитого социализма. М., 1977. 263 с.

² Ангелов С. Образ жизни реального социализма. — В кн.: Человек, образ жизни и нравственное поведение, с. 48.

nieku dzīves veidu, ir darbaudzināšana.¹ Darbaudzinātāji ik dienas rūpīgi piedalās jauno strādnieku profesionālo, morālo un voluntāro īpašību veidošanā, ieaudzinot mīlestību un cieņu pret strādnieka profesiju un amata godu.

Piedalīšanās ražošanas vadišanā cieši saistās ar strādnieka sabiedriski politisko darbību. Pētījumi rāda, ka apmēram 40% strādnieku, kuri aktīvi piedalās ražošanas vadišanā, sniedz daudzus ierosinājumus. Rīgā veiktajā pētījumā tika noskaidrots, ka 41,7% strādnieku aktīvi iesniedz priekšlikumus darba organizācijas uzlabošanai. Tomēr jāatzīmē, ka daudzi strādnieki dažkārt neizprot, ko nozīmē piedalīties ražošanas vadišanā, un šo darbu neuzskata par sabiedrisko darbu. Daudzi strādnieki, kas faktiski piedalās ražošanas vadišanā, atbild noliedzīgi, ja viņiem netiek paskaidrots, ko tas īsti nozīmē un kādās formās iespējama šī līdzdalība.

Socioloģisko pētījumu rezultāti ļauj spriest arī par sabiedriski politiskās darbības motīviem. Tie var būt vai nu sabiedriski cildeni, vai personiski, šaurāki, bez pozitīvas sabiedriskas virzības (gūt gandarījumu, iemantot darbabiedru cieņu u. c.), vai arī šauri egoistiski, karjeristiski (man tas nāk par labu, tas man izdevīgi utt.). Tomēr arī sabiedriskās darbības motīvi vairumam strādnieku ir sabiedriski nozīmīgi. Sverdlovskas sociologiem izdevās noskaidrot, ka 69,2% strādnieku ar savu politisko darbību cenšas veicināt mūsu sabiedrības sekmīgu attīstību, cīnīties pret trūkumiem utt. Tikai 4,1% aptaujāto vadījās pēc egoistiskiem motīviem.² Prakse rāda, ka visai talantīgi profesionālā darba veicēji mēdz būt pasīvi sabiedriski politiskā darbībā. Ne katrs no viņiem pienācīgi izmanto kultūras sasniegumus un ne vienmēr ir labs cilvēks ģimenes lokā.³ Tomēr vairums strādnieku nopietni izturas pret sabiedriski politisko darbību. Aptauja parādīja, ka 81,2% strādnieku uzskata par vajadzīgu piedalīties sabiedriskajā darbā. Tajā pašā laikā tikai 57,1%

¹ Лобанов А. С., Пермяков В. В. Наставничество в трудовом коллективе. М., 1978. 56 с.; Казмина Т. Наставники рабочей смены. М., 1976. 72 с.; Наставник — активный воспитатель молодежи. Советы наставнику. М., 1977. 96 с.

² Мухачев В. И., Боровик В. С. Рабочий класс и управление производством. М., 1975, с. 43.

³ Советский образ жизни: сегодня и завтра, с. 101.

aptaujāto sabiedriski politiskajā darbībā piedalās aktīvi. Tādējādi 24,1% respondentu ieņem deklaratīvu nostāju un viņu vārdi atšķiras no darbiem. Taču komunistiskais idejiskums prasa, lai būtu zināšanu, pārliecības un darbu vienība.

Strādnieku šķiras politiskās darbības paplašināšanos apliecina arī partijas statistikas dati. Zināms, ka PSKP biedri un biedra kandidāti parasti ir politiski aktīvāki nekā bezpartejiskie. Republikas rūpniecībā attīstīta sociālisma apstākļos palielinās strādnieku komunistu īpatsvars. 1960. gada sākumā 33,5% no visiem Latvijas KP biedriem un biedra kandidātiem bija strādnieki. 1977. gada janvārī šis rādītājs jau bija 38,4%¹. Rūpniecībā 1960. gadā strādāja 28,2% komunistu, 1972. gadā — 19,9%². Partijas pirmorganizāciju, cehu organizāciju un partijas grupu skaitliskā izaugsme Latvijas rūpniecībā minētajā periodā liecina, ka tagad pastāv daudz plašākas iespējas strādnieku šķiras politiskajai aktivitātei. 1960. gadā rūpniecības uzņēmumos bija 576 partijas pirmorganizācijas, 455 cehu pirmorganizācijas, 375 partijas grupas. 1972. gadā šie rādītāji attiecīgi bija šādi: 586, 1197, 1807. Ipaši izcelsim to, ka cehu partijas organizāciju skaits pieauga 2,6 reizes, bet partijas grupu — 4,8 reizes.³

Aktīvu dzīves pozīciju mūsdienu rūpniecības strādnieks īsteno, arī veicot politisko darbību tautas padomēs, dažādās komisijās un tautas kontroles orgānos. Deputātu sastāva dinamika 1965.—1977. gadā liecina, ka strādnieku īpatsvars vietējās padomēs palielinājies no 27,2% līdz 38,6%. Turklāt pilsētās, kur koncentrēta Latvijas strādnieku šķiras lielākā daļa (Rīga, Daugavpils, Liepāja, Rēzekne u. c.), strādnieku īpatsvars padomēs ir daudz augstāks — apmēram 56—62%. 1977. gada vēlēšanās Padomju Savienībā vietējās padomēs ievēlēja 66,4% strādnieku un kalpotāju, mūsu republikā — 66%⁴.

¹ Коммунистическая партия Латвии в цифрах (1904—1971 гг.). Рига, 1972, с. 120, 186; Рост и укрепление партийных рядов. Рига, 1977, с. 161.

² Коммунистическая партия Латвии в цифрах (1904—1971 гг.), с. 122, 188.

³ Turpat. Aprēķināts pēc 123. un 188. lpp. datiem.

⁴ 60 победных лет. Цифры и факты, с. 124; Народное хозяйство Латвийской ССР в 1976 году, с. 15.

Statistika liecina, ka strādnieki masveidīgi piedalās valsts jautājumu kārtošanā, plaši izmanto PSRS Konstitūcijā fiksētās politiskās tiesības. Rīgā veiktie socioloģiskie pētījumi rāda, ka brīvajam laikam pieaugot, daudzi strādnieki aktīvāk vēlas piedalīties sabiedriskā darbā savos kolektīvos un dzīvesvietās. Tā 27,7% aptaujāto izteica vēlēšanos aktīvāk veikt sabiedrisko darbu kolektīvos, 12,4% — vairāk darboties dzīvesvietās.

Neapšaubāmi, ka strādnieka, tāpat kā jebkura sociālistiskās sabiedrības pilsoņa, darbībā ievērojamu vietu ieņem garīgā un kultūras darbība. Seit svarīgs strādnieka brīvais laiks. Brīvajā laikā strādnieki ceļ izglītības un profesionālās kvalifikācijas līmeni, nodarbojas ar tehnisko, zinātnisko un māksliniecisko jaunradi, fizisko kultūru, sportu, tūrismu, plaši izmanto kultūras vērtības, apmeklē muzejus, izstādes, koncertus, teātru izrādes, skatās daudzveidīgus televīzijas raidījumus. Šo darbības formu analīzei ir veltīta visai plaša literatūra¹. Strādnieku šķiras aktivitāti šajā jomā raksturo arī laiks, ko strādnieki velta šiem pasākumiem. Socioloģiskie pētījumi par brīvo laiku sniedz bagātīgu informāciju, tiem veltīts samērā plašs literatūras klāsts arī mūsu republikā².

Strādnieku šķiras garīgā un kultūras darbība ietver daudzdas formas. Mēs aplūkosim tikai dažas no tām: izglītības un kvalifikācijas līmeņa paaugstināšanos, kā arī tehnisko jaunradi.

¹ Гордон Л. А., Клопов Э. В., Оников Л. А. Черты социалистического образа жизни: быт городских рабочих вчера, сегодня, завтра. М., 1977. 160 с.; Шаров Л. Д. Рост общеобразовательного уровня рабочих промышленности в условиях научно-технического прогресса. — В кн.: Роль рабочего класса в развитии советской культуры. М., 1976, с. 67—113; Арнольдов А. И. Определяющее влияние рабочего класса в духовной жизни развитого социализма. — Научн. коммунизм, 1975, № 4, с. 84—90; Смирнов А. В. Рост культурно-технического уровня советского рабочего класса в период развитого социализма. — Вопр. истории, 1978, № 3, с. 3; Социалистический рабочий коллектив. Проблемы духовной культуры. М., 1978. 284 с.

² Mincs H., Nepomnaščijs A. Brīvais laiks un sociālais progress. R., 1977. 242 lpp.; Eglīte P. Brīvais laiks un tā izlietošana. — Zinātne un Tehnika, № 5, 35.—36. lpp.; Mincs H., Nepomnaščijs A. Brīvdienas un brīvais laiks. — Padomju Latvijas Komunisti, 1977, № 7, 74.—78. lpp.; Sviķis A. Brīvais laiks. — Horizonts, 1975, № 9, 19.—23. lpp.; № 10, 27.—30. lpp.; № 11, 22.—25. lpp.; Klibiķe V. Brīvais laiks un audzināšanas jautājumi. R., 1978. 74 lpp.; Баланс свободного времени населения Латвийской ССР. Рига, 1976. 255 с.

Kā statistikas dati, tā socioloģisko pētījumu rezultāti liecina, ka attīstītā sociālismā strādnieku aktivitāte izziņojumā un kultūras jomā paaugstinās. Salīdzinot 1940. un 1976. gadu, redzam, ka mūsu zemē strādnieku skaits, kuri mācījās skolās, tehnikumos, augstskolās neklātienē, ir izaudzis 7,3 reizes. Turpretī strādnieku šķira kvantitatīvi šajos gados palielinājusies tikai 3 reizes¹. Pētījumi parādīja, ka republikas rūpniecībā nodarbinātajiem strādniekiem ir samērā augsts izglītības līmenis. No visiem aptaujātajiem strādniekiem pabeigta vidējā izglītība bija 40,3%, 8—9 klases beiguši bija 24,4%, ar četru klašu izglītību konstatējam tikai 7,5%. Pētījumi parāda, ka pastāv sakarība starp izglītības līmeni un garīgās un kultūras darbības intensitāti. Jo vairāk izglītots cilvēks, jo vairāk viņš lasa daiļliteratūru, mazāk brīvā laika izmanto tikai pasīvām atpūtas formām. Kā liecina starptautiskie laika budžeta pētījumi, sociālistisko zemju darbaļaudis, to skaitā strādnieki, daudz laika veltī izglītības līmeņa paaugstināšanai. Rīgā, piemēram, mācās 28% aptaujāto tautas saimniecībā nodarbināto vīriešu, Bulgārijas un Polijas pilsētās — 24%, ASV pilsētā Džeksonā — tikai 8,1%. Socioloģiskajā aptaujā arī Rīgā tika konstatēts, ka mācās vairāk nekā piektā daļa aptaujāto strādnieku, to skaitā 7,1% politiskās izglītības tīklā. Aizvien vairāk pieaug tādu jauno strādnieku skaits, kuri cenšas neklātienē beigt humanitārās fakultātes. Tas liecina par pieaugošu vēlēšanos gūt vispusīgu sagatavotību.

Viena no strādnieku garīgās darbības formām ir tiesme apgūt jaunas profesijas un specialitātes. Piemēram, mūsu republikā 1960. gadā jaunas profesijas apguva 31,9 tūkstoši strādnieku, 1965. gadā — 45,7, bet 1977. gadā jau 60,8 tūkstoši². Šie strādnieki ik gadus veic sarežģītu izziņojošo darbību, kuras rezultāti, pēc zinātnieku atzinuma, ir rentablāki nekā kapitālieguldījumi tautsaimniecībā. Un tomēr ne katrs strādnieks, kam ir zems izglītības līmenis, jūt vajadzību mācīties. Tāpēc nav viegli pilnībā realizēt likumu par obligāto vidējo izglītību un liels ir to mūsu zemes jauniešu skaits, kuriem nav pa-

¹ Datus autors aprēķinājis, izmantojot statistikas datu krājumu «Народное хозяйство СССР за 60 лет», 461., 575., 584. lpp.

² Народное хозяйство Латвийской ССР в 1976 году; Латвийская ССР в цифрах в 1977 году. Рига, 1978. 188 с.

beigta vidējā izglītība. Jo augstāks strādnieku izglītības līmenis, jo straujāk pieaug arī kvalifikācija, it sevišķi ja strādniekam ir profesionālā izglītība, t. i., ja viņš ir beidzis vidējo speciālo vai profesionāli tehnisko skolu. Sibīrijas sociologu pētījumi parāda, ka 51,9% profesionāli tehnisko skolu absolventu piecu darba gadu laikā apguvuši vairākas profesijas. Šai laika posmā vidējo mācību iestādi beigušie strādnieki tādus panākumus guva krietni mazākā skaitā. Arī darba alga tehnisko skolu beigušajiem piecu gadu laikā pieauga vairāk nekā divas reizes, turpretī parasto skolu absolventiem alga palielinājās tikai par 35,8%¹. No teiktā varam secināt, ka strādnieka profesionālajai sagatavotībai, stājoties darbā, ir nozīmīga sociāla loma.

Svarīga garīgās darbības forma strādnieku dzīves veidā ir kvalifikācijas paaugstināšana. Statistika rāda, ka mūsu republikā attīstīta sociālisma posmā ļoti strauji pieaug strādnieku skaits, kuri ik gadus paaugstina kvalifikāciju. Latvijas PSR 1960. gadā kvalifikāciju paaugstināja 47,8 tūkstoši, 1965. gadā 82,3, bet 1977. gadā jau 205,1 tūkstotis strādnieku. Tādējādi šo strādnieku skaits pieauga vairāk nekā 4 reizes. Tikai 1970.—1977. gadā vien šis rādītājs divkāršojās. 1978. gada pētījumi Rīgā liecināja, ka 34,5% aptaujāto strādnieku bija augsta kvalifikācija, 56,7% — vidēja un tikai 8,8% — zema. Pēc meistarību domām, 78,6% viņu vadīto strādnieku ir ar tādu kvalifikāciju, kas pilnībā atbilst viņu darbavietas prasībām, 11,9% strādnieku, ir augstāka kvalifikācija, nekā attiecīgajā darbā nepieciešams. Pētījumā ietverto strādnieku vairākums izteicās, ka viņus pilnīgi apmierina kvalifikācijas paaugstināšanas iespējas, 15,9% atzina, ka viņus šīs iespējas vairāk apmierina nekā neapmierina. Tikai 10,2% šīs iespējas galīgi neapmierināja. Intervijās noskaidrojās, ka daudzi strādnieki nesaskata reālas iespējas paaugstināt savu kvalifikāciju. Viņi uzskata, ka savās darbavietās sasnieguši visu, kas vien šajā jomā iespējams. Domājams, ka šāds uzskats ir iluzorisks un izaugsmes iespējas pastāv.

Izglītības un kvalifikācijas paaugstināšana sekmē citas garīgās darbības formas. Viena no tām ir tehniskā jaunrade, kuras vēriens it īpaši plašs kļuvis sešdesmita-

¹ Социалистический рабочий коллектив, с. 125, 138.

jos un septiņdesmitajos gados. To sekmēja piecdesmitajos gados veiktie pārkārtojumi tehniskās jaunrades procesa vadīšanas pilnveidošanā un šīs darbības stimulēšanā. Pavirši skatoties, liekas, ka strādnieka iniciatīvai tehnikas un tehnoloģijas pilnveidošanā attīstītā sociālismā vajadzētu mazināties, jo aizvien labāk taču strādā izgudrotāji un konstruktori. Un tomēr strādnieku tehniskā jaunrade paplašinās. To rāda statistikas dati. PSRS mērogā 1960.—1976. gados racionalizācijas priekšlikumu un izgudrojumu skaits pieaudzis no 3,9 līdz 5,6 miljoniem, ieviesto — no 2,5 līdz 4,1 miljonam¹. Mūsu republikā 1960. gadā tika iesniegti 49,2, bet 1976. gadā 76,8 tūkstoši racionalizācijas priekšlikumu un izgudrojumu². Kā rāda pētījumi, strādnieku tehniskajā jaunradē dominē humāni, pašreizējā motīvi, plaši attīstās kolektīvisms, radoša sadraudzība. Kompleksās radošās brigādēs, kurās tehniskās jaunrades problēmas risina kopīgi strādnieki un inženieri, 1970. gadā mūsu republikā bija apvienojušies turpat 10 tūkstoši strādnieku un inženieru. Šo brigāžu skaits pieauga septiņu gadu laikā par tūkstoti, 1977. gadā sasniedzot 4 tūkstošus.

Raksturīgi, ka jaunā strādnieku maiņa tiecas būt vairāk patstāvīga. Trīsdesmitajos gados Padomju Savienībā vairāk nekā 2/3 jauno racionalizatoru bija darbaudzinātāji, bet septiņdesmito gadu vidū darbaudzinātāji bija tikai 51,6% jauno racionalizatoru³.

Mūsu republikā veiktie pētījumi liecina, ka starp izglītību un racionalizatora aktivitāti ir ciešs sakars. Racionalizatori ar pamatskolas izglītību daudz mazāk piedalās tehniskajā jaunradē nekā tie, kuriem ir vidējā izglītība vai augstākā. Arī kvalifikācijas līmenis ir viens no svarīgiem faktoriem, kas ietekmē strādnieka tehnisko jaunradi. Tehniskā jaunrade ir garīgi daudz sarežģītāka darbība nekā konkrētu vadīšanas uzlabošanas priekšlikumu izteikšana strādnieku sapulcēs un citās analogiskās kolektīvās darbības formās.

Mūsdienās pieaug ģimenes sociālā loma personības dzīves veida attīstībā. Tāpēc pakavēsimies pie dažiem

¹ Правда, 1977, 5 сент.

² Rīgas Balss, 1978, 3. marts.

³ Культура и творчество масс. Свердловск, 1976, с. 137.

strādnieku ģimenes sadzīves darbības parametriem. Šim dzīves veida elementam attīstīta sociālisma apstākļos zinātnieki veltī aizvien lielāku uzmanību¹.

Statistika un socioloģiskie pētījumi liecina, ka strādnieku ģimeņu materiālās un kultūras iespējas nemitīgi palielinās. Aug ģimenes ienākumi, paaugstinās tās dzīves līmenis, uzlabojas uzturs, apģērbs, apavi, aizvien labiekārtotāki kļūst dzīvokļi, efektīvāk tiek izmantoti sadzīves pakalpojumi. Tas viss objektīvi spēj sekmēt ģimenes sadzīves darbības pilnveidošanu. Rīgā veiktā aptauja parādīja, ka savu dzīvokli par labu uzskata 30,9% strādnieku, par apmierinošu 26,1%, par sliktu — 16,3%. 55% aptaujāto strādnieku dzīvo vai nu atsevišķā 2—3 istabu dzīvoklī (41,5%), vai arī atsevišķā vienistabas dzīvoklī. Ģimenes materiālo stāvokli par labu atzīst 36% aptaujāto, par apmierinošu — 50,2%. Nav šaubu, ka strādnieka ģimene vēsturiski ieguvusi daudz. Taču tas nenozīmē, ka tās darbībā nav sarežģītu problēmu, kuras dažādi izpaužas socialistiskās sabiedrības ģimenē. Viena no sarežģītākajām problēmām ir attiecības starp strādnieka ģimenes dzīves apstākļu materiālo piesātinātību un ģimenes darbības kultūras un tikumisko briedumu visā tās funkciju daudzveidībā. Prakse pierādījusi, ka ne vienmēr ģimenes dzīves līmeņa izaugsme sekmē tās locekļu dzīves veida progresu. Jāpievienojas pazīstamajam poļu sociologam J. Ščepaņskim, kurš teicis, ka «... pat taisnīga labumu sadale automātiski nenoved pie cilvēku

¹ Харчев А. Г., Алексеев В. Г. Образ жизни. Мораль. Воспитание. М., 1977. 143 с.; Гордон Л. А., Клопов Э. В. Человек после работы. М., 1972. 368 с.; Гордон Л. А., Клопов Э. В., Петров Г. Б. К изучению социалистического образа жизни: развитие быта советских рабочих (в ретроспективе и перспективе). — Рабочий класс и совр. мир, 1976, № 2, с. 21—40; Зуякова Е. Социальная роль и перспективы развития социалистического быта. — Полит. самообразование, 1976, № 6, с. 28—35; Рябов Д. Д. Общественно-политическая активность женщин — неотъемлемая черта советского образа жизни. — В кн.: Развитие марксистско-ленинской теории в материалах XXV съезда КПСС. М., 1976, с. 188—190; Янкова Э. А. Развитие личности женщины в советском обществе. — Социол. исслед., 1975, № 4, с. 42—51; Васильева Э. К. Семья и ее функции. Демогр.-стат. анализ. М., 1975. 181 с.; Jurciņa A. Sieviete un sociālistiskā dzīves veida ētiskā un estētiskā vērtība. (Palīgmateriāls lektoriem.) R., 1977. 24, lpp.; Стародуб В. И. Женщина и общественный труд. Л., 1975. 92 с.

īpašību pilnveidošanās»¹. Par strādnieku ģimenes sadzīves darbības raksturu var spriest pēc viņu vērtību orientācijas, darbības motīviem un virzības. Par sociālistiskās sabiedrības strādnieku ģimenes briedumu liecina tās funkciju kvalitāte, ģimenes locekļu savstarpējo attiecību raksturs, viņu ieguldījums kolektīva, sabiedrības sociālajā progresā kopumā. Neapšaubāmi, ka galvenā ģimenes funkcija ir reprodutīvā funkcija un jauno pilsoņu audzināšana komunistiskās morāles garā. Demogrāfiskā situācija, kas izveidojusies Latvijas PSR, liecina, ka mūsu ģimene netiek galā ar normālas dzimstības nodrošināšanu. Trešais bērns katrā ģimenē, kur vēl iespējami bērni, ir neatrisināta problēma.

Ģimenes darbībā, kā jebkurā citā sociālistiskā dzīves veida elementā, izpaužas dažādas pretrunas. Rīgā veiktajos pētījumos neapstiprinās plaši izplatītā tēze, ka galvenais konfliktu cēlonis strādnieku ģimenē ir materiālās grūtības.² Strādnieku ģimenēs kā Rīgā, tā Daugavpilī visbiežāk konfliktus izraisa bērnu audzināšanas problēmas, seko atšķirības uzskatos un gaumē un alkohola lietošana. Jāpiekrīt pazīstamajam filozofam profesoram A. Harčevam, kurš ir uzsvēris, ka «materiālā nodrošinātība vēl «neveido klimatu» ģimenē, bet drīzāk ir tikai viens no normālas ģimenes dzīves nosacījumiem»³. Pētījumi parāda, ka vairums strādnieku ģimeņu ir draudzīgas, tajās valda demokrātisms, vecāku līdztiesība un savstarpēja saprašanās. Par laimīgu savu laulības dzīvi atzina gandrīz 70% aptaujāto Rīgas un Daugavpils strādnieku un strādnieču.

Par vienu no kritērijiem tam, cik lielā mērā saglabājas patriarhālisms ģimenes attiecībās, var izmantot datus, cik par ģimenes galvu aptaujās atzīst vīrieti. Zīmīgi, ka vairākums strādnieku neatzīst ģimenes galvu. Pēc minētā pētījuma datiem, Daugavpilī, piemēram, tikai 1,4% aptaujāto par ģimenes galvu atzina vīrieti. Anali-

¹ Щепаньский Я. Роль и особенности потребления в развитом социалистическом обществе. — В кн.: Социалистический образ жизни. М., 1979, с. 75.

² Янкова З. А., Простасова П. А. Современная структура внутрисемейных отношений. — В кн.: Проблемы социологического изучения семьи. М., 1976, с. 46.

³ Харчев А. Г. Быт, семья, досуг. М., 1969, с. 17.

zējot pētījumu rezultātus, redzams, ka ģimenēs, kurās nav izteikta līdera un kurās valda līdztiesība, konfliktu ir mazāk.

Interesanta ir strādnieku attieksme pret mājsaimniecības darbiem. Aptauja liecināja, ka samērā plaši ir izplatīts uzskats par šo darbu vienlīdzīgu sadali starp ģimenes locekļiem. Neapšaubāmi, ka visiem ģimenes locekļiem jāpiedalās mājsaimniecības darbos. Šis ģimenes rūpes nedrīkst būt tikai viena pienākums. Taču arī pilnīgi vienāda šo pienākumu sadale nav iespējama ne starp vīrieti un sievieti, ne starp bērniem un vecākiem. Katram no tiem ir jāpilda savs — spējām un ģimenes vajadzībām atbilstošs darba apjoms.

Vēsturiski samazinoties mājsaimniecībai veltītā laika kvantitātei, pieaug gan laika daudzums, gan darbības intensitāte audzināšanas funkcijas realizēšanai. Blakus reprodūktīvajai funkcijai par svarīgāko izvirzās audzināšana. Tajā savijas visi galvenie strādnieku ģimenes dzīves mezgli. Tāpat audzināšanai kalpo viss pārējais, ko veic ģimene: brīvā laika izmantošana, saimnieciskais darbs u. c.

Pētījumi rāda, ka ģimenes attiecības (starp vecākiem, bērniem, bērniem un vecākiem utt.) attīstās progresējoši. Aizvien vairāk pagātnē paliek patriarhālie aizspriedumi, sāk dominēt faktiskā vienlīdzība un kolektīvisms. Tomēr, grupējot ģimenes pēc to iekšējo attiecību rakstura, zinātnieki izdala autoritāro tipu, jo neliela daļa atzīst tēvu par ģimenes galvu, kas izšķir svarīgākos jautājumus. Otrajā tipā nomināli tiek atzīts, ka pastāv ģimenes galva, bet faktiski jautājumi tiek izlemti lielākoties demokrātiski: sievai (vai vīram), kā arī bērniem sakāms savs vārds ģimenes kopējās lietās.

Ir arī tāda tipa ģimenes, kurās pastāv stingra, vecmodīga mājsaimniecības darbu dalīšana tikai «vīriešu» vai tikai «sieviešu» darbos. Seit vērojama mātes saudzējošā attieksme pret zēniem tradicionālajās sievietes mājsaimniecības rūpēs.

Tomēr centrālā tendence, kas aizvien redzamāku vietu ieņem arī strādnieku ģimenēs, ir tādu ģimenes attiecību nostiprināšanās, kurās valda patiesa vienlīdzība, savstarpēja palīdzība un atbalsts.

Mūsu pētījums liecina, ka strādnieku ģimenes kā sociāla institūta funkcijas, kuras nostiprina ģimenes saka-

rus ar sabiedrību, ietver aizvien daudzveidīgāku un efektīvāku darbību. Aizvien harmoniskāk savienojas ģimenes iekšējās un ārējās darbības veidi, kas vērsti uz jaunās paaudzes kvalitatīvāku socializāciju. Strādnieku ģimene aizvien vairāk orientējas uz tās locekļu vispusīgāku attīstību, kas pilnībā atbilst komunisma celtniecības uzdevumiem.

2. Sociālistisko lauku dzīves veids un tā raksturīgās iezīmes

Attīstīta sociālisma apstākļos, kamēr vēl pastāv sociālas atšķirības un šķiras, saskatāmas arī zināmas īpatnības pilsētu un lauku iedzīvotāju, strādnieku un kolhozu zemniecības, fiziskā un garīgā darba darītāju dzīves veidā. Šīs atšķirības attiecas pret visu sabiedrības dzīves veidu kā sevišķais pret vispārīgo.

Indivīda sabiedrisko dzīvi un tā dzīves veidu nosaka cilvēka sociālais stāvoklis, sociālā piederība, tā vieta sociālajā struktūrā. K. Marksa un F. Engelsa darbā «Vācu ideoloģija» tika norādīts, ka «... vēsturiskās attīstības gaitā un tieši tāpēc, ka, pastāvot darba dalīšanai, sabiedriskās attiecības nenovēršami pārvēršas par kaut ko patstāvīgu, rodas atšķirība starp katra indivīda dzīvi, ciktāl tā ir personīga, un viņa dzīvi, ciktāl tā ir pakļauta kādai darba nozarei un ar to saistītiem nosacījumiem»¹.

Nozīmīgs faktors, kas nosaka dzīves veidu, ir konkrētā sociālā vide, kurā cilvēki dzīvo un darbojas. Sociālismā starp pilsētu un laukiem nav antagonisma, bet būtiskas atšķirības starp šīm sabiedrības sociālajām apakšsistēmām tomēr saglabājas. Viena no šo atšķirību izpausmēm ir īpatnības dzīves veidā. Laukiem kā sabiedrības īpašai sociālai apakšsistēmai ir arī sava sociālā struktūra. Sociālā struktūra divos aspektos raksturo lauku iedzīvotājus. No vienas puses — struktūra, atspoguļojot iedzīvotāju sociālo sastāvu, raksturo lauku iedzīvotāju kvantitatīvo sadalījumu sociālās kategorijās, no otras — struktūra, atspoguļojot attiecības un sociālo grupu savstarpējos sakarus, raksturo iedzīvotāju kvalitatīvo sastāvu. Pētot dzīves veidu, analizējot dažādu sociālo

¹ Markss K., Engells F. Vācu ideoloģija, 75. lpp.

grupu vai šķiru dzīves veida īpatnības, jāņem vērā arī šie sociālās struktūras aspekti. Vienā gadījumā sociālā struktūra raksturo iespējamo dzīves veida apakštīpu skaitu, to daudzumu, otrā — attiecīgās sabiedrības dzīves veida noteicošo sociālo apstākļu būtību. Sociālisma apstākļos, protams, ir tikai dažas konkrētas atšķirības vienota dzīves veida ietvaros.

Pētot sociālistisko lauku dzīves veida īpatnības, pēc mūsu domām, ir jāizdala divi jēdzieni: «lauku dzīves veids» un «lauku iedzīvotāju dzīves veids». Pirmais jēdziens lietojams, lai apzīmētu īpašas cilvēku dzīves darbības formas, kas ir cieši saistītas ar lauksaimniecisko ražošanu, tieši laukiem raksturīgu dzīves ritmu un sadzīves īpatnībām. Lauku iedzīvotāju dzīves veids, pēc mūsu domām, ir daudz plašāks jēdziens, tas ir apkopojošs, sintezējošs, un tas būtu jāizmanto, analizējot visu lauku iedzīvotāju dzīves darbības formas, jo, kaut gan lauku iedzīvotāju sastāvā ietilpst dažādas šķiras un sociālās grupas, kurām ir savas dzīves veida īpatnības, tomēr visu lauku iedzīvotāju dzīves veidā ir arī kopīgas iezīmes (lielāka vai mazāka saistība ar zemi, tuvums dabai, kultūras un sadzīves sfēras attīstības līmenis utt.).

Šo jēdzienu norobežošana ļauj konkrētāk un dziļāk izziņāt attīstītas sociālistiskas sabiedrības dzīves veida īpatnības un tālākas pilnveidošanas tendences.

Pētot sociālistiskā dzīves veida īpatnības laukos, metodoloģiski pareizi ir vispirms izanalizēt lauku sociālo struktūru, jo tā nosaka konkrētas atšķirības dažādu sociālo grupu dzīves veidā, un tikai pēc tam analizēt katras šķiras vai sociālās grupas dzīves veida raksturīgākās pazīmes un īpatnības.

Analizējot lauku sociālo struktūru un pētot sociālistisko dzīves veidu laukos, pirmkārt, jārunā par šķirām un to dzīves veidu atšķirībām. Otrkārt, jāizpēta iedzīvotāju sadalījums, vadoties pēc darba satura, ko tie pārsvārā veic — garīgo vai fizisko darbu —, un, treškārt, jāanalizē iedzīvotāju (kuri nav nodarbināti sabiedriskajā ražošanā) sadalījums grupās pēc to eksistences avotiem.

Lauku sociālās struktūras, tāpat kā visas sociālistiskās sabiedrības sociālās struktūras, pamatu veido draudzīgas sociālistiskas šķiras — strādnieki un kolhozu zemniecība un sociāls slānis — inteliģence. «PSRS sociālais pamats ir strādnieku, zemnieku un inteliģences nesatri-

cināmā savienība» — teikts PSRS Konstitūcijas 19. pantā.

Sociālistiskās sabiedrības vadošais sociālais spēks ir strādnieku šķira, tās dzīves veids ir paraugs citām šķirām un slāņiem.

Kolhozu zemniecības dzīves veids pēc savas būtības ir kolektivistisks, sociālistisks, bet esošās šķiriskās atšķirības nosaka zināmas īpatnības. Kolhozu zemniecības dzīves veidā ir visvairāk «lauku dzīves veida» elementu. Sociālistisko šķiru ietvaros savukārt iespējams izdalīt sociālas grupas, kuru dzīves veidā arī ir zināmas īpatnības.

Pēc darba satura lauku iedzīvotājus ieteicams iedalīt fiziskā un garīgā darba veicējos. Garīgā darba veicēju (inteliģences un kalpotāju) sociālajā slānī savukārt var izdalīt vairākas grupas: skolotāji, ārsti, inženiertehniskie darbinieki, lauksaimniecības speciālisti (nodarbināti lauksaimniecības uzņēmumos), valsts iestāžu un uzņēmumu kalpotāji, kolhozos un padomju saimniecībās strādājošie kalpotāji.

Iedzīvotājus, kuri nav nodarbināti sabiedriskajā ražošanā, pēc eksistences avotiem parasti dala divās grupās — pensionāri un personīgajā palīgsaimniecībā nodarbinātie.

Attīstoties sociālajai struktūrai, gan absolūti, gan relatīvi mainās lauku iedzīvotāju sadalījums sociālajās grupās un mainās arī katras grupas dzīves veids. Sociālistisko lauku sociālās struktūras attīstības galvenās tendences mūsdienās ir šādas:

1) strādnieku šķiras lomas palielināšanās absolūti un relatīvi lauku iedzīvotāju struktūrā;

2) industriālā darba veicēju skaita pieaugums laukos vispār un arī kolhozos;

3) garīgā darba veicēju skaita straujš pieaugums;

4) iedzīvotāju skaita samazināšanās, kuri ienākumu noteicošo daļu gūst no savas palīgsaimniecības;

5) pensionāru skaita pieaugums;

6) lauku iedzīvotāju skaita samazināšanās.

Visas šīs tendences kopumā raksturo tālāku sociālo atšķirību pārvarēšanas procesu attīstību laukos un sociāli viendabīgas sabiedrības veidošanos vispār. Vienlaikus arvien jūtāmāk samazinās vēl esošās atšķirības dažādu sociālo grupu dzīves veidā; savās galvenajās iezīmēs

vienotais sociālistiskais dzīves veids kļūst vēl monolitāks, spilgtāk izpaužas tā priekšrocības.

Lai gūtu konkrētāku priekšstatu par dzīves veida īpatnībām laukos, sīkāk aplūkosim kolhozu zemniecības dzīves veida galvenās raksturīgākās atšķirības.

Sociālistiskās zemniecības dzīves veids pēc savas būtības ir sociālistiskā dzīves veida konkrēta izpausme, kas raksturo zemniecības tipisko dzīves darbības formu sistēmu un atspoguļo gan visam sociālistiskajam dzīves veidam kopīgās raksturīgās iezīmes, gan parāda kolhozu zemniecības sociālistiskā dzīves veida īpatnības.

Sociālistiskās zemniecības dzīves veids, protams, nav vienkārša dažādu dzīves darbības formu (ražošanas, sabiedriski politiskās, garīgās dzīves, ģimenes un sadzīves darbības) aritmētiska summa; tā ir dialektiski saistīta sistēma, kas izveidojas konkrētajos sociālekonomiskos un ģeogrāfiskos apstākļos.

Aplūkojot sociālistiskās zemniecības dzīves veidu, galvenokārt izmantots statistikas un socioloģisko pētījumu materiāls, kas raksturo Padomju Latvijas kolhozniekus. Taču galvenās būtiskās dzīves veida iezīmes visai padomju kolhozu zemniecībai ir kopējas, jo Latvijas kolhoznieki ir visas PSRS kolhozu zemniecības sastāvdaļa.

Sociālistiskās zemniecības dzīves veida ekonomiskā bāze ir ražošanas līdzekļu un saražotā sabiedriskā produkta sociālistiskais īpašums kolhozu kooperatīvā īpašuma formā. Šis apstāklis tad arī nosaka daudzās sociālistiskās zemniecības dzīves veida īpatnības.

Sociālistiskās zemniecības dzīves veids formējas, pamatojoties uz sociālistiskās sadarbības, biedriskuma un kolektīvisma attiecībām, jo kolhozu kooperatīvais īpašums rada ekonomisko vienlīdzību kolektīvā. Visas tautas īpašums vienlīdzību nosaka visas sabiedrības ietvaros, jo tā sabiedriskošanas pakāpe ir augstāka un tas aptver visu sabiedrību. Šī vienlīdzība nodrošina katra darba cilvēka vienādas tiesības strādāt pēc spējām, pildīt ražošanas funkcijas, kas atbilst viņa kvalifikācijai. Tā nostiprināta sociālistiskajā sadales pamatprincipā — sadale pēc padarītā darba. Tomēr cilvēku pilnīga sociālā vienlīdzība tiks nodrošināta tikai komunisma apstākļos. Kolhozu kooperatīvais īpašums nosaka daudzās darba organizācijas pārvaldes un plānošanas īpatnības kolhozos, atalgojumu lielumu (kaut gan no 1966. gada ir garantēta darba

samaksa, tā tomēr atkarīga pirmām kārtām no konkrētā kolektīva darba līmeņa), sociālās nodrošināšanas un citām kolhoznieku dzīves veida konkrētām īpatnībām. Ļoti būtiski kolhoznieku dzīves veidu ietekmē to rīcībā esoša palīgsaimniecība, kura pēc būtības ir viena no kolhozu kooperatīvā īpašuma zemākās sabiedriskošanas pakāpes izpausmēm.

Sociālisms pašos pamatos maina darba raksturu. Tas kļūst par personības brīvas darbības izpausmi, par tās pašapliedzinājuma galveno sfēru. Sociālistiskajā sabiedrībā darbs tiek godāts un cienīts, un tas noteic cilvēka stāvokli sabiedrībā. Taču sociālisma apstākļos saglabājas sociālekonomiskais darba dalījums, t. sk. agrārā un industriālā darba paveidi.

Sociālistiskā zemniecība galvenokārt ir saistīta ar lauksaimniecisko ražošanu un agrāro darbu. Tā ir īpatnēja ražošana. Lauksaimnieciskā ražošana atšķirībā no rūpnieciskās ražošanas, kas galvenokārt izmanto mehāniskos un ķīmiskos procesus, bāzējas uz bioloģisko un dabas faktoru izmantošanu.

Lauksaimnieciskās ražošanas īpatnības nosaka arī agrārā darba raksturīgās iezīmes, bet tās savukārt — cilvēku darbības formu specifiku un galu galā — dzīves veida konkrētās atšķirības.

Agrārais darbs sociālisma apstākļos pēc savas būtības ir sociālistiskā darba paveids; tas ir sabiedrisks darbs un virzīts uz to, lai ražotu materiālās vērtības, kas nepieciešamas iedzīvotāju augošo vajadzību apmierināšanai. Agrārajam darbam piemīt vairākas īpatnības.

Lauksaimniecības darbinieku darbs, tajā skaitā arī sociālistiskās zemniecības darbs, galvenokārt tiek veikts plašās teritorijās bieži vien zem klajas debess, tas pakļauts krasām laika apstākļu svārstībām. Darbs lauksaimniecībā ir saistīts ar dzīvo organismu (augu un dzīvnieku) atražošanu, ar augsnes auglības celšanas bioloģiskiem procesiem un ne vienmēr ir saistīts ar tehniku. Lauksaimnieciskā darba galaprodukts ir pārtikas produkti vai izejvielas rūpniecībai. Bieži vēl lauksaimnieciska ražošana neprasa kvalificētu darbaspēku.

Agrārā darba īpatnības nosaka arī lauksaimniecībā strādājošo dzīves darbības formu īpatnības darba un ražošanas sfērā, lauksaimniecības darbinieku attieksmi pret darbu, dažkārt arī radot neapmierinātību ar to.

Tā socioloģiskā pētījuma rezultāti¹ ir parādījuši, ka 63,9% kolhoznieku ir visumā apmierināti ar darbu. Protais, apmierinātībai nav jābūt pilnīgai, jo tad zudīs darba apstākļu pilnveidošanas stimuli. Kopumā stāvoklis ir uzskatāms par normālu, jo neapmierināti ar darbu bija tikai 3,7% aptaujāto kolhoznieku.

Taču, aplūkojot kolhoznieku apmierinātības pakāpi ar dažādiem elementiem, kas raksturo darbu un tā apstākļus, aina kļūst savādāka. Daudz vairāk neapmierināto ir ar darba fizisko slodzi, ar tā aizsardzību, sanitāri higiēniskajiem apstākļiem, režīmu. Šeit neapmierināto skaits ir attiecīgi 3—6 reizes lielāks, nekā vērtējot visu darbu un to raksturojošos apstākļus kopumā.

Agrārā sektora attīstībā pēdējos 10—15 gados gūti nozīmīgi rezultāti. Var droši apgalvot, ka vēl nekad mūsu zemes vēsturē nav tik daudz darīts lauksaimniecības attīstīšanas labā. Isā laikā kardināli pārveidota lauksaimniecības materiāli tehniskā bāze un ekonomika. Nepieredzētā mērogā izvērsušies meliorācijas, kompleksas mehanizācijas un ķimizācijas darbi. Viena no galvenajām iezīmēm, kas raksturīga sociālistiskās zemniecības darbam un būtiski ietekmē tās dzīves veidu, ir lauksaimnieciskās ražošanas industrializācija, agrārā un industriālā darba integrācija.

Viens no svarīgākajiem rādītājiem, kas raksturo kolhoznieku darba apstākļus, mehanizācijas līmeņa izaugsmi, ir lauksaimnieciskajā ražošanā patērētās elektroenerģijas daudzums. Latvijas PSR kolhozos 10 gadu laikā no 1965. līdz 1975. gadam ražošanas vajadzībām patērētās elektroenerģijas daudzums palielinājies no 65,5 milj. kilovatstundu līdz 304,6 milj. kilovatstundu, t. i., vairāk nekā 4,5 reizes. Sajā periodā, rēķinot uz vienu strādājošo, patērētās elektroenerģijas daudzums vidēji palielinājies vēl straujāk. 1975. g. katrs republikas kol-

¹ Pētījums «Latvijas PSR lauku iedzīvotāju materiālā un kultūras līmeņa celšanās un aktuālās idejiskās audzināšanas darba problēmas» tika veikts pēc partijas orgānu norādījuma 1975. un 1976. gadā republikas 4 rajonu 12 kolhozos un 4 padomju saimniecībās. Pētījuma organizēšanā piedalījās liela grupa republikas zinātnieku praktiķu, arī šī raksta autors. Pētījuma rezultāti apkopoti grāmatā «Lauku iedzīvotāju labklājības un garīgās kultūras izaugsme». R., 1979.

hoznieks vidēji patērējis ražošanas vajadzībām 6 reizes vairāk elektroenerģijas nekā 1965. gadā.

Jāatzīmē, ka 1965. g., rēķinot uz katru rūpniecībā vidēji gadā nodarbināto, LPSR tika izlietots 13 reizes vairāk elektroenerģijas nekā kolhozos, bet 1975. g. — tikai 2,8 reizes. Tātad starpība ir jūtami samazinājusies.¹

Elektroenerģijas patēriņš lauksaimniecības vajadzībām aug visā Padomju Savienībā. Grandiozus uzdevumus lauksaimniecības tālākas elektrifikācijas attīstībā izvirza PSRS ekonomiskās un sociālās attīstības pamatvirzieni līdz 1990. gadam.²

Reizē ar visas lauksaimnieciskās ražošanas tālāku attīstību, kas panākta, realizējot PSKP izstrādāto agrāro politiku, laukos būtiski mainījusies darba energoapgādātība un fondapgādātība. Tā LPSR kolhozos darba energoapgādātība, rēķinot uz 1 strādājošo, no 1965. līdz 1978. g. palielinājusies 3,7 reizes. Augusi arī fondapgādātība. Republikas lauksaimniecības sabiedriskā sektora pamatfondi 1978. g. pārsniedza 1965. g. līmeni 2,8 reizes.³

Jāatzīmē, ka republikas kolhoznieku fondapgādātība jau ir augstāka nekā rūpniecībā strādājošiem. Tas izskaidrojams ar lauksaimnieciskās ražošanas pamatfondu veidošanās īpatnībām (tajos ietilpst arī lopī). Bet, lai lauksaimnieciskā ražošana varētu sekmīgi noritēt neatkarīgi no dabas apstākļu untumiem, darba fondapgādātībai laukos vēl būtiski jāpalielinās un vairākkārt jāpārsniedz attiecīgie rādītāji rūpniecībā.

Būtiskas pārmaiņas pēdējā gadu desmitā notikušas kolhoznieku darba mehanizācijā. Lauku pamatdarbi (aršana, sēšana, labības novākšana utt.) jau pilnīgi mehānizēti, plašumā vēršas darbietilpīgo procesu mehanizācija lopkopībā. 1975. g. kolhozu fermās 98% govju tika slauktas mehānizēti, ūdensapgāde bija mehānizēta par 81%, telpu tīrīšana par 43% utt. Tomēr vēl maz ir fermu ar komplekso mehānizāciju (10% liellopu un 46% cūku) un šajā jomā vēl daudz kas jādara, jo tikai kompleksā mehānizācija ļauj būtiski izmainīt darba procesu, pašu

¹ Aprēķināts pēc «Latvijas PSR tautas saimniecība 1975. gadā». R., 1976, 48., 101. lpp.

² Cīņa, 1980, 2. dec.

³ Voss A. Partijas plāni — dzīvē. — Cīņa, 1978, 19. jūl.

darba raksturu un saturu un līdz ar to arī attieksmi pret darbu. Tātad tālāka dzīves veida pilnveidošana izvirza uzdevumu pilnveidot lauksaimnieciskā darba apstākļus un organizāciju.

Priekšstatu par darba satura izmaiņām industrializācijas ietekmē var gūt kolhozu modernajos lopkopības kompleksos — lielfermās. Tā, piemēram, Gulbenes rajona kolhozā «Spars» ar Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas pasniedzēju un darbinieku līdzdalību izveidots moderns liellopu komplekss, kurā 424 govīs kopj 9 pamatstrādājošie un 3 lopkopji atvietotāji. Progresīvās tehnoloģijas un darba organizācijas rezultātā šeit viens slaucējs operators savā maiņā slauc 310 govīs, darbs organizēts 2 maiņās.¹ Būtiski mainās pati darba operāciju struktūra, liela nozīme ir kontroles un novērošanas funkcijām, mazāka — tiešam fiziskam darbam.

Tātad lauksaimnieciskās ražošanas tālāka industrializācija un agrāri rūpnieciskās integrācijas attīstība ir viens no galvenajiem ceļiem, kā vēl vairāk samazināt atšķirības starp strādniekiem un kolhozniekiem, starp pilsētas un lauku iedzīvotāju dzīves veidu.

Vienlaikus ar pašas lauksaimnieciskās ražošanas industrializāciju laukos arvien vairāk tiek izveidots rūpnieciska rakstura uzņēmumu, kuri ne vienmēr ir tieši saistīti ar lauksaimniecību. Laukos aug strādnieku un inženier-tehnisko darbinieku skaits. Šīs sociālās grupas divējādi ietekmē kolhozu zemniecības dzīves veidu. No vienas puses, tās rāda urbanizētā dzīves veida paraugus, kurus uztver kolhozu zemniecība un cenšas tiem sekot (daudz «kustīgāks» dzīves veids, lielāka dažādība brīvā laika izmantošanā utt.). No otras puses, laukos arvien vairāk veidojas sociāli heterogēno ģimeņu (piemēram, vīrs — rūpnīcas strādnieks, sieva — kolhozniece, bērni — studenti vai inženiertehniskie darbinieki utt.), kuru dzīves veidā kā sarežģītā mozaikā saplūst dažādu sociālo slāņu dzīves veida īpatnības. Notiek tālāka sociālistiskā dzīves veida konsolidācija.

Sociālistiskās zemniecības, tāpat kā visas sociālistiskās sabiedrības, dzīves veida politisko pamatu veido darbaļaužu vara, visas tautas valsts, kas pauž strād-

¹ Padomju Latvijas lauksaimniecība. — Zin. tehn. informācija, 1977, janv., 30.—34. lpp.

nieku, zemniecības un inteligences, visu valsts nāciju un tautību darbaļaužu gribu un intereses.

Nesatricināma strādnieku, zemnieku un inteligences savienība ir PSRS sociālais pamats un dzīves veida sociālā bāze. Šie dzīves veidu noteicošie faktori sociāli politiskajā sfērā ir kopīgi abām sociālistiskās sabiedrības šķirām, visām sociālām grupām un slāņiem. Tomēr sociālistiskās zemniecības dzīves veidam ir savas īpatnības sabiedrības sociāli politiskās dzīves sfērā un šīs sfēras dzīvesdarbības formās.

Kolhozu zemniecību veido vairākas sociālās grupas, un tām ir raksturīgas atsevišķas dzīves veida īpatnības.¹ Bet visas šīs atšķirības atrodas sociālistiskā dzīves veida ietvaros, un tā iezīmes ir dominējošas.

Runājot par kolhozu zemniecības sociālās struktūras attīstību, jāteic, ka galvenā tendence ir zemniecības tuvināšanās strādnieku šķirai un tautas intelligenci un sociāli viendabīgas sabiedrības veidošanās. Visas sociālistiskās sabiedrības sociālās struktūras attīstības galvenā tendence ir arvien jūtāmāka sociāla viendabīguma veidošanās. Šī tendence ir skaidri manāma gan pilsētās, gan laukos. Arī laukos, t. i., vidē, kur dzīvo un darbojas kolhozu zemniecība, sociālajā struktūrā ir pārstāvētas visas sociālistiskās sabiedrības sociālās šķiras un sociālās pamatgrupas. Tagad laukos, tāpat kā pilsētā, galvenā, skaitliski lielākā sociālā grupa ir strādnieku šķira, kuru laukos veido rūpniecības, transporta, sakaru, celtniecības, sadzīves pakalpojumu, tirdzniecības uzņēmumos un padomju saimniecībās strādājošie fiziskā darba veicēji.² Tam ir būtiska nozīme, jo strādniecības dzīves veidā ir daudz progresīvo, nākotnes elementu; tā rāda paraugu kolhozniekiem. Arī šajā ziņā strādnieku šķiras nozīme attīstīta sociālisma apstākļos palielinās.

Sociālistiskās zemniecības dzīves veida zināmas īpatnības nosaka arī kolhozu demokrātija.

Kolhozu demokrātija pēc savas būtības ir sociālistiska, tā nozīmē kolhoznieku varu, t. i., pašpārvaldi savā kolhozā un arī visas kolhozu iekārtas apjomā. Kolhozu demokrātija nodrošina kolhoznieku iesaistīšanu savas saim-

¹ Mūrnieks E. Latvijas kolhozu zemniecība. R., 1975, 73.—116. lpp.

² Mūrnieks E. Latvijas lauku sociālās struktūras atbilstības tendences. — Padomju Latvijas Komunisti, 1974, № 7, 13.—19. lpp.

niecības pārvaldīšanā.¹ Kolhozs ir zemnieku kooperatīva organizācija, tā ir lauksaimnieciskās ražošanas organizācija un līdz ar to svarīga sociāla organizācija, kas veic ļoti nozīmīgas sociālas funkcijas, to skaitā arī audzināšanas funkciju. Kolhozs ir zemniecības komunisma skola.

Atsevišķas īpatnības ir arī dažādu sabiedrisko organizāciju struktūrā un to darbības formās un metodēs laukos. Šis apstāklis ietekmē arī kolhozu zemniecības dzīves veidu.

Sociālistisko dzīves veidu laukos mūsdienās raksturo samērā augsta visu iedzīvotāju, arī kolhoznieku sabiedriski politiskā aktivitāte. Ilustrācijai minēsim tikai dažus skaitļus. Jau minētā socioloģiskā pētījuma materiāli rādīja, ka 44,7% no aptaujātajiem kolhozniekiem piedalās sabiedriskajā darbā, to skaitā 20,7% no aptaujātiem piedalās kolhoza pārvaldīšanā. Gandrīz 95% no aptaujātiem sabiedriskajā darbā piedalās tāpēc, ka viņiem šis darbs patīk un sagādā gandarījumu, tāpēc, ka tas ir viņu pienākums, vai tāpēc, ka šis darbs ir uzticēts. Tajā pašā laikā tikai 4,5% no aptaujātiem šo darbu uzskata par slogu un, ja būtu iespējams, no tā atteiktos. Šie dati, šķiet, pārlicinoši parāda sociālistiskās zemniecības dzīves veida raksturīgās iezīmes sociāli politiskajā sfērā. Šī augstā kolhoznieku sociāli politiskā aktivitāte nav stihiska, tā ir veidojusies, nostiprinoties sociālistiskai sabiedrībai partijas mērķtiecīgas darbības rezultātā. Šai sakarā jāteic, ka kolhozos pēdējos 10—15 gados ir gūti ļoti nopietni panākumi partijas politiskā darba pilnveidošanā, partijas organizāciju lomas palielināšanā visās lauku dzīves sfērās.² Tas viss ir partijas radošās darbības, tās agrārās politikas īstenošanas rezultāts.

Sociālistiskās sabiedrības esamība, marksistiski leņinskā ideoloģija un Komunistiskās partijas mērķtiecīgā

¹ Par kolhozu demokrātiju sīkāk sk. Kolhoza paraugstatūti. R., 1972; Панкратов И. Ф. Колхозная демократия на современном этапе. М., 1974; *Strautmanis J.* Kolhozu demokrātijas attīstība un pilnveidošana. R., 1975.

² Atzīmēsim, ka uz 1977. g. 1. janvāri Latvijas Komunistiskajā partijā bija vairāk nekā 20 000 komunistu kolhoznieku. (Sk. Пост и укрепление партийных рядов, с. 161.)

darbība rada veselīgu morālo un psiholoģisko atmosfēru, kas ieaudzina cilvēkos sociālās kopības un kolektīvisma jūtas, savstarpēju cieņu un augstu prasīgumu pret sevi un citiem, neiecietību pret atkāpēm no komunistiskās morāles normām.

Attīstīta sociālisma apstākļos ikvienu cilvēka garīgās pasaules bagātināšana nav domājama bez zinātnes sasniegumu plašas izmantošanas. Zinātne un tās atzinumi arvien plašāk un dziļāk iesakņojas visu cilvēku apziņā. Tā būtiski ietekmē arī sociālistiskās zemniecības garīgo dzīvi.

Sabiedrības, arī sociālistiskās zemniecības garīgā dzīve ir ļoti sarežģīta. Te ietilpst izglītības, zinātnes un masu informācijas līdzekļu attīstība, kultūras jautājumi, brīvā laika izmantošana utt. Svarīgs sabiedrības garīgās dzīves aspekts ir vērtību orientācija, ideāli, kas nosaka cilvēku darbību.

Statistika liecina, ka lauku iedzīvotājiem vispār un kolhozu zemniecībai to skaitā ir zemāks izglītības līmenis nekā pilsētas strādniekiem. Tā 1970. g. Padomju Savienībā no katriem 1000 strādniekiem 640 cilvēkiem bija augstākā un vidējā (pabeigta vai nepabeigta) izglītība, bet kolhozu zemniecībā — tikai 393¹. Latvijas PSR 1970. gadā šie skaitļi attiecīgi bija 578 un 407.² 1970. gada tautas skaitīšana liecina, ka mūsu republikā uz katriem 1000 lauku iedzīvotājiem bija 12, bet pilsētās 56 cilvēki ar pabeigtu augstāko izglītību.³

Bet atšķirības starp pilsētu un lauku iedzīvotāju izglītības līmeni arvien samazinās. Tikai LPSR kolhozos vien 1975. gadā strādāja 2361 cilvēks ar augstāko un 9351 cilvēks ar vidējo speciālo izglītību vai vidēji 30 speciālistu katrā saimniecībā.

Augot kolhoznieku vispārējās un speciālās izglītības līmenim, mainās arī to dzīves veids, tas kļūst daudzpusīgāks, garīgi bagātāks, aug un pilnveidojas kolhoznieku vajadzības, tālāk attīstās lauku iedzīvotāju personība.

Statistika un socioloģisko pētījumu dati rāda, ka laukos strauji palielinās iedzīvotāju estētiskās vajadzības.

¹ Народное хозяйство СССР в 1922—1972 г. М., 1972, с. 37.

² Народное хозяйство Латвийской ССР в 1976 году, с. 12.

³ Латвийская ССР в 1970 году. Рига, 1971, с. 27.

Tieksme apgūt zināšanas un kultūras vērtības ir raksturīga mūsdienu kolhozu zemniecības dzīves veida iezīme.

Māksla kļūst ar katru gadu vairāk un vairāk pieejama visplašākajām tautas masām. Republikas galvaspilsētas teātrus, koncertzāles un vietējos kultūras namus lauku iedzīvotāji apmeklē visai regulāri. Piemēram, 1974./75. g. sezonā, t. i., tad, kad tika veikts jau minētais socioloģiskais pētījums, republikas teātrus apmeklēja 174,2 tūkst. lauku iedzīvotāju, viesizrādes laukos noskatījās ap 290 tūkst. cilvēku, Valsts filharmonijas koncertus — 651 tūkst. cilvēku. Vēl lielāks klausītāju skaits bija pašdarbības koncertos. Aptaujas dati parādīja, ka vidēji katrs trešais aptaujātais mēnesi pirms aptaujas ir apmeklējis teātri, katrs otrais piedalījies vietējā kluba sarīkotajos pasākumos, katrs otrais apmeklējis kino. Spilgts visas garīgās dzīves un kultūras uzplaukuma apliecinājums bija 1980. gada Dziesmu svētki, kas pulcināja gan jaunus dalībniekus pašdarbības kolektīvos, gan skatītājus.

Turpmāk izglītības un kultūras līmenis laukos celsies vēl straujāk, pilnveidosies sociālistiskās zemniecības garīgā dzīve un tās intereses. To sekmē pāreja uz obligāto vidējo izglītību.

Zināmas īpatnības sociālistiskās zemniecības dzīves veidam ir arī ģimenes un sadzīves sfērā. Jāteic, ka ģimenes veidošanās, tās struktūra un funkcijas kolhozniekiem ir tādas pašas kā citu sociālistisko šķiru un sociālo grupu ģimenēm. Kolhoznieku ģimenes ir sociālistiskas, to pamats ir cilvēku savstarpējā cieņa, mīlestība, draudzība un izpalīdzība.

✓ Tajā pašā laikā sadzīves sfērā sociālistiskajai zemniecībai ir samērā daudz tādu īpatnību, kuras būtiski ietekmē dzīves veidu.

Sadzīves sfēra ir samērā plaša sabiedrības dzīves sfēra, kurā notiek cilvēku materiālo un garīgo vajadzību apmierināšana ārpus ražošanas. Sadzīves sfēra ir patērēšanas sfēra, un, kaut gan patērēšana ir atkarīga no ražošanas, kas to arī nosaka, tomēr tā ir relatīvi patstāvīga un svarīga katra cilvēka dzīvē, un tai ir liela nozīme personības veidošanās procesā.

✓ Šajā sakarā ļoti liela nozīme ir kolhoznieku personiskajai palīgsaimniecībai. Tās pastāvēšana jūtami ietekmē kolhoznieku dzīves veidu.

Personiskā palīgsaimniecība ir sociālistiska pēc savas būtības, jo tā bāzējas, no vienas puses, uz zemi, kas ir visas tautas īpašums, un, no otras puses, uz pašu ģimenes locekļu darbu. Personiskā palīgsaimniecība nav saistīta ne ar privātīpašumu, ne ar citu cilvēku darba piesavināšanos, t. i., ar ekspluatāciju. Taču darbs palīgsaimniecībā, kaut gan tam ir arī sabiedriska vērtība, galvenokārt ir konkrētās ģimenes interesēs, un galu galā tas ir individuāls darbs.

Lauku iedzīvotāju, it sevišķi kolhoznieku, budžetā liela nozīme ir ienākumiem, kurus tie gūst gan naudā, gan produktu veidā no savas palīgsaimniecības. Personiskā palīgsaimniecība galvenokārt palīdz apmierināt lauku iedzīvotāju vajadzības pēc pārtikas produktiem.

Kolhozu un padomju saimniecību sabiedriskajai saimniecībai nostiprinoties, personiskās palīgsaimniecības loma lauksaimniecības produkcijas ražošanā, iepirkumā un līdz ar to arī lauku iedzīvotāju dzīvē mazinās.¹

Kā vērtējams šis process?

Palīgsaimniecība apmierina lauku iedzīvotāju vajadzības pēc pārtikas produktiem un palielina to ienākumus. Personiskajā palīgsaimniecībā saražotās produkcijas realizācija palīdz uzlabot arī pilsētnieku apgādi ar produktiem. Tieši tāpēc, kā tika norādīts PSKP CK 1976. gada oktobra plēnumā, šīm palīgsaimniecībām jāpievērš vairāk uzmanības un jārūpējas par tām.

Nemot vērā personiskās palīgsaimniecības ekonomisko nepieciešamību, jāveic tādi pasākumi, kas ļautu saglabāt palīgsaimniecību, vienlaikus atvieglot darbu tajā. Šo jautājumu varētu risināt, organizējot lielāku kolhozu un padomju saimniecību palīdzību piemājas zemes apstrādē, labāk apgādājot ar ķīmikālijām, inventāru, tālāk pilnveidojot palīgsaimniecībās ražotās produkcijas iepirkšanas sistēmu utt.

Šie pasākumi atbilstu gan ekonomiskajām vajadzībām, gan lauku iedzīvotāju dzīves veida tālākai attīstībai. Daudzu kolhozu un padomju saimniecību pieredze liecina, ka tādu pasākumu īstenošana sekmē palīgsaimniecību tālāku attīstību, nepieļauj to priekšlaicīgu sašauri-

¹ Latvijas PSR tautas saimniecība 1975. gadā, 219., 225., 227. lpp.

nāšanos. Nozīmīgs sociāli ekonomisks faktors, kas nosaka lauku iedzīvotāju un tātad arī sociālistiskās zemniecības dzīves veida īpatnības, ir apdzīvoto vietu apbūves tips. Bieži vien, runājot par pilsētu un laukiem, tieši šo faktu uzskata par vienu no svarīgākajiem. Taču atšķirību diapazons starp pilsētu un laukiem ir daudz sarežģītāks un plašāks.

Lauku apdzīvotās vietas ir daudz mazākas nekā pilsētas, tām raksturīgas vienkāršas celtnes, dzīvokļi ar mazākām komunālām ērtībām nekā pilsētā. Lauku apbūves tips rada cilvēku ciešāku kontaktu ar dabu, nosaka cilvēku komunikācijas formas. Tajā pašā laikā tas saistīts ar zemāku lauku iedzīvotāju kultūras līmeni un sadzīves apkalpošanu. LPSR lauku iedzīvotāju dzīves veida īpatnības pastiprina vēl saglabājusies viensētu sistēma, kas traucē darba organizāciju un sabiedriski politisko un audzināšanas darbu laukos.

Republikā tiek veikts liels darbs, lai likvidētu šo kapitālisma mantojumu, lai izveidotu laukos modernus ciematus ar visām tādām pašām kultūras, sadzīves un komunālām ērtībām kā pilsētā.¹ Atzīmēsim, ka laika posmā no 1965. g. līdz 1978. g. lauku ciematos republikā uzcelts ap 14,6 tūkstoši labiekārtotu dzīvokļu. Plašumā laukos vēršas kultūras iestāžu, skolu, bērnudārzu, veikalu un sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu celtniecība. Tas pozitīvi ietekmē sociālistiskās zemniecības dzīves veida attīstību.

Zināmas īpatnības sociālistiskās zemniecības dzīves veidā ir saistītas ar kolhoznieku sociāli psiholoģiskajām īpatnībām. Lauki kā īpaša sociālā kopība saglabā un reproducē laukiem tradicionālās sociālās vērtības, orientāciju, uzvedības normas, brīvā laika izmantošanu, domāšanas veidu, tradīcijas un ierašas. Protams, lauksaimniecības kolektīvizācija un mūsdienās plašumā izvērstā lauksaimnieciskās ražošanas industrializācija pašos pamatos ir pārveidojušas zemniekus, kā arī pārējos lauku iedzīvotājus.

Tagad tie savā būtībā ir tādi paši sociālistiskās ražošanas darbinieki, kolektīvistī, internacionālistī kā strādniecība.

¹ Krastiņš A. No viensētām uz ciematiem. R., 1976; Modernu lauku ciematu veidošana. R., 1977.

Attīstoties sociālistiskajai sabiedrībai, pilnveidojas arī dzīves veids, tai skaitā arī laukos. Sociālistiskās zemniecības dzīves veida attīstība ļauj izdalīt divus šā procesa virzienus. Protams, šis dalījums ir relatīvs, nosacīts.

Pirmām kārtām sociālistiskās zemniecības dzīves veidā nostiprinās iezīmes, kas arvien pilnīgāk atbilst attīstīta sociālisma apstākļiem. Pie tām vispirms jāpiešķaita darbības kolektīvistisko formu tālāka attīstība un nostiprināšanās visās dzīves sfērās, internacionālisms un humānisms cilvēku savstarpējās attiecībās.

Pilnveidojas sociālistiskās zemniecības attieksme pret darbu. Aug darba aktivitāte, plašumā vēršas sociālistiskā sacensība, katra cilvēka ieinteresētība darba rezultātos, rūpes par visas sabiedriskās saimniecības augšupeju.

Vēršas plašumā kolhoznieku sabiedriskā aktivitāte, to līdzdalība savas saimniecības un visas sabiedrības pārvaldīšanā, paplašinās kolhozu demokrātija.

Paaugstinās sociālistiskās zemniecības kultūras un izglītības līmenis, aug cilvēku garīgās vajadzības. Tās kļūst plašākas, vispusīgākas. Materiālās labklājības pieaugums sekmē garīgo vajadzību tālāku apmierināšanu.

Un visi šie procesi kopumā rada labvēlīgākus apstākļus zemnieka kā vispusīgi attīstītas personības veidošanai.

Otrs virziens, kas raksturīgs sociālistiskās zemniecības dzīves veida attīstībai, saistās ar visas sociālistiskās sabiedrības attīstību, ar sociālā viendabīguma veidošanās procesiem.

Attīstīta sociālisma apstākļos pilsētas un lauku, strādnieku un zemniecības, garīgā un fiziskā darba veicēju, sociālistisko nāciju un tautību tuvināšanās kļūst saskaņotā arvien skaidrāk. Tas nozīmē, ka tās atšķirības, kas vēl pastāv konkrētajās sociālistiskās dzīves veida izpausmēs, arvien vairāk un vairāk samazinās, rodas komunistiska dzīves veida iedīgli.

Ipaši jāuzsver, ka dzīves veida attīstība sociālisma apstākļos nav iespējama bez iekšējām pretrunām vai arī stihiski. Šo procesu vada Komunistiskā partija.

Grandioza sociālistiskā dzīves veida tālākas attīstības

programma tika izstrādāta PSKP XXVI kongresā. Dzīves veida pilnveidošana laukos ir šīs programmas neatņemama sastāvdaļa.

Lauksaimniecības tālākas attīstības konkrētie uzdevumi tika izvirzīti PSKP CK jūlija (1978. g.) plēnumā.

«Galvenais uzdevums, ko mēs izvirzām lauksaimniecībai, ir panākt visu tās nozaru vispusīgu, dinamisku attīstību, mūsu zemes drošu apgādi ar pārtiku un lauksaimnieciskajām izejvielām tādā mērā, lai to ražošanas pieaugums nodrošinātu tautas dzīves līmeņa tālāku ievērojamu paaugstināšanos,» norādīja L. Brežņevs PSKP CK jūlija plēnumā. «Vienlaikus mums jāveltī lielākas pūles, lai atrisinātu pilsētas un lauku dzīves materiālo, kultūras un sadzīves apstākļu tuvināšanās uzdevumus.»¹

Jūlija plēnumā izvirzīto uzdevumu izpilde sekmēs lauksaimnieciskās ražošanas materiāli tehniskās bāzes pilnveidošanu, laukos plašāk attīstīsies industriāla darba metodes, agrāri rūpnieciskās integrācijas procesi, tālākas izmaiņas norisināsies arī sociālajā un kultūras sfērā — celsies lauku iedzīvotāju dzīves līmenis, pilnīgāk tiks apmierinātas to augošās garīgās vajadzības. Tas viss sekmēs sociālistiskā dzīves veida tālāko attīstību un nostiprināšanos laukos.

Sociālistiskais dzīves veids tālāk pilnveidosies, pirmām kārtām uzlabojoties objektīvajiem sociālajiem apstākļiem gan sociāli ekonomiskajā, gan sociāli politiskajā, gan citās cilvēku darbības sfērās.

Dzīves veids daudzējādā ziņā ir atkarīgs no cilvēku aktīvas dzīves pozīcijas, to sociālās orientācijas, no pašas personības un tās īpatnībām. Tāpēc sociālistiskā dzīves veida tālāka pilnveidošana prasa, lai vienlaikus ar objektīvo dzīves apstākļu pilnveidošanos tiktu pastiprināta arī komunistiskā audzināšana. Šīs prasības ir attiecināmas kā pret visu sabiedrību, tā arī pret sociālistisko zemniecību, tās darbības pilnveidošanu.

Komunistiskās audzināšanas tālākas pilnveidošanas plaša un konkrēta programma izvirzīta PSKP CK

¹ Brežņevs L. Par PSRS lauksaimniecības tālāku attīstību. — Cīņa, 1978, 4. jūl.

lēmumā «Par ideoloģiskā un politiskās audzināšanas darba tālāku uzlabošanu».¹

Visu šo uzdevumu izpilde sekmēs sociālistiskā dzīves veida tālāku pilnveidošanu, vispusīgi attīstītas personības veidošanu.

3. Inženiertehniskās inteligences dzīves veida pamatjautājumi

Katrai sociālajai grupai ir savas darbības īpatnības, kuras nosaka tās vieta sabiedrisko attiecību sistēmā un sociālajā darba dalīšanā, pasaules uzskats, vērtību orientācija un citi objektīvi un subjektīvi faktori. Lai gūtu priekšstatu par inženiertehniskās inteligences dzīves veidu kopumā, jāiepazīstas ar tās atsevišķām darbības pamatformām.

Analizējot inženiertehniskās inteligences profesionālo darbību, nedrīkst aprobežoties tikai ar ražošanas funkciju apskatu. Jau K. Marks tika norādījis, ka vispārējie ražošanas nosacījumi ir pārāk abstrakti un ar tiem nav iespējams pareizi saprast nevienu vēsturisko ražošanas procesu² un tātad arī cilvēku darbības sfēru. Funkcija, pēc marksistu domām, nav «nekas cits kā cilvēka sociālo īpašību pastāvēšanas un izpausmes paņēmiens»³.

Inženiertehniskās inteligences galvenā funkcija rūpnieciskās ražošanas procesā ir ražošanas organizatoriski tehniskās vadības īstenošana un ražošanas tehniskās organizācijas pilnveidošana. Šī funkcija tiek veikta gan kapitālismā, gan sociālismā. Kapitālismā inženiertehniskās inteligences pamatmasa kopumā, tāpat kā pārējie darbaļaudis, pārstāv to «dzīvo mašīnu»⁴, kuru izmanto kapitālisti. Tomēr kapitālismā šīs inteligences grupas svarīgākais uzdevums ir kapitāla atražošanas organizatoriski tehniskā nodrošināšana. Runājot par buržuāziskajiem speciālistiem, V. I. Ļeņins norādīja, ka viņi savu

¹ Par ideoloģiskā un politiskās audzināšanas darba tālāku uzlabošanu. PSKP CK 1979. gada 26. aprīļa lēmums. R., 1979.

² Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 12, с. 714.

³ Turpat, 1. sēj., 242. lpp.

⁴ Turpat, 26. sēj., 421.—422. lpp.

darbu «virzījuši buržuāziskās iekārtas ietvaros, t. i., padarījuši buržuāziju bagātu ar milzīgiem materiāliem ieguvumiem, bet proletariātam tos piešķirūšiniecīgos daudzumos»¹.

K. Markss norādījis, ka darbs kapitālisma apstākļos «... ir tāds darbs, kuru diktē nepieciešamība un ārējā lietderība»². Tas izpaužas arī inženiertehniskās inteligences darbībā šajā sabiedrībā. Tikai revolucionāri pārveidojot kapitālismu, iespējams radikāli mainīt inženiertehniskās inteligences sociālo stāvokli un dzīves veidu.

Jau pirmajos padomju varas gados V. I. Ļeņins akcentēja domu, ka inteligence nedrīkst sevi ierobežot šauros profesionālās darbības ietvaros, bet tai visa darbība jāsaista «ar sabiedrības sociālistiskās organizēšanas uzdevumu»³. Sociālistiskā inteligence — zinātniski tehniskā progresa un kultūras attīstības galvenais virzītājspēks — nemonopolizē tiesības uz intelektuālo darbu. Nākusi no tautas, par savu galveno uzdevumu tā izvirza kalpošanu tautai un strādnieku šķiras ideāliem.

Attīstītas sociālistiskās sabiedrības apstākļos inženiertehniskās inteligences uzdevums ir organiziski savienot zinātniski tehniskās revolūcijas sasniegumus ar sociālisma priekšrocībām. Tikai sociālismā izzūd darba atsvešinātība, tiešo ražošanas procesa dalībnieku — strādnieku un inženiertehniskās inteligences — nošķirtība. Sociālisms paver objektīvu iespēju radošam darbam, sociālisma apstākļi vislabāk atbilst cilvēka darbīgajai, domājošajai būtībai un pašcieņai, ļaujot izpausties viņa spējām.

Sociālisma apstākļos inženiertehniskās inteligences profesionālās darbības sociālā virzība ir adekvāta tās patiesajām interesēm. Tāpēc šī darbība efektīvi stimulē tās radošo aktivitāti.

Padomju inženiertehniskā inteligence, kas nesaraujami saistīta ar strādnieku šķiru — sabiedrības attīstības vadošo spēku —, arī pati ieņem aizvien nozīmīgākas pozīcijas. Tās sociālās funkcijas pastāvīgi mainās un bagātinās.

Mūsdienu apstākļos svarīgākās padomju inženierteh-

¹ Ļeņins V. I. Raksti, 29. sēj., 152. lpp.

² Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 25, ч. 2, с. 386.

³ Ļeņins V. I. Raksti, 27. sēj., 398. lpp.

niskās intelīģences sociālās funkcijas ir zinātniski tehniskā, pārvaldes, ekonomiskā un audzinošā funkcija. Šīs funkcijas liecina, ka par galveno izvirzās ražošanas un zinātniski tehniskā progresa racionāla, plānveidīga un mērķtiecīga organizatoriski tehniskā vadība. Šo vadību katrā inženiertehniskās intelīģences grupā isteno atbilstoši savas grupas sociālajām īpatnībām.

Inženiertehnisko intelīģenci veido vairākas profesionālās grupas (pārvaldes, tehnoloģiskā, tehniskās ekspluatācijas u. c.). Tomēr visu šo intelīģences grupu dzīves veida pamatelementā — profesionālajā darbībā — var izdalīt vairākus kopējus momentus, kas saistās ar mūsdienu ražošanas apstākļiem. Inženiertehniskā intelīģence aizvien plašāk izmanto zinātnisko pētījumu metodes, risinot ražošanas uzdevumus. Inženiertehniskais darbs, paaugstinoties mehanizācijas līmenim, tiek atbrīvots no neradošām, nogurdinošām, vienveidīgām aprēķināšanas, kontroles un tām līdzīgām operācijām.

Profesionālo funkciju specializācijas procesā aizvien ciešāk savijas integrācijas un diferenciacijas procesi. Inženieri risina aizvien sarežģītākus ekonomiskos, sociālos un audzināšanas uzdevumus.

Tas viss palielina zināšanu lomu inženiertehniskās intelīģences darbībā ne tikai matemātikas, fizikas, ķīmijas un citu dabas zinātņu un tehnisko zinātņu jomā, bet arī tādās zinātnēs kā socioloģija, psiholoģija, ētika, pedagoģija u. c., par kurām agrāk interesējās galvenokārt humanitāro zinātņu pārstāvji.

Runājot par inženiertehniskās intelīģences profesionālo darbību, ir jāatzīmē, ka šīs sociālās grupas īpatsvars mūsu sabiedrības sociāli šķiriskajā struktūrā pieaug visstraujāk. Tās attīstības tempi krietni pārsniedz citu rūpniecībā strādājošo grupu pieauguma tempus. 1965.—1975. gadā rūpnieciskās ražošanas personāla skaits palielinājās par 26,1%, bet inženiertehnisko darbinieku skaits šai laikā pieauga par 49%. Arī īpatsvara rādītāji mainās par labu inženiertehniskajiem darbiniekiem. 1965. gadā šī grupa bija 10,5% no PSRS rūpniecībā strādājošajiem, bet 1975. gadā jau 12,6%¹. Tas at-

¹ Aprēķināts pēc statistikas datu krājumiem Народное хозяйство СССР в 1975 г., с. 288; Народное хозяйство СССР в 1976 г. М., 1977, с. 210.

bilst zinātniski tehniskā progresa prasībām. Pēc padomju varas atjaunošanas Latvijā diplomēto inženieru un tehniķu skaits izaudzis vairāk nekā 13 reizes. Latvijas PSR īpaši strauji inženiertehniskā inteligence aug attīstītā sociālismā. Tikai 17 gados vien (1960—1977) tās skaits palielinājies par 76,3 tūkstošiem¹.

Padomju inženiertehniskās inteligences dzīves veidu attīstītā sociālismā būtiski ietekmē sociālistiskā sacensība. PSRS TSP priekšsēdētājs V. Kuibiševs jau pirmajā Vissavienības trieciēnbrigāžu kongresā 1929. gada 5. decembrī akcentēja: «Mums katrā ziņā sociālistiskajā sacensībā jāiesaista padomju inženieris, lai panāktu sociālisma celtniecības maksimālos tempus.»² Pamatojoties uz sociālistisko sacensību, veidojas inženiertehniskā personāla savienība ar strādnieku šķiru. V. Kuibiševs šo savienību raksturoja kā spilgtāko pierādījumu inženiertehnisko darbinieku patiesai uzticībai sociālismam, uzskatīja to par viņu augstās politiskā brieduma pakāpes un apziņīguma apliecinātāju.³

Attīstītā sociālistiskā sabiedrībā šī sacensība kļūst vēl nozīmīgāka. Tā ir viens no galvenajiem līdzekļiem, kā savienot zinātniski tehniskās revolūcijas sasniegumus ar sociālistisko saimniecības sistēmu, kas ir attīstīta sociālisma svarīgs vēsturisks uzdevums. Sociālistiskā sacensība veicina jaunradi, kolektīvismu. Inženiertehniskā inteligence var pamatoti lepoties ar jaunradi, kuru raksturo cildenī motīvi.

Pēc PSKP XXV kongresa daudzi inženiertehniskās inteligences pārstāvji atsaucās maskaviešu ierosmei «Strādnieku iniciatīvai — inženieru atbalstu».

Inženiertehnisko darbinieku sociālistiskā sacensība tika izvēsta, pamatojoties uz personiskajiem radošajiem plāniem. Pirmie mūsu republikā šādus plānus izstrādāja RER speciālisti. Tagad vairāk nekā 50 tūkstoši inženiertehnisko darbinieku un ražošanas novatoru ir iekļāvušies aktīvā cīņā par zinātniski tehniskā progresa paātrināšanu. Katram no viņiem ir savs jaunrades plāns, kas ir

¹ Aprēķināts pēc statistikas datu krājumiem Культурное строительство в Латвийской ССР. Рига, 1972, с. 4, 107; Численность специалистов с высшим и средним специальным образованием, занятых в народном хозяйстве Латвийской ССР. Рига, 1978, с. 4.

² *Куйбышев В. В.* Избранные произведения. М., 1958, с. 161.

³ Turpat, 140. lpp.

nozīmīgs inženiera profesionālās darbības izaugsmē. Daudzās rūpniecības nozarēs, uzņēmumos ir izveidotas radošās brigādes, kurās ietilpst inženieri, tehnologi, konstruktori, mākslinieki. Lai nodrošinātu augstas kvalitātes produkcijas ražošanu, brigāžu locekļi ir izstrādājuši individuālos jaunrades plānus — saistības. So brigāžu darbs iekļaujas visas tautas kustībā par produkcijas kvalitātes uzlabošanu. 1975. gadā Latvijas PSR ražoja 919 produkcijas veidus ar Valsts kvalitātes zīmi un ieņēma šai rādītājā ceturto vietu Padomju Savienībā (pēc KPFSR, Ukrainas un Baltkrievijas). Līdz 1980. gadam tika paredzēts palielināt augstākās kvalitātes produkcijas ražošanu 2,5 reizes un tās ipatsvaru visā produkcijā paaugstināt līdz 20%.¹ Inženiertehniskā inteligence šajā jomā dod visai nozīmīgu ieguldījumu. Līdztekus kvalificētam un radošam profesionālajam darbam inženiertehniskā inteligence veic nozīmīgu jaunradi, kas ir viena no sarežģītākajām garīgās darbības formām. Tehniskās jaunrades uzdevumus inženiertehniskie darbinieki pirmām kārtām veic kā Vissavienības izgudrotāju un racionalizatoru biedrības (VIRB) biedri. 1976. gada sākumā VIRB sastāvā mūsu republikā bija 58,4 tūkstoši inženiertehnisko darbinieku. Zinātniski tehnisko biedrību sastāvā darbojās 94,4 tūkstoši zinātnieku un speciālistu. Tādējādi Latvijas PSR inženiertehniskās inteligences lielākā daļa ir VIRB locekļi.

Inženiertehniskās inteligences darbība tehniskās jaunrades jomā liecina, ka tās dzīves veidam piemīt visas sociālistiskā dzīves veida pamatzīmes. Viena no tādām iezīmēm ir kolektīvisms. Prakse rāda, ka kopējie jaunrades meklējumi, kurus plecu pie pleca veic zinātnieks, inženieris un strādnieks, norit daudzveidīgās formās: šis darbs tiek veikts kompleksās radošajās brigādēs, sabiedriskajos konstruktoru birojos, zinātniskās pētniecības institūtos, laboratorijās, novatoru padomēs, un tas aizvien vairāk apliecina kolektīvisma pieaugumu tehniskajā jaunradē. Palielinās radošo komplekso brigāžu skaits, tās kļūst lielākas, pieaug to izstrādāto un ieviesto priekšlikumu daudzums. Turklāt inženiertehniskā inteligence tehnisko jaunradi veic daudzveidīgās jomās.

Svarīgs inženiertehniskās inteligences dzīves veida

¹ Padomju Latvijas Komunisti, 1976, № 11, 28. lpp.

elements ir arī sabiedriski politiskā darbība. Aizvien vairāk inženiertehnisko darbinieku veic propagandas darbu partijas, komjaunatnes un ekonomiskās izglītības sistēmā. 1965./66. mācību gadā politiskās izglītības sistēmā par propagandistiem strādāja 2510 tautas saimniecības speciālisti (27,6% no visiem propagandistiem), bet 1972./73. mācību gadā jau 4529 (32,8%).¹ Tagad tautas saimniecības speciālisti, skolotāji, zinātnes un medicīnas darbinieki veido vairāk nekā 80% no republikas propagandistu kopskaita (apmēram 18 tūkstoši). Tikai ekonomiskās izglītības sistēmā vien nodarbības vada 8700 inženieri un tehniķi, kā arī citi tautas saimniecības speciālisti.² Par Zinību biedrības ārštata lektoriem 1977. gadā strādāja 8000 inženieri un tehniķi (19% lektoru). 1971. gadā šo darbu veica 4495 (15,1% lektoru sastāva), bet 1963. gadā tikai 1463 (9,6%) inženieri un tehniķi.

Svarīgs inženiertehniskās inteligences radošās aktivitātes izpausmes virziens ir tās piedalīšanās Tautas deputātu padomju darbā. Padomju sastāvu noteic mūsu sabiedrības sociālā struktūra, strādnieku šķiras, kolhozu zemniecības un tautas inteligences loma sabiedrības dzīvē. Vietējo padomju deputātu jaunajā sastāvā Latvijas PSR ir 38,6% strādnieku, 27,6% kolhoznieku un pārējos sastāda inženiertehniskie darbinieki, uzņēmumu un iestāžu vadītāji, zinātnes, kultūras, izglītības, veselības aizsardzības darbinieki.³

Inženiertehniskās inteligences dzīves veidā sabiedriski politiskās darbības izaugsme atspoguļojas tādā svarīgā rādītājā kā tās darbība mūsu partijas organizācijās. 1971. gada sākumā republikas partijas organizācijā jau bija apmēram 21 tūkstotis inženiertehnisko darbinieku, t. i., vairāk nekā katrs ceturtais komunistis bija inženieris.⁴

Inženiertehniskās inteligences aktivitātes kvalitatīvo

¹ Формы и методы идеологической работы партии. Рига, 1974, с. 76.

² Ацшкан Э. Я. Учеба специалистов. — Экономическая газета, 1977, № 1, с. 10.

³ Правда, 1977, 25 июня.

⁴ Коммунистическая партия Латвии в цифрах (1904—1978), с. 180—181; Численность специалистов с высшим и средним специальным образованием, занятых в народном хозяйстве Латвийской ССР, с. 4.

pusi raksturo daudzie socioloģiskie pētījumi, kuri parāda darba kolektīvu morāli politisko klimatu, tos apstākļus, kuros veidojas un attīstās strādnieku, kalpotāju un inženiertehnisko darbinieku komunistiskais idejiskums, īstenojas komunistiskās morāles principi un normas.

Daugavpilī tika veikti vairāki socioloģiskie pētījumi, kuros atklājās inženiertehniskās inteligences dzīves veida dažādi aspekti. 1975. un 1976. gadā Rīgas A. Popova radiatorrūpnīcā, RVR, Daugavpils lokomotīvu remonta rūpnīcā, Daugavpils ķīmiskās šķiedras un Valmieras stikla šķiedras rūpnīcā tika aptaujāti 2,2 tūkstoši inženiertehnisko darbinieku. Inženiertehniskā inteligence (59 līdz 82% aptaujāto), tāpat kā strādnieku šķiras lielākā daļa, savu darbu saista ar kalpošanu sabiedrībai, uzskata to par galveno dzīves jēgu un svarīgāko personiskās laimes nosacījumu.

Pēc autora vadībā Daugavpilī veikto pētījumu datiem, vairāk nekā 30% inženiertehnisko darbinieku piedalās kustībā par komunistisku attieksmi pret darbu. 51,5% ir jau komunistiskā darba trieciennieki. 39,6% no visiem inženiertehniskajiem darbiniekiem veic sabiedrisko darbu vēlētos orgānos, 34,5% ir pastāvīgs sabiedriskais darbs, 28,2% veic atsevišķus uzdevumus. Turklāt vairāk nekā 40% aptaujāto veic sabiedrisko darbu dzīvesvietās. Pētījumi rāda, ka inženiertehniskās inteligences radoša attieksme pret savu profesionālo darbu, kā arī pret sabiedrisko darbību paaugstina tās aktivitāti kultūras saņemumu izmantošanā, orientē uz saturā bagātākām, intelektuāli un emocionāli piesātinātākām atpūtas formām. Savukārt saprātīga brīvā laika izmantošana pozitīvi ietekmē profesionālo pienākumu veikšanu.

Socioloģisko pētījumu materiāli liecina, ka republikas inženiertehniskā inteligence visai plaši un daudzveidīgi izmanto kultūras vērtības. Turklāt pastāv sakarība starp šo darbību un pārējām dzīves veida formām. Jo pilnvērtīgāk izmantots brīvais laiks, jo efektīvāka iniciatīva citās darbības formās.

Aptauja liecina, ka inženiertehniskās inteligences garīgajā darbībā īpašu vietu ieņem daiļliteratūras un speciālās literatūras lasīšana. Daiļliteratūru regulāri lasa divas trešdaļas no visiem aptaujātajiem. Nav šaubu, ka lasīšana ir intensīvāka garīgā darbība nekā televīzijas raidījumu skatīšanās. Pētījumi liecina, ka tiem inženie-

riem, kas daudz lasa daiļliteratūru, parasti plašāks ir arī kultūras vērtību izmantošanas diapazons (muzeju, izstāžu, teātra izrāžu, koncertu apmeklēšana u. c.). Taču pētījumi arī apliecina, ka noteiktās situācijās speciālista augsta aktivitāte estētiskā sfērā ir galvenais viņa dzīves veida vērtību orientācijā. Parasti tas notiek, ja ir negatīva attieksme pret savu tiešo darbu, profesiju.

Inženiertehniskā inteligence daudz lasa speciālo literatūru, jo tā ir galvenais avots jaunākās informācijas iegūšanai profesionālā darba sfērā. Uz jautājumu «No kādiem avotiem jūs galvenokārt iegūstat jaunāko informāciju savā specialitātē?» atbildes bija šādas: no speciālās padomju literatūras — 57%; no vadītājiem — 44%; sanāksmēs — 21%; no speciālās ārzemju literatūras — 15%; semināros, konferencēs — 15%. Liela daļa speciālistu daudz laika ziedo pašizglītībai.

Diferencēta analīze rāda, ka tagad pašizglītība vairāk izplatīta divu inteligences grupu dzīves veidā. Pirmkārt, ar to sevišķi nodarbojas tie, kuri gatavojas iestāties mācību iestādēs, un, otrkārt, ražošanas komandieri (cehu priekšnieki, viņu vietnieki), kuri acimredzot visasāk izjūt zināšanu trūkumu pedagoģijā, socioloģijā, psiholoģijā un citās zinātnēs, kas cieši saistītas ar vadīšanas un audzināšanas problēmu sekmīgu risināšanu.

Pētot inženiertehniskās inteligences garīgo un kultūras darbību, atsedzas arī tāda sakarība: jo augstāks izglītības līmenis, jo vairāk vērojama tendence brīvo laiku izmantot lasīšanai, mazāk televīzijai un radiopārraidēm. Inženiertehniskās inteligences aprindās nav populāras tādas darbības formas kā lekciju apmeklēšana. Turklāt šī inteligences grupa, tāpat kā daudzas citas, izvirza augstas prasības pret lekciju kvalitāti, to tematiku. Šie darbinieki visaugstākās prasības izvirza materiāla novitātei, sakaram ar dzīvi un praksi, izklāsta emocionalitātei. Jo augstāks ir inženiertehnisko darbinieku izglītības līmenis, jo lielākas prasības lekcijām viņi izvirza katrā no šiem komponentiem.

Inženiertehniskās inteligences dzīves veidā izpaužas daudzas pretrunas. Viena no tām ir vēl samērā zemais piedalīšanās līmenis sabiedriski politiskajā darbībā. Tā, piemēram, regulāri piedalās sabiedriskajā darbā (2 un vairāk stundas nedēļā) tikai 15,3% vīriešu speciālistu un 8,2% sieviešu speciālistu. Visai pieticīga vieta ir arī

tādai darbībai kā muzeju, izstāžu apmeklēšana, mūzikas nodarbības, piedalīšanās mākslinieciskajā pašdarbībā. Tikai katrs ceturtais ir aktīvs sporta, fiziskās kultūras jomā.

Visnelabvēlīgākā brīvā laika struktūra radošās aktivitātes izpausmēm ir sievietēm — inženiertehniskajām darbiniecēm. Tas izskaidrojams ar divreiz lielāku ārpusdarba laika izmantošanu mājsaimniecībā, nekā tas vērojams vīriešu darbībā šajā jomā. Un šī problēma kļūst arvien aktuālāka, pieaugot sieviešu īpatsvaram inženiertehniskajā inteliģencē. Devītās piecgades laikā sieviešu speciālistu īpatsvars republikas rūpniecībā pieaudzis līdz 54%. Nepieciešamas lielas pūles, pašas sievietes speciālistes liels gribasspēks, lai viņas spētu veikt pietiekami daudzpusīgu intelektuālo darbību.

Kopumā vērtējot inženiertehniskās inteliģences dzīves veidu, jāteic, ka tajā spilgtāk izpaužas garīgā un kultūras darbība nekā, piemēram, strādnieku šķiras dzīves veidā. Vienlaikus, kā liecina aptaujas, dzīves vērojumi un statistikas dati, inženiertehniskās inteliģences dzīves veida parametri sociālistiskajā sabiedrībā ir vistuvākie šās sabiedrības vadošajam spēkam — strādnieku šķirai.

4. Lauksaimnieciskās inteliģences dzīves veida daži aspekti mūsdienu apstākļos

Viena no lauku inteliģences nozīmīgākajām grupām ir lauksaimnieciskā inteliģence, t. i., tā lauku inteliģences daļa, kas strādā lauksaimnieciskās ražošanas uzņēmumos. Tie ir kolhozu, padomju saimniecību un citu lauksaimnieciska profila ražošanas uzņēmumu vadītāji un speciālisti. 1970. gadā viņi jau veidoja 18% no visiem laukos strādājošiem garīgā darba veicējiem.¹

Šī inteliģences daļa ir lauku iedzīvotāju grupa, kas strauji aug. 1956. gada 1. decembrī Latvijas PSR kolhozos, padomju saimniecībās un palīgsaimniecībās strādāja 3,6 tūkstoši lauksaimniecības speciālistu. 1975. gada be-

¹ 1970. gada Vissavienības tautas skaitīšanas rezultāti Latvijas PSR. R., 1974, 169. lpp.

gās to skaits jau bija sasniedzis 20,2 tūkstošus.¹ Vienlaikus ar lauksaimnieciskās inteliģences skaitlisko pieaugumu palielinājās arī tās īpatsvars lauksaimnieciskajā ražošanā nodarbināto vidū.

Pašreizējos apstākļos strauji izvēršas lauksaimnieciskās ražošanas industrializācija, tās koncentrācija un specializācija, kā arī agrorūpniecisku kompleksu veidošanās. Tādēļ arī turpmākajos gados skaitliski augs lauksaimnieciskās ražošanas uzņēmumos nodarbināto speciālistu skaits, bez kuru aktīvas līdzdalības nav iedomājama PSKP agrārās politikas realizēšana.

Lauksaimnieciskās inteliģences skaita palielināšanās, tās lomas pieaugums ražošanas zinātniski tehniskā progresa nodrošināšanā, lauku sabiedriski politiskās un kultūras dzīves attīstībā — lūk, galvenie faktori, kas izvirza uzdevumu pētīt šo lauku inteliģences grupu, tās sociālo dabu un dzīves veidu.

No 1973. līdz 1977. gadam mūsu republikā veikto socioloģisko pētījumu gaitā iegūtā informācija par lauksaimnieciskās inteliģences darbību galvenajās dzīves sfērās — darba, sabiedriski politiskajā, kultūras un izziņas, kā arī sadzīves sfērā — dod iespēju uz šo materiālu pamata parādīt lauksaimniecības speciālistu dzīves veida raksturīgākās iezīmes.

Kas mūsdienu apstākļos raksturo republikas lauksaimniecisko inteliģenci?

Tās lielākā daļa ir cilvēki, kas izglītību un sociālo briedumu ieguvuši jau padomju varas gados. Tikai 15% lauksaimniecības speciālistu ir vecāki par 50 gadiem. Lielākā daļa speciālistu (61%) ir brieduma gados — vecumā no 30 līdz 50 gadiem. Bez tam lauksaimnieciskās inteliģences vidū visai daudz jauniešu — gandrīz katrs ceturtais no viņiem ir jaunāks par 30 gadiem. Salīdzinājumā ar rūpniecisko ražošanu tas ir maz, bet salīdzinājumā ar lauksaimnieciskajā ražošanā vispār nodarbināto jauniešu skaitu — daudz. Pēc mūsu pētījumu datiem, kolхозos un padomju saimniecībās tikai 15% nodarbināto ir jaunāki par 30 gadiem. Visvairāk jauniešu ir inženier-tehniskajās, agronomijas un ekonomikas specialitātēs. Tas arī loģiski, jo inženiertehniskais un ekonomiskais

¹ Латвия за годы Советской власти. Стат. сб. Рига, 1967, с. 256—257; Народное хозяйство Латвийской ССР в 1975 году, с. 265—266.

dienests mūsu republikas saimniecībās ir veidojies pēdējo pāris desmit gadu laikā un galvenokārt komplektējies no jauniešiem.

Lauksaimniecisko inteligenci raksturo visai augsts izglītības līmenis. 1975. gadā 15,2% speciālistu un vadītāju bija ar augstāko izglītību, 47,0% — ar vidējo speciālo izglītību, 37,7% speciālistu amatus ieņēma tā saucamie praktiķi — cilvēki, kuriem gan nav atbilstošas izglītības, bet parasti ir liels darba stāžs un praktiska pieredze. Bez tam 7,2% praktiķu šai laikā mācījās dažādu mācību iestāžu neklātienes nodaļās.¹ Kā liecina statistika, visvairāk šādu darbinieku vēl ir inženiertehnisko kadru, brigadieru un lopkopības fermu vadītāju vidū.²

Dzīves veidu būtiski ietekmē arī materiālā labklājība un citi dzīves apstākļi.

60. gadu otrajā pusē un 70. gados republikā strauji auga lauku iedzīvotāju un arī lauksaimnieciskās inteligences ienākumi. Pirmām kārtām pieauga darba samaksa sabiedriskajā ražošanā. 1975. gadā republikas tautas saimniecībā strādājošo vidējā alga bija 144,3 rubļi. 60% lauksaimniecības speciālistu šai laikā saņem lielāku algu par šo vidējo. Jāņem vērā arī tas, ka speciālistu ienākumus veido ne tikai darba alga. Daļu ienākumu dod arī piemājas saimniecība. 82,5% speciālistu ir piemājas saimniecība. Pēc pašu speciālistu domām, tie, kam ir šāda saimniecība, 1/3 daļā gadījumu saņem apmēram 300 rubļu papildu ienākumu gadā, 1/4 daļā gadījumu — no 300 līdz 900 rubļiem, pārējie — vairāk nekā 900 rubļu gadā.

Aptauja liecināja, ka 93,8% lauksaimniecības speciālistu šādus ienākumus uzskatīja par apmierinošiem.

Par materiālās labklājības līmeni liecina arī dzīves apstākļi. Pētījumu materiāli parādīja, ka apmēram 40,4% speciālistu dzīvo personiskajās mājās. 35,7% dzīvo jauno dzīvojamo māju atsevišķos dzīvokļos. Spe-

¹ Aprēķināts pēc statistikas materiāla Численность и образовательный уровень работников, занимающих должности руководителей и специалистов в колхозах, совхозах, хозяйствах птицепрома и зверохозяйствах Латвийской ССР на 1 апреля 1975 года. Рига, 1975, с. 11—12, 94—96.

² Народное хозяйство Латвийской ССР в 1975 году, с. 266—267.

ciālistu mājas un dzīvokļi ir visumā labiekārtoti, jo vairāk nekā puse no viņiem (56,4%) dzīvo saimniecību centros. Par lauksaimniecības speciālistu materiālo labklājību liecina vēl arī fakts, ka republikā vidēji uz katrām 100 ģimenēm ir 9 personiskās automašīnas, bet lauksaimniecības speciālistu vidū vairāk nekā trīsdesmit. Tātad lauksaimnieciskā inteliģence ir materiāli nodrošināta, un tas ir zināms pamats dzīves veida progresam visdažādākajās darbības sfērās.

Tālāk pievērsīsimies tieši lauksaimnieciskās inteliģences dzīves veida analīzei.

Liela nozīme cilvēku profesionālajā darbībā ir viņu apmierinātībai ar izvēlēto profesiju un darbavietu. Jo vairāk šie divi rādītāji atbilst indivīda interesēm un vēlējumiem, jo sekmīgāka ir viņa profesionālā darbība. Kā liecina pētījumu materiāli, lauksaimniecības speciālistu lielākā daļa ir apmierināta gan ar izvēlēto profesiju, gan ar darbavietu. Vairāk nekā 70,4% speciālistu darba stāžs specialitātē pārsniedz 10 gadus. Vairāk nekā 80% speciālistu nevēlas mainīt profesiju. Tikai 7% speciālistu vēlas mainīt darbavietu, pāriet darbā uz citu saimniecību.

Par lauksaimniecības speciālistu attieksmi pret savu darbu liecina arī viņu pašu izteiktais vērtējums — 85% speciālistu ir apmierināti ar savu darbu.

Tieši šī apmierinātība ar darbu, ar izvēlēto specialitāti un savas sociālās lomas izpratne mūsu zemes lauksaimnieciskās ražošanas tālākas attīstības nodrošināšanā arī ietekmē lauksaimnieciskās inteliģences darba aktivitāti, kas ir visai augsta.

Pirmām kārtām par to liecina lauksaimniecības speciālistu līdzdalība sociālistiskajā sacensībā. 84,4% speciālistu ir aktīvi tajā iekļāvušies. Visvairāk sacensībā ir iesaistījušies agronomi (91,3%) un zootehniķi (87,1%). Inženiertehniskie darbinieki šai ziņā mazāk aktīvi. Pēc aptaujas materiāliem, tikai 68% inženiertehnisko darbinieku piedalās sociālistiskajā sacensībā.

Spilgta sociālās aktivitātes izpausme ir piedalīšanās ražošanas pārvaldīšanā. Runājot par tautas saimniecības speciālistiem, tikai līdzdalību vien nevar uzskatīt par aktivitātes izpausmi, jo lielākajai daļai šo cilvēku pārvaldīšanas funkcija ir viena no viņu kā speciālistu tiešajām darba funkcijām. Tāpēc šajā gadījumā svarīgāk ir

noskaidrot viņu attieksmi pret pārvaldīšanas funkciju, kas daudz vairāk liecina par aktivitātes pakāpi. Aptaujas gaitā tika noskaidrots, ka 5,5% speciālistu ražošanas pārvaldīšanā nepiedalās. 4,0% savu līdzdalību uzskata par formālu. Tātad 90,4% speciālistu tā vai citādi piedalās ražošanas pārvaldīšanā. Tomēr tikai 31,2% atbildēja, ka veic šos pienākumus labprāt. Pārējie — tādēļ, ka to prasa dienesta pienākumi. Ja ņem vērā, ka pašreizējā mūsu sabiedrības attīstības posmā norisinās sociālisma pāraugšana komunismā, komunistiskās pašpārvaldes un apziņas veidošanās, ka katram sabiedrības loceklim aktīvi jāpiedalās sabiedrības pārvaldīšanā, tad šie skaitļi mūs apmierināt vairs nevar. Tautas saimniecības speciālistiem, kompetentiem savas nozares darbiniekiem, vajadzētu būt pirmajiem, kas organiski izjūt nepieciešamību risināt kolektīva kopējos jautājumus.

Ne visas lauksaimnieciskās inteliģences grupas pašreiz vienādi ir iesaistījušās ražošanas pārvaldīšanā. To visai būtiski ietekmē speciālistu darbības joma. Kopumā saimniecisko jautājumu risināšanā piedalās 94,5% speciālistu, bet agronomi un zootehniķi piedalās bez izņēmuma visi. Tajā pašā laikā šo jautājumu risināšanā piedalās tikai 85,7% veterināro darbinieku. Ņemot vērā veterinārā dienesta nozīmi lopkopības kompleksu sekmīgā darbībā, dažādu saimniecisko jautājumu risināšanā daudz plašāk būtu jāiesaista arī veterinārie darbinieki. Tas pirmām kārtām veicinātu lopkopības attīstību saimniecībās.

Darba aktivitātes kāpināšanu sekmē arī profesionālo zināšanu papildināšana. Mūsdienās katru 5—8 gadu laikā informācijas daudzums divkārsējas, iegūtās zināšanas noveco, tāpēc nepārtraukti ir jāmacās un jāpapildina profesionālās zināšanas.

Kā liecina pētījumu rezultāti, 17,5% speciālistu (to skaitā 7,2% praktiķu) macās augstskolu un tehnikumu neklātienēs nodaļās. Tas nozīmē, ka savas zināšanas papildina ne tikai tie, kam nav speciālās izglītības, bet arī daļa lauksaimniecības speciālistu, kam ir vidējā speciālā izglītība.

Šai zināšanu papildināšanas un atjaunināšanas procesā būtiska nozīme ir pašmācībai, patstāvīgam darbam ar jaunāko zinātnisko un populārzinātnisko lauksaimniecības literatūru. Pētījumi liecina, ka ar šādu literatūru

iepazīstas 95,1% speciālistu. 75% speciālistu abonē lauksaimnieciska rakstura žurnālus. Sauri speciāla rakstura žurnālus speciālistu vajadzībām parasti abonē saimniecības. Visumā šie skaitļi ir pozitīvi. Tomēr mēs nevaram uzskatīt, ka patstāvīgā zināšanu papildināšana norisētu atbilstoši šodienas prasībām. 5% speciālistu norāda, ka laika trūkuma dēļ viņi tikpat kā nelasa speciālo literatūru. Protams, lauksaimniecības speciālista laika bilance ir visai saspringta. Ierobežot darbalauku astoņu stundu ietvaros, kā tas ir rūpnieciskajā ražošanā, vēl nav iespējams. 41% speciālistu pagaidām vēl regulāri nesaņem brīvdienas un tādēļ savu ārpusdarba laiku var plānot tikai aptuveni. Tomēr tas nav attaisnojami, ka katrs divdesmitais speciālists neseko lauksaimniecības zinātnes attīstībai. Arī no tiem, kuri šo literatūru lasa, diemžēl 35,5%, pēc pašu domām, lasa par maz.

Lauksaimnieciskās inteligences kvantitatīvā un kvalitatīvā izaugsme mainījusi tās lomu lauku sabiedriski politiskajā dzīvē. Agrāk lauku sabiedriski politiskās dzīves galvenais un bieži pat vienīgais centrs bija skola un šo darbu galvenokārt organizēja un vadīja skolotājs. Tagad lielu sabiedriski politisko darbu veic arī lauksaimniecības speciālisti. Socioloģisko pētījumu rezultāti liecina, ka apmēram 86% lauksaimniecības speciālistu aktīvi piedalās lauku sabiedriski politiskajā dzīvē. Sai darbībai viņi veltī diezgan daudz ārpusdarba laika: 20% speciālistu — vairāk nekā 3 stundas nedēļā, 23,3% — 2—3 stundas nedēļā, 28,7% — 1—2 stundas nedēļā un tikai 28,0% — mazāk nekā vienu stundu nedēļā. Lielākā daļa to lauksaimniecības speciālistu, kuri piedalās sabiedriski politiskajā dzīvē, šo darbošanos vērtē pozitīvi, uzskatot to par noteiktu vērtību. Uz jautājumu «Kādēļ jūs piedalāties kolektīva sabiedriski politiskajā dzīvē?» 26,8% speciālistu atbildēja, ka piedalās labprāt, jo patīk darboties, 46,5% — tādēļ, ka uzskata to par savu pienākumu, 23,6% — tādēļ, ka viņi ievēlēti kādā amatā vai arī viņiem uzticēta kāda noteikta darbības joma.

Pēc būtības katrā no šīm grupām sabiedriski politiskajai darbībai ir sava vērtības pakāpe. Pirmajā gadījumā, kad sabiedriskais darbs tiek veikts labprāt, to var uzskatīt par iekšēju nepieciešamību, jo attieksmi pret sabiedrisko darbību nenosaka vis ieņemamais amats, bet gan cilvēka personības būtība. Otru variantu varētu

apzīmēt par iekšēju pienākuma apziņu, jo cilvēks saprot, ka ieņemamais amats vai arī inteligences sociālais statuss uzliek viņam noteiktus pienākumus, šai gadījumā pienākumu piedalīties kolektīva sabiedriskajā dzīvē. Beidzot, trešo variantu varētu nosaukt par ārēju pienākumu. Cilvēks pats laikam gan sabiedriski politiskajā dzīvē nepiedalītos, ja viņš šai darbā netiktu iesaistīts. Tātad cilvēks pakļaujas kolektīvam. Attieksmi pret sabiedrisko darbību visos šais gadījumos, lai gan ir dažādas nianšes, var uzskatīt par pozitīvu. Tikai 3,2% speciālistu, kuri piedalās sabiedriskajā dzīvē, ir negatīvi noskaņoti pret to. 2,6% speciālistu no sabiedriskās darbības gribētu pavisam atteikties. Bez tam daži speciālisti (0,6%) piedalīšanos sabiedriskajā dzīvē uzskata par profesionālas karjeras nepieciešamu nosacījumu.

Analizējot kādas sociāli profesionālas grupas sabiedriski politisko darbību, svarīgi ir noskaidrot ne tikai līdzdalības faktu un attieksmi pret šo darbību, bet arī šīs darbības galvenos virzienus, kas palīdz atklāt attiecīgās grupas dzīves veida saturu. Pētījumu rezultāti rāda, ka lauksaimnieciskā inteligence galvenokārt piedalās tautas kontroles darbā (30,8%), arodbiedrības vai kolhoza valdes darbā (32,4%), padomju darbā (26,7%), partijas vai komjaunatnes organizācijas darbā (17,8%). 17% speciālistu ir lektori, propagandisti un politinformatori. Tagad jau visu galveno propagandas darbu mūsu republikas lauksaimnieciskās ražošanas uzņēmumu kolektīvos veic lauksaimniecības speciālisti. Piemēram, 1975. gadā 16 mūsu republikas kolhozos un padomju saimniecībās, kur tika veikti pētījumi, no 45 propagandistiem 31 un no 46 politinformatoriem 43 bija šo saimniecību speciālisti.

Lauksaimnieciskās inteligences lomu lauku sabiedriski politiskajā dzīvē raksturo arī dati par Jelgavas rajonu. Tajā 1976. gadā pavisam padomēs bija 648 deputāti, 150 no tiem bija lauksaimniecības speciālisti. Rajona kolhozos un padomju saimniecībās darbojās pavisam 50 propagandistu, 48 no tiem — lauksaimniecības speciālisti. Rajona kolhozos un padomju saimniecībās darbojās 28 partijas pirmorganizācijas, 17 no tām par sekretāriem bija izvirzīti lauksaimniecības speciālisti.

Kaut arī lauksaimnieciskā inteligence mūsdienu apstākļos ir plaši iesaistījusies lauku sabiedriskajā dzīvē

un ir pati aktīvākā kolhozos un padomju saimniecībās strādājošo sociāli profesionālā grupa, tomēr vēl daļa speciālistu (14%) ir pasīvi. Kāds cēlonis ir šādai pasivitātei? 45% no tiem speciālistiem, kuri nepiedalās kolektīvu sabiedriski politiskajā dzīvē, atbildēja, ka neviens viņus nav aicinājis piedalīties vai arī ka viņi nav pārliecināti par savu prasmi veikt sabiedriskus pienākumus. Apmēram tikpat daudz speciālistu par iemeslu min dažādus objektīvus faktorus (veselības stāvokli, ģimenes stāvokli utt.). Un tikai 10,4% no tiem, kuri nepiedalās sabiedriski politiskajā dzīvē, uzskata, ka nav nekādas vajadzības to darīt, tāpat ir negatīvi noskaņoti pret šo darbību. Bet tas ir tikai 1% visas lauksaimnieciskās inteliģences. Taču 40% to lauksaimniecības speciālistu, kuri ir aktīvi, izteica domu, ka viņi vēl aktīvāk piedalītos sabiedriski politiskajā dzīvē, ja brīvā laika būtu vairāk. Tātad pastāv zināmas lauksaimnieciskās inteliģences sabiedriskās aktivitātes kāpināšanas iespējas.

Pētījumu rezultāti liecina, ka visas lauksaimnieciskās inteliģences grupas nav vienlīdz aktīvas sabiedriski politiskajā dzīvē, ka atšķirīga ir to attieksme pret sabiedrisko darbību, tai veltītais laiks, darbības sfēras utt. Vidēji katrs lauksaimniecības speciālists piedalās divās sabiedriski politiskās darbības sfērās, bet saimniecību vadītāji — 3,8. Viņi ir tautas padomju deputāti. Vairāk nekā puse no viņiem veic propagandas darbu, gandrīz 70% ir partijas organizāciju aktīvistu. Saimniecību galvenie speciālisti vidēji piedalās 1,8 darbības sfērās. Viņu aktivitāte galvenokārt ir koncentrēta tautas padomēs (37%

Lauksaimnieciskās inteliģences piedalīšanās sabiedriski politiskajā dzīvē

(% katrā profesionālajā grupā)

Piedalīšanās līmenis	Agro- nomi	Zoojē- ņeni un zooteh- niķi	Veteri- nārie darbi- nieki	Ekono- mistu un grāmat- veži	Inže- neri un tehniķi
Regulāri	66,67	48,28	57,14	53,19	62,96
Reti	28,57	41,38	28,57	29,79	25,93
Vispār piedalās	95,24	89,66	85,71	82,98	88,89
Nepiedalās	4,76	10,34	14,29	17,02	11,11

**Lauksaimnieciskās intelīgences attieksme
pret sabiedriski politisko darbību**
(% katrā profesionālajā grupā)

Piedalīšanās motīvs	Agro- nomi	Zooin- ženieri un zooteh- niki	Veteri- nārie darbi- nieki	Ekono- misti un grāmat- veži	Inže- nieri un tehniķi
Piedalās labprāt	15,00	20,83	36,84	17,50	20,83
Uzskata par savu pienākumu	60,00	58,33	36,84	55,00	54,17
Uzticēja, ievēlēja	25,00	20,83	26,32	27,50	16,67
Pēc iespējas atteiktos (no tiem, kuri piedalās)	5,00	—	—	2,50	12,50

aktīvo no šīs grupas), arodbiedrībā vai kolhoza valdē (41,3%). Trešajā vietā apakšvienību vadītāji — vidēji 1,7 darbības sfēras, bet speciālisti tikai 1,4. Pēdējo divu grupu pārstāvji galvenokārt piedalās arodbiedrības, kolhoza valdes darbā un tautas kontrolē, ir kārtības sargi.

Tas pats vērojams, arī apskatot lauksaimnieciskās intelīgences profesionālās grupas. Vidēji 86% lauksaimniecības speciālistu piedalās sabiedriski politiskajā dzīvē, bet pa profesionālajām grupām piedalīšanās īpatsvars būtiski mainās.

Atkarībā no profesionālās piederības mainās arī attieksme pret sabiedriski politisko darbību.

So nianšu noskaidrošanai ir visai būtiska nozīme. Valsts, partijas un sabiedriskās organizācijas mērķtiecīgi varēs vadīt sabiedriski politiskās dzīves tālāku attīstību tikai tad, ja to rīcībā būs pietiekami plaša informācija,

**Dažādu avotu izmantošana sabiedriski politiskās informācijas
(izmanto % no aptaujātajiem)**

Centrālie laikraksti	Republikas laikraksti	Centrālie žurnāli	Republikas žurnāli	Maskavas radio- pārraides
48,4	88,9	37,4	83,2	51,1

kas raksturo lauksaimnieciskās intelīģences darbību ne tikai kopumā, bet arī tās atsevišķo grupu darbību.

Pētījumu gaitā iegūtais materiāls dod nelielu ieskatu par lauksaimnieciskās intelīģences darbību kultūras un izziņas sfērā, kaut gan tieši šai sfērā tās darbība līdz šim vismazāk pētīta.

Lauksaimniecības speciālistiem ir attīstīta interese par politiska rakstura zināšanām. Politiska rakstura informācijas iegūšanai viņi izmanto visdažādākos avotus — laikrakstus, žurnālus, radio un televīzijas pārraides, lekcijas un pat sarunas ar darbabiedriem un paziņām.

78% lauksaimniecības speciālistu apmeklē dažādas lekcijas, pie tam 30% tās apmeklē regulāri. Speciālisti visvairāk interesējas par iekšpolitikas un ārpolitikas problēmām, par lauksaimniecības un morāles jautājumiem. Sabiedriski politiskās zināšanas speciālisti apgūst arī organizēti: 22,7% mācās politiskās izglītības sistēmā, 21,5% — ekonomiskās izglītības sistēmā.

Lauksaimnieciskā intelīģence interesējas par daiļliteratūru. To lasa 93% speciālistu, pie tam 52% lasa visai daudz. Daļa lauksaimniecības speciālistu regulāri seko arī republikas kultūras dzīvei. Laikrakstu «Literatūra un Māksla» lasa 11% un žurnālu «Karogs» — 19% speciālistu ģimenēs. Raksturīga ir lauksaimniecības speciālistu tendence izveidot daudzpusīgu mājas bibliotēku. 95,7% speciālistu mājās ir vidēji 4 nosaukumu laikraksti, 95,8% — abonē visdažādākos žurnālus. Mājas bibliotēkās 59,6% speciālistu ir daiļliteratūras grāmatas, 53,1% — zinātniski tehniskā un lauksaimnieciskā literatūra, 44,2% — sabiedriski politiskā literatūra.

Bez tam lauksaimniecības speciālisti visai aktīvi izmanto arī vietējo bibliotēku fondus. 40% speciālistu ņem tajās grāmatas par sabiedriski politiskiem, zinātniski

Iegūšanai

Rīgas radio-pārraides	Centrālās TV pārraides	Rīgas TV pārraides	Lekcijas	Sarunas ar biedriem un paziņām
81,6	72,6	83,7	32,6	54,7

tehniskiem un lauksaimniecības jautājumiem, nedaudz mazāk (37%) — daiļliteratūras grāmatas. Zurnālus no bibliotēku fondiem gan izmanto tikai 3,7% speciālistu.

Lauksaimniecības speciālistu estētiskās intereses arī ir visai izkoptas. Pēc viņu vērtējuma, no visiem mākslas veidiem pirmā vieta pieder teātrim (81,2%), otrā — daiļliteratūrai (70,9%). Pēc tam seko estrādes mūzika (64,8%) un kino (52,5%). Taču par klasisko mūziku interesējas tikai 14,3% speciālistu, par tēlotāju mākslu — 18,9%. Tātad šie mākslas veidi saimniecību kultūras darbiniekiem aktīvāk jāpopularizē, jo, palielinoties brīvajam laikam, lauksaimniecības speciālisti vēlētos daudz plašāk iepazīties ar šiem mākslas veidiem: 50,8% apmeklētu dažādas mākslas izstādes, 22,1% — klasiskās mūzikas koncertus.

Savu nozīmi lauksaimnieciskās inteliģences garīgajā dzīvē nav zaudējusi arī mākslinieciskā pašdarbība. 9,9% speciālistu piedalās dažādos pašdarbības kolektīvos. Kā liecina pētījumi, lauksaimnieciskās inteliģences aktivitāte kultūras dzīvē varētu būt daudz augstāka. Pieaugot brīvā laika apjomam, 39,9% speciālistu gribētu darboties mākslinieciskajā pašdarbībā.

Tai pašā laikā pētījumu materiāli liecina, ka apmēram 10% speciālistu ir visai minimālas estētiskās vajadzības.

Lauksaimnieciskās inteliģences estētisko vajadzību apmierināšana acīmredzot galvenokārt jāorganizē saimniecību kultūras darbiniekiem, izvēršot vietējo kultūras dzīvi un organizējot republikas kultūras centru apmeklēšanu. Bet speciālistu estētiskās vajadzības vairāk vajadzētu izkopt mācību iestādēs — vispārizglītojošajās vidusskolās, tehnikumos un augstskolās.

No visa mūsu rīcībā esošā materiāla par lauksaimniecisko inteliģenci var secināt, ka tās lielākajai daļai piemīt sociālistisks dzīves veids. Izvērsta aktivitāte visās sabiedriskās dzīves sfērās — raksturīga tās iezīme. Uz lauksaimniecisko inteliģenci attiecināmi PSKP CK ģenerālsekretāra L. Brežņeva vārdi, ka «... mūsdienu speciālists ir... jaunās sociālistiskās sabiedrības inteliģents».¹

¹ Brežņevs L. Runa Vissavienības studentu salidojumā 1971. gada 19. oktobrī. R., 1971, 10. lpp.

Taču mūsu republikas lauksaimnieciskās inteligences dzīves veids vēl turpmāk jāpilnveido, izvēršot tās aktivitāti sabiedriskās ražošanas sfērā, kas būtiski ietekmēs mūsu republikas lauksaimnieciskās ražošanas attīstību, vēl plašāk iesaistot to lauku sabiedriski politiskajā dzīvē, paaugstinot tās politisko kultūru, ceļot tās aktivitāti gan kultūras vērtību apgūšanā, gan arī popularizēšanā. So darbu veicot, jāņem vērā, ka sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanās un pārveidošanās par komunistisku dzīves veidu ir viena no jaunās komunistiskās sabiedrības celtniecības likumsakarībām.

PSRS POLITISKĀ SISTĒMA —
PADOMJU DZĪVES VEIDA REGULĒTĀJA

1. PSKP vadošā loma padomju dzīves veida attīstībā

Viena no sociālistiskā dzīves veida būtiskākajām iezīmēm atšķirībā no visiem pārējiem dzīves veida tiem ir tā attīstības zinātniska vadāmība, sabiedrības un indivīdu darbības atbilstība sociālā progresa objektīvajiem likumiem. Komunistiskā formācija, kuras ietvaros veidojas un attīstās sociālistiskais dzīves veids, ir pirmā sabiedriski ekonomiskā formācija, kuras attīstību apzināti un mērķtiecīgi virza visplašākās tautas masas. Zinātniskā komunisma pamatlicēji īpaši akcentēja šo komunistiskās formācijas īpatnību, uzsverot, ka vienotā, neantagonistiskā sabiedrība «... brīvas attīstības un kustības nosacījumus pakļauj indivīdu kontrolei, — nosacījumus, kuri līdz šim bija atstāti nejaušības varā un kuri atsevišķiem indivīdiem stāvēja pretī kā kaut kas patstāvīgs...»¹.

Sociālisma apstākļos kā visas sabiedrības, tā atsevišķu cilvēku dzīves veidu atbilstoši sabiedriskā progresa vajadzībām un ideāliem ietekmē un vada sabiedrības politiskā sistēma. Šī vadība izpaužas visu politiskās sistēmas elementu — PSKP, visas tautas valsts, sabiedrisko organizāciju un darba kolektīvu mērķtiecīgā darbībā atbilstoši to specifiskajiem uzdevumiem un ietekmes sfērām. Komunistiskās partijas īpašo, vadošo lomu sociālistiskā dzīves veida attīstībā nosaka tās specifiskā vieta sabiedrības politiskajā sistēmā. Saskaņā ar PSRS Konstitūcijas 6. pantu Komunistiskā partija ir visas padomju sabiedrības vadošais un virzošais spēks, «tās politiskās sistēmas, valsts un sabiedrisko organizāciju kodols».

¹ Markss K., Engelss F. Vācu ideoloģija, 74. lpp.

Viens no galvenajiem partijas vadošās lomas nosacījumiem, kā tas fiksēts arī PSRS Konstitūcijā, ir tas, ka «PSKP pastāv tautas interesēs un kalpo tautai» (6. pants). Svarīgs vadošās lomas īstenošanas faktors dzīves veida attīstībā ir partijas darbības teorētiskais pamats — marksisma-ļeņinisma mācība, kas dod iespēju zinātniski, objektīvi prognozēt sociālo attīstību, vadīt komunisma jauncelsmes darbu. Partijas stratēģija un taktika plānveidīgi, zinātniski pamatoti virza sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanu un pāraugšanu komunistiskajā dzīves veidā. Dzīves veids kā cilvēku darbības izpausme, raksta filozofs S. Popovs, daudzējādā ziņā ir atkarīgs no sabiedrības politiskās virsbūves rakstura¹, kurā vadošais spēks ir Komunistiskā partija.

Padomju Savienības un citu sociālistisko valstu sabiedrisko zinātņu pārstāvji publicējuši darbus, kuri vēlti vēsturiski jauna dzīves veida tapšanai un attīstībai. Pētījumos daļēji atspoguļoti arī jautājumi par komunistisko partiju politiku sociālistiskā dzīves veida attīstībā. Publicēti arī plašāki, speciāli partijas vadošās lomas pētījumi dzīves veida aspektā. Kā nozīmīgākais darbs jāmin J. Kasjaņenko monogrāfija², kur galvenā vērība pievērsta partijas darbības analīzei sociālistiskā dzīves veida tapšanā. Ir vairākas publikācijas, kurās apskatīti atsevišķi jautājumi, kas saistīti ar partijas vadošo lomu sociālistiskā dzīves veida tālākajā pilnveidošanas gaitā.³

Analizējot partijas teorētisko un organizatoriski praktisko darbību sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanā, varam secināt, ka tās pamatvirzieni ir šādi: pirmkārt, dzīves veida sociālo, dabas u. c. apstākļu uzlabošana, darba un sadzīves vides pilnīgošana; otrkārt, cilvēku darbības pamatformu — profesionālās, sabiedriski politiskās, sociālās un kultūras, kā arī ģimenes un sadzīves

¹ Попов С. И. Проблема «качества жизни» в современной идеологической борьбе. М., 1977. 92 с.

² Касьяненко В. И. Роль КПСС в формировании социалистического образа жизни. М., 1979. 278 с.

³ Щербицкий В. В. XXV съезд КПСС о совершенствовании социалистического образа жизни и формирование нового человека. М., 1977. 255 с.; Роговик В. З. Роль социальной политики в развитии социалистического образа жизни. — В кн.: Проблемы социалистического образа жизни. М., 1977, с. 143—164; Стороженко Г. А. Комплексный подход КПСС к совершенствованию социалистического образа жизни. Рига, 1976, с. 36—46.

darbības tālāka attīstīšana; treškārt, sociālistiskā dzīves veida galveno iezīmju — kolektīvisma, internacionālisma, humānisma, sociālā optimisma u. c. nostiprināšana; ceturtkārt, komunistu dzīves veida parauga audziņošās ietekmes pastiprināšana.

Par šiem PSKP sociālās politikas pamatvirzieniem liecina visi nozīmīgākie partijas dokumenti — Programma, kongresu un plēnumu lēmumi.

Sociālistiskā dzīves veida ekonomiskais pamats ir ražošanas līdzekļu sabiedriskais īpašums un sociālistiskās ražošanas attiecības. PSRS Konstitūcijas 15. pants noteic, ka «sabiedriskās ražošanas augstākais mērķis sociālismā ir cilvēku augošo materiālo un garīgo vajadzību maksimāli pilnīga apmierināšana». Sociālistiskais ražošanas veids, attīstot varenu industriālo bāzi, paver aizvien plašākas iespējas uzlabot cilvēku dzīves apstākļus, veido materiālo pamatu garīgās kultūras tālākam uzplaukumam. Tieši tādēļ arī dzīves veida apstākļu pilnveidošanas kompleksā partija par izšķirēju faktoru uzskata materiālās ražošanas sfēru, kurā strādā apmēram 73 procenti no tautas saimniecībā nodarbinātajiem komunistiem¹.

Balstīdamās uz komunistu un visu darbaļaužu radošo aktivitāti, sociālistisko sacensību un zinātniski tehniskā progresa sasniegumiem, PSKP izstrādā ekonomiskās attīstības stratēģiju un taktiku, direktīvus norādījumus ekonomikas vadīšanas formu un metožu pilnveidošanai. Sevišķi spilgti tas izpaužas PSKP CK un PSRS Ministru Padomes 1979. gada jūlija lēmumā «Par to, kā uzlabot plānošanu un palielināt saimnieciskā mehānisma ietekmi ražošanas efektivitātes un darba kvalitātes paaugstināšanā».

Dzīves veida aspektā īpaši nozīmīga ir lēmuma prasība ekonomiskās un sociālās problēmas risināt kompleksi. Dots norādījums uzņēmumu un organizāciju sociālās un ekonomiskās attīstības valsts plānu ietvaros izstrādāt iedaļas visam sociālās attīstības pasākumu kompleksam, to skaitā «darbinieku darba apstākļu uzlabošanai, viņu kvalifikācijas un profesionālās meistarības celšanai, iedzīvotāju vispārējās izglītības un kultūras

¹ Коммунист, 1978, № 6, с. 34.

limeņa paaugstināšanai, dzīvokļu, kultūras un sadzīves apstākļu un medicīniskās apkalpošanas uzlabošanai»¹.

Sociālās un ekonomiskās attīstības kompleksā plānošana valsts un atsevišķu kolektīvu ietvaros ir nozīmīgs sociālistiskā dzīves veida attīstības zinātniskās vadīšanas līdzeklis. Šie plāni virzīti, lai pārvarētu atšķirības darba raksturā un saturā, strādājošo izglītībā, kvalifikācijā, līdz ar to arī darba apmaksā un dzīves apstākļos, un tas rada priekšnosacījumus pārejai uz sociāli vienlīdzīgu visu sabiedrības locekļu dzīves veidu.

Raksturojot PSKP darbību dzīves veida apstākļu pilnveidošanā, nevar neminēt tās lomu sociālistiskās demokrātijas nemitīgā attīstībā, kuras dziļākā «būtība un saturs ir aizvien plašāku masu piedalīšanās valsts un sabiedrisko lietu pārvaldīšanā»². Pretstatā buržuāziskajai demokrātijai, kuras būtība un saturs ir ilūziju radīšana par tautas piedalīšanos valsts pārvaldīšanā, Komunistiskās partijas darbība vērsta uz to, «lai darbaļaudis nevis vienkārši baudītu Konstitūcijas piešķirtās iespējas piedalīties sabiedrības vadīšanā, bet arī praktiski, reāli piedalītos tajā»³.

PSKP vadošās lomas nozīmīgumu sociālistiskā dzīves veida apstākļu pilnveidošanā būtiski raksturo akadēmiķa P. Fedosejeva izteiktā atziņa: «Attīstītas sociālistiskās sabiedrības ekonomiskās bāzes rašanās un palielināšanās, sociālās struktūras un nacionālo attiecību pilnveidošanās, sociālistiskās demokrātijas attīstība — tas viss kalpoja par pamatu sociālistiskā dzīves veida tapšanai un nostiprināšanai.»⁴

Apstākļu pilnveidošana ir neapstrīdams, objektīvs dzīves veida tālākas attīstības priekšnoteikums, tikai nedrīkstam aizmirst, ka gan sociālie, gan daļēji arī dabiskās vides faktori ir pašu cilvēku dzīvesdarbības rezultāts un mainās tikai darbības procesā. Līdz ar to arī PSKP vadošās lomas realizācijā noteicošais un izšķirošais ir

¹ Ķīna, 1979, 29. jūl.

² PSKP XXIV kongresa materiāli, 93. lpp.

³ Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem, 40. lpp.

⁴ Федосеев П. Н. Теоретические проблемы развитого социализма и коммунистического строительства. — В кн.: XXV съезд КПСС и развитие марксистско-ленинской теории. М., 1977, с. 15.

nākamais pamatvirziens — cilvēku darbības daudzveidīgo formu pilnveidošana.

PSKP XXVI kongresā liela uzmanība tika pievērsta profesionālās darbības pilnveidošanai — kā fiziskā, tā garīgā darba nozarēs. Joprojām aktuāls ir uzdevums celt darba efektivitāti, darba ražīgumu un kvalitāti. Šā uzdevuma risināšana objektīvi prasa paaugstināt profesionālo kvalifikāciju, meistarību, pilnveidot darba stilu, līdz ar to celt vispārējo izglītības un personības kultūras līmeni. Visi šie uzdevumi atspoguļojas PSKP lēmumos visdažādāko dzīves sfēru attīstības problēmu risinājumā. Partija, izstrādājot politiku profesionālās darbības pilnveidošanai, vadās pēc tautas vajadzībām, prasībām, gribas un izsaka to. Tautas un partijas vienotību šajās dzīves veida izpausmēs apliecina arī tas, ka PSRS Konstitūcijas apspriešanas gaitā vislielākais skaits saņemto priekšlikumu attiecās uz darba lomu sociālismā. Seit uzskatāmi atklājas tautas nosodījums negodīgam, paviršam, nevīžīgam, formālam darbam, darbaļaužu neiecietība pret gadījumiem, «kad atsevišķas amatpersonas ļaunprātīgi izmanto savu dienesta stāvokli, kad ar piekristījumiem un maldināšanu tiek krāpta valsts; par kukuļņemšanu; par vienaldzīgu, formālu pieeju darbaļaužu vajadzībām»¹. Darbaļaužu negatīvā attieksme pret tamlīdzīgām parādībām atsevišķu cilvēku dzīves veidā atbilst PSKP norādījumiem, ka «... nedrīkst atstāt vadošā darbā cilvēkus, kas izturas bezatbildīgi, dzīvo ar veco bagāžu, domādami, ka amats jau pats par sevi viņiem nodrošina autoritāti un cieņu»².

Sevišķi paaugstinātas prasības jebkurā profesionālā darba sfērā partija izvirza komunistiem, bet jo sevišķi vadošā darbā strādājošiem. «Nevar būt partijas vadītājs tas, kas zaudē spēju kritiski novērtēt savu darbību, ir atrāvies no masām, vairo lišķus un pielidējus, ir zaudējis komunistu uzticību.»³ Viens no galvenajiem partijas uzdevumiem, līdzās materiālās stimulēšanas sistēmas pilnveidošanai, ir profesionālā darba morālo un personības iekšējo stimulu attīstīšana. «Mūsu materiālo un morālo

¹ Brežņevs L. Par PSRS Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem, 17. lpp.

² PSKP XXV kongresa materiāli, 80. lpp.

³ Turpat.

stimulu sistēmai vienmēr un visur jānodrošina ikviena cilvēka darba ieguldījuma taisnīga un objektīva novērtēšana.»¹

Nozīmīga ir PSKP vadošās lomas īstenošana vēsturiski vienā no visjaunākajām tautas masu dzīves veida izpausmēm — sabiedriski politiskajā darbībā. Kā jau tika minēts, attīstīta sociālistiskā sabiedrība garantē plašas iespējas piedalīties sabiedrības pārvaldīšanā. Komunisma celtniecības gaitā visi darbaļaudis pakāpeniski jāiesaista aktīvā sabiedriski politiskajā darbībā, jo viena no būtiskām komunistiskā dzīves veida iezīmēm ir visu līdzdalība sabiedrības pašpārvaldē.²

Tā kā komunistiskajā pašpārvaldē «apvienosies padomes, arodbiedrības, kooperatīvās un citas darbaļaužu masu organizācijas,»³ viens no partijas darbības uzdevumiem ir aktivizēt šo organizāciju darbu un censties panākt, lai maksimāli efektīvi darbotos gan sabiedriskās organizācijas kopumā, gan to biedri. Lai sabiedriski politiskā darbība kļūtu par darbaļaužu dzīves veida sastāvdaļu, liela nozīme ir partijas pirmorganizāciju darbībai kolektīvu sabiedriskās dzīves vadīšanā un risināšanā. Sabiedriskais darbs savā būtībā ietver sevī komunistiskā darba iedīgļus — to veic bez atalgojuma, materiālā aprēķina, ārpus normām. Tam vajadzētu atbilst arī principam — «no katra pēc spējām». Diemžēl praksē ne vienmēr šo principu ievēro. Dažkārt sabiedriskie pienākumi neatbilst cilvēka spējām, zināšanām, brīvā laika daudzumam un veselības stāvoklim, ir pretrunā ar ģimenes vajadzībām utt. Ne vienmēr sabiedrisko pienākumu veikšanā cilvēks saņem vajadzīgo atbalstu, dažkārt neizjūt kontroli, atbildību, ne vienmēr paveiktais tiek objektīvi, pēc nopelniem novērtēts. Visām šīm sarežģītākajām problēmām sabiedriskā darba vadīšanā ir jābūt PSKP pirmorganizāciju uzmanības centrā, jo tās kā jebkura darba kolektīva politiskās sistēmas kodols, vadošais politiskais spēks ir galvenās sabiedriskās aktivitātes veidotājas un virzītājas.

Sabiedriski politiskā darbība ir viens no galvenajiem faktoriem, kas veido tādas nozīmīgas sociālistiskās personības tikumiskās kultūras iezīmes kā aktīva dzīves po-

¹ PSKP XXVI kongresa materiāli, 78. lpp.

² *Leņins V. I. Raksti*, 25. sēj., 436. lpp.

³ PSKP Programma. R., 1977, 139. lpp.

zīcija, vārdu un darbu vienotība. «Aktīva dzīves pozīcija ir personības radoši ieinteresēta un mērķtiecīga attieksme pret īstenību, morāla gatavība pozitīvai darbībai dzīves apstākļu, laikabiedru un sevīs pilnveidošanā,»¹ kā arī reāla darbība īstenības pārveidošanai.

Aktīva dzīves pozīcija ir viens no galvenajiem pilnvērtīgas cilvēka darbības nosacījumiem jebkurā dzīves veida darbības sfērā, arī sociālajā un kultūras attīstībā. Partijas vadošā loma šeit izpaužas kultūras revolūcijas pamatuzdevumu sekmīgajā realizācijā mūsu zemē, pārējā uz obligāto vidējo izglītību, visaptverošu politisko, ekonomisko un citu mācību sistēmu izveidošanā. Ik gadus partijas izglītības sistēmā mācās apmēram 23 miljoni cilvēku.² Apmēram trešā daļa no viņiem — vairāk nekā 7 miljoni — ir bezpartejiskie. Mūsu republikā politiskās izglītības, komjaunatnes, ekonomisko mācību sistēmā, kā arī komunistiskā darba skolā un tautas universitātēs mācās apmēram 950 tūkstoši, t. i., 70% no visiem strādājošiem³.

Īstenojot dzīvē PSKP XXV kongresā izvirzīto komplekso pieeju komunistiskās audzināšanas uzdevumu risināšanai, mūsu republikas partijas organizācija tikumiskajā audzināšanā paveikusi lielu darbu.

Ar LKP CK iniciatīvu 1978. gadā visā republikā rajonu partijas komitejas organizēja zinātniski praktiskās konferences, kas izstrādāja tikumiskās audzināšanas rekomendācijas ilgam laika periodam. Partijas Rīgas pilsetas komiteja kopā ar LKP CK Partijas vēstures institūtu sagatavojusi rakstu krājumu, kurā aplūkota tikumiskās audzināšanas pieredze.

Viena no būtiskākajām pārmaiņām tautas masu dzīves veidā ir tā, ka kultūras vērtības ir reāli pieejamas darbaļaužu masām. Miljoniem no viņiem nodarbības kādā jaunrades formā kļuvušas par ikdienas sastāvdaļu. Visa tā rezultātā Oktobra revolūcijas 60. gadadienā varējām secināt, ka «satikšanās, par kuru sapņojuši cilvēces dižākie prāti, darba un kultūras vēsturiskā satikšanās ir notikusi»⁴. To visu veicinājuši PSKP CK lēmumi par kul-

¹ Jurciņa A. Aktīva dzīves pozīcija. R., 1978, 10.—11. lpp.

² PSKP XXVI kongresa materiāli, 99. lpp.

³ Latvijas Komunistiskās partijas CK plēnums. — Cīņa, 1978, 17. maijs.

⁴ Brežņevs L. Lielais Oktobris un cilvēces progress, 10. lpp.

tūras darba izvēršanu laukos, mākslinieciskās pašdarbības attīstīšanu, radošās inteligences aktīvas atbalstīšanas politika.

Par jaunu iniciatīvu partijas orgānu darbā uzskatāmi centieni, kas virzīti, lai estētiskās darbības elementi raksturotu katra darba kolektīva, katra cilvēka ikdienas dzīves veidu. Bez mērķtiecīgas, gudras vadības cilvēku dabiskā tieksme pēc skaistā var izpausties primitīvās, vulgāras formās, mietpilsoniskā salkanumā, dārgā, bet ne gaumīgā mirdzumā, nekritiskā attieksmē pret buržuāzisko kultūru. Tādēļ ir apsveicama Madonas rajona komitejas pieredze.¹ Madonas rajons ir viens no nedaudzajiem lauku rajoniem, kur izveidojusies sistemātiska, ar savstarpējām līgumsaistībām vienota sadarbība ar republikas Mākslinieku savienību. Partijas rajona komiteja un daudzas partijas pirmorganizācijas uztur ciešus kontaktus ar māksliniekiem. Estētiskās audzināšanas daudzveidīgās iespējas allaž ir rajona partijas organizācijas redzes lokā. Par to liecina ielu un laukumu, piemiņas vietu, sabiedrisko ēku un telpu estētiskais noformējums, kultūras dzīves vēriens. Visjaunākajiem madoniešiem ir iespēja apgūt tēlotājas mākslas izpratni un iemaņas bērnu mākslas skolā, mākslas studijā — pieaugušajiem. Regulāri tiek rīkotas mākslas izstādes kolhozos un citos darba kolektīvos. Šis piemērs liecina, ka pat attālāka lauku rajona partijas organizācija spēj bagātināt ikdienas dzīvi ar māksliniecisko kultūru.

Ir sarežģīta un dzīves veida aspektā vēl pietiekami nav analizēta partijas ietekme uz visintīmāko cilvēku dzīves veida sfēru — sadzīvi un ģimeni. Sadzīves un ģimenes dzīves apstākļu pilnveidošana un vajadzību apmierināšana allaž ir bijusi partijas darbības uzmanības centrā. Pēdējā laikā ar partijas orgānu atbalstu veikti nozīmīgi pasākumi, lai jaunatni morāli sagatavotu ģimenes dzīvei, tiek organizēti dzimumaudzināšanas pasākumi mācību iestādēs un ārpus tām — jaunatnes un vecāku lektorijos, tautas universitātēs. Partijas orgāni arvien aktīvāk iekļaujas demogrāfijas problēmu risināšanā. Mūsu republikas partijas organizācijas demogrāfiskā politika izvērsti analizēta I. Andersona darbā

¹ *Štīvka E.* Skaisto redzēt ir jāiemāca. — *Cīņa*, 1979, 18. jūl.

«Trešais bērns»¹, tādēļ ģimenes dzīves veida jautājumus šeit plašāk neizvērsīsim.

Partijas ieguldījums dzīves veida apstākļu un darbības formu pilnveidošanā vienlaikus nostiprina un tālāk attīsta iezīmes, kas raksturo sociālistisko dzīves veidu. Jāatzīst, ka šo iezīmju attīstība partijas darbības aspektā pagaidām vēl nav pietiekami izziņāta un prasa atsevišķus pētījumus.

Isumā nepieciešams akcentēt vēl visai būtisku virzienu partijas vadošās lomas īstenošanā sociālistiskā dzīves veida tapšanā un attīstībā — komunistu personisko paraugu. Šādu prasību ikvienam komunistam izvirza partijas Programma un Statūti, komunistu gods un sirdsapziņa.

Komunistu zināšanas par sabiedrības attīstības likumiem, viņu personības cildenums un pievilcība ir tas spēks, kas apvieno miljonus cilvēku cīņā par komunistisko rītdienu.

Atceroties mūsu zemes pirmo ļeņinisko komunistu paraudzi, L. Brežņevs rakstīja, ka tikai īsti drosmīgi un principiāli cilvēki, tikai tādi, kas nebaidījās ne pašai izdzīvot, grūta darba, ne policejiskās vajāšanas, tādi, kam augstāka par visu bija darbatautas laime, tikai tādi cilvēki spēja veikt varoņdarbu — uzvarēt revolūcijā un uzcelt sociālistisku. Komunistu gara spēks, tikumiskā skaidrība, personiskais paraugs nodrošina viņu vadošo lomu tautu atbrīvošanās cīņās arī mūsdienu nesociālistiskajā pasaulē.

Komunisma celtniecības apstākļos, pieaugot partijas vadošajai lomai visās dzīves jomās, paaugstinās arī partijas prasīgums pret saviem vairāk nekā 17 miljoniem biedru. Nepieciešamību pilnveidot savu politisko kultūru komunistiem izvirza PSKP CK 1979. gada aprīļa lēmums «Par ideoloģiskā un politiskās audzināšanas darba tālāku uzlabošanu». Vissavienības ideoloģisko darbinieku sanāksmē 1979. g. oktobrī M. Suslovs norādīja, ka komunisti nedrīkst samierināties ar trūkumiem un dažkārt arī kroplām parādībām, «kas ir pretrunā ar sociālistiskā dzīves veida būtību». Tālāk M. Suslovs kritiski atzīmēja, ka «šur tur ir notrulinājusies apziņa, ka jādod šķirisks, politisks novērtējums mietpilsoniskās morāles un privāt-

¹ *Andersons I.* Trešais bērns. R., 1979. 29 lpp.

īpašnieciskās psiholoģijas izpausmēm»¹. Partija nesamierinās ar atsevišķu tās biedru novirzēm no sociālistiskā dzīves veida normām, un tā ir droša garantija, ka tieši komunistu dzīves veids apliecina uzvarējušā sociālistiskā dzīves veida stabilitāti un tā pāraugšanas iespējas komunistiskajā dzīves veidā.

Sociālistiskā dzīves veida attīstības gaita katrā vēsturiskā periodā rada gan jaunas vajadzības, gan arī arvien pilnīgākus to apmierināšanas līdzekļus, darbības formas un metodes, izveido arvien labvēlīgākus nosacījumus personības vispusīgai attīstībai, kas ir gan visas komunistiskās formācijas, gan mūsu dzīves veida augstākais mērķis. Pašreizējā mūsu sabiedrības materiālās un garīgās attīstības pakāpe dod iespējas visu dzīves veida nosacījumu un darbības daudzveidīgo formu kompleksai un harmoniskai attīstībai, ko arī sekmīgi īsteno mūsu sabiedrības politiskās sistēmas vadošais spēks — Padomju Savienības Komunistiskā partija.

2. Tautas padomju loma sociālistiskās pilsētas dzīves veida attīstībā

Sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanās un nostiprināšanās ir process, ko pastāvīgi vada Komunistiskā partija un sociālistiskā valsts. Dzīves veida visas puses savstarpējā mijiedarbībā arvien vairāk tiek pakļautas to ietekmei. Šo darbu arvien aktīvāk veic valsts politiskās organizācijas elementi, sabiedriskās organizācijas un darba kolektīvi.

Liela nozīme valsts varas uzdevumu un funkciju īstenošanā ir vietējām Tautas deputātu padomēm, kas kļuvušas par šīs sistēmas organizatorisko pamatu, tās visplašāko un masveidīgāko posmu. Vietējo padomju darbības būtiska iezīme ir tā, ka, izmantojot savus orgānus un organizācijas, tās ietekmē savā teritorijā dzīvojošo cilvēku politisko, sabiedrisko, ekonomisko un kultūras dzīvi. Vietējo varas orgānu lomas palielināšanās ir likumsakarīgs process, jo reģionāli tie ir augstākie valsts varas orgāni.

¹ *Suslovs M.* Visas partijas uzdevums. — *Ciņa*, 1979, 17. okt.

Padomes — šie pilsētu pašpārvaldes orgāni — būtiski ietekmē ekonomiskās un kultūras dzīves attīstību, tautas labklājības līmeņa celšanos, risina sociālos un sadzīves jautājumus, apkārtējās vides aizsardzības problēmas, tātad dara visu, lai aizvien pilnīgāk apmierinātu iedzīvotāju pieaugošās ekonomiskās un garīgās vajadzības, veicina sociālistiskā dzīves veida nemitīgu attīstību.

Aplūkosim vietējo padomju darba dažus aspektus, kas būtiski ietekmē to funkcionēšanas sociālistisko formu nostiprināšanos.

Pirmkārt, vietējo varas orgānu darbības aktivizēšana tālāk attīsta sociālistisko demokrātiju, jo nostiprina pārstāvniecības orgānu saites ar plašām darbaļaužu masām, palielina padomju cilvēku sabiedriski politisko aktivitāti.

Otrkārt, no vietējo padomju darbības būtiski ir atkarīga proporcionāla un saskaņota ražošanas attīstīšana, sociālo jautājumu risināšana un kultūras uzplaukums un līdz ar to iedzīvotāju dzīves apstākļu veidošana.

Treškārt, nozaru principa nostiprināšana sociālistiskās ekonomikas vadīšanā, tādu jaunu plānošanas metožu ieviešana, kas uzņēmumiem un saimnieciskajām organizācijām paver lielas iespējas radošāk un patstāvīgāk kārtot gan ražošanas, gan neražošanas sfēras jautājumus, palielina vietējo padomju lomu, jo tās kļūst par koordinējošajiem centriem, kas virza visdažādāko pārvaldes objektu darbību atsevišķās administratīvi teritoriālās vienības robežās. Šajā ziņā vietējie varas orgāni ir sevišķi nozīmīgi, jo katrā teritoriālajā vienībā ļaužu kopības sociālajai dzīvei ir raksturīga noteikta saistība, iekšēja mijiedarbība, jo pilsētas (reģiona) ietvaros norisinās iedzīvotāju sociālā atražošana.

Ceturtkārt, mūsdienu apstākļos, kad demokrātiskais centrālisms izpaužas aizvien jaunās formās, palielinās vietējo varas orgānu loma, lai organiski savienotu saimnieciskās, sociālās un kultūras dzīves centralizēto plānveidīgo vadīšanu ar plašu masu iniciatīvu. Šajā sakarā jāņem vērā, ka vietējo padomju rīcībā ir plaša informācija par atsevišķu kolektīvu pašreizējo stāvokli un attīstības perspektīvām, par pārvaldāmās teritorijas aktuālajām sociālajām problēmām. Dzīves veida formēšanos būtiski ietekmē kādas teritorijas ģeogrāfiskās, vēsturiskās un sociāli psiholoģiskās īpatnības, attiecīgajā reģionā

dzīvojošo cilvēku vecuma, dzimuma, profesionālie un izglītības parametri, kas lielā mērā nosaka ļaužu vajadzības, viņu darbību. Likumā par pilsētu rajonu un pilsētu padomēm norādīts, ka padomes savu darbu veic, ievērojot «visas valsts intereses un pilsētas darbaļaužu intereses»¹.

Tautas deputātu pilsētas padomju teritoriālo un sociāli ekonomisko bāzi veido pilsētas — visattīstītākā sociālās izplatības forma. Pilsētās vērojams aizvien lielāks sabiedriskās dzīves integrācijas process, kas veicina visu sabiedrības locekļu saliedēšanos tajā augstajā pakāpē, kuru sabiedrība sasniegusi. Pilsētas — vienotā sociālā organisma — attīstība rada apstākļus ne tikvien cilvēku materiālo un garīgo vajadzību arvien pilnīgākai apmierināšanai, bet veicina arī cilvēka pilnīgākas un daudzveidīgākas aktivitātes izpausmi dažādās darbības sfērās.

Taču arī pilsētu iedzīvotāju dzīves veids savās izpausmēs nav viendabīgs, jo starp lielajām un mazajām pilsētām pastāv sociālas atšķirības, ko rada dažādie iedzīvotāju darbības apstākļi. Pilsētās, kas atšķiras funkciju un lieluma ziņā, vēl pagaidām nav tādu sociālo iespēju, lai nodrošinātu vienlīdz labvēlīgus apstākļus visu indivīda potenciālu realizēšanai.

Sociālo un ekonomisko vajadzību apmierināšanas līdzekļu nevienmērīgais sadalījums starp mūsu zemes pilsētām izraisa iedzīvotāju diferenciāciju vajadzību ziņā un līdz ar to arī diferenciāciju sociālajos slāņos. Taču sociālā vadišana, orientēšanās uz sociālā nevienādīguma pārvarēšanu izvirza prasību pilsētā radīt normas iedzīvotāju atražošanas apstākļus. Tāpēc nepieciešams apmierināt vajadzības, kas nodrošina vismaz vienkāršu demogrāfisko atražošanu, nodrošināt iedzīvotājus ar darbu, attiecīgajos vēsturiskajos apstākļos apmierināt psiholoģiskā un fizioloģiskā dzīves nodrošinājuma vajadzības, veicināt izzināšanas un pašattīstības procesus, iesaistīt pārvaldīšanas darbā, radīt apstākļus bērnu audzināšanai un izglītošanai.²

¹ Likums par Latvijas PSR pilsētas un pilsētas rajona darbaļaužu deputātu padomi, 1. p. R., 1972, 5. lpp.

² Борщевский М. В., Успенский С. В., Шкаратам О. И. Город. Методологические проблемы комплексного социального и экономического планирования. М., 1975, с. 93.

Komunisma pirmās fāzes apstākļos tieši teritoriālā kopība (pilsēta, reģions) kā telpiskās lokalizācijas forma, saglabājoties atražošanas un cilvēku darbības apstākļu sociāli ekonomiskajam neviendabīgumam dažādās teritoriālajās vienībās, ir konkrētā, tiešā darbības vide. Bet pilsētas galvenā sociālā funkcija ir iedzīvotāju sociālā atražošanas kā process, kurā reproducējas un attīstās sabiedrībai vēlamajā samērā sociālās grupas un to savstarpējās attiecības un kurš aptver arī šo grupu locekļu vispusīgu sagatavošanu sabiedriski nepieciešamo bioloģisko, ražošanas, politisko, sociālo un kultūras funkciju veikšanai.¹

Tā kā pārvaldei attiecībā uz sabiedrības organizācijas sociāli telpisko aspektu piemīt politisks raksturs, katra teritoriālā kopība ir sabiedrības politiskās organizācijas elements. Tas nozīmē, ka būtiska administratīvi teritoriālās vienības iezīme ir valsts orgānu pastāvēšana tajā. Pilsētu Tautas deputātu padomes ir teritoriāli varas orgāni, iedzīvotājiem vistuvākie pārstāvības orgāni, kurus viņi ievēlē un kuri viņiem ir pakļauti un realizē tautas valdību pilsētas teritorijā.

Ļoti svarīgs padomju darbības virziens ir pilsētas iedzīvotāju atražošanas un labvēlīgu darbības apstākļu nodrošināšana un tā rezultātā — optimālu apstākļu radīšana vispusīgai personības attīstībai.

Sis mērķis tiks sasniegts, samazinot būtiskās sociālās atšķirības, panākot, lai dažādām iedzīvotāju grupām būtu vienādas iespējas apmierināt materiālās un garīgās vajadzības.

Likumā par pilsētas un pilsētas rajona darbaļaužu deputātu padomi² paplašinātas vietējo padomju tiesības, pāvērtas plašākas iespējas būtiski ietekmēt ekonomikas un kultūras attīstību reģionā, arvien pilnīgāk apmierināt darbaļaužu materiālās un garīgās vajadzības un uzlabot cilvēku darba un sadzīves apstākļus. Pilsētu padomes ir politiskās vadības orgāni, kam jānodrošina ekonomisko un sociālo procesu harmoniska attīstība. Pilsētu

¹ Jēdziens «sociālā atražošana» lietots M. Borščevska, S. Uspenska un O. Skaratana grāmatā «Город. Методологические проблемы комплексного социального и экономического планирования».

² PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs, 1971, № 12; Likums par pilsētas un pilsētas rajona darbaļaužu deputātu padomi. R., 1972.

padomes tagad aktīvāk koordinē visu attiecīgās teritorijas uzņēmumu, iestāžu un organizāciju darbu.

Kaut gan pilsētas padome ir galvenais centrs, kas organizē sociālo attīstību attiecīgajā teritorijā, tomēr pagaidām tā vēl pilnīgi neizmanto visus līdzekļus sociālo procesu ietekmēšanai. Pilsētu sociālo attīstību zināmā mērā kavē tas, ka atsevišķu resoru materiālie resursi netiek izmantoti centralizēti neatliekamai pilsētas vajadzību apmierināšanai.

Kā zinām, sociālo vajadzību apmierināšanai paredzēto materiālo līdzekļu lielāko daļu (līdz 70 procentiem) saņem resori, kas ne vienmēr ir ieinteresēti pilsētas kompleksā attīstībā. Pat lieliem darba kolektīviem nav pa spēkam atrisināt tādas jautājumus kā dzīvokļu, medicīnas un bērnu iestāžu celtniecība, profesionāli tehnisko skolu un atpūtas bāzu būve. Pilsēta kā cilvēku darbības tiešā vide, dodama galvenos līdzekļus darbaspēka atražošanai, objektīvi ir ieinteresēta ietekmēt visus uzņēmumus, organizācijas un iestādes, kas atrodas tās teritorijā, neatkarīgi no to resora pakļautības. Tas nozīmē, ka pilsētas padomēm attiecībā uz resoriem pakļautajiem objektiem jānodrošina teritoriālo interešu prioritāte salīdzinājumā ar nozaru interesēm. Darbība, ko veic kultūras iestādes un uzņēmumi, kuri atrodas pilsētas teritorijā, jāvērtē atbilstoši tās ietekmei uz iedzīvotāju atražošanas un sociālās darbības apstākļu izmaiņām.

Nepieciešamību ievērot šādu prioritāti nosaka tas, ka pilsētā jārada visi nepieciešamie apstākļi, bez kuriem nav iespējams cilvēku sabiedriski derīgais darbs. Lielā mērā novēršot stihisko iedarbību uz demogrāfiskajiem, ekonomiskajiem un sociālajiem procesiem, pilsētas varas un pārvaldes orgāni ietekmē resoru objektu darbību tieši tajā aspektā, kas attiecas uz nepieciešamību apmierināt vajadzības, kuras pastāv dažāda lieluma pilsētās ar noteiktām funkcijām.

Runājot par pilsētas padomi, parasti lieto jēdzienu «vietējā pašpārvalde», kas minēts arī PSKP Programmā un atspoguļo noteiktu jautājumu kopumu, kuri imanenti atrodas tās pārziņā, proti, tie jautājumi, kurus patstāvīgi un galīgi izlemj vietējā padome.

Vietējie varas orgāni rūpējas par to, lai tiktu radīti apstākļi, kas nepieciešami iedzīvotāju atražošanas un viņu darbības sociāli ekonomiskā neviendabīguma pār-

varēšanai. Jaunie likumi par vietējām padomēm piešķir tām tiesības savas kompetences ietvaros koordinēt uzņēmumu un organizāciju pūliņus, kas pirmām kārtām tiek virzīti uz to, lai attīstītu sfēru, kas saistīta ar iedzīvotāju apkalpošanu, — dzīvokļu un komunālo celtniecību, kultūras un sadzīves objektu būvi, izglītību, veselības aizsardzību, tirdzniecību un sabiedrisko ēdināšanu. Pilsētu padomes kontrolē, kā ministrijas un resori izpilda dzīvokļu un sociālo, kultūras, sadzīves objektu celtniecības plānus, kā arī pārbauda resoriem pakļautā dzīvokļu fonda stāvokli un ekspluatāciju. Ļoti svarīgu pilsētu padomju koordinācijas darba funkciju nosaka tām piešķirtās tiesības izmantot daļu līdzekļu, kas atvēlēti nepakļautajiem uzņēmumiem un organizācijām, kam ir dažādas iespējas apmierināt strādājošo sociālās vajadzības, saprātīgi savienot to intereses ar nepieciešamību attīstīt teritoriju kā vienotu sociālu iedzīvotāju atražošanas kompleksu.

Samērā īsā laikā līdzekļu kooperēšana kļuvusi par ļoti efektīvu paņēmieni vietējo varas orgānu materiālās finansu bāzes nostiprināšanai. Tā, piemēram, Daugavpilī tikai no 1971. gada līdz 1975. gadam vien šādā veidā tika apgūti kapitālieguldījumi 3 miljonu 240 tūkstošu rubļu kopsummā, no kuriem 2 miljonus 455 tūkstošus rubļu izlietoja pilsētas sociālās infrastruktūras būvju celšanai. Desmitajā piecgadē Daugavpils pilsētas padome bija ieplānojusi akumulēt vairāk nekā 7 miljonus 500 tūkstošus rubļu resoru uzņēmumu līdzekļu. Arī citās republikas pakļautības pilsētās desmitajā piecgadē salīdzinājumā ar iepriekšējo piecgadi šādu līdzekļu kopsomma palielinājās 1,5 līdz 1,7 reizes. Republikā kopumā kooperētie kapitālieguldījumi dzīvojamo namu, skolu, slimnīcu, klubu un citu komunālās saimniecības, sadzīves, sociālo un kultūras objektu celtniecībai desmitajā piecgadē sasniedza 32 miljonus rubļu (laikā no 1971. gada līdz 1975. gadam — 22 miljoni rubļu). Vienlaikus ar līdzekļu kooperēšanu celtniecībā aizvien plašāk ievieš viena pasūtītāja sistēmu dzīvojamo namu un civilo objektu būvē. Liepājā un Daugavpilī kopš 1977. gada 1. janvāra pilsētu padomju izpildkomiteju kapitālās celtniecības pārvaldes ir vienīgās visu dzīvojamo namu un civilo objektu pasūtītājas. Ģūti pozitīvi rezultāti. Kļuvušas reālākas iespējas uzlabot

iedzīvotāju dzīvokļu apstākļus. Padomes izvirza stingrākas prasības dzīvojamo namu celtniecības kvalitātei, tiek pilnīgāk apgūti līdzekļi bērnodārzu, veselības aizsardzības un kultūras iestāžu, tirdzniecības un sadzīves pakalpojumu dienesta objektu celšanai jaunos dzīvojamajos masīvos. Pie šiem pasākumiem pieder arī dažādu ministriju un resoru pārvaldīto dzīvojamo namu un attiecīgo dzīvokļu un komunālās saimniecības dienestu pakāpeniska nodošana pilsētu padomju pārziņā (Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā pilsētu un rajonu padomju pārziņā koncentrēti vairāk nekā 70% dzīvokļu fonda). Šāda pieeja ļauj paaugstināt dzīvokļu saimniecības rentabilitāti, labāk saglabāt un apkalpot namus.

Tautas deputātu padomju iespējas uzlabot iedzīvotāju sadzīves apstākļus zināmā mērā ietekmē arī tas, ka pilsētu pakļautībā nodoti uzņēmumi, iestādes un organizācijas, kas apkalpo attiecīgās pilsētas iedzīvotājus. Nodot pilsētu padomju pārziņā dažādus saimniecības objektus, ir uzlabojusies to ekspluatācija, sasniegti labāki ekonomiskie rādītāji, panākta pilnīgāka iedzīvotāju vajadzību un prasību apmierināšana.

Pilsētu padomju koordinācijas iespēju paplašināšanās ļauj attīstīt jaunas, progresīvas darbaļaužu dzīves sociāli telpiskās organizācijas formas, kompleksi racionalizēt ražošanas zonu, dzīvojamo namu rajonu, sabiedrisko un kultūras iestāžu, sadzīves pakalpojumu uzņēmumu, transporta, inženierkomunikāciju un enerģētikas tīkla organizāciju, nodrošinot cilvēkiem vislabākos darba, sadzīves un atpūtas apstākļus.

Pilsētu padomēm dotas tiesības koordinēt resoru uzņēmumu darbību tautas patēriņa preču ražošanā, izskatīt plānu projektus, apstiprināt to ražošanas rādītājus un ietvert šos rādītājus savā saimniecības attīstības un sociālās un kultūras celtniecības plānā. Vietējās padomes mūsu republikā arvien lielāku uzmanību pievērš plaša patēriņa priekšmetu ražošanas organizēšanai. Tās pilnīgāk izmanto vietējās ražošanas iespējas un izejvielu resursus, apstiprina uzņēmumiem papilduzdevumus, aktīvi piedalās sociālistiskās sacensības organizēšanā, lai palielinātu preču ražošanu, paplašinātu sortimentu un uzlabotu kvalitāti. Rīgas pilsētas padomes un rajonu padomju izpildkomitejas un pastāvīgās komisijas veltī lielu uzmanību tautas patēriņa preču ražošanas paplaši-

nāšanai. Pozitīvus rezultātus devusi šo jautājumu izskatīšana pilsētas partijas un padomju orgānos. Kultūras, mājturības un saimniecības preču ražošanas kopapjoms gadu no gada nemitīgi pieaug. Desmitajā piecgadē bija izvirzīts uzdevums iedzīvotājiem paredzēto preču ražošanu attīstīt straujākā tempā (1980. gadā saražot 142,3 procentus salīdzinājumā ar 1975. gadu) nekā visu rūpniecisko ražošanu (tā šai pašā laikā pieaugs par 26,9 procentiem). Pilsētas un rajonu padomju izpildkomitejas veic arī plašu organizatorisko darbu, lai atklātu un liktu lietā vietējās rezerves iedzīvotājiem vajadzīgo preču ražošanas palielināšanai un kvalitātes uzlabošanai. Te, kā tika uzsvērts PSKP XXVI kongresā, liela nozīme ir vietējai iniciatīvai.

Līdz desmitās piecgades sākumam pilsētas līmenī nebija izstrādāts dokuments, kas apvienotu un reglamentētu daudz tautas saimniecības nozaru attīstību, ievērotu to savstarpējos sakarus, vietējās iespējas, sociālo struktūru un tās mainīšanās perspektīvas, paredzētu pilnveidot pilsētnieku dzīves apstākļus. Tas dažkārt negatīvi ietekmēja ražošanas attīstības tempus, efektivitāti un struktūru, izraisīja negatīvas sociālās parādības. Pilsētas attīstības ģenerālplāns — vienīgais dokuments ilgai perspektīvai, kura mērķis ir harmoniski regulēt pilsētas attīstību, — tagad vairs nekādā ziņā neattaisno šo mērķi vispirms jau tāpēc, ka plānota tikai pilsētas arhitektoniskā struktūra, un arī tāpēc, ka tas neparedz resoru sadarbību. Radās objektīva nepieciešamība izveidot pilsētā ekonomisko un sociālo procesu kompleksas plānošanas mehānismu, kas aptvertu visus vadišanas līmeņus, kuri ir saistīti ar teritoriālo kopību. Tika izstrādāti jauna veida plāni — pilsētu kompleksie ekonomiskās un sociālās attīstības plāni, kas aptver saimnieciskās attīstības tehniskos un ekonomiskos rādītājus, pilsētu iedzīvotāju sociālās struktūras pārmaiņu rādītājus, pilsētnieku materiālās nodrošināšanas un kultūras vajadzību apmierināšanas jautājumus un komunistiskās audzināšanas problēmas. Šāda regulēšana tiek veikta, izmantojot vietu plāna dokumentu.

Dzīves veida attīstības vadišanas mehānisma pamatā ir sociālā plānošana sabiedrības sistēmas līmeņos (šī termina šaurākā nozīmē), kuras svarīgākie kompleksie uzdevumi ir aizvien pilnīgāk apmierināt tautas pieaugo-

šās materiālās un garīgās vajadzības, plānveidīgi pārveidot sociālo struktūru sabiedrības sociālās konsolidēšanās virzienā un konsekventi attīstīt sociālistisko dzīves veidu. Plānošanas komponents, kas pozitīvi ietekmēs sabiedrisko attiecību kopumu, ir vispusīgi attīstītas personības veidošana. Grūtības sociālistiskā dzīves veida attīstības plānošanā pirmām kārtām ir saistītas ar nepieciešamību teorētiskos sociālā ideāla principus izteikt reāli plānojamos un prognozējamajos rādītājos. Jo pilnīgāk plānošana aptver dažādas cilvēku darbības sfēras un šīs darbības apstākļus, jo vairāk tā ietekmē padomju dzīves veida tālāko attīstību. Jāatzīmē, ka dažādus padomju cilvēku dzīves veida aspektus plāni ietekmē diferencēti. Visas darbības formas vienādā mērā nepakļaujas vadīšanai. Plānošanas un vadīšanas orgānu struktūra nosaka diferencētu to ietekmi un atbildību par plānu un pārvaldes uzdevumu īstenošanu. Tomēr pilsētas kompleksajam ekonomiskās un sociālās attīstības plānam jāaptver un jāietekmē visi pilsētas iedzīvotāju dzīves aktivitātes izpausmes aspekti, kas vērojami pilsētas līmenī.

Kompleksie plāni ir galvenie instrumenti sociāli ekonomiskās sfēras vadīšanā. To struktūras salīdzinājums ar dzīves veida komponentiem ļauj izdarīt secinājumu, ka arī dzīves veids tieši vai netieši ir plānošanas objekts, jo tikai visu cilvēka darbības formu plānveidīga pārveidošana nodrošina progresīvas pārmaiņas sociālistiskā dzīves veida attīstīšanā un nostiprināšanā. Izšķirējs moments, kas jāievēro, lai varētu paredzēt, kā dzīvos cilvēks, ir viņa vieta sociālajā struktūrā, indivīda vajadzību līmenis un to apmierināšanas iespējas.

Pilsētas iedzīvotāju dzīves veida attīstības plānošana nav domājama bez pilsētnieku sociālās struktūras plānošanas.¹ Ja pilsētu attīstības plāni paredz organizēt nodarbinātības struktūru, tad tie veicina arī progresīvas pārmaiņas profesionālās kvalifikācijas struktūrā un attiecīgi ietekmē to cilvēku dzīves veidu, kuru sociālais stāvoklis mainās. Analogiska ietekme ir arī tiem plāna sociālās sadaļas punktiem, kuros paredzēti pasākumi visu

¹ Цветаева Н. Н. Городской образ жизни как объект социального планирования. — В кн.: Проблемы социального планирования в городе и регионе. Л., 1976.

sabiedriski politiskā darba formu efektivitātes tālākai paaugstināšanai, pilsētu iedzīvotāju kultūras līmeņa un sabiedriski politisko zināšanu līmeņa celšanai. Pirmo reizi sociālistiskās plānošanas praksē kompleksais ekonomiskās un sociālās attīstības plāns paver iespēju nepārtraukti un plānveidīgi regulēt ekonomisko un sociālo attīstību un tālāk pilnīgot visas sociālistiskā dzīves veida izpausmes formas.

Sociālās plānošanas darbs mūsu republikā plaši izvērsās devītajā piecgadē. Daugavpili un Rēzeknē tika pieņemts perspektīvais plāns, kurā detalizēti bija izstrādātas pilsētas sociālekonomiskās attīstības iespējas. Sastādot Daugavpils kompleksās ekonomiskās un sociālās attīstības plānu vienpadsmitajai piecgadei, liela uzmanība tika pievērsta tādiem sociāla rakstura pasākumiem, kas saistīti ar darba kolektīvu profesionālā un sociālā sastāva izmaiņām, darbaļaužu sociālās un politiskās aktivitātes palielināšanu, darba disciplīnas un sabiedriskās kārtības nostiprināšanu pilsētā un personības komunistisko audzināšanu, iedzīvotāju kultūras, sadzīves un citu vajadzību apmierināšanu. Šajā plānā visā pilnībā ietvertie sociālie procesi un rādītāji ir zinātniski pamatoti, tajā ne tikai paredzēti daudzveidīgo problēmu atrisināšanas veidi, bet arī norādīta konkrēto pasākumu izpildes kontroles sistēma. So plānu rādītāji cieši saistīti ar darba kolektīvu sociālajiem plāniem un balstās uz tiem, pilsētas plāni pamatojas uz vienotajām uzņēmumu plānu sastādīšanas formām un atspoguļo kopsavilkuma aprēķinus.

Minēsim, piemēram, tādu sarežģītu un daudzpusīgu problēmu kā jauniešu iesaistīšana sabiedriskajā ražošanā. Kā zināms, atsevišķos gadījumos pastāv atšķirība starp cilvēku subjektīvajiem nodomiem un sabiedrības objektīvajām vajadzībām. Sevišķi raksturīgi tas ir jaunajai paaudzei. Saskaņot šīs intereses daudzējādā ziņā palīdz laikus veikta vispārīzglītojošo skolu absolventu profesionālā orientācija. Pilsētas attīstības plāna realizēšanā svarīga vieta ierādīta jautājumam par jauno strādnieku profesionālo sagatavošanu profesionāli tehniskajās skolās, jo tā būtībā ir vienīgā rezerve uzņēmumu papildināšanai ar kvalificētiem strādnieku kadriem. Lai šo rezervi pareizi izmantotu, nepietiek ar to vien, ka ir labi apgādāta skola un pieredzējuši pedagogi,

kaut arī tas ir ļoti svarīgi. Bez tam vēl jāveic organizatoriskais un ideoloģiskais darbs tā, lai vispārizglītojošo skolu astoto un pēdējo klašu absolventi vēlētos apgūt strādnieka profesiju, labprāt iestātos profesionāli tehniskajās skolās.

Cenšanās radīt zinātnisku pamatojumu jaunatnes orientācijai darba sfērā vispilnīgāk izsekojama Daugavpili. Pilsētā ir precīzi konstatēts, cik daudz attiecīgas kvalifikācijas darbinieku vajag katram uzņēmumam un kādā līmenī jābūt strādnieka kvalifikācijai. Kompleksajā plānā plaša uzmanība veltīta uzņēmumu šefībai par skolām. Skolēnu ieinteresētība strādāt tieši rūpnīcā vai fabrikā pirmām kārtām ir atkarīga no viņu audzināšanas, no ražošanas apmācības organizēšanas skolā. Tagad visām pilsētas skolām ir šefuzņēmumi, kas piedalās skolu materiālās bāzes nostiprināšanā un palīdz radīt labvēlīgus apstākļus ražošanas apmācībai. Devītajā piecgadē vien šiem pasākumiem šefības uzņēmumi izlietoja vairāk nekā 1,6 miljonus rubļu savu līdzekļu. Tā ir gandrīz puse no tautas izglītībai atvēlētā gada budžeta. Labi panākumi jauniešu iesaistīšanā ražīgā darbā un darbaspēka resursu plānveidīgā izmantošanā gūti arī Rēzeknē, kur par šāda darba centru kļuvusi pilsētas padomes izpildkomitejas darbaspēka resursu izmantošanas sabiedriskā padome. Sekmīgi darbojas arī mācību un ražošanas kombināts, kurā vecāko klašu audzēkņi apgūst vairāk nekā desmit profesiju.

Tautas deputātu padomei ir lielas iespējas ar sociālās attīstības plāna starpniecību plašāk iesaistīt iedzīvotājus pārvaldīšanā un celt darbaļaužu sabiedrisko aktivitāti. Pasākumi, kas veltīti darbaļaužu sabiedriskās aktivitātes un idejiski politiskās audzināšanas jautājumiem, ir katra šāda plāna nepieciešama sastāvdaļa. Šeit jārisina jautājumi, kas saistīti ar darbaļaužu sabiedrisko darbību valsts varas orgānos un sabiedriskajās organizācijās, ar pilsoņu sabiedrisko pienākumu izpildi darba kolektīvos, ar iedzīvotāju piedalīšanos sabiedriskajā pašpārvaldē.

Vietējo padomju deputāti tieši piedalās lēmumu sagatavošanā un pieņemšanā un kontrolē to izpildi. Padomju vēlēšanās konsekvēnti tiek realizēts PSKP Programmas norādījums, ka pārstāvības orgānu sastāvs katrās vēlēšanās ir jāatjaunina. Praktiski pēc katriem diviem

gadiem vietējo padomju deputātu sastāvs tiek atjaunināts caurmērā par pusi, un tātad vairāk nekā viens miljons pilsoņu visā šajā periodā mūsu zemē apgūst šo valsts pārvaldīšanas māku.

Padomju deputāti savu profesionālo darbu savieno ar deputāta pienākumiem. Viņi aktīvi piedalās sesiju, izpildkomiteju un pastāvīgo komisiju darbā. 1980. gadā jautājumu apspriešanā republikas vietējo padomju sesijās no 23 tūkstošiem deputātu piedalījās 15,5 tūkstoši, tiek iesniegti 52 deputātu pieprasījumi. Padomju pastāvīgajās komisijās strādā gandrīz 19 tūkstoši tautas ievēlēto pārstāvju un apmēram 16 tūkstoši aktīvistu. Šajā periodā tika sarīkots vairāk nekā 17 tūkstoši vēlēšanu sapulču, kurās deputāti sniedza pārskatus. Noorganizētas apmēram 1350 sapulces, kurās pārskatus sniegušas izpildkomitejas, to nodaļas un pārvaldes. Šajās sapulcēs piedalījušies aptuveni 150 tūkstoši cilvēku.

Sociālās attīstības plāns paredz pilnveidot visas padomju varas orgānu darbības organizatoriskās formas. Tāpat ir paredzēts pilnveidot formas un metodes, kā darbaļaudis piedalās sabiedrisko organizāciju darbā.

Izvēršot sabiedrisko ierosmi valsts orgānu darbībā, tiek celta darbaļaužu sabiedriskā aktivitāte.

Liela nozīme padomēm veicamo pienākumu sekmīgā realizēšanā ir izpildkomitejas ārstata nodaļām, kā arī inspektoriem un instruktoriem, kas šo darbu veic sabiedriskā kārtā. Republikas vietējo padomju ārstata nodaļās un pārvaldēs strādā vairāk nekā 7300 sabiedrisko inspektoru un instruktoru. Pilsētu Tautas deputātu padomēs vien darbojas 7292 neoficiāli pārvaldes orgāni, kuru sastāvā mūsu republikā ir ap 110 000 cilvēku.

Bez atlīdzības veicot darbu valsts pārvaldīšanā, darbaļaudis arvien rosīgāk iesaistās sabiedriskajā darbā, atraisa iniciatīvu, aktīvāk kontrolē valsts aparāta darbu un pakāpeniski apgūst komunistiskās pašpārvaldes iemaņas. Tautas padomju loma personības izaugsmē ir visai nozīmīga.

Darbaļaužu sabiedriskās aktivitātes paaugstināšana ir viens no līdzekļiem, kā ieaudzināt komunistisku attieksmi pret darbu.

Izstrādājot plānus, īpaša uzmanība tiek pievērsta jautājumiem, kas saistīti ar jaunatnes sabiedriskās aktivitātes palielināšanu, tās adaptāciju ražošanā, šīs katego-

rijas darbinieku kadru mainības samazināšanu u. c. Sabiedriskās aktivitātes celšanā nozīmīgs ir darbs ar iedzīvotājiem viņu dzīvesvietās, kā arī darbaļaužu brīvā laika saprātīga organizācija.

Plānojot sociālos procesus, ļoti sarežģīts uzdevums ir izstrādāt rādītāju sistēmu, kas atspoguļotu pilsoņu sabiedriskās aktivitātes pieaugumu. Parasti tiek fiksēti nosacījumi, kas nepieciešami noteikta rezultāta sasniegšanai. Taču sabiedriskās aktivitātes līmeņa izmaiņas iespējams tikai prognozēt. Jāpievienojas tieslietu speciālistes J. Koreņevskas viedoklim, ka par svarīgāko kritēriju tomēr jāizvirza sabiedriskās darbības rezultāts vai sabiedrisko pienākumu veikšanas kvalitāte. Ne tikai un ne tik ļoti svarīga aktīva kvantitatīvā izaugsme (kaut arī tā ir būtiska), cik pirmām kārtām sabiedriskā darba efektivitāte, kvalitatīvi augstāks tā līmenis.¹

Tautas deputātu padomes izmanto plānu, lai neatkarīgi no resora pakļautības koordinētu visu uzņēmumu, organizāciju un iestāžu darbu un arvien pilnīgāk aptvertu dažādu pilsētu iedzīvotāju dzīves veida aspektu attīstību, izstrādājot pasākumus darbaļaužu dzīves materiālā un kultūras līmeņa nemītīgai paaugstināšanai. Bez tam pats plāna izstrādāšanas process, tā sagatavošanas demokrātiskais raksturs, ko nodrošina plaša darbaļaužu aktīva iesaistīšana, aktivizē darbaļaužu sabiedriski politisko darbību pilsētā. Lai izstrādātu plānu, Daugavpilī, piemēram, tika izmantota tāda organizatoriskā forma kā pilsētas ekonomiskās un sociālās plānošanas padome. Kolektīvos izveidotas grupas un radīti nozaru apakšgrupējumi, lai izstrādātu apkopotus rādītājus pa nozarēm. Te piedalās arī vairākas organizācijas, iestādes un skolas, lai veiktu atsevišķu pilsētas problēmu pētījumus.

Pilsētā veicamās sociālās plānošanas uzdevums ir pēc iespējas pilnīgāk ietekmēt visu sociālo attiecību sistēmu un cilvēka darbības sociālos apstākļus. Jo vairāk tiks ievēroti to savstarpējie sakari un mijiedarbība ar visu pilsētu kā sistēmu, jo vairāk tās sastāvdaļas tiks aplūkotas saistībā, jo labāk būs iespējams vadīt sociālo attīstību un ar to cieši saistīto pilsētnieku dzīves veida pilnveidošanu. Kompleksais plāns, tieši iedarbojoties uz

¹ *Корневская Е. И. Советы и общественная активность трудящихся. — Рабочий класс и современный мир, 1976, № 5, с. 63.*

indivīdu, rada priekšnoteikumus darbaļaužu brīvā laika palielināšanai un reizē attīsta viņos vajadzību izmantot brīvo laiku savu personisko spēju un spēku attīstīšanai.

Sociālā plānošana, tās zinātniskā līmeņa tālāka kāpināšana izvirza paaugstinātas prasības padomju plānošanas darbībai.

Padomju Konstitūcija nosaka komplekso sociāli ekonomisko plānošanu kā padomju sabiedrisko procesu vadīšanas pamatu (PSRS Konstitūcijas 146. pants). Tas viss neapšaubāmi pastiprina šā plāna tiesisko likumību. Jo, projām vajag pilnveidot teritoriālās un nozaru plāna darbības saskaņošanas mehānismu, pašreizējās grūtības kompleksajā plānošanā jāpārvar, pilnveidojot komplekso plānu izstrādes vienoto metodisko vadīšanu, padziļinot sociālās attīstības plānošanas metodoloģiskos pamatus. Vietējo padomju ieguldījuma nozīmīgums daudzējādā ziņā būs atkarīgs no tā, cik dziļa būs sākotnējās informācijas datu analīze, no tā, cik plaši darbaļaudis iesaistīsies izvirzīto uzdevumu apspriešanā un īstenošanā, no tā, cik lielā mērā ieplānotie sociālie pasākumi tiks saistīti ar tehniskā progresā paātrināšanu un ražošanas efektivitātes paaugstināšanu, kā arī ar idejiskās audzināšanas darba uzdevumiem.

Kompleksais pilsētas ekonomiskās un sociālās attīstības plāns ļauj līdzsvarot visas tās dzīves sfēras un realizēt kompleksu, sistemātisku pieeju pilsētai kā vienotam veselam.

Tādus svarīgus dzīves veida komponentus kā profesionālā darbība, izglītības paaugstināšana, galveno pārtikas produktu patēriņš, nodrošināšana ar dzīvokli un daudzus citus var regulēt ar vadīšanu, bet dažu dzīves veida aspektu attīstīšanā saglabājas ne mazums stihisku momentu, kuri jāpakļauj sabiedrības kontrolei.

Pirmkārt, tādi ir sociāli demogrāfiskie procesi. Dzimstības un darba resursu pieplūduma stimulēšanas pasākumus var veikt centralizēti pilsētas līmenī ar noteikumu, ka tos attiecīgi koordinē vietējās padomes un augstākas pakļautības organizācijas, kam vajadzīgi darba resursi. Jāveic ģimenes plānošanas un nostiprināšanas pasākumi, izmantojot materiāla un ideoloģiska rakstura faktorus: zināmas priekšrocības dzīvokļa piešķiršanā jaunajām ģimenēm, kredīta piešķiršana jaunajai ģimenei, idejiskās audzināšanas darba pastiprināšana noteiktās

iedzīvotāju grupās, bērnu audzināšanai un mājsaimniecības ekonomikai veltītās literatūras izdošana u. c.

Otrkārt, procesi, kas saistīti ar jaunatnes socializāciju. Sai ziņā daudzās pilsētās sasniegti pozitīvi rezultāti.

Treškārt, vērojama atsevišķu cilvēku un ģimeņu dzīves veida pārlieka autonomija, kas dažkārt noved pie mietpilsonības atdzimšanas. Tas viss prasa arī tālāk pievērst uzmanību dzīves veida kolektīvistisko iezīmju pastiprināšanai, pilnveidot sociālistisko sabiedrisko sadzīvi. Šo problēmu sekmīga risināšana daudzējādā ziņā ir atkarīga no aktīvas vietējo varas orgānu darbības.

Ceturtkārt, tās ir problēmas, kas saistītas ar vadīšanu un plānošanu komunistiskās audzināšanas, masu sociālistiskās apziņas attīstīšanas jomā. Par cilvēka sociālistiskās apziņas līmeņa izaugsmi pirmām kārtām liecina viņa darbība. Plānojot ideoloģiskos procesus, kam pilsētas kompleksās attīstības plānos ierādīta liela vieta, nepieciešama metodoloģiski pareiza pieeja. Svarīgi, lai kompleksie plāni kā noteikta objekta attīstības plāni ar rādītājiem, kas raksturo izglītības (arī politiskās un darba izglītības) līmeni, netiktu reducēti uz atsevišķu kolektīvu administrācijas un partijas orgānu pasākumu plāniem.

Neapšaubāma sociālistiskā dzīves veida priekšrocība ir tā, ka pirmo reizi vēsturē sabiedrību pārvalda paši darbaļaudis. Sociālistiskā demokrātija kā dzīves veida progresa svarīgs priekšnoteikums rada apstākļus vispusīgai darbaļaužu attīstībai.

PSKP XXVI kongresā tika uzsvērts, ka padomēm pilnīgāk jāizmanto savas iespējas atklāt neizmantotās rezerves, kritizēt trūkumus, neatlaidīgi izskaust formālisma, birokrātisma un vilcināšanās faktus.

Tautas deputātu padomes, savā darbībā balstīdamās uz sociālā taisnīguma un sociālā humānisma principiem, praksē iesaista tiešā valsts darbībā desmitiem tūkstošu pilsētnieku un savos lēmumos un aktos akumulē visu mūsu sabiedrības pilsoņu gribu un intereses.

3. Arodbiedrību darbības pamatvirzieni sociālistiskā dzīves veida attīstībā

Sociālistiskās sabiedrības politiskā sistēma nodrošina sociālistiskā dzīves veida apstākļu pilnveidi, tā būtisko iezīmju nostiprināšanu katra cilvēka dzīvesdarbībā.

So uzdevumu veikšanā ļoti nozīmīgs ir sabiedrisko organizāciju, it sevišķi arodbiedrību, devums. PSKP XXV kongress norādīja: «Arodbiedrību vispirmais uzdevums ir aizstāvēt darbaļaužu tiesības un intereses, tām aktīvi jākārto sadzīves un sociālie jautājumi. Taču tās nespētu daudz paveikt, ja neattīstītos ražošana, ja nenostiprinātos darba disciplīna, neceltos tā ražīgums. Tieši tāpēc, ka mūsu arodbiedrības izvirza savas darbības centrā darba cilvēka intereses, to pienākums ir rūpes par ražošanas kāpināšanu.»¹ Šajos vārdos ir ietvertas trīs galvenās arodbiedrību funkcijas sociālistiskajā sabiedrībā.

Ar jēdzienu «arodbiedrību funkcijas» jāsaprot šo organizāciju darbības galvenie virzieni, kuros atklājas to sociālā būtība un nozīme sabiedrībā.²

Patī nozīmīgākā arodbiedrību funkcija, kas attīsta un nostiprina tādu sociālistiskā dzīves veida svarīgu iezīmi kā darbaļaužu masu radošā aktivitāte, ir iedzīvotāju apmācīšana saimniekot un pārvaldīt gan ražošanas uzņēmumus, gan citus tautsaimniecības objektus, praktiski iesaistot tos pārvaldīšanas procesā.

V. I. Ļeņins jau padomju varas pirmajos gados uzskatīja, ka šī prasme ir būtisks priekšnoteikums sabiedrības pārejai uz komunismu. Viņš norādīja, ka pēc tam, kad visi iemācīsies pārvaldīt un tiešām patstāvīgi pārvaldīs sabiedrisko ražošanu, «būs durvis līdz galam vaļā pārejai no komunistiskās sabiedrības pirmās fāzes uz tās augstāko fāzi...»³.

Attīstīta sociālistiska sabiedrībā arodbiedrībām ir iespējas pilnīgāk īstenot šo funkciju. Pirmkārt, tās ir brīvprātīgas organizācijas, kas māca un audzina masas. Otrkārt, tās ir tieši saistītas ar ražošanu, ar darba kolektīviem, un tas, protams, atvieglo darbaļaužu iesaistīšanu pārvaldīšanas darbā. Treškārt, tās ir mūsu sabiedrības pašas masveidīgākās sabiedriskās organizācijas, kas šajā darbā var iesaistīt praktiski visus pieaugušos cilvēkus. L. Brežņevs arodbiedrību XVI kongresā norādīja: «Padomju arodbiedrības vienmēr ir bijušas un joprojām ir

¹ PSKP XXV kongresa materiāli, 95. lpp.

² Иванов Е. А. Профсоюзы в политической системе социализма. М., 1974, с. 151.

³ Ļeņins V. I. Raksti, 25. sēj., 436. lpp.

pārvaldīšanas skola. Turklāt — un tas ir principiāli svarīgi — tā ir masveida skola, kurā desmitiem miljonu cilvēku apgūst ražošanas, valsts un sabiedrības pārvaldīšanas zinātņi.»¹

Darbaļaužu iesaistīšanai pārvaldīšanā arodbiedrības izmanto dažādas organizatoriskā darba formas. Viena no svarīgākajām ir pastāvīgās ražošanas apspriedes. Tās tika izveidotas jau 1921. gadā, bet 1957. gadā tās pārvērtā par pastāvīgiem arodbiedrību orgāniem. Tagad tajās apspriež valsts plāna izpildi, noklausās uzņēmuma vadītāju ziņojumus par viņu ražošanas un finansiāli saimniecisko darbību. Šīs apspriedes palīdz izskaust brāķi, sekmē zinātnes un tehnikas sasniegumu ieviešanu ražošanā, tās izskata dzīvokļu, kā arī kultūras un sadzīves objektu celtniecības plānus, apspriež pasākumus darba aizsardzības, komunālo un sadzīves pakalpojumu uzlabošanai, kadru izraudzīšanu u. c. jautājumus. Darbojoties šajos orgānos, strādājošie faktiski piedalās ražošanas uzņēmumu pārvaldīšanā. Viņi paplašina savu redzes loku, pilnveido dzīvesdarbību, attīstās un praktiski izpaužas viņu organizatoriskās un vadītāja spējas, kas nebūtu iespējams, veicot tikai tiešos pienākumus vien. Ražošanas apspriedes iesaista cilvēkus to jautājumu izlemšanā, kas saistīti ar viņu ikdienu — dzīvi un darbu. Ražošanas apspriedēs spilgti izpaužas cilvēka tieksme aktīvi darboties, viņa kā radošas personības specifika. Tāpēc, jo vairāk cilvēku iesaistās ražošanas apspriedēs, jo lielākas ir arodorganizāciju iespējas pilnveidot darbaļaužu dzīves veidu. Latvijas PSR laikā no 1959. līdz 1973. gadam šo apspriežu locekļu skaits palielinājās vairāk nekā par 23 tūkstošiem cilvēku un 1973. gadā pārsniedza 48 tūkstošus. Par 8 tūkstošiem pieaudzis realizēto priekšlikumu skaits. Tie, bez šaubām, ir atzīstami sasniegumi, kas rada labvēlīgus priekšnoteikumus sekmīgam turpmākam darbam. Taču nevar teikt, ka visas republikas arodorganizācijas pilnīgi izmantotu ražošanas apspriežu iespējas. Diemžēl diezgan bieži vēl nākas sastapties ar formāli izveidotām un tieši tāpēc pasīvām apspriedēm, kuru locekļi nav spējīgi efektīvi un savlaikus ietekmēt darba procesus savā uzņēmumā vai

¹ Brežņevs L. Ļeņiniskais kurss. Runas un raksti, 6. sēj. R., 1978, 300. lpp.

iestādē. Visbiežāk šāda situācija izveidojas gadījumos, kad apspriedes locekļu kompetences līmenis ir zems, bet tā celšanai arodbiedrības vietējā vai ceha komiteja nepievērš vajadzīgo uzmanību.

Reizēm arodorganizāciju vadītāji nerūpējas par to, lai nodrošinātu ražošanas apspriedēm Nolikumā paredzētos darba apstākļus. Tāpēc to pieņemtie lēmumi netiek īstenoti un apspriedes pat ar darbīgu sastāvu strādā tukšgaitā.

Minētajos gadījumos rodas ne tikai materiāli, bet arī sociāli zaudējumi, jo tiek mazināts sociālistiskās sabiedrības radošais potenciāls. Tāpēc aktuāls ir L. Brežņeva norādījums: «Partijas organizācijām jāsniedz reāla palīdzība arodbiedrībām arī tādējādi, ka jāatbalsta arodbiedrību pamatotās prasības saimnieciskajiem darbiniekiem, jācenšas panākt, lai katrs vadītājs justu savu pienākumu un vajadzību pastāvīgi apspriesties ar arodorganizācijām, vērīgi uzklausi strādnieku un kalpotāju domas.»¹

Strādnieku sapulces ir arī specifiska arodbiedrību darba forma, kas dod iespēju izziņāt strādājošo domas un realizēt praksē viņu ieteikumus, veidot ietekmīgu sabiedrisko domu, nostiprināt strādājošo solidaritāti un savstarpējo atbildību. Attīstīta sociālisma apstākļos strādnieki savās sapulcēs apspriež svarīgus ražošanas un kolektīva sociālās attīstības aspektus. Latvijas PSR arodbiedrību organizāciju vadībā plaši tika apspriests jautājums par pāreju uz jauno plānošanas un ekonomiskās stimulēšanas sistēmu, problēmas, kas skar darba ražīguma paaugstināšanu, kultūras un masu darba pilnveidošanu, kolektīvu sociālās attīstības plāni un citi jautājumi. Apspriežot PSKP Centrālās Komitejas lēmumu «Par sociālistiskās sacensības organizēšanas tālāku uzlabošanu», strādnieku sapulcēs tika izteikti vairāk nekā 12 tūkstoši priekšlikumu šīs masu radošās aktivitātes formas pilnveidošanai un darba organizācijas optimizācijai rūpnīcās un ražošanas iecirkņos. Pareizi organizēta strādnieku sapulce veicina darbaļaužu radošās aktivitātes izpausmi, iesaista tos ekonomisko un politisko jautājumu risināšanā.

¹ Brežņevs L. Ļeņinskais kurss. Runas un raksti, 3. sēj. R., 1972, 458. lpp.

Vispilnīgāk pārvaldīšanas un saimniekošanas skolas funkcijas arodbiedrības veic, organizējot sociālistisko sacensību. Arī attīstīta sociālisma sabiedrībā sociālistiskā sacensība ir viena no galvenajām metodēm, ar kuru palīdzību arodbiedrības ietekmē ekonomisko jautājumu risināšanu un masu radošās aktivitātes attīstību. Tā ir tikai komunistiskajai formācijai piemītoša saimniecisko un kultūras jautājumu risināšanas metode. Tajā veidojas cilvēku savstarpējās attiecības darba procesā, kā arī viņu attieksme pret pašu darbu. Sacensībā spilgti izpaužas tāda sociālistisko ražošanas attiecību iezīme kā biedriska savstarpēja palīdzība un sadraudzība. Sociālistisko sacensību raksturo radoša iniciatīva, novatorisms, masveida darba varonība un pieredzes apmaiņa. V. I. Ļeņins, akcentējot sociālisma priekšrocības, norādījis: «Sociālisms ne tikai neapslāpē sacensību, bet gluži otrādi — pirmo reizi rada iespēju lietot to tiešām *plaši*, tiešām *masu* apjomā, tiešām iesaistīt darbaļaudžu vairākumu tādā darba arēnā, kur viņi var sevi parādīt, attīstīt savas spējas, atklāt talantus, kuru tautā ir neizsmejams avots...»¹ V. I. Ļeņins īpaši uzsvēra sacensības nozīmi jaunās sabiedrības uzcelšanā, norādot, ka tās organizēšana uz sociālistiskiem pamatiem ir absolūti nepieciešama.

Sociālistiskās sacensības pašreizējā posma specifika izpaužas tās saturā un organizatoriskajās formās. Patiecoties arodbiedrību organizatoriskajam darbam, sacensība ir kļuvusi par patiesi masveidīgu kustību. 1959. gadā mūsu republikā sacensībā bija iesaistījušies 70%, bet septiņdesmito gadu beigās jau 90% strādājošo. Darbaļaudis atzinīgi vērtē arodbiedrību darbību sacensības organizēšanā. Septiņdesmito gadu vidū Liepājas uzņēmumos un iestādēs veiktajā aptaujā, kas aptvēra vairāk nekā trīs tūkstošus strādnieku, inženiertehnisko darbinieku un kalpotāju, tika iegūts interesants materiāls. 28% aptaujāto uz jautājumu «Ko jūs visaugstāk vērtējat arodbiedrību darbībā?» atbildēja: «Sociālistiskās sacensības organizēšanu.» Pie tam lielajos uzņēmumos, kur darba procesi labāk organizēti, sociālistiskās sacensības prestižs ir augstāks. Tā «Sarkanajā metalurgā» par visnozīmīgāko aspektu arodbiedrību darbā sociālistiskās sacensības

¹ Ļeņins V. I. Raksti, 26. sēj., 361. lpp.

organizēšanu atzina 35,9% aptaujāto, bet Liepājas cukurfabrikā, kur īpaša uzmanība tiek veltīta darba zinātniskajai organizācijai, pat 50,3% aptaujāto darbinieku.

Sacensības mūsdienu posma specifika atspoguļojas arī motīvos, kas noteic strādājošo piedalīšanos tajā. Analizējot atbildes uz jautājumu «Kas mudina jūs piedalīties sociālistiskajā sacensībā?», var secināt, ka par dominējošiem ir kļuvuši sabiedriski nozīmīgi motīvi. Tā, piemēram, ap 34% aptaujāto par galveno motīvu, kādēļ viņi piedalās sacensībā, minēja iespēju piedalīties ražošanas plāna izpildē pirms termiņa, 17% — iespēju likvidēt «šaurās» vietas ražošanā, iespēju pilnveidot savas iemaņas, īstenot radošās ieceres. Tātad vairāk nekā 50% aptaujāto savās atbildēs min sabiedriski nozīmīgus motīvus. Tas, bez šaubām, liecina par darbaļaužu pozitīvo attieksmi pret šo radošās aktivitātes izpausmes formu.

Sociālistiskās sacensības tālāka pilnveidošana ir cieši saistīta ar tās dalībnieku materiālo un morālo stimulēšanu. Sevišķi augstu tiek vērtēti materiālie stimuli. Tāpēc ikvienas arodorganizācijas uzdevums ir pilnveidot materiālās stimulēšanas sistēmu. V. I. Leņins teicis, ka sociālisma celtniecība jāveic «ne tieši uz entuziasma pamata, bet ar lielās revolūcijas radītā entuziasma palīdzību uz personīgo interešu, uz personīgās ieinteresētības... pamata...»¹.

Sacensības materiālie stimuli jāizmanto tā, lai tie patiešām attīstītu darba kolektīvu radošo iniciatīvu, nodrošinātu taisnīgu un pamatotu cilvēku darba vērtējumu. Stimulu efektivitāte palielinās tajos kolektīvos, kuros ieviesta noteikta trieciendarba uzskaites un kontroles sistēma, bet tā stimulēšanā — pakāpenības princips. Tas mudina strādājošos paaugstināt darba meistarību, meklēt jaunas darba organizācijas formas katrā konkrētā sacensības posmā.

Īpaša uzmanība arodbiedrībām jāpievērš sacensības dalībnieku morālajai stimulēšanai. Veiktie pētījumi liecina, ka tās prestižs vēl ir diezgan zems. Tikai apmēram 6% aptaujāto liepājnieku deva priekšroku sacensības morālajiem stimuliem. Tas liecina, ka jāpilnveido ne tikai morālās stimulēšanas sistēma, bet viss audzināšanas darbs, lai pēc iespējas efektīvāk veidotu jauno — komunistisko

¹ Leņins V. I. Raksti, 33. sēj., 35. lpp.

attieksmi pret darbu. Morālajiem stimuliem visnotaļ jāattīsta darbinieka apzinīgā tieksme strādāt labāk, kvalitatīvāk, augstvērtīgāk, jāieaudzina atbildības jūtas pret kolektīvu, profesionālais lepnums un radošā aktivitāte. Morālajiem stimuliem jāpauž sabiedrības atzinīga attieksme, varētu teikt, godbijība pret priekšzīmīgu darba darītāju.

Republikas arodbiedrības ir uzkrājušas bagātīgu pieredzi sacensības dalībnieku morālajā stimulēšanā. Tomēr katrā ražošanas kolektīvā ir jāpilnveido šis stimulēšanas sistēma. Morālās stimulēšanas līdzekļiem ir jāklūst ne tikai daudzveidīgākiem, bet arī daudzkrāsainākiem. Jāpievienojas A. Harčeva un V. Odincova izteiktajām domām, ka par labākajiem darba darītājiem jāiemācās runāt augsta patosa valodā, svētku valodā.¹ Morālā stimulēšana taču neprasa nekādus papildu izdevumus, bet tikai arodbiedrību aktīvistu atsaucību un sirds siltumu.

Attīstīta sociālisma sabiedrībā morālo stimulu nozīme ir būtiski pieaugusi, un turpmāk tā vēl palielināsies. Taču pašreizējos apstākļos ir jānodrošina saprātīga materiālo un morālo stimulu savienošana, uz ko arī norāda partijas dokumenti: «Darbinieku materiālās ieinteresētības palielināšanai jāiet roku rokā ar morālo darba stimulu paplašināšanu.»²

Pašreizējo sociālistiskās sacensības posmu mūsu zemē raksturo arī izmaiņas tās saturā un virzībā. Sacensība ir cieši saistīta ar zinātniski tehnisko revolūciju, ar kvalitātes un efektivitātes problēmu risināšanu, ar pretplāniem.

Nozīmīgu ieguldījumu ražošanas efektivitātes paaugstināšanā devuši Latvijas racionalizatori un izgudrotāji. VIRB organizācijās apvienoti 137 tūkstoši cilvēku, kuru dzīves veida struktūrā īpašu vietu ieņem zinātniski tehniskā jaunrade. Devītajā piecgadē vien ražošanā tika ieviesti 4965 izgudrojumi un gandrīz trīs simti tūkstošu racionalizācijas priekšlikumu, kas kopumā nodrošinājuši ekonomisko efektu 351,4 miljonu rubļu apjomā. Tie ir patiešām iepriecinoši rezultāti. Ne velti Latvijas republika masu zinātniski tehniskās jaunrades jomā ieņem

¹ Харчев А. Т., Одинцов В. П. Социалистическое соревнование и воспитание молодых рабочих, с. 57.

² PSKP XXV kongresa materiāli, 80. lpp.

vadošo vietu Padomju Savienībā. Tas liecina ne tikai par zinātniski tehniskās jaunrades plašo attīstību, bet arī par arodbiedrību vadībā strādājošās republikāniskās VIRB organizācijas kvalitatīvo darbu kopumā.

Taču pati spilgtākā mūsdienu sociālistiskās sacensības iezīme ir tās pāreja kvalitatīvi jaunā pakāpē — kustībā par komunistisku attieksmi pret darbu. L. Brežņevs arodbiedrību XVI kongresā teicis: «Sacensības skaidrā politiskā orientācija sevišķi reljefi izpaužas kustībā par komunistisku attieksmi pret darbu. Tajā piedalās desmitiem miljonu cilvēku. Taču galvenā ir nevis kvantitāte, bet kvalitāte.»¹ Sajā sacensības pakāpē patiešām liela uzmanība tiek pievērsta kvalitātes problēmām, jo sociālistiskajās saistībās izvirzītas šādas galvenās prasības: strādāt augstāzīgi un kvalitatīvi, nemitīgi paaugstināt profesionālās, vispārējās izglītības un kultūras līmeni, darbā un sadzīvē ievērot komunistiskās morāles normas un principus.

Mūsu republikā šī sociālistiskās sacensības pakāpe ir strauji attīstījusies. 1959. gadā tajā piedalījās nedaudz vairāk par 6 tūkstošiem cilvēku, bet septiņdesmito gadu beigās tās dalībnieku skaits ir pārsniedzis vienu miljonu, no kuriem vairāk nekā 320 tūkstošiem cilvēku piešķirts komunistiskā darba trieciennieka nosaukums. Tāda attiecība starp kopējo dalībnieku skaitu un nosaukumu ieguvušo skaitu liecina par to, ka mūsu republikas arodbiedrību orgāni izvirza stingras prasības. Piešķirot godpilno komunistiskā darba trieciennieka nosaukumu, kolektīvi ņem vērā V. I. Ļeņina norādījumu, ka «*tādu goda pilnu nosaukumu vajag iekarot ilgā un neatlaidīgā darbā, iekarot ar pierādītiem praktiskiem panākumiem patiesi komunistiskā celtniecībā*»².

Arodbiedrības, vadot plašo masu kustību, lai izveidotu komunistisku attieksmi pret darbu, veicina kvalitatīvi jaunu un visai nozīmīgu elementu veidošanos cilvēka pašizteiksmes noteicošajā formā — darbā, jo šajā kustībā veidojas, aug un nostiprinās attieksme pret darbu kā organisku vajadzību. Taču nedrīkst šo domu vienkāršot un izdarīt pārsteidzīgus secinājumus. Šīs kustības dalībnieku darbs šodien vēl visās savās izpausmēs nav uzska-

¹ Brežņevs L. Ļeņiniskais kurss, 6. sēj., 302. lpp.

² Ļeņins V. I. Raksti, 29. sēj., 385.—386. lpp.

tāms par komunistisku darbu tā ņeņinskajā izpratnē. «Komunistiskais darbs... ir bezmaksas darbs sabiedrības labā, darbs, kuru veic, nevis lai izpildītu noteiktu klausību, nevis lai iegūtu tiesību uz zināmiem produktiem, ... bet labprātīgs darbs, darbs ārpus normām, darbs aiz paraduma strādāt vispārības labā...»¹ Šis kustības dalībnieku darbs atsevišķu kolektīvu ietvaros ir kopējā sociālistiskā darba sastāvdaļa; uz to attiecas sociālistiskais sadales un materiālās ieinteresētības princips. Taču komunistiskā darba kolektīvos tiek veidoti un pakāpeniski uzkrāti komunistiskā darba elementi. Tie katrā kolektīvā izpaužas specifiski. Kustības par komunistisku attieksmi pret darbu dalībnieki rāda ceļu un atdarināšanas cienīgu paraugu pārējiem. V. I. Ņeņins atzina, ka priekšzīmīga darba izpausmes sociālistiskajā sabiedrībā jāatbalsta un jānostiprina. «Priekšzīmīga ražošana, priekšzīmīgas komunistiskās sestdienas talkas, priekšzīmīga rūpība un godīgums... Visi tie ir komunisma asni, un šo asnu kopšana ir mūsu kopējais un pirmais pienākums.»² Uz to V. I. Ņeņins norādīja jau 1919. gadā, kad radās pirmās komunistiskā darba izpausmes — komunistiskās sestdienas talkas.

Kustības par komunistisku attieksmi pret darbu dalībniekiem tiek izvirzītas augstākas prasības nekā citiem sociālistiskās sacensības formu dalībniekiem. Komunistiskā darba triecienniekam jābūt racionalizatoram šī vārda plašā nozīmē, aktīvam sabiedriskā darba veicējam, cilvēkam ar augstu vispārējās kultūras līmeni, ar dziļi izprastiem komunistiskās morāles principiem.

Piedaloties kustībā par komunistisku attieksmi pret darbu, cilvēki tiecas kvalitatīvi jaunā pakāpē veidot savas attiecības ar kolektīvu un sabiedrību. Šeit izpaužas patiess biedriskums, izpratne par kolektīvisma nepieciešamību un reālo nozīmi. Komunistiska attieksme pret darbu ir cilvēka komunistiskā apzinīguma veidošanas pamats, tajā izpaužas sociālistiskās Dzimtenes mīlestība, padomju patriotisms, sociālistiskais internacionālisms un personības daudzas citas pozitīvās īpašības. Darbā norūdās cilvēka griba, attīstās prasme savaldīties,

¹ Ņeņins V. I. Raksti, 30. sēj., 473. lpp.

² Turpat, 29. sēj., 385. lpp.

savlaicīgi izprast un aktīvi atbalstīt jauno, progresīvo visās dzīves jomās.

Sociālistiskās sacensības augstākajā formā — kustībā par komunistisku attieksmi pret darbu — vērojama arī pāreja uz jaunas darba disciplīnas izveidošanu un nostiprināšanu un darbaļaužu komunistiskās audzināšanas īstenošana. Šī arī ir jauna, specifiska, tikai sociālistiskās sabiedrības arodbiedrībām piemītoša funkcija. Kapitālistiskajā sabiedrībā progresīvās arodbiedrības arī veic zināmu masu audzināšanas darbu, taču tas pirmām kārtām ir virzīts, lai attīstītu darbaļaužu šķirisko apziņu, iesaistītu tos cīņā par buržuāziskās iekārtas likvidēšanu. Sociālisma apstākļos visu politiskās sistēmas elementu uzdevums ir audzināt masas, gatavot tās radošam jaunās sabiedriskās iekārtas izveidošanas un nostiprināšanas darbam.

Uz šo sociālistiskās iekārtas īpatnību V. I. Ļeņins vairākkārt jau norādīja pirmajos padomju varas gados, atzīmējot, ka jaunajos apstākļos «galvenais uzdevums ir pozitīvais jeb radošais darbs», ka jaunais valsts tips «dod darbaļaudīm un apspiestajām masām iespēju sevišķi rosīgi piedalīties patstāvīgā jaunās sabiedrības celtniecībā...»¹. Šī aktivitāte liecināja par to, ka darbaļaudis pakāpeniski pārvērtās par savas zemes īstenajiem saimniekiem. Bet šis jaunais stāvoklis uzlika strādniekiem un visiem darbaļaudīm arī jaunus pienākumus — izveidot jaunu darba disciplīnu, kas balstītos uz augstu apzinīgumu un atbildības jūtām. Sociālisma attīstības gaitā šādas disciplīnas veidošanā gūti lieli panākumi, un to kaldināšanā arī arodbiedrības devušas lielu ieguldījumu. «Partija uzskata arodbiedrības par varenu spēku, kas spēj reāli palīdzēt darba disciplīnas nostiprināšanā visos ražošanas iecirkņos.»² Absolūtais vairums sociālistiskās sabiedrības pilsoņu strādā apzinīgi un augstāzīgi. Taču darba disciplīnas nostiprināšanas problēma ir ļoti akūta arī šodien, jo attīstīta sociālisma apstākļos darba disciplīnas nozīme ārkārtīgi palielinās. Tagad lielas strādājošo daļas rīcībā ir augstāzīga tehnika. Tās dikstāve, ko izsauc darbinieku nedisciplinētība vai vienkārša neizdarība,

¹ Ļeņins V. I. Raksti, 27. sēj., 207. lpp.

² Brežņevs L. Ļeņiniskais kurss, 6. sēj., 304. lpp.

rada lielus zaudējumus. Tā, piemēram, tikai viena neizmantota darbalaika minūte nozīmē, ka tautas saimniecība nesaņems vairāk nekā divus miljonus kilovatstundu elektroenerģijas, apmēram 300 tonnu tērauda, vairāk nekā vienu tūkstoši tonnu naftas, apmēram pusotra tūkstoša tonnu ogļu. Viena zaudēta darbalaika minūte visas mūsu zemes mērogā ir ekvivalenta 200 tūkstošu strādnieku vienas dienas darba rezultātu zudumam. L. Brežņevs XVI arodbiedrību kongresā darba disciplīnas nostiprināšanu raksturoja kā svarīgu, mūsdienīgu arodorganizāciju uzdevumu, norādot, ka arodbiedrību organizācijas pietiekami neatlaidīgi necinās par darbalaika pilnvērtīgu izmantošanu.¹ Diemžēl atsevišķas arodorganizācijas patiešām darba disciplīnas nostiprināšanas jautājumus neuzskata par savu uzdevumu vai arī sāk risināt tos tikai tad, kad arodorganizācijas biedrs jau paguvis kļūt par darba disciplīnas pārkāpēju. Tādos gadījumos ir jāveic nevis audzināšanas, bet daudz grūtāks — pāraudzinašanas darbs.

Arodbiedrības veic arī citus darbaudzināšanas uzdevumus. Tās dod būtisku ieguldījumu masu profesiju strādnieku kvalifikācijas paaugstināšanā. Devītās piecgades laikā arodbiedrību rīkotajosursos 386 tūkstoši strādājošie ieguvuši jaunas specialitātes, bet 950 tūkstoši paaugstinājuši savu kvalifikāciju. Interesanta, emocionāla un tāpēc visai iedarbīga darbaudzināšanas forma ir jauno strādnieku profesionālās meistarības konkursi, kurus arodbiedrības rīko kopā ar rūpnīcu, padomju saimniecību un kolhozu komjaunatnes organizācijām. 1970. gadā šādi konkursi tika organizēti 40 profesiju pārstāvjiem, bet jau 1972. gadā sacentās 75 profesiju strādnieki, desmitās piecgades sākumā ik gadus konkursos piedalījās 40 tūkstoši cilvēku. Var teikt, ka konkursi ir pārvērtušies par nozīmīgu pirmrindas pieredzes propagandas līdzekli.

Darbaudzināšanas uzdevumu risināšanā nozīmīgu ieguldījumu dod komunistiskā darba skolas, kas strādā arodbiedrību vadībā. Tajās gandrīz pusotra miliona cilvēku apgūst sabiedriski politiskās un ekonomiskās zināšanas, iepazīstas ar savas nozares pirmrindnieku pieredzi.

¹ Brežņevs L. Ļeņinskais kurss, 6. sēj., 304. lpp.

Pasākumi, ko arodbiedrības veic darbaudzināšanas jomā, liecina, ka tās būtiski ietekmē darbaļaužu dzīves veidu, paaugstina to darba aktivitāti.

Darbaudzināšana nav arodbiedrību audzināšanas darba vienīgais uzdevums. Šī funkcija ir daudz plašāka. Sociālistiskās sabiedrības arodbiedrības vienmēr ir piedalījušās visā Komunistiskās partijas un Padomju valsts veiktajā masu audzināšanas darbā. Tāpēc arī V. I. Ļeņins norādīja, ka arodbiedrības ir kļuvušas par «darba un sociālistiskās audzināšanas orgāniem»¹. Pēc partijas XXV kongresa arodbiedrības, veicot audzināšanas uzdevumus, meklē aizvien efektīvākus līdzekļus, lai nodrošinātu kompleksu pieeju darbaļaužu komunistiskajā audzināšanā, kas ir galvenais ceļš audzināšanas darba efektivitātes nodrošināšanai. Apskatot arodbiedrību nozīmi šajā aspektā, ir pilnīgi skaidri jāapzinās, ka arodbiedrības nav spējīgas un nevar izvirzīt uzdevumu nodrošināt visu kompleksās pieejas uzdevumu izpildi. Tās var veikt tikai zināmu šī darba daļu. Pie tam veikums būs atkarīgs no tā, cik prasmīgi un prasīgi partijas organizācijas vadīs arodbiedrību darbu, kā arī no pašu arodorganizāciju iniciatīvas un aktivitātes.

Latvijas PSR arodbiedrības, tāpat kā citu brālīgo republiku arodorganizācijas, piedalās zinātniskā pasaules uzskata, komunistiskās idejiskās pārliecības, padomju patriotisma un sociālistiskā internacionālisma ieaudzināšanā. Arodbiedrību klubos, kultūras pilīs un namos tiek organizēti tematiskie sabiedriski politiskie lasījumi, lekciju cikli un lektoriji, organizēta dabas zinātņu un jaunāko zinātnes un tehnikas atklājumu propaganda. Tā, piemēram, 70. gados sabiedriski politiskā un zinātniski tehniskā tematika bija vairāk nekā 75% no kopējā arodbiedrību iestādēs nolasītā lekciju klāsta. Audzināšanas darbā zināmu ieguldījumu dod arī vairāk nekā 200 arodbiedrību bibliotēkas. Tās veicina zinātniskā pasaules uzskata veidošanu simtiem tūkstošu lasītāju. Devītajā un desmitajā piecgadē arodbiedrību bibliotēkās tika organizēti sabiedriski politiskie lasījumi, mērķtiecīgi grāmatu apskati, grāmatu izstādes, lasītāju tikšanās ar rakstniekiem, māksliniekiem, kinodarbiniekiem.

Veicot darbaļaužu komunistiskās audzināšanas uzde-

¹ Ļeņins V. I. Raksti, 38. sēj., 145. lpp.

vumus, arodbiedrības aktīvi sadarbojas ar citām sabiedriskajām organizācijām. Tā, piemēram, par labu tradīciju ir kļuvuši pārgājieni pa revolucionārās cīņas, kauju un darba slavas vietām, ko kopīgi organizē Latvijas ĻKJS Centrālā Komiteja un arodbiedrības. To sestajā un septītajā posmā piedalījās vairāk nekā 600 tūkstošu cilvēku.

Ar padomju cilvēku dzīves veida pilnīgošanu ir saistīta arī arodbiedrību trešā funkcija — rūpes par strādājošo darba un sadzīves apstākļu uzlabošanu, viņu veselības aizsardzību un citu likumīgo interešu aizstāvēšanu.

Sociālistiskajā iekārtā arodbiedrībām ir radīta iespēja sistemātiski rūpēties par strādājošo darba un sadzīves apstākļu uzlabošanu. Latvijas PSR arodbiedrības veic lielu darbu šajā jomā. Septiņdesmito gadu pirmajā pusē darba apstākļu uzlabošanai tika izlietots par 50% vairāk līdzekļu nekā attiecīgajā periodā sešdesmitajos gados. Tikai darba tēpu iegādei vien tiek iztērēti pāri par 15 miljoniem rubļu gadā. Sevišķi nozīmīgs pasākums bija devītajā piecgadē iesāktā darba apstākļu, darba drošības un veselības aizsardzības komplekso piecgades plānu izstrādāšana un īstenošana.

Ar 1975. gadu sāka ieviest arī cehu sanitāri tehniskās pases. Šajā darbā ir iesaistījušies vairāk nekā 46 tūkstoši arodbiedrību aktivistu. Arodbiedrības kontrolē veselības aizsardzības orgānu darbu, veicina sanatoriju tīkla un atpūtas bāzu pilnveidošanu, organizē bērnu un jauniešu atpūtas, sporta un veselības aizsardzības nometnes. Devītajā piecgadē Latvijas republikas arodbiedrību sanatoriju un atpūtas vietu rekonstrukcijai, paplašināšanai, kā arī jaunu objektu celtniecībai izlietoja 30 miljonu rubļu. Arodbiedrību BSB «Daugava», «Vārpa», «Lokomotīve» nostiprina ne tikai simtiem tūkstošu cilvēku veselību, bet arī gatavo augstas klases sportistus. Septiņdesmito gadu beigās šajās biedrībās bija ap 600 sporta meistarū un desmit reizes vairāk — 6000 — meistarkanidātu un pirmās klases sportistu. Viņi visai sekmīgi startē Vissavienības un starptautiskajās sporta arēnās.

Vairāk nekā divdesmit tūkstošu arodbiedrību aktivistu nodarbojas ar dzīvokļu fonda celtniecības gaitas un kvalitātes kontroli.

Republikas arodbiedrību organizācijas risina arī darba lauku brīvā laika izmantošanas optimizācijas problē-

mas, organizējot sporta un tūrisma darbu, iesaistot strādājošos un to ģimenes locekļus dažādos mākslinieciskās pašdarbības pulciņos un pasākumos.

Vislielāko ieguldījumu sociālistiskā dzīves veida pilnīgošanā arodbiedrības dod, attīstot strādājošo darba un sociāli politisko aktivitāti. Augsts šīs aktivitātes līmenis ir sociālistiskā dzīves veida iezīme, kas spilgti raksturo tā kvalitatīvo atšķirību no kapitālistiskās sabiedrības locekļu dzīves veida. Darba un sociāli politisko aktivitāti arodbiedrības palielina, veicot visas trīs pamatfunkcijas, bet vistiešāk to ietekmē funkcija, kuras uzdevums ir iemācīt iedzīvotājiem saimniekot un pārvaldīt ražošanas uzņēmumus un citus tautas saimniecības objektus.

Veicot darbaļaužu komunistisko audzināšanu, arodbiedrības vislielāko uzmanību velta dažādiem darbaudzināšanas aspektiem, veicinot darba kolektīvu locekļu radošo iespēju īstenošanu būtiskākajā cilvēka dzīvesdarbības jomā.

Arodbiedrības ar savu darbu nostiprina arī tādas dzīves veida iezīmes kā kolektīvisms, sociālais optimisms, internacionālisms un citas.

Turpmāk arodbiedrībām jāvelta lielāka uzmanība ekoloģiskajai audzināšanai un saprātīgu vajadzību ieaudzīnāšanai, jo bez cilvēku un dabas attiecību optimizācijas nav iespējama sociālistiskā dzīves veida pilnīgošana.

Arodbiedrību ietekme uz sociālistiskā dzīves veida tālāko attīstību un tātad arī uz sociālistiskās sabiedrības radošā potenciāla nostiprināšanu būs jo nozīmīgāka, jo aktīvāk un daudzpusīgāk tās īsteno savas funkcijas attīstīta sociālisma sabiedrībā.

4. Komjaunatnes loma sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanā

Jaunatne ir specifiska sociāli demogrāfiska grupa, kurai piemīt no pārējām iedzīvotāju grupām atšķirīgas sociāli psiholoģiskās īpatnības. Jaunatnei raksturīgās vajadzības, intereses un darbības īpatnības vienotā sociālistiskā dzīves veida ietvaros regulē ļeņiniskā komjaunatne. Komjaunatne — padomju sabiedrības politiskās sistēmas svarīga sastāvdaļa — ir nozīmīgs sociālistiskā dzīves veida attīstības un pilnveidošanas spēks. Komjau-

natnē iesaistījusies vairāk nekā puse mūsu valsts jauniešu, t. i., apmēram 40 miljoni. Komjaunatnes kā sabiedriski politiskas organizācijas ietekme un popularitāte ir viens no nosacījumiem, lai jaunatnē veidotos sociālistiskā dzīves veida principi un iezīmes. «Tieši komjaunatnē jaunieši taču aktīvi iesaistās apzinātā līdzdalībā komunisma celtniecībā,»¹ uzsvērts PSKP XXV kongresā.

Komjaunatnes pirmorganizāciju darbā iegūtā pieredze, vērtību orientācija, komunistiskā pasaules uzskata pamatu apguve, izpratne par sabiedrības un atsevišķa cilvēka interešu vienotību ir jaunieša pilnvērtīgas darbības drošs pamats visās sociālistiskā dzīves veida sfērās. Komjaunatnes varonīgajā rītausmā V. I. Ļeņins aicināja: «Būt par jaunatnes savienības biedriem nozīmē rīkoties tā, lai savu darbu, savus spēkus atdotu kopējai lietai.»² Komjauniešu loma sociālistiskā dzīves veida tapšanā, cīņā pret analfabētismu, nekulturālību un privātpašniecisko psiholoģiju nav novērtējama par augstu. Mūdienu apstākļos komjaunatnes uzdevums ir veidot vispusīgi attīstītu personību, tāpēc nepieciešams iesaistīt jauniešus pēc iespējas daudzveidīgākā darbībā — mācību, profesionālajā un sabiedriskajā darbā, mākslinieciskajā, tehniskajā un zinātniskajā jaunradē, fiziskās kultūras un sporta nodarbībās, sagatavot viņus ģimenes dzīvei.

Realizējot šos uzdevumus, komjaunatne veic šādas sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanas funkcijas: veicina jaunatnes vispārējo un profesionālo sagatavošanu sociālistiskajam dzīves veidam; attīsta jauniešos sabiedriski politiskās darbības iemaņas, veido aktīvu dzīves pozīciju; ieaudzina jauniešos tikumisko kultūru atbilstoši komunistiskās morāles prasībām; piedalās jauniešu sagatavošanā ģimenes dzīvei; sniedz morālu atbalstu jaunajām ģimenēm.

Komjaunatnes darbā atspoguļojas komjaunatnes vecuma grupu īpatnības. Dažādās vecuma grupas, sākot ar skolu jaunatni un beidzot ar jaunajiem speciālistiem un strādniekiem, kuri tuvojas jau trešajam gadu desmitam, veido atšķirīgas jaunatnes dzīves veida brieduma pakāpes. Tās apvieno zināšanu, darba un dzīves pieredzes uzkrāšana, sabiedrisko vērtību apguve un

¹ PSKP XXV kongresa materiāli, 96. lpp.

² Ļeņins V. I. Raksti, 31. sēj., 257. lpp.

pirmie sasniegumi patstāvīgā darbā un dzīvē. Komjaunatnes centienus dzīves veida pilnveidošanā caurauž rūpes par to, «lai ikviens pusaudzis izaugtu par īstu darba cilvēku, domātāju un meklētāju, lai pasaules un sevis paša izzināšana kļūtu aizraujoša, iedvesmas pilna jaunrade»¹.

Atbilstoši vecuma grupām mainās un attīstās arī jauniešu īpašības un rakstura iezīmes: no pusaudžu nenosvērtības un maksimālisma līdz jauno speciālistu augstajai personības kultūrai. Komjaunatnei kopumā raksturīga zinātkāre un aizrautība, spēja ikvienam darbam piešķirt «savu īpašo, romantisko trauksmi un... jaunības spārnoto garu»². Bez tam visām komjaunatnes vecuma grupām vairāk vai mazāk piemīt atsevišķas negācijas, kuras rada jaunatnei raksturīgās problēmas gan mācībās un darbā, gan arī jaunieša personības audzināšanā un pašaudzināšanā. Seit varam minēt zināmu nenosvērtību, ietekmējamību, maksimālismu, kategorismu un vienpusību spriedumos, it sevišķi, sastopoties ar dzīves negācijām, ar atšķirībām starp ideālu un īstenību. PSKP XXVI kongresā L. Brežņevs norādīja: «Nav noslēpums, ka dažiem jauniem cilvēkiem izglītība un informētība dažkārt mājo kaimiņos ar politisku naivumu, bet profesionālā sagatavotība — ar nepietiekami atbildīgu attieksmi pret darbu. Daudzējādā ziņā tas ir komjaunatnes darba nepilnību rezultāts. Tāpēc jāpastiprina audzināšanas darbs. Es te domāju gan darbā audzināšanu, gan tikumisko audzināšanu, gan idejiski politisko audzināšanu.»³

Jaunatnei piemītošās pozitīvās un atsevišķas negatīvās iezīmes ir pamatā komjaunatnes darba specifikai sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanā. Līdzās tām saskatāma vēl viena jaunatnei raksturīga parādība — tendence dzīvot nākotnei. Jaunietim «tagadne ir tikai gatavošanās citai, «īstai» dzīvei, kura nāks vēlāk,» raksta filozofs I. Kons. «Šī jaunieša apziņas īpatnība palīdz pārdzīvot nepatīkšanas (tas nekas, viss vēl ir priekšā, visu var izlabot!), bet ar to saistīta arī nepietiekama atbildības

¹ *Suhomjinskis V.* Pilsoņa veidošanās. R., 1975. 234. lpp.

² *Brežņevs L.* Ļeņiniskais kurss. Runas un raksti, 7. sēj. R., 1980. 287. lpp.

³ PSKP XXVI kongresa materiāli, 88. lpp.

izjūta.»¹ Šāds vilšanos un nepatīkšanu vērtējums vairākgan attiecas uz paša kļūmēm un darbību. Turpretim neiecietīgi un kategoriski dažkārt tiek vērtēta citu cilvēku rīcība un sabiedriskās parādības, kas kaut kā skar jauniešu intereses. Ista personības briedums sākas tad, kad cilvēks, neskatoties uz vilšanos un grūtībām, spēj tās pārvarēt, pilnveidot īstenību un pats sevi.

Komjaunatnes nozīme sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanā uzskatāmi redzama, ja analizējam jaunatnei raksturīgo galveno darbības veidu īpatnības. Sociālistiskajā dzīves veidā pirmajā vietā parasti ir profesionālā darbība. Jaunatnes dzīves veida īpatnība ir tā, ka galvenajā vietā ir izzinošā darbība — mācības un profesijas apguve. Mācības, cilvēces garīgās kultūras vērtību apguvi kā jaunatnes galveno uzdevumu izvirzīja V. I. Leņins, runājot par komunistiskās jaunatnes savienību uzdevumiem. «Par komunistu var kļūt vienīgi tad, ja savā atmiņā būsi ieguldījis visu to zināšanu bagātību, ko izstrādājusi cilvēce.»²

Istenojot likumu par vispārējo obligāto vidējo izglītību, viens no vissvarīgākajiem komjaunatnes uzdevumiem ir izglītības milzīgo vērtību atklāšana jauniešiem. Sabiedriskajā domā jārada neiecietība pret jebkuru izglītības noniecinājumu, apšaubīšanu, pretstatīšanu iespējai nopelnīt. Bez vidējās izglītības attīstīta sociālisma dzīves veida apstākļos nevar būt vajadzīgās politiskās un darba, ētiskās un estētiskās, sadzīves un ģimenes attiecību kultūras. Izglītībai ir neaizstājama sabiedriskā vērtība, jo nākotne pieder tam dzīves veidam, kas nodrošinās ne vien materiālu labklājību, bet veidos garīgi bagātus un skaistus cilvēkus.

Mācību, izglītības un pašizglītības dominanti jauniešu dzīves veidā nosaka arī tas, ka vidējā izglītība ir daudzveidīgas sabiedriski politiskās, sociālās un kultūras darbības pamats. Ja jaunības vieglprātībā daļa jauniešu tiesības uz izglītību, ko nodrošina PSRS Konstitūcijas 45. pants, nepārvērš par sava dzīves veida sastāvdaļu, viņi neapzināti ierobežo savas subjektīvās iespējas daudzu citu tiesību un brīvību izmantošanā. Bez vidējās izglītības par jauniešu dzīves veida sastāvdaļu nevar kļūt,

¹ *Kons J.* Personības socioloģija. R., 1969, 167. lpp.

² *Leņins V. I.* Raksti, 31. sēj., 248. lpp.

piemēram, pilnvērtīga piedalīšanās valsts un sabiedrības pārvaldīšanā, likumu un lēmumu apspriešanā un pieņemšanā, ko paredz PSRS Konstitūcijas 48. pants. Tas pats attiecināms uz iespējām izmantot un tālāk veidot garīgās kultūras vērtības, piedalīties mākslinieciskajā, zinātniski tehniskajā jaunradē, racionāli un kulturāli izmantot brīvo laiku.

Vidējās izglītības apguve ir arī jaunatnes zinātniskā pasaules uzskata veidošanas nepieciešams nosacījums. Zinātniskā pasaules uzskata galvenā sastāvdaļa ir marksisms-ļeņinisms. «Mūsu galvenais kompass ceļā uz komunismu ir marksisma-ļeņinisma mācība par sabiedrības attīstības likumiem,»¹ uzsvēra L. Brežņevs. Marksisma-ļeņinisma studijas ir noteicošais virziens komjaunatnes politiskās izglītības sistēmā. Marksisma-ļeņinisma mācības pamatus apgūst skolu un studējošā jaunatne, tālāk zināšanas pilnveidojas darba kolektīvos. 8 miljoni strādājošo jauniešu mācās partijas un komjaunatnes izglītības tīklā, 8,8 miljoni — ekonomiskās izglītības sistēmā.²

Jauniešu politiskajam apzinīgumam un sabiedriskajai aktivitātei jāpamatojas uz marksistiski ļeņiniskā pasaules uzskata. Politiskās un ekonomiskās izglītības sistēmā Latvijas PSR 1978. gada sākumā mācījās 156 tūkstoši strādājošo jauniešu. No tiem 25 tūkstoši mācījās politiskās izglītības sistēmas augstākajā pakāpē — partijas politisko mācību tīklā. Salīdzinājumam varam minēt, ka 1974. gadā visu veidu (komjaunatnes un partijas) izglītības sistēmās mācījās tikai 90 tūkstoši jauniešu.³ Pieaug jauniešu skaits, kuri studē marksisma-ļeņinisma teoriju. Tā ir viena no jauniešu dzīves veida spīgtākajām sabiedriski politiskās aktivitātes izpausmēm.

Partijas kongresu, PSRS Konstitūcijas un citu partijas un valsts dokumentu studiju procesā paaugstinās jaunatnes idejiski teorētisko zināšanu līmenis, nostiprinās prasme saistīt teoriju ar praksi, pieaug atbildība par komunisma celtniecības likumsakarību īstenošanu. To visu sekmē arvien plašāka tādu aktīvu mācību formu izman-

¹ Brežņevs L. Ļeņiniskais kurss, 7. sēj., 294. lpp.

² КПСС — руководящее ядро политической системы советского общества. М., 1977, с. 141—142.

³ Plaude A. Ļeņina novēlējumiem uzticīgi. — Padomju Latvijas Komunisti, 1978, № 1, 34. lpp.

tošana kā teorētiskās konferences, leņiniskās stundas, referātu konkursi. Pamatojoties uz teorētiskajām zināšanām, jaunieši spēj praktiski risināt problēmas, kas saistītas ar ražošanas rezervju meklējumiem, darba ražīguma celšanu, produkcijas pašizmaksu, darba zinātnisko organizāciju, darba kultūras pilnīgošanu savos darba kolektīvos.

Galvenā loma profesionāli sagatavotu un kulturālu strādnieku audzināšanā ir profesionāli tehnisko mācību iestāžu sistēmai. VĻKJS XVII kongress pasludināja komjaunatnes trieciensēfību par profesionāli tehniskās izglītības sistēmu. Daudzām komjaunatnes organizācijām tas kļuvis par svarīgu darba virzienu. «Kustībā «Sodien mācību teicamnieks, rīt — darba pirmrindnieks, novators, komunistiskā darba trieciennieks» un «Neviena atpalicēja līdzās» piedalās vairāk nekā 28 000 jauniešu.»¹

Īpaša nozīme jauniešu sagatavošanā darba dzīvei ir augstskolu komjaunatnes organizācijām. Augstskolām kā padomju augstākās intelīgences kadru kalvēm ir jānodrošina teicami sagatavoti audzinātāji, ražošanas organizatori un vadītāji, jaunu kultūras vērtību radītāji. Komjaunatnes darbības galvenais uzdevums ir nostiprināt speciālistu komunistisko idejiskumu, veidot komunistisku attieksmi pret darbu un pirmām kārtām pret mācībām. V. I. Leņins vairākkārt uzsvēris, ka ikviens vadīšanas un pārvaldīšanas darbs prasa sevišķas cilvēka īpašības un zināšanas. «Lai pārvaldītu, jābūt kompetentam, jāzina pilnīgi un precīzi visi ražošanas nosacījumi, jāzina šās ražošanas tehnika tās tagadējā augstumā, vajadzīga zināma zinātniska izglītība.»² Attīstīta sociālisma sabiedrībā, zinātniski tehniskās revolūcijas apstākļos šis V. I. Leņina norādījums ir sevišķi aktuāls.

Sociālistiskā dzīves veida un jauniešu personības pilnveidošanas gaitā komjaunatnei joprojām jāaktivizē jauniešu mācības un pašizglītība. Jāpaaugstina katra jaunieša atbildība par savu zināšanu, profesionālās sagatavotības līmeni, jāizkopj jauniešos spēja paškritiski novērtēt savas zināšanas. «Ja es apzinos, ka zinu maz, es panākšu to, ka zināšu vairāk, bet, ja cilvēks teiks, ka viņš

¹ *Plaude A.* Leņina novēlējumiem uzticīgi. — Padomju Latvijas Komunisti, 1978, № 1, 35. lpp.

² *Leņins V. I.* Raksti, 30. sēj., 391. lpp.

ir komunisti un ka viņam arī nekas nav jāzina pamatīgi, tad nekas līdzīgs komunistam no viņa neiznāks,»¹ runājot par jauniešu attieksmi pret zināšanām, uzsvēra V. I. Ļeņins. Komjaunatnes pirmorganizācijām jārada jauniešu kolektīvos nesamierināmība, neiecietība pret garīgās dzīves kūtrumu, intelektuālo slinkumu, paviršību, pret vienpusīgu orientāciju uz mantiskām vērtībām.

Viens no komjaunatnes svarīgākajiem uzdevumiem ir veidot katrā jauniešu izpratni par to, ka izglītības obligātā minimuma apguve nebūt nav tikai viņa personiskā lieta, bet sabiedriskās bagātības daļa. Jauniešos jāveido pārliecība, ka arī mācības ir sabiedriski derīgs darbs un tā rezultāti saskaņā ar PSRS Konstitūcijas 14. pantu nosaka cilvēka stāvokli sabiedrībā.

VĻKJS biedru lielākā daļa ir strādājošā jaunatne. 58 procenti komjauniešu strādā tautas saimniecībā, kultūras sfērā un valsts pārvaldes orgānos, to skaitā 47 procenti — tieši materiālās ražošanas jomā. 41,3 procenti VĻKJS biedru ir strādnieki un kolhoznieki, vairāk nekā 16 procentu — inženieri, zinātnieki un kalpotāji. Katrs sestais tautas saimniecības speciālists un katrs piektais skolotājs ir komjauniešs.²

Strādājošo jauniešu dzīvesdarbība pamatvirziena saskaņā ar visas sociālistiskās sabiedrības dzīves veidu. Dažādo darbības veidu sistēmā arī viņiem pirmajā vietā ir profesionālais darbs mūsu tautas saimniecības dažādajās nozarēs. Tajā pašā laikā nepieciešams akcentēt dažas īpatnības, kuras dzīves veida zinātniskajā vadīšanā vienmēr ir ievērojusi Komunistiskā partija un komjaunatne. Katrai nākamajai jauniešu paaudzei ir augstāks izglītības un profesionālās sagatavotības līmenis, bet tajā pašā laikā mazāka grūtību pārvarēšanas pieredze. Tas var radīt grūtības, pastāvīgās darba gaitas uzsākot, tādēļ sevišķi nepieciešams ir komjaunatnes organizācijas biedru atbalsts, iejūtība, ievadot darba kolektīva dzīves ritmā, prasībās, tradīcijās. Adaptācija, pielāgošanās un piemērošanās jaunās vides apstākļiem nenozīmē nekritisku iekļaušanos darba kolektīva dzīves veidā, bet arī jaunā strādnieka vai speciālista radošās ierosmes, jaunu, augstāku vērtību ienešanu darba vidē. Tieši jaunajai

¹ Ļeņins V. I. Raksti, 31. sēj., 249. lpp.

² Komjaunatne skaitļos un faktos. — Cīņa, 1978, 29. okt.

paudzei L. Brežņevs izteicis vēlējumu «...strādāt ne tikai disciplinēti un čakli, bet arī strādāt pēc sirdsapziņas, prasmīgi, rezultatīvi, strādāt skaisti, lai par tavu darbu tevi cienītu gan citi, gan tu pats sevi». ¹ Seit gribētos akcentēt domu, ka attīstīta sociālisma sabiedrībā kļūst būtiski svarīgi darba ētiskie un estētiskie momenti. Mums ir nozīmīgs ne vien tas, ka cilvēks strādā labi. Darba estētika prasa, lai jaunā paudze strādātu arī kulturāli un cienītu pati sevi darba procesā. Profesionālās ētikas un estētikas izkopšana var kļūt par nozīmīgu komjaunatnes ieguldījumu darba kultūras un līdz ar to personības veidošanā, socialistiskā dzīves veida pilnīgošanā.

Jauniešu prasme strādāt kulturāli un skaisti ir nepieciešams nosacījums, lai īstenotu komjaunatnes izvirzīto lozungu par efektīvu un kvalitatīvu darbu visās tautas saimniecības nozarēs. Cīņas aktivizēšanai par rūpnīcas markas godu, par tādas produkcijas ražošanas palielināšanu, kurai piešķirta Valsts kvalitātes zīme, komjaunatnes organizācijas izmanto dažādas darba formas un metodes. Piemēram, arvien plašāk izvēršas komjauniešu un jauniešu sacensība par tiesībām lietot personisko kvalitātes zīmogu «Komjauniešu garantija», sacensība par «Kvalitātes teicamnieka» nosaukuma iegūšanu. Mūsu republikā izveidots 1500 komjauniešu posteņu, kvalitātes štābu un biroju. Lai morāli stimulētu tos jauniešus un jaunietes, kas guvuši vislielākos panākumus darba kvalitātes uzlabošanā, Latvijas ĻKJS CK nodibinājusi nozīmīti «Jaunais kvalitātes teicamnieks».

Apskatot jaunatnes dzīves veida specifiku, sevišķi darba sfērā, nevaram neminēt komjaunatnes milzīgos nopelnus mūsu Dzimtenes gigantiskajās jaunceltnēs un jaunu ekonomisko rajonu apgūvē. Jaunatnes pozitīvās iezīmes — uzņēmība, entuziasms, romantikas alkas — ir pamatā tam, ka jaunatne ir viskustīgākā iedzīvotāju daļa, visvieglāk padodas migrācijai mūsu tautsaimniecības plānu īstenošanas vārdā.

Piecdesmitajos un sešdesmitajos gados VLKJS uzņēmās šefību par lielākajām mūsu valsts jaunceltnēm, uz kurām nosūtīja vairāk nekā 2 miljonus jauniešu. Vairāk nekā 500 tūkstoši brīvprātīgo devās apgūt neskartās zemes Kazahijas, Sibīrijas, Urālu, Pievolgas, Tālo Aus-

¹ Brežņevs L. Ļeņiniskais kurss, 7. sēj., 288. lpp.

trumu rajonos. Septiņdesmito gadu komjaunatne uzņēmusies šefību par 140 svarīgāko tautas saimniecības objektu būvi, to vidū BAM, KamAZ, Rietumsibīrijas naftas un gāzes atradņu apgūšana, atommašīnbūves rūpnīca, olimpiskās celtnes Maskavā u. c. Par vairāk nekā 3000 objektu celtniecību šefību uzņēmušās republiku komjaunatnes organizācijas. Četros gados uz Nemelnzemes zonas jaunceltnēm ar komjaunatnes ceļazīmēm devušies 55 tūkstoši jauniešu. Komjauniešu un jauniešu kolektīvi te palielinājušies 10 reizes.¹ Svarīgi akcentēt jaunceltnu kolektīvu internacionālo sastāvu, kas ir objektīvs pamats mūsu dzīves veida internacionālistisko iezīmju attīstībai.

Septiņdesmitajos gados izveidojās jauna sabiedriskā iesaukuma forma — komjaunatnes triecienvienības. Tajās ir iespējas efektīvi risināt jaunatnes darba kolektīvu nostiprināšanas un jaunatnes darbaudzināšanas problēmas.

Komjaunatne visā mūsu dzīves veida tapšanas un attīstības gaitā ir spējusi atraisīt jauniešu entuziasmu, aizrautību, darba varonību, arī bargajos un skarbajos sociālisma celtniecības, aizstāvēšanas un nostiprināšanas apstākļos. Mūsdienās viens no uzdevumiem ir palielināt katra jaunieša aktivitāti tiešajā darbā un visa darba kolektīva funkciju īstenošanā. Profesionālā darba sfērā ar komjaunatnes iniciatīvu un aktīvu līdzdalību var veikt šādus uzdevumus:

1) uzlabot darba apstākļus un darba zinātnisko organizāciju, celt darba kultūru;

2) sistemātiski rūpēties par strādājošo profesionālā un kultūras līmeņa izaugsmi;

3) pilnveidot strādājošo idejiski politisko un tikumisko audzināšanu;

4) uzlabot materiālās un morālās stimulēšanas sistēmu;

5) rūpēties par strādājošo ģimenes un sadzīves apstākļu uzlabošanu un brīvā laika kultūras pilnveidošanu.

Šie dzīves veida pilnveidošanas uzdevumi īstenojami ciešā saistībā ar komjaunatnes lomas palielināšanos sabiedrības tikumiskās kultūras nostiprināšanā un attīstībā, bet vispirms jaunatnes tikumiskajā audzināšanā.

¹ Komjaunatne skaitļos un faktos. — Ciņa, 1978, 29. okt.

Tikumiskā audzināšana savā būtībā ir viens no universālākiem līdzekļiem visu dzīvesdarbības formu cildeno iezīmju veidošanā, jo personības morālā pārliecība izpaužas gan profesionālajā darbā, sabiedriskajā darbībā, mācībās un jaunradē, bet jo īpaši spilgti — sadzīves un ģimenes attiecībās.

Tikumiskās audzināšanas procesā komjaunatnes organizācijām objektīvas grūtības rada dažkārt sastopamais jaunatnes tikumiskais maksimālisms. Nereti tas galvenokārt vērsts pret citu trūkumiem un sadzīvo ar lielu iecietību attiecībā pret sevi. Sādi jaunieši morālā ideāla un praktiskās realitātes neatbilstības gadījumā nereti nonāk morālisko nihilistu pozīcijās, kas agri vai vēlu noved jaunieši netikumības purvā. Ļoti aktuāla ir doma par aplēptā netikumiskuma izpausmēm, kuru L. Brežņevs akcentēja VĻKJS XVIII kongresā. «Vienaldzība, apgādājamo noskaņojums, cinisms, pretenzijas saņemt vairāk, nekā cilvēks pats dod sabiedrībai, — šādas tikumības vainas nedrīkst palikt ārpus komjaunatnes un visas mūsu sabiedrības redzes loka.»¹ Kongresā arī tika formulēts viens no jaunatnes tikumiskās kultūras pilnveidošanas pamatlīdzekļiem — sociālistiskās morāles normu un principu apliecināšana ar neiecietību un cīņu pret amorālām parādībām. Tāpat kā jebkuras, arī morālās zināšanas kļūst par cilvēka pārliecību tikai praktiskās pieredzes un darbības rezultātā, tādēļ jāpanāk komunistiskās jaunatnes aktīva neiecietība un cīņa pret antisabiedriskām parādībām — žūpību, huligānismu, rupjību, disciplīnas un sadzīves normu pārkāpumiem. Izcilais pedagogs V. Suhomļinskis uzskatījis, ka morālā pagrimuma cēlonis bieži vien ir jūtu neizkoptība. «Emocionālā neaudzinātība rodas tur, kur dvēseles cēlās dziņas netiek apvienotas ar gribas piepūli, kur cilvēkā nemostas tieksme darīt labu un nest laimi citiem, cīnīties pret ļaunumu, pret cilvēka cieņas pazemošanu.»²

Sociālistiskajā sabiedrībā, kur radīti labvēlīgi personības tikumiskās attīstības pamatnosacījumi, amorālās un prettiesiskās uzvedības cēloņi meklējami galvenokārt cilvēka personībā. Tādēļ nozīmīgas ir VĻKJS XVIII kongresā izvirzītās prasības par nesaudzīgu cīņu pret gara

¹ Brežņevs L. Ļeņinskais kurss, 7. sēj., 294.—295. lpp.

² Suhomļinskis V. Pilsoņa veidošanās, 27. lpp.

nabadzību, neizglītību un nekulturālibu, kā sekas ir atsevišķas negatīvas parādības jaunatnes dzīves veidā. Viena no šīs cīņas izpausmēm ir pretspēku sadurmes cilvēkā pašā. Vairāk vai mazāk izteikti, bet gandrīz katram cilvēkam grūtā iekšējā cīņā jāpārvar pielāgošanās tieksmes, slinkums, egoisms, vieglā ceļa meklējumi. Iekšējā pretspēku cīņā rūdās raksturs un griba, bet virsroku var gūt arī glēvums un negatīvās iezīmes, iestāties personības pagrimums. Sevišķi asi iekšējie morālie konflikti ir jaunībā, kamēr vēl cilvēkā notiek vērtību meklējumi, izkristalizējas vērtību orientācija, pasaules uzskats. Komjaunatnes uzdevums ir palīdzēt, atbalstīt labā cīņu pret ļauno. Nedrīkstam iznīcinoši vērsties pret pašu cilvēku, bet gan tikai pret slikto, netikumisko viņa personībā, jo viss labais cilvēkā ir mūsu sabiedrotais tikumiskajā audzināšanā.

Augstas tikumiskās kultūras veidošana vienlaikus rada labvēlīgus nosacījumus jauniešu laimīgai ģimenes dzīvei. Sadzīves un ģimenes attiecības ir tā mūsu dzīves veida sfēra, kur visvairāk saglabājas pagātnes negācijas cilvēku attiecībās. Sociālistiskā ģimene, atbrīvodamās no pagātnē valdošiem laulību pamatiem (mantiskā aprēķina, sievietes materiālās un morālās atkarības, reliģijas un nevienlīdzīgu un netaisnu likumu važām), ne vienmēr spēj tos nomainīt ar vienīgo sociālistiskās laulības tikumisko pamatu — savstarpēju mīlestību, cieņu un atbildību par bērnu audzināšanu.

Viena no komjaunatnes īpatnībām ir tā, ka tieši komjaunatnes vecumā cilvēku lielākajai daļai izveidojas patstāvīga ģimenes dzīve, notiek dziļas izmaiņas personības dzīves veidā. Tas rada īpašu komjaunatnes atbildību par jauniešu sagatavošanu šīs dzīves veida sfēras īstenošanai. Katrā pirmorganizācijā būtu jāparedz diferencēti pasākumi jauniešiem un jauniešiem, kas dotu zinātnisku ieskatu sarežģītajās laulību attiecībās. Pie dzimumaudzināšanas pieder arī sievišķības izkopšana jauniešos un vīrišķības — jauniešos. Tieši jaunībā jāveido cilvēciskās laimes pamats — spēja mīlēt. V. Suhomlīnskis uzskatīja, ka cilvēks var daudz ko iemācīties, bet, neiemācīties mīlēt, viņš tomēr paliks barbars. Kā gan cilvēks spēs kļūt komunist, revolucionārs, internacionālists, kā iemācīsies cienīt un mīlēt citu nāciju cilvēkus, ja savu māti necienīs un nemīlēs? — jautājis pedagogs.

Mīlestība un laime nav balva, bet paša cilvēka garīgās kultūras, rakstura noturības un dvēseles bagātības izpausme. «Jauniešu mīlestības jūtu tīrību un cildenumu, protams, ietekmē arī pamācības, padomi, gudri vārdi, bet vairāk viņu dzīves veids, garīgās intereses, vajadzības...»¹ rakstīja V. Suhomļinskis. Mīlestība kā viena no dzīves veida lielākajām vērtībām saistās ar prasmī saudzēt un pilnveidot skaistumu cilvēkā un cilvēku attiecībās. «Mīlestība iesākas ar apbrīnu, sajūsmu un prieku par cilvēku,»² raksta V. Čekaļins. Pārsteidz tas, ka sociologu aptaujās par laimīgas mīlestības nosacījumiem jaunieši nemin skaistumu. Daļēji tas izskaidrojams ar to, ka gan garīgajam, gan fiziskajam skaistumam, prasmei to radīt un saglabāt mūsu audzināšanas sistēma, arī komjaunatne, nepievērš vajadzīgo vērību. Mūsu dzīves veidā vēl pienācīgi nenovērtējam estētiskās vērtības personībā un cilvēku attiecībās. Iekšējais, garīgais skaistums, kas atspoguļojas cilvēka uzvedībā un stājā, kā sievietei, tā vīrietim piešķir īpašu pievilcību, apliecina cieņu un pašcieņu. «Cildenums jauneklā un meitenes, vīrieša un sievietes savstarpējās attiecībās — tas ir koks, kas zaļo tikai tad, kad viņa krāšņumu baro dziļas saknes — cieņa pret cilvēku, godīgums, pašcieņa, nesamierināšanās ar ļaunumu un cilvēka cieņas pazemošanu.»³

Bez jūtu audzināšanas, personības tikumiskās kultūras veidošanas komjaunatnei jā rūpējas par jauniešu sagatavotību ģimenes saimniecisko funkciju realizācijai, dzīvokļa un mājsaimniecības iekārtošanai, ģimenes budžeta un darba pienākumu taisnīgai sadalei. Sevišķi svarīga ir jauniešu sagatavotība tēva un mātes pienākumu pildīšanai. Visi šie audzināšanas darba virzieni saistās ar vienu no visgrūtākajām dzīves veida sfērām — ģimenes dzīvi, kuras sarežģīto uzdevumu pildīšanai mūsu jaunieši ne vienmēr ir sagatavoti.

Minētos un daudzus citus uzdevumus īstenot komjaunatnei palīdz tautas universitāšu jauniešu fakultātes, daļēji arī komjaunatnes izglītības tīkls (vairāk gan tikumiskās audzināšanas nozīmē), lektoriji, kā arī ģimenes un sadzīves dzīvesdarbības iemaņām veltīti pulciņi pie

¹ *Suhomļinskis V. Pilsoņa veidošanās*, 164. lpp.

² *Čekaļins V. Mīlestība un ģimene. R., 1968, 83. lpp.*

³ *Suhomļinskis V. Pilsoņa veidošanās*, 27. lpp.

kultūras iestādēm, sieviešu padomju organizētie pasākumi, masu informācijas un citi audzināšanas līdzekļi.

Komjaunatnei ir plašas, savā ziņā universālas iespējas pozitīvi ietekmēt sociālistiskā dzīves veida attīstību, jo komjaunatnes vecumā veidojas jaunās personības dzīves veids, un tā var dot pozitīvu ievirzi visai tālākai cilvēka dzīvei.

Seit apskatījām tikai atsevišķas īpatnības jaunatnes dzīves veidā, kuras jāievēro komjaunatnes darbā, pilnveidojot sociālistisko dzīves veidu un ar katru jauno paaudzi to tuvinot komunistiskajam dzīves veidam. Vairums šajā grāmatā analizēto sociālistiskā dzīves veida problēmu attiecināms arī uz jaunatnes dzīves veidu, kas savās būtiskajās izpausmēs iekļaujas vienotajā sociālistiskajā dzīves veidā.

5. Darba kolektīvs sociālistiskajā dzīves veidā

Attīstīta sociālisma sabiedrībā nemitīgi paplašinās darba kolektīva funkcijas un uzdevumi visās dzīves sfērās un nozarēs. Darba kolektīvs ir sociālistiskās sabiedrības galvenā organizatoriskā forma, pamatšūniņa, kurā galvenokārt īstenojas cilvēku darba un sabiedriskā aktivitāte. «Seit veidojas jaunas, sociālistiskas darbaļaužu īpašības, draudzības un savstarpējas biedriskas palīdzības attiecības. Katra darbinieka atbildība kolektīva priekšā un kolektīva atbildība par katru darbinieku — tāda ir neatņemama mūsu dzīves veida iezīme.»¹

Padomju Savienībā ir apmēram 2 miljoni darba kolektīvu. No tiem 6 procenti (apmēram 120 tūkstoši) ir materiālo vērtību ražotāji kolektīvi, kuri apvieno vairāk nekā 70 procentus tautas saimniecībā nodarbināto un ražo apmēram 94 procentus sabiedriskā kopprodukta. Pārējie — vairāk nekā 1 miljons 800 tūkstoši ir neražojošās sfēras darba kolektīvi.²

Darba kolektīvs ir tā vide, kurā realizējas galvenās, noteicošās sociālistiskās dzīvesdarbības pamatformas — profesionālā, sabiedriski politiskā, arī mācību un mā-

¹ PSKP XXIV kongresa materiāli, 91. lpp.

² Лапин Н. И. Трудовой коллектив — основная ячейка развитого социалистического общества. М., 1975, с. 7—8.

slinieckās un zinātniski tehniskās jaunrades darbība. Tas arī nosaka darba kolektīva svarīgo vietu mūsu dzīves veida tapšanā un attīstībā. Diemžēl dzīves veida pētījumos darba kolektīvam joprojām nav pievērsta vajadzīgā uzmanība. Taču šī sociālā kopība ir tagadnes un nākotnes sabiedrības galvenā šūniņa, kuras nozīmīgums komunisma celtniecības gaitā nemitīgi pieaug. Darba kolektīvi kļūs par nākotnes sabiedrības galvenajām sociālajām vienībām, jo cilvēki būs organizēti nevis pēc valstiskās, šķiriskās piederības, bet gan kā darba kolektīva locekļi.¹ Šī organizācija, pēc K. Marksa un F. Engelsa domām, ir brīvu un sociāli vienlīdzīgu ražotāju asociācija, kurā cilvēkus vienos darba attiecības. PSKP Programmā, iezīmējot nākotnes sabiedrības kontūras, uzsvērts: «Komunisms ir sabiedrības dzīves organizācijas augstākā forma. Visas ražošanas šūniņas, visas pašpārvaldes asociācijas harmoniski apvienosies kopējā plānveidīgi organizētā saimniecībā, vienotā sabiedriskā darba ritmā.»²

Seit svarīgi atzīmēt, ka, paplašinoties darba kolektīva sociālajām funkcijām, būtiski mainīsies darba kolektīva raksturs un profesionālā struktūra. Tas kļūs par visaptverošu sociāli ekonomisku un kultūras dzīves kompleksu, kurā apvienosies materiālo vērtību ražošana ar nosacījumu radīšanu kolektīva locekļu sociālo, kultūras un sadzīves vajadzību apmierināšanai. Līdz ar to ražotāji darba kolektīvi pakāpeniski pārstāj būt tikai saimnieciska rakstura vienības. Jau tagad tie pakāpeniski pārņem sadzīves vajadzību, izglītības un veselības aizsardzības nodrošinājuma funkcijas, kultūras, sporta un citu veidu aktīvās atpūtas organizāciju brīvajā laikā, sabiedriskās kārtības nodrošināšanu un darbaļaužu audzināšanu. Darba kolektīvu funkciju paplašināšanās apliecina praksē visas tautas valsts atmiršanas iezīmes un komunistiskās pašpārvaldes veidošanās iedīgļus, jo atsevišķas valsts funkcijas pakāpeniski pārņem ne tikai sabiedriskās organizācijas, bet galvenokārt darba kolektīvi. Tādi dzīves veidu regulējošie subjekti kā sociālistiskā valsts un tās institūti, valsts varas un pārvaldes aparāts komunistiskās sabiedrības veidošanas gaitā pakāpeniski

¹ Коммунизм и социальный прогресс. Л., 1973, с. 184.

² PSKP Программа, 82. lpp.

atmirs un izzudīs. Vienlaikus pieaugs darba kolektīvu nozīmīgums un īpatsvars sabiedrībā, tiem pārņemot komunistiskā dzīves veida vadības un regulācijas pamatfunkcijas. Tādēļ dzīves īstenībai neatbilst tendence darba kolektīvu uzskatīt tikai par sabiedriskās dzīves objektu, kuru pamatoti kritizē filozofs B. Ļebedevs.¹ Komunistiskās formācijas attīstības zemākajos posmos darba kolektīvs ne vienmēr spēja būt visu daudzveidīgo sociālistiskās dzīvesdarbības formu līdzveidotājs, taču attīstīta sociālisma apstākļos tas nenoliedzami iegūst aktīva dzīves veida subjekta pamatiezīmes.² Tiesiskā formā tās izpaužas Padomju Savienības un savienoto republiku konstitūcijās. Darba kolektīvu tiesību, pienākumu un pamatfunkciju konstitucionālā regulācija un to iekļaušana politiskajā sistēmā ir viena no būtiskākajām attīstītas sociālistiskās sabiedrības dzīves veida iezīmēm. «Būtībā darba kolektīvs ir ne tikai visa mūsu saimnieciskā organisma, bet arī politiskā organisma pamatšūniņa. Tāpēc taisnība ir arī tiem, kas uzskata, ka pantu par darba kolektīvu būtu labāk ievietot Konstitūcijas 1. nodaļā, kas veltīta mūsu politiskajai sistēmai,»³ norādīja L. Brežņevs.

Sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanas gaitā būtiski nozīmīgas ir PSRS Konstitūcijas 8. pantā minētās darba kolektīva pamatfunkcijas, kā arī šeit formulētās kolektīva tiesības un pienākumi. Pamatfunkcijas nosacīti iedalāmas trijās pamatgrupās: pirmkārt, materiālo vai garīgo vērtību ražošanas nodrošināšana, attīstot sociālistisko sacensību, veicinot labāko darba metožu izplatīšanu, nostiprinot darba disciplīnu un paaugstinot profesionālo kvalifikāciju. Bez ražošanas uzdevumiem šajā funkcijā iekļauti arī strādājošo darbuzdevumu uzdevumi. Otrā funkciju pamatgrupa aptver kolektīva locekļu tikumiskās audzināšanas uzdevumus. Trešā pamatfunkciju grupa saistās ar kolektīva locekļu politiskā apzinīguma un kultūras paaugstināšanu.

Katra no minētajām pamatfunkcijām būtībā ietver sevi

¹ *Лебедев Б. Н.* Морально-психологический климат коллектива. М., 1976, с. 61.

² Социалистический рабочий коллектив, с. 27.

³ *Brežņevs L.* Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem, 8.—9. lpp.

funkciju kompleksu. Zinātniskajos pētījumos izstrādātas vairākas darba kolektīvu funkciju sistēmas¹. Bez tam jāuzsver, ka šī pamatfunkciju vienība atbilst PSKP XXV kongresā formulētajiem darbaļaužu komunistiskās audzināšanas kompleksās pieejas pamatvirzieniem: idejiski politiskajai audzināšanai, darbaudzināšanai un tikumiskajai audzināšanai. Šāda atbilstība nepārprotami norāda uz darba kolektīva nozīmīgo vietu sociālistiskās sabiedrības politiskajā sistēmā un dzīves veida pilnveidošanā.

Sociālistiskais kolektīvs kā kvalitatīvi jauns sabiedriskā progresa subjekts nodrošina arī materiālos un garīgos līdzekļus, kuriem jābūt pamatā personības vispusīgai attīstībai.

Darba kolektīvs piedalās «sociālajiem un kultūras pasākumiem un materiālajai stimulēšanai paredzēto līdzekļu izlietošanas jautājumu apspriešanā un izlemšanā»². Sociālistiskā dzīves veida apstākļos darba kolektīvs iegūst arvien jaunus personības pilnveidošanās materiālos un morālos nosacījumus, apstiprinot zinātniskā komunisma pamatlicēju atziņu par to, ka «tikai kolektīvā katram indivīdam ir iespēja vispusīgi attīstīt savas dotības; tāpat tikai kolektīvā iespējama personīgā brīvība»³. Sociālistiskais darba kolektīvs arvien vairāk atbrīvo cilvēku dabas spēku priekšā. Varenā ražotājspēku attīstība, zinātniski tehniskās revolūcijas īstenošana visās tautas saimniecības nozarēs, dabas likumu zinātniska izpēte un izmantošana kalpo cilvēku dzīves veida pilnveidošanai. Darba kolektīvā cilvēks izzina sabiedrisko spēku darbības likumus un sociālās aktivitātes dažādās formās iemācās valdīt pār ražošanas, sabiedriski politiskajām, sadzīves un citām sabiedriskajām attiecībām.

Īstenojot Komunistiskās partijas un Padomju valsts sociālo politiku, darba kolektīviem ir jārada iespējas «tiešām iesaistīt darbaļaužu vairākumu tādā darba arēnā, kur viņi var sevi parādīt, attīstīt savas spējas, atklāt talantus, kuru tautā ir neizsmeļams avots un kurus

¹ Иванов В. Н. Система управления трудовым коллективом. М., 1977, с. 3—4; Лапин Н. И. Трудовой коллектив — основная ячейка развитого социалистического общества, с. 19—21; Социалистический рабочий коллектив, с. 43—45.

² PSRS Konstitūcija, 8. pants.

³ Маркс К., Энгельс Ф. Вācu ideoloģija, 74. lpp.

kapitālisms spaidīja, apspieda un noslāpēja tūkstošiem un miljoniem»¹.

Ir pamats pievienoties atziņai, ka attīstīta sociālisma apstākļos darba kolektīvos sāk izpausties komunistiskajai formācijai raksturīga likumsakarība — personības vispusīgas attīstības objektīvā nepieciešamība kļūst par vienu no galvenajiem nosacījumiem paša kolektīva sekmiņai darbībai un attīstībai.² Personības vispusība var īstenoties tikai vispusīgos sakaros un darbības daudzveidībā.

Cilvēku pašatklāsmē, spēju un talantu plauksme, radošā darba un sabiedriskā aktivitāte ir individuāla un daudzveidīga, tādēļ darba kolektīvu ietvaros arvien pilnīgāk izpaužas viss dzīvesdarbības formu komplekss: profesionālā un sabiedriski politiskā darbība; izzinošā un jaunrades darbība; daļēji sadzīves dzīvesdarbība; personības garīgās un fiziskās kultūras pilnveidošana. Lai noskaidrotu darba kolektīvu nozīmi sociālistiskā dzīves veida attīstībā, nepieciešams apskatīt kolektīva saiknes ar visām galvenajām darbības formām.

Sajā kompleksā noteicošā un vistiešāk saistītā ar darba kolektīvu ir cilvēku *profesionālā darbība*. Šajā dzīvesdarbības formā īstenojas padomju cilvēka konstitucionālās tiesības uz darbu atbilstoši aicinājumam, spējām, profesionālajai sagatavotībai un izglītībai. Konstitūcijā atspoguļots darba divējāda sociālais raksturs mūsu sabiedrībā: tas ir «tautas un katra cilvēka labklājības celšanās avots», un vienlaikus «sabiedriski derīgais darbs un tā rezultāti nosaka cilvēka stāvokli sabiedrībā»³. Šeit atklājas darba rezultāta materiālais un morālais aspekts, kam atbilst darba materiālie un morālie stimuli. Profesionālā darba procesā veidojamās personības morālās īpašības nav mazāk nozīmīgas par jaunradītajām materiālajām vai garīgajām vērtībām sabiedriskajā kopproduktā.

Dzīves veida aspektā lietderīgi ir akcentēt tādu komunisma celtniecības nozīmīgu uzdevumu kā darba pārvēršanu par cilvēka dzīves nepieciešamību. Visas tautas valstij šādu vēsturisku uzdevumu izvirza arī PSRS Kon-

¹ *Leņins V. I.* Raksti, 26. sēj., 361. lpp.

² Социалистический рабочий коллектив, с. 60.

³ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums), 14. pants.

stitūcija. «Valsts, savienodama materiālos un morālos stimulus un atbalstīdama novatorismu un radošu attieksmi pret darbu, veicina to, ka darbs kļūst par katra padomju cilvēka pirmo dzīves nepieciešamību.»¹ Tajā pašā laikā tieši šajā dzīves veida sfērā pagaidām saglabājas nozīmīgas cilvēku sociālās atšķirības darba raksturā un jo sevišķi saturā. Vēl zināmu laiku saglabāsies nekvalificētais, smagais darbs, kas neko nedod cilvēka garīgajai izaugsmei, dažkārt deformē personību, radot negatīvu attieksmi pret darbu vispār. Paaugstināta noguruma dēļ cilvēks nespēj izkopt sevī cildenās garīgās vajadzības un aktīvus garīgās darbības veidus. Kā šādā gadījumā pārvērst darbu pirmajā dzīves nepieciešamībā? Jāmaina darba saturs. PSKP un valsts sociālā politika paredz «smagā fiziskā darba sašaurināšanu un turpmāku pilnīgu likvidēšanu, kompleksi mehanizējot un automatizējot ražošanas procesus visās tautas saimniecības nozarēs».² Mehanizācija, likvidējot smago fizisko darbu, ne vienmēr padara darbu radošu; tātad tas vēl nav pietiekams nosacījums, lai darbs kļūtu par personisku nepieciešamību. Tajā pašā laikā mehanizētais un automatizētais darbs saglabā cilvēka garīgos un fiziskos spēkus radošām nodarbībām ārpusdarba jomās, kas ir nozīmīgs sociāls ieguvums.

Zinātniski tehniskās revolūcijas laikmetā raksturīga mehanizācija un automatizācija ne tikai rūpnieciskajā ražošanā, bet arī tehnisko līdzekļu plaša izmantošana garīgā darba veicēju kolektīvos, brīvā laika nodarbībās, ģimenes sadzīvē. Līdzās pozitīviem sasniegumiem zinātniski tehniskā revolūcija visās dzīves veida sfērās rada arī atsevišķas grūtības un problēmas. Tā, piemēram, mehanizācija un automatizācija profesionālā darba jomā prasa pārkvalificēšanos, garīgu un fizisku sagatavotību pieaugošai darba intensitātei. Šīs pārmaiņas dzīves veidā atsevišķos gadījumos strādājošie pārdzīvo visai jutīgi.³ Tas tikai apliecina, ka sabiedrībā un jebkurā darba kolektīvā sociālā progresa gaitā var rasties

¹ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums), 14. pants.

² Turpat, 21. pants.

³ Ночевник М. Н. Социально-психологический климат коллектива. — Вопросы философии, 1978, № 8, с. 24.

jaunas pretrunas. Bez pretrunām starp novecojušo un topošo nav iespējama attīstība, un dzīves veida pilnveidošanas gaitā tās ir jāapzinās un progresa labā jāatrisina.

Dzīves veida profesionālās darbības sfērā varam konstatēt vairākas iespējamo pretrunu un konfliktu grupas. Piemēram, pretrunas starp novatoru idejām un konservatīvismu, rutīnu, novecojušām darba metodēm, starp praksē pārbaudītiem un ierastiem darba paņēmieniem un normām un jaunām, augstākām prasībām. Šīs pretrunas var rasties gan starp darba kolektīvu un sabiedrību, kā arī kolektīva locekļu savstarpējās attiecībās.

Pretrunas un konfliktus kolektīva dzīves veidā var radīt vienas kolektīva locekļu daļas jaunu sabiedrisko vajadzību apzināšanās, piemēram, par reorganizācijas, rekonstrukcijas, ražošanas paplašināšanas nepieciešamību un konservatīvi noskaņoto kolektīva locekļu nevēlēšanās mainīt ierastos darba apstākļus. Tāpat var rasties nesaskaņas un pretrunas starp kolektīva vai atsevišķa tā locekļa pašvērtējumu un sabiedrisko novērtējumu, kā arī starp tendenci samierināties ar sasniegto un nepieciešamību neatpalikt no sabiedriskā progresa. Nereti sastopamas pretrunas starp sociālistiskajām attiecībām kolektīvā un atsevišķu tā locekļu antisabiedrisko uzvedību darbā un ārpusdarba laikā.

Pretrunas var izpausties visai dažādās formās kolektīva un personības, kā arī pašu kolektīva locekļu starpā jautājumos par attieksmi pret sabiedriskajām materiālajām un garīgajām vērtībām, pret darba motīviem un stimuliem u. c.

Grūtajā vērtību pārvērtēšanas procesā darba kolektīvam ir neaizstājama vieta un nozīme pretrunu un konfliktu pareizā atrisinājumā, darba morālā satura atklāsmē, vērtējot gan visa kolektīva, gan tā atsevišķo locekļu veikumu. Darba procesā, darba kolektīva locekļu savstarpējās attiecībās atklājas un pilnveidojas daudzas cilvēku tikumiskās īpašības. Tās ir tādas cildenas cilvēciskās vērtības kā biedriskums, iejutība, atsaucība, savstarpēja atbildība, kurām ir būtiska nozīme arī citos ar kolektīvu saistītos dzīvesdarbības veidos.

Sabiedriski politiskā darbībā kā dzīves veida subjekts kolektīvs piedalās valsts un sabiedrības pārvaldīšanā, likumprojektu, ekonomisko un sociālo plānu apspriešanā,

deputātu kandidātu izvirzīšanā, organizē deputātu pārskatus vēlētājiem.¹

Sabiedriski politiskā darbība tiek īstenota arī dažādās sabiedriskajās organizācijās, kas pastāv tieši darba kolektīva ietvaros. Tās ir tādas masu organizācijas kā arodbiedrības, komjaunatne, DOSAAF, fiziskās kultūras un sporta, zinātniskās, tehniskās un mākslinieciskās jaunrades, tautas kontroles un kārtības sargu un citas organizācijas. Partijas organizāciju idejiski politiskajā vadībā tās veido sistēmu, kas regulē visdažādāko sfēru sabiedriskās attiecības kā attiecīgajā kolektīvā, tā arī kolektīva locekļu dzīvesvietās. Lielākajos darba kolektīvos darbojas vairāki desmiti sabiedrisko organizāciju. Bez tam daļa kolektīvu locekļu, kuri ir dažādu pakāpju Tautas deputātu padomju deputāti, veic valsts pārvaldīšanas funkcijas. Sabiedriskajā darbā apvienojas kolektīva un valsts intereses. Jācenšas panākt, rakstīja V. I. Ļeņins, lai katrs «apzinīgais strādnieks justos ne tikai saimnieks savā rūpnīcā, bet arī visas zemes pārstāvis, lai viņš justu, ka viņš ir atbildīgs».²

Pretrunu pozitīvais atrisinājums darba kolektīva dzīves veidā ir atkarīgs no strādājošo apzinīguma, atbildības un tikumiskās kultūras. Strādājošo idejiskā un tikumiskā brieduma nozīmīgumu ražotājspēku attīstībā vairākkārt akcentējis L. Brežņevs. Viņš norāda, ka, runājot par plānoto uzdevumu izpildes grūtībām, dažkārt pārspilē materiālo ieinteresētību, nenovērtējot strādājošo apzinīgumu, izpratni par darba sabiedrisko jēgu un nepieciešamību. «Taču ir daudz svarīgāk, lai cilvēks, kas pilda betonu aizsprostā, saprastu, kāpēc šo betonu vajag pildīt un blietēt divdesmit grādu salā un četrdesmit metru augstumā,»³ raksta L. Brežņevs.

Darba motivācijas maiņa — pāreja no materiāliem uz morāliem stimuliem būtībā ir revolūcija cilvēka apziņā, viņa tikumiskajā kultūrā. Visā pirmsociālistiskajā cilvēces vēsturē darba galvenie determinējošie faktori bija rupja piespiedu vara, bailes, bads, nikna konkurence, bezdarbs u. c. Pēc sociālistiskās revolūcijas dažu gadu desmitu laikā darbaļaudis atbrīvojās no varmācīgajiem

¹ PSRS Konstitūcijas 8., 100., 107. pants.

² Ļeņins V. I. Raksti, 27. sēj., 357. lpp.

³ Brežņevs L. Atdzimšana. R., 1978, 25. lpp.

piespiedu līdzekļiem, aizstājot tos galvenokārt ar materiālās ieinteresētības principu. Komunisma celtniecības procesā šo principu pakāpeniski aizstās komunistiskais apzinīgums, darbs kā morāla nepieciešamība, kuras pamatā ir cilvēka augsta kultūra, profesionālā pašcieņa, sirdsapziņa un atbildība.

Sabiedriski politiskās darbības dažādos veidos iekļaujas liela daļa strādājošo, kuri piedalās kolektīva darba dzīves organizēšanā un vadīšanā. Tie ir kontroles un padomdevēji orgāni, dažādas komisijas, komitejas, biroji, nodaļas, kolektīvu sapulces, ražošanas apspriedes u. c. Ražojošās sfēras uzņēmumu pastāvīgajās ražošanas apspriedēs vien darbojas vairāk nekā 6 miljoni darbaļaužu.¹ Sociālistiskā kolektīva locekļu aktīvā darbība sabiedrības pārvaldīšanā, kas vienlaikus ir arī sociālistiskā dzīves veida vadīšana, ir viens no kolektīva spēka avotiem un komunistiskās pašpārvaldes asniem.

Sabiedriski politiskās darbības pilnveidošanā svarīgi ir izzināt sociālās aktivitātes motivāciju. Sādi pētījumi tika veikti Doņeckas apgabalā.² Kopumā darba kolektīvu sabiedriskajās organizācijās bija iesaistījušies 80 procenti aptaujāto. Sabiedriskā darba veicēju idejisko briedumu pozitīvi raksturo darbības motīvu sabiedriskais nozīmīgums. 21,3 procenti no aptaujāto aktīvistu skaita atbildēja, ka sabiedriskā darba procesā viņus saista iespēja dziļāk izzināt kolektīva iekšējās un ārējās attiecības un aktīvi piedalīties to pozitīvā attīstībā; 19,4 procenti par galveno motīvu uzskata iespēju aktīvi piedalīties kolektīva locekļu komunistiskajā audzināšanā; 21,1 procents aktīvi vēlas līdzdarboties dažādu negatīvu parādību izskaušanā, kuras vēl vērojamas viņu kolektīvos; 12,7 procenti darbojas tādēļ, lai pilnveidotu savas zināšanas un organizatora spējas. Tikai 4,32 procenti uzskatīja, ka sabiedrisko darbu veic piespiedu kārtā, un 1,1 procents atzinās, ka ar sabiedriskā darba palīdzību cer uzlabot savu profesionālo statusu. Kā redzams, sa-

¹ Петренко Ф. Партия и демократия. — Правда, 1974, 9 июня.

² Каченко Н. Т., Стороженко Г. А. Документы XXV съезда КПСС о экономической стратегии партии и некоторые вопросы развития активности промышленных производственных коллективов. — В кн.: Социально-политическая активность трудящихся в условиях развитого социализма. Рига, 1976, с. 21—23.

biedriskās aktivitātes motivācija atbilst kolektīva un sabiedrības interesēm, partijas un valsts sociālajai politikai un komunistiskajai morālei.

Sabiedriskajā darbībā būtiska nozīme ir darba kolektīva un tajā darbojošos sabiedrisko organizāciju biedru attieksmei pret sabiedriskajiem pienākumiem. Kolektīva sabiedriskā doma var gan stimulēt, gan aizkavēt, pat bremzēt profesionālo darbību, bet jo nozīmīgāka tā ir sabiedriskā darba sfērā, jo šeit morālie stimuli ir dominējošie. Tas rada nepieciešamību veidot katrā kolektīvā sabiedriskajam darbam labvēlīgu atmosfēru.

Darba kolektīva locekļu sabiedriski politiskās aktivitātes pilnveidošanā būtu nepieciešams: pirmkārt, darba kolektīvā plašāk izskaidrot veicamo uzdevumu sabiedrisko nepieciešamību un pārliecināt kolektīva locekļus par sabiedriskā darba lietderību. Otrkārt, darba kolektīvā pastiprināt individuālo pieeju sabiedrisko pienākumu sadalē, vadoties pēc komunistiskā principa «no katra pēc spējām», ņemot vērā ģimenes apstākļus, veselības stāvokli, izglītību un vispārējo kultūras līmeni. Sabiedrisko darbu nedrīkst uzlikt cilvēkam kā slodzi, kā nepatīkamu nastu. Treškārt, darba kolektīvam nepieciešams konsekventi un sistemātiski kontrolēt sabiedrisko darbu, sniedzot savlaicīgu atbalstu un palīdzību, godīgi, principiāli un kritiski novērtējot padarīto. Jāvēršas pret paviršību, bezatbildību un «haltūru» sabiedriski politiskajā darbībā. Ceturtkārt, jāpropagandē sabiedriskā darba pozitīvā pieredze un tradīcijas, jāpaaugstina sabiedrisko aktivīstu profesionālā un vispārējā sagatavotība un kultūras līmenis.

Darba kolektīva dzīves veida sabiedriski politiskās sfēras pilnveidošanas uzdevumi cieši savijas ar izziņošanu un jaunrades darbību — mācībām, pašizglītību, garīgo vērtību apguvi, profesionālās kvalifikācijas celšanu u. c., kā arī ar zinātniski tehnisko un māksliniecisko jaunradi. Mācības un jaunrade cilvēka darbībā un personības attīstībā allaž ir saistītas. Apgūtās garīgās vērtības cilvēks izsaka kādā jaunrades formā, vairojot sabiedrības materiālo un garīgo kultūru.

Izziņošanā un jaunrades darbība tieši saistās ar idejiski politisko, tikumisko audzināšanu un galarezultātā ar komunistiskā apzinīguma veidošanu, kas kļūst par vienu no svarīgākajiem faktoriem arī komunisma materiāli

tehniskās bāzes veidošanā. «Visās mūsu sabiedrības dzīves un attīstības sfērās arvien lielāku nozīmi iegūs padomju cilvēku apzinīguma, kultūras, pilsoņa atbildības līmenis.» uzsvēris L. Brežņevs. «...Seit ir ļoti svarīga frontē cīņā par komunismu, un no mūsu uzvarām šajā frontē būs aizvien vairāk atkarīga gan ekonomiskās celtniecības gaita, gan mūsu zemes sociāli politiskā attīstība.»¹ Komunisma celtniecības pamatuzdevumu — komunisma materiāli tehniskās bāzes radīšana, komunistisko sabiedrisko attiecību veidošana un jaunā cilvēka audzināšana — sistēmā arvien nozīmīgāku vietu ieņem cilvēku komunistiskais apzinīgums, kas atbilst garīgās sfēras nozīmīguma pieaugumam sabiedrībā vispār un jo sevišķi darba kolektīvā. Apstiprinās F. Engelsa doma, ka saprātīgā sabiedrībā garīgais elements neapšaubāmi kļūs par ražošanas elementu.²

Garīgā elementa nozīmes palielināšanos darba kolektīvā nosaka, pirmkārt, zinātnes integrācija ražotājspēkos, tās pārvēršanās par katra strādājošā garīgās kultūras sastāvdaļu. Otrkārt, fiziskā un garīgā darba būtisko atšķirību pārvarēšanas process objektīvi rada darba intelektualizāciju. Treškārt, garīgās darbības sfēru paplašina darbaļaužu sabiedriski politiskā darbība, sociālistiskās demokrātijas attīstība. Darba procesa intelektualizācija savukārt veicina personības daudzveidīgo vajadzību un spēju attīstību, veido cilvēku kā vienotu un universālu sabiedrības produktu.³

Garīgo vērtību apguves un jaunrades process līdzās profesionālajai darbībai ir galvenais kolektīva un personības tikumiskās audzināšanas līdzeklis. Tikumiskās attiecības tīrā veidā gandrīz neizpaužas. Tās savijas ar darba un visām pārējām cilvēku sabiedriskajām un personiskajām attiecībām un raksturo darba kolektīva morālo kultūru. Par kolektīva morālo briedumu liecina tas, kādas morālās vērtības un principi kolektīvā ir noteicošie, kolektīva attieksme pret tiesību un morāles normu pārkāpējiem, to principiālais nosodījums, spēja ar kolektīva sabiedriskās domas palīdzību radīt cilvēkā imuni-

¹ Brežņevs L. Lielais Oktobris un cilvēces progress, 17. lpp.

² Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения, т. 1, с. 555.

³ Социалистический рабочий коллектив, с. 53.

tāti pret negatīvām ietekmēm, kā arī cildenas, augsti tikumiskas ricības morālie stimuli.

Darba kolektīva morālā kultūra ir viens no ietekmīgākajiem personības dzīves veida vadīšanas līdzekļiem. Morālās kultūras līmenis darba kolektīvā ir atkarīgs no strādājošo izglītības, politiskās, profesionālās un estētiskās kultūras, tādēļ katra cilvēka mācības, zinātniski tehniskā un mākslinieciskā jaunrade ir visa kolektīva garīgās bagātības daļa. Darba kolektīvā administrācijas un sabiedrisko organizāciju pienākums ir diendienā rūpēties par visu garīgās darbības veidu vispusīgu attīstību, materiāli un morāli atbalstot tos, kas mācās, ceļ kvalifikāciju un veic jaunrades darbu.

Ģimenes un sadzīves darbība pamatos saistīta ar ārpusdarba sfēru, bet tas nemazina darba kolektīva nozīmi un atbildību šīs dzīves veida sastāvdaļas pilnveidošanā. Būtībā arī darba kolektīva ietvaros varam izdalīt sadzīves attiecību sfēru, jo darbavietā jānodrošina sabiedriskā ēdināšana, personiskā higiēna, atpūtas organizācija, darba vingrošana u. c.

Ar darba kolektīva dzīves veidu vairāk vai mazāk ir saistīta tā locekļu ģimenes un sadzīves sfēra. Darba kolektīva un ģimenes sadzīves saiknes izpaužas šādos faktoros: cilvēku noskaņojumā un pašsajūtā pēc darbalaika, fiziskā un garīgā noguruma pakāpē, palīdzībā, ko darba kolektīvs sniedz ģimenes sadzīves vajadzību apmierināšanai, kolektīva rūpēs par brīvā laika kulturālu izmantošanu, ģimenes atpūtas nodrošināšanā.

Sociālistiskā dzīves veida iezīmes — kolektīvisms, humanisms, cieņa pret cilvēku objektīvi prasa rūpēties par to, lai darbadienas beigās cilvēks atgrieztos savā ģimenē labā noskaņojumā, ar paveiktā darba gandarījuma jūtām un būtu spējīgs veikt tur savus pienākumus. Tieši sociālistiskais humanisms, rūpes par pilnvērtīgu dzīves veidu arī ārpusdarba sfērā nepieļauj darba intensifikāciju līdz galējai fizisko un garīgo spēku saspringtībai, kas rada pilnīgu enerģijas un darbaspēju izsīkumu. Gandarījumu nedod arī darba neorganizētība, nepamatotas dikstāves, brāķa produkcijas ražošana, kas rada neapmierinātības un stresa stāvokli. Ļoti svarīga loma ir savstarpējām attiecībām, kolektīva morāli psiholoģiskajam klimatam. Kā liecina socioloģiskie pētījumi, pat «gadījumos, kad cilvēki nav apmierināti ar kaut kādiem ražošanas apstākļi

materiālajiem faktoriem, ... viņi neraksta iesniegumus par aiziešanu no darba, ja kolektīvā izveidojušās labas savstarpējās attiecības».¹

Nostiprinoties kolektīvu materiāli tehniskajai bāzei, rodas arvien jaunas iespējas strādājošo sadzīves vajadzību apmierināšanai. Šeit varam minēt dzīvokļu celtniecības attīstību, bērnu iestāžu iekārtošanu, tirdzniecības un sadzīves pakalpojumu punktu atvēršanu tieši darbavietās. Nepieciešams organizēt šo iestāžu izmantošanu darbalaikā, lai tas nebūtu jādara slepus, jo maiņas vai darbadienas beigās izveidojas rindas un drūzma. Nepieciešams saskaņots grafiks atbilstoši darba specifikai, ievērojot atsevišķu strādājošo un kolektīva intereses.

Līdzās sadzīves materiālo vajadzību apmierināšanai darba kolektīvi organizē dažādus kultūras pasākumus, kuros iesaista strādājošo ģimenes. Tie ir sporta un tūrisma pasākumi, ekskursijas un ceļojumi, kultūras iestāžu kolektīvie apmeklējumi, kā arī šo iestāžu biješu pārdošana darbavietās. Brīvā laika kultūru pozitīvi ietekmē arī interešu klubi — ceļotāju klubi, tikšanās vakari, lietīšķās mākslas pulciņi, foto un kino amatieru studijas un to izstādes u. c.

Lai pilnveidotu sociālistiskā dzīves veida māksliniecisko kultūru, darba kolektīvi veic daudzus pasākumus ģimenes sadzīves bagātināšanā. Pirmkārt, informē strādājošos par svarīgākajiem notikumiem kultūras dzīvē, vienlaikus veicot idejiskās, ētiskās un estētiskās audzināšanas uzdevumus. Otrkārt, organizē kultūras un mākslas iestāžu apmeklējumus, kā arī kultūras pasākumus darba kolektīvā. Treškārt, veic kolektīva locekļu estētisko audzināšanu, orientējot uz patiesām un cildenām mākslinieciskajām vērtībām. Ceturtkārt, pakāpeniski iesaista darbaļaudis to kultūras vērtību apgūvē, kuras vēl nav iepazītas un novērtētas. Tas galvenokārt attiecas uz sarežģītākiem, nopietnākiem mākslas veidiem, kas prasa jau zināmu sagatavotību un kultūras līmeni — tēlotāja māksla, simfoniskā mūzika, arhitektūra, zinātniskā literatūra u. c. Ne vienmēr kolektīvajos pasākumos nepieciešams atbalstīt jau individuāli plaši patērētos mākslas veidus — estrādi, izklaidējoša rakstura izrādes un fil-

¹ Sociālā psiholoģija. R., 1978, 249. lpp.

mas, bet uzdevums ir mērķtiecīgi ievadīt cilvēku vēl neapgūtajās vērtībās.

Darba kolektīvu rīcībā ir nepieciešamie materiālie nosacījumi visdažādāko jaunrades veidu nodrošināšanai. Līdz ar to tie palīdz īstenot PSKP un Padomju valsts sociālo politiku tautas masu jaunrades attīstīšanā atbilstoši katra spējam un talantam. «Visa mūsu Konstitūcijas jēga,» uzsvēra L. Brežņevs, «katrs burts tajā vērst uz to, lai vispusīgi atbalstītu un nemitīgi attīstītu tautas masu vēsturisko jaunradi.»¹

Akcentējot darba kolektīvu lomā cilvēku darbības efektivitātes un kvalitātes pilnveidošanā, PSKP XXVI kongresā tika uzsvērts, ka ir nepieciešams «izstrādāt tādu darba stilu, kurā kārtīgums un disciplinētība būtu organiski savienoti ar drosmīgu iniciatīvu un uzņēmību, praktiskums un lietišķums būtu savienots ar tiekšanos uz lieliem mērķiem, kritiska attieksme pret trūkumiem — ar nesatricināmu pārliecību par mūsu izraudzītā ceļa vēsturiskajām priekšrocībām».²

Nozīmīgs līdzeklis sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanai ir darba kolektīvu sociālā plānošana. Atšķirībā no ekonomiskās plānošanas sociālā plānošana ietver sevi kompleksu kolektīva dzīves veida attīstību. Tā zinātniski prognozē visu kolektīva darbības veidu attīstību — gan sabiedriski politisko, izzinošo un jaunrades darbību, gan sadzīves apstākļu un vajadzību maksimālu apmierināšanu, gan brīvā laika izmantošanu.

Iedarbīga, uz demokrātiskā centrālisma principiem pamatota sociālā plānošana objektīvi veicina masu radošo aktivitāti, personības aktīvas dzīves pozīcijas veidošanu un nostiprināšanu.

Istenojot PSRS Konstitūcijā paredzētās plašās funkcijas sociālistiskās sabiedrības politiskajā sistēmā, darba kolektīvi aktīvi pilnveido gan sociālistiskā dzīves veida sociāli ekonomiskos un kultūras apstākļus, gan arī izvērs un attīsta daudzveidīgās dzīvesdarbības formas un iezīmes.

¹ Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanaš rezultātiem, 42. lpp.

² PSKP XXVI kongresa materiāli, 67.—68. lpp.

DZĪVES VEIDA PILNVEIDOŠANAS MORĀLIE
UN ESTĒTISKIE FAKTORI

1. Morāle sociālistiskajā dzīves veidā

Sociālistiskā dzīves veida pilnveidošana komunistiskās sabiedrības celtniecības apstākļos priekšplānā arvien vairāk izvirza cilvēku darbības kvalitatīvo pusi. Līdzās jautājumam — ko cilvēks dara? — arvien nozīmīgāks kļūst jautājums — kā viņš darbojas, kā dzīvo? Kādu motīvu, interešu un ideālu vadīts, cilvēks strādā, mācās, veic sabiedrisko darbu, kādiem mērķiem izlieto dzīves dienas un gadus?

Sociālistiskās sabiedrības cildenā morāle ir viena no padomju dzīves veida pamatiezīmēm, kas pozitīvi ietekmē atsevišķu cilvēku dzīvi un personības tikumisko kultūru. Kāds ir cilvēku dzīves veids, rakstija zinātniskā komunisma pamatlicēji, tādi ir viņi paši.¹ Daudzveidīgās darbības formās dažādās dzīves veida sfērās cilvēks apliecina sevi, tur izpaužas viņa rakstura īpašības. Padomju dzīves veida tikumiskās vērtības rada cilvēks, kurš «savienojis sevī idejisku pārliecību un milzīgu dzīves enerģiju, kultūru, zināšanas un prasmi tās likt lietā. Tas ir cilvēks, kas, būdams kvēls patriots, bijis un vienmēr būs konsekvents internacionālists.»² Padomju cilvēku morālo īpašību nostiprināšana un attīstīšana ir dzīves veida kvalitatīvās pilnveidošanas objektīva nepieciešamība.

Uz sociālisma pamatiem tālāk veidojamais komunistiskais dzīves veids ir tautas masu apzinīgas un mērķtiecīgas vēsturiskās jaunrades uzdevums, un tādēļ jo nozīmīgāka kļūst cilvēku komunistiskā tikumiskā pārliecība un citas morālās īpašības. Personības tikumiskās kultūras izaugsme kļūst par svarīgu komunistiskā dzīves

¹ *Markss K., Engelss F.* Vācu ideoloģija, 25. lpp.

² PSKP XXV kongresa materiāli, 99. lpp.

veida attīstības faktoru. Nemitīgi pieaug tikumiskās audzināšanas nozīmīgums, ko akcentē PSKP un mūsu valsts sociālā politika. Dzīves veida aspektā ir nepieciešams atzīmēt, ka tikumiskās audzināšanas galvenais uzdevums ir veidot aktīvu, radošu personību, kuru raksturo «apzinīga attieksme pret sabiedrisko pienākumu, kad vārdu un darbu saskaņa kļūst par ikdienas uzvedības normu»¹. Bez tikumiskās, sociāli aktīvas personības nav iespējamas kvalitatīvas izmaiņas ne profesionālajā darbībā, sabiedriski politiskajā, mācību un jaunrades darbībā, ne arī pāreja uz komunistiskās tikumības attiecībām ģimenē.

Mūsu sabiedrības cildenās morāles pamatā ir sociālistiskā dzīves veida objektīvie apstākļi, kurus veido sociālisma pasaulvēsturiskie iekarojumi. Tie, pirmkārt, ir ekspluatācijas, apspiestības, nabadzības un gara tumsonības likvidācija, cilvēka atzišana par augstāko sociālo vērtību. Otrkārt, cilvēces vēsturē pirmo reizi morāles humānās normas un principi guvuši reālu atbalstu sabiedrības politiskajā sistēmā — Komunistiskās partijas, Padomju valsts, sabiedrisko organizāciju un kolektīvu darbībā. «Tikumības un taisnīguma vienkāršās normas, ko ekspluatatoru kundzības laikā kropļoja vai nekaunīgi brādāja kājām, komunisms padara par nepārkāpjamiem dzīves noteikumiem tiklab atsevišķu personu savstarpējās attiecībās, kā arī attiecībās starp tautām.»² Treškārt, sociālistiskajam dzīves veidam morāli nav pieņemama varmācības, rasisma, militārisma, nacionālisma, izlaidības un citu amorālu parādību propaganda literatūrā, mākslā un masu informācijas līdzekļos.

Morāle ir vēsturiski un šķiriski nosacīta parādība, kura funkcionē ne tikai kā norma, noteikumu un principu sistēma, bet arī kā noteiktu tikumisko attiecību kopums. Tādējādi morāle veic tādas sociālas funkcijas kā tikumiskā izglītība un audzināšana; darbības rezultātu novērtēšana; darbības stimulēšana un uzvedības regulēšana. Morāle, balstoties uz sabiedriskās ietekmēšanas līdzekļiem, ievirza cilvēku darbību atbilstoši sociālistiskās sabiedrības ideāliem un vajadzībām. Morāles funkciju pamatsaturu sociālistiskajā dzīves veidā nosaka strādnieku šķiras un visas progresīvās cilvēces priekšstati

¹ PSKP XXV kongresa materiāli, 88. lpp.

² PSKP Programma, 151. lpp.

par ētiskajām vērtībām. «Ētiskais labā un ļaunā, taisnīguma un netaisnīguma, pienākuma, atbildības, cieņas utt. jēdzienu formā atspoguļo morālās attiecības, novērtē cilvēka un cilvēku grupu rīcību un darbību.»¹ Tas ietver sevī personības rīcības morālo vērtējumu, parāda, pēc kā ir vērts censties, kāda izturēšanās ir laba un kā tajā izpaužas personības tikumiskā kultūra.

Dzīves veida morālajai regulācijai nepieciešami šādi nosacījumi:

sabiedrības morālais ideāls, kurā izpaužas priekšstatī par personības un tās dzīves veida morālajām īpašībām; morāles normu un principu kopums, kura ievērošana ir objektīvs nosacījums dzīves veida komunistiskai attīstībai un morālā mērķa — sabiedriskā ideāla sasniegšanai;

sociālās kontroles formu un veidu sistēma, kas nodrošina morāles normu ievērošanu visās dzīvesdarbības izpausmēs.

Viena no dzīves veida morālās regulācijas īpatnībām ir tā, ka attīstīta sociālisma apstākļos galvenokārt tiek akcentētas pozitīvās normas, pozitīvā piemēra spēks. Galvenais morālajā ietekmēšanā nav aizliedzošās normas — «nezodz», «nemelo», «nenodari ļaunumu otram», kuras bija dominējošas iepriekšējās formācijās. Tās no maina norma — paraugs, no tikumiskā ideāla izrietošas prasības par to, kādam vajadzētu kļūt cilvēkam, kādai jābūt viņa ikdienas darbībai, lai sasniegtu morālo ideālu.

Padomju sabiedrības morālā ideāla pamatprincipi ir sistematizēti komunisma cēlāju morāles kodeksā². Komunistiskais cilvēka ideāls — morāli skaidra un cildena personība — nav abstrakcija, bet gan attīstības gaitā reāli īstenojams mērķis. Vēl esošās pretrunas starp atsevišķu cilvēku uzvedību un morālo ideālu nav uzskatāmas par pretrunu starp esošo un to, kam jābūt, bet gan par pretrunu starp esošo un to, kas reāli būs. Bez tam nedrīkst aizmirst, ka ideāls savā būtībā vienmēr ir nākotnes aicinājums un nekad pilnībā nesaplūdīs ar jau sasniegto. Galvenais līdzeklis cilvēka dzīves veida tuvināšanai sabiedriskajam ideālam ir morāles normas.

Morāles normas ietver prasības, kas nosaka personi-

¹ Filozofijas vārdnīca. R., 1974, 129. lpp.

² PSKP Programma, 152. lpp.

bas uzvedību konkrētās situācijās, noteiktās attiecībās ar citiem cilvēkiem. Morāles normas ir arī cilvēku darbības tikumiskā vērtējuma līdzeklis. «Komunistiskā morāle ietver vispārcilvēciskās morāles pamatnormas, ko tautas masas radījušas gadu tūkstošos cīņā ar sociālajiem spai- diem un netikumiem. Sabiedrības tikumiskajā attīstībā sevišķi svarīga nozīme ir strādnieku šķiras revolucionā- rajai morālei.»¹ No strādnieku šķiras mantoto revolucio- nāri kritisko raksturu joprojām saglabā komunistiskās morāles normas, kuras bija pamatā tikumiskajai revolū- cijai sociālistiskās sabiedrības tapšanas un attīstības gaitā. Ar tikumisko revolūciju mēs saprotam dziļas kva- litatīvas, sociālistiskas un komunistiskas pārmaiņas cil- vēku tikumiskajā apziņā un attiecībās², kas galarezultātā atspoguļojas mūsu sabiedrības morāles kodeksā un dzi- ves veidā.

Morāles normu un principu sistēma veido sabiedrības morāles galveno saturu un vienlaikus ir pamatsaturs arī katra sabiedrības locekļa tikumiskajā kultūrā. Jāpiebilst, ka sabiedrības un cilvēka tikumisko kultūru veido triju morālo parādību vienība: normu un principu esamība un to zināšana; tikumiskā pārliecība, kas izpaužas tikumis- kajās jūtās, vajadzībās, darbības interesēs un motīvos; tikumiskā darbība un jebkuras darbības tikumiskais vē- rējums. Tikai šo triju faktoru vienībā varam risināt jau- tājumu par cilvēka vai sociālās kopības dzīves veida at- bilstību sabiedriskajai morālei, tāpat šo rādītāju kopumu varam uzskatīt par tikumiskās kultūras līmeņa noteik- šanas kritēriju.

Tikumiskā kultūra kā personības vispārējās kultūras sastāvdaļa pamatojas uz cilvēka zināšanām, izglītību. Tikumiskā progresa nepieciešams nosacījums mūsdienu apstākļos ir vidējā izglītība, jo komunistiskā morāle ap- tver plašas sabiedriskās dzīves sfēras ne tikai mūsu sa- biedrībā, bet arī pasaules mērogā. Tā balstās uz pagāt- nes un nākotnes garīgās kultūras vērtībām. Bez tam ne- drikstam aizmirst, ka «sociālisma pasaule dzīvo viena pret vienu ar kapitālisma pasauli, kurā valda cietsirdī- gie cilvēknīšanas likumi, tā pastāvīgi izcīna idejisku, garīgu, morālu divkauju ar šo varmācības un apspiestī-

¹ PSKP Programma, 151.—152. lpp.

² Марксистская этика. М., 1976, с. 44, 234.

bas pasauli...»¹. Ideoloģiskās cīņas apstākļos nevienai morāles parādībai nav abstrakts, visām šķirām pieņemams saturs. Ir vajadzīga zināma garīgā bagātība, lai dažkārt visai sarežģītos apstākļos pareizi izprastu V. I. Leņina formulēto komunistiskās tikumības šķiriskās būtības kritēriju: «Mēs sakām: tikumība ir tas, kas kalpo vecās ekspluatatoru sabiedrības iznīcināšanai un visu darbaļaužu apvienošanai ap proletariātu, kurš rada jaunu, komunistisku sabiedrību. Komunistiskā tikumība ir tā tikumība, kas kalpo šai cīņai.»² Tikumisks ir tas viss, kas sekmē komunistiskās sabiedrības un jaunā cilvēka veidošanu. «Komunistiskās tikumības pamatā ir cīņa par komunisma nostiprināšanu un tā galīgu izveidošanu.»³ V. I. Leņina partejiskā, šķiriskā pieeja tikumības problēmām un viņa izvirzītais tikumības kritērijs joprojām ir aktuāls visdažādāko mūsdienu pasaules parādību vērtējumā. Arī jebkura cilvēka morālās pārliecības un dzīves veida vērtējumā.

Dzīves veida aspektā nozīmīga loma ir morālajai pārliecībai kā darbības motivācijas noteicošai sastāvdaļai. Morāles normas un principi, kas izglītības, tikumiskās audzināšanas, sabiedriskās prakses un pieredzes rezultātā kļuvuši par cilvēka morālo pārliecību, ir noteicošie darbības regulatori visās dzīves veida izpausmēs. Norma, kļuvusi par morālo pārliecību, vada cilvēka darbību saskaņā ar viņa paša tikumiskajiem spēkiem, kas atbilst sabiedriskās morāles prasībām. Sabiedriskās un individuālās morālās apziņas vienotība cilvēka pārliecībā arī veido sociālistiskā dzīves veida tikumisko pamatu. V. Suhomļinskis uzskatīja, ka svēts un nesatricināms ir tas, ko cilvēks sargā kā savu godu un cieņu, ko viņš nenodos nekādos apstākļos. «Tikumiskās audzināšanas pamats ir morālā pārliecība,» rakstīja izcilais pedagogs. «Mēs uzskatījām, ka mūsu uzdevums ir izveidot katram pusaudzim materiālistiski dialektisku pasaules uzskatu, cīnītāja pārliecību, godīgu, cilvēcisku dvēseli, prasmīgas rokas un apdāvinātas būtnes skaistumu. Mēs centāmies panākt, lai pusaudžiem būtu svētas un nesatricināmas komunisma idejas, lai tās, Marksa vārdiem runājot, kļūtu

¹ *Suhomļinskis V. Pilsoņa veidošanās*, 13. lpp.

² *Leņins V. I. Raksti*, 31. sēj., 253. lpp.

³ *Turpat*, 255. lpp.

par važām, no kurām var atbrīvoties, tikai salaužot savu dvēseli.»¹

Tikumiskajā pārliecībā, kas kļuvusi par personības darbības galveno paškontroles mehānismu, V. Suhomļinskis saskatīja panākumu priekšnoteikumu sekmīgai darbaudzināšanai, tiesiskai un dzimumaudzināšanai. Personības tikumiskā pārliecība, pienākuma un atbildības jūtas dažkārt ir nozīmīgākas dzīves veida regulācijā nekā profesionālās zināšanas un darba iemaņas. Tās ar labu gribu var iemācīties zināmā laika posmā, bet jaunībā neizveidota tikumiskā pārliecība un tikumisko jūtu trūkums dažkārt nav vairs apgūstams visā cilvēka mūžā.

Tikumiskā pārliecība izpaužas cilvēka vajadzībās, interešu virzībā un darbības motivācijā. Jebkurām cilvēka vajadzībām, arī bioloģiskajām, piemīt vairāk vai mazāk izteikts tikumiskais saturs. Tas arī atšķir cilvēka vajadzības un to apmierināšanas veidus no dzīvnieka. Visizteiktāk dzīves veida ētisko kultūru raksturo tieši tikumiskās vajadzības, kuras filozofs N. Krutovs izdala kā specifisku sociālo vajadzību grupu. Tās ir: savas personības attīstības vajadzības; pašaieliedzības un pašuzturēšanās vajadzība; gatavība riskam progresā vārdā. Šīs vajadzības izpaužas personības cildenā rīcībā profesionālajā darbā, jaunradē, sabiedriski politiskajā darbībā, vecāku pašaieliedzībā bērnu labā² u. c. Cildenās tikumiskās vajadzības izraisa cilvēku atziņas par to, ka «brīvības, progresā, nopietna darba, patiesības, humānisma, lielo vērtību radīšanas un aizstāvēšanas ceļš cilvēces vēsturē nekad nav bijis viegls».³ Tikumiskā pārliecība un personības vajadzība pēc cildenas rīcības izpaužas darbības motivācijā.

Sociālistiskā dzīves veida zinātniskajā vadīšanā, tā attīstības ietekmēšanā arvien lielāku nozīmi iegūst darbības motīvi, jo par personības tikumību ne vienmēr var spriest tikai pēc padarītā darba daudzuma un labuma. Tā, piemēram, ievērojamus rezultātus profesionālajā darbā, jaunradē, sabiedriskajā darbībā var sasniegt ne

¹ *Suhomļinskis V.* Pilsoņu veidošanās, 146.—147. lpp.

² *Крутов Н. Н.* Мораль в действии. М., 1977, с. 63.

³ *Milts A.* Harmoniskais un disharmoniskais personībā. R., 1979, 32. lpp.

tikai tikumisku motīvu ietekmē, bet arī vadoties pēc egoistiskiem vai pat amorāliem darbības motīviem. Tas var būt personiskais izdevīgums, savtīgums, patmīlība, skaudība, karjerisms. Tādēļ tikai darba rezultāti, atrauti no darbības motivācijas tikumiskā vērtējuma, nevar būt dzīves veida morālais kritērijs.¹ Sajā nozīmē joprojām aktuāla ir ievērojamā krievu pedagoga K. Ušinska izteiktā atziņa, ka cilvēka darba vērtējumā ir svarīgi, «vai viņu uz jauniem darbiem pamudinās vēlēšanās paplašināt savas sabiedriskās darbības lauku vai vēlēšanās ievilkt vēl kādu tūkstoti savā lādē»².

Dzīvesdarbības rezultāti (darba ražīgums, kvalitāte, paveiktais sabiedriskais darbs u. c.) tikumiskā aspektā jāvērtē vienotībā ar personības rakstura iezīmēm, ar patieso attieksmi pret darbu, sabiedrisko pienākumu, komunistisko ideoloģiju un morāli.

Nereti sociālistiskajā dzīves veidā sastopamies ar parādībām, kas liecina par to, ka morāles normu zināšana ne vienmēr pārņēma aktīvā cīņā pret negatīvām parādībām. Tā, piemēram, bulgāru sociologu izdarītie pētījumi liecina, ka vairāk nekā 79 procenti aptaujāto strādnieku nosodoši vērtēja tos darbavietas darbiniekus, kuri nesaimnieciski vai pat noziedzīgi izturas pret sociālistisko īpašumu, bet tajā pašā laikā 46,9 procentos gadījumu nosodošā attieksme aprobežojās ar pasīvu sašutumu vai kritiku, nepāraugot aktīvā darbībā.³ Līdzīgas parādības varam vērot daudzos darba kolektīvos arī mūsu republikā. Tā ir iecietība vai tikai pasīvs protests pret nekvalitatīvu, negodīgu, paviršu darbu, darba rezultātu viltošanu; dažkārt vērojama nepiedodama iecietība pret darba disciplīnas un uzvedības kultūras pārkāpumiem.

Varam pievienoties atziņai, ka «par nožēlošanu vēl lielu satraukumu sabiedriskajā domā un cilvēku sirdsapziņā neizraisa slinkums, nolaidība, žūpošana, zemas prasības pret sevi un citiem, kas ir apbedījušas 95 procentus cilvēka spēju»⁴. Gandrīz katram sevi jāpārvar pielāgošanās tieksmes, egoisms, savtīgums, vieglā ceļa meklējumi. Pa-

¹ Социалистический рабочий коллектив, с. 108.

² Ушинский К. Педагогическое наследие, 1. сēj. Р., 1959, 259. лpp.

³ Вичев В. Нарастащата роля на нравственото регулиране в изграждането на взмънното социалистическо общество. — Ново време, 1974, № 2.

⁴ Ribakova N., Mills A. Individuālā morāle. Р., 1977, 33. лpp.

gātnes mantojumam ir tūkstošgadīgo netikumu dzīvotspēja, kuru pārvarēšana prasa nesaudzīgu cīņu cilvēkā pašā, garīgo aktivitāti. Ne vienmēr cilvēki novērtē garīgo, tikumisko spēku milzīgās rezerves. «Ikvienš taču spēj vairāk nekā viņam liekas, ir drosmīgāks, izturīgāks, stiprāks,»¹ saka rakstnieks D. Graņins.

Sociālistiskā dzīves veida morālās vērtības akumulējas un īstenojas cilvēka aktīvajā dzīves pozīcijā. Aktīvā dzīves pozīcija ir personības radoša, ieinteresēta un mērķtiecīga attieksme pret īstenību, morāla gatavība pozitīvi darboties dzīves apstākļu, savu laikabiedru un sevis pilnveidošanas labā.

Personības aktīvā dzīves pozīcija izpaužas morālajā gatavībā izpildīt savu pilsoņa pienākumu visās galvenajās sociālistiskās dzīvesdarbības izpausmēs maksimāli labi, paredzētā laika posmā un radoši. Aktīvo dzīves pozīciju ciešā vienībā ar sociālistiskās personības pašcieņu savos audzēkņos veidoja V. Suhomļinskis. Kā galveno viņš izvirzīja prasību: «Ko cilvēki par mani domās, ja es vienaldzīgi paiešu garām nelaiimei, nelietībai? ... Es nevarēšu vairs sevi cienīt, ja izlikšos neredzam to, kas notiek ar mani.»² Personības pašcieņas un aktīvās dzīves pozīcijas vienotība ir viens no komunistiskās tikumības un komunistiskā dzīves veida tapšanas pamatnosacījumiem.

Lai cilvēks būtu sagatavots aktīvās dzīves pozīcijas īstenošanai sabiedriskajā darbībā, audzināšanas un pašaudzināšanas gaitā jāveido noteiktu tikumisko īpašību kopums. «Pārcilādams atmiņā daudzas tikšanās ar cilvēkiem,» raksta L. Brežņevs, «redzu, ka cienīju viņos pirmām kārtām neatlaidību, patstāvīgu domu, kompetentumu, saasinātu jaunā izjūtu, prasmī laikā pamanīt un atbalstīt masu iniciatīvu un jaunradi.»³ Izcilās tikumiskās īpašības, kuras veido aktīvās dzīves pozīcijas pamatu, savukārt norūdās un attīstās sociālistiskās dzīvesdarbības daudzveidīgajās formās.

Svarīga nozīme aktīvās dzīves pozīcijas un sociālistiskā dzīves veida attīstībā ir PSRS Konstitūcijas un savienoto republiku konstitūciju normu īstenošanai, jo

¹ *Graņins D.* Sis dīvainais mūžs, 128. lpp.

² *Suhomļinskis V.* Pilsoņa veidošanās, 144. lpp.

³ *Brežņevs L.* Atdzimšana, 89. lpp.

tās iekļauj sevī cildenos sociālistiskās morāles principus. Tie ir pamatā cilvēku darbībai, istenojot padomju dzīves veidā pilsoņu brīvības, tiesības un pienākumus. Juridisko normu un cildeno morāles principu vienotība ir ne tikai tiesiskās, bet arī tikumiskās audzināšanas vaduguns. Šie divi cilvēku darbības regulētāji sociālisma apstākļos vienmēr darbojušies vienoti un saskaņoti. Konstitucionālās normas arī šajā aspektā ir mūsu šodienas un nākotnes vienība, jo tajās tieši un uzskatāmi savijas tiesības un morāle, kuras komunisma celtniecības gaitā vēl ciešāk saliedēsies un kļūs par nākotnes dzīves veida sabiedriskajām normām.

Personības, kolektīva un visas sabiedrības tikumiskās kultūras pilnveidošana nav domājama bez tiesisko un morālo normu un principu zināšanas, bez tiesiskās un morālās izglītības. Lai pilnveidotu tikumisko audzināšanu kā būtiski svarīgu sociālistiskā dzīves veida attīstības nosacījumu, jāpievienojas sabiedriskajā domā jau izteiktajam viedoklim par ētikas mācību priekšmeta nepieciešamību skolās. Šajā ziņā jau ir uzkrāta pieredze Baltkrievijā un citos mūsu zemes reģionos, kā arī Bulgārijā un Polijā.¹ Sociālistiskās sabiedrības morāle ir dzīves veida tikumiskās kultūras tālākās izaugsmes ietekmīgs faktors, tādēļ nedrīkstam noniecināt tikumiskās audzināšanas lomu. Morālā izglītība, tikumiskā pārliecība vienībā ar aktīvo darbību nākotnes ideālu vārdā ir tas stiprais pamats, uz kura veidojas komunistiskā tikumiskā kultūra kā viena no nākotnes dzīves veida lielākajām vērtībām.

2. Sievietes loma dzīves veida ētisko un estētisko vērtību pilnveidošanā

Ētiskā un estētiskā, labā un skaistā vienība ir objektīva likumība, kas izpaužas dzīvē, mākslā, personībā un cilvēku savstarpējās attiecībās. Šī vienība saglabājas arī cilvēku darbībā, tās rezultātos, uzkrājas kā personības un dzīves veida garīgās vērtības.

¹ Ганжин В. Этика и формирование нравственности. М., 1978, с. 62.

«Estētika — zinātne par likumsakarībām, pēc kādām cilvēks estētiski apgūst pasauli, par jaunradi pēc skaistuma likumiem, tās būtību un formām.»¹ Estētisks ir tas, kas nosaka cilvēka darbību pēc skaistuma likumiem, aicina cīnīties pret neglīto, netīro un zemisko. Ar cilvēku darbību un personību raksturojošām estētiskām vērtībām saistīto pamatkategoriju konspektīvu raksturojumu devis filozofs P. Zeile: «Par cilvēku, kas jūtīgs pret dabas un cita rakstura skaistumu, mēs sakām — viņš ir apveltīts ar *skaistā izjūtu*. Pašu skaistuma uztveri mēs arī saucam par *estētisku uztveri*, kuras rezultāts ir *estētisks pārdzīvojums*. Ja cilvēks savu skaistā izjūtu, savu estētisko uztveri un pārdzīvojumu liek lietā noteiktā virzībā, izkopj to, realizē praksē, mēs runājam par *estētisko gaumi*... Tiecoties tuvāk raksturot estētisko pārdzīvojumu, mēs runājam par... *estētisko baudījumu*.»² P. Zeile uzsver, ka skaistais, piemēram, mūsu tautas folklorā ir «tik *cieši saistīts ar ētiski cildeno*, ka tos grūti šķirt un aplūkot savrup, katru par sevi»³.

Personības ētiskā un estētiskā kultūra tiešu izpausmi rod cilvēka darbībā, viņa dzīves veidā.

Tikumiskā rīcībā atklājas cilvēka iekšējais spēks, dvēseles bagātība, rakstura pilnība. Rīcības un uzvedības skaistums ir cilvēka garīgā skaistuma izpausmes veids. Salīdzinot ētisko un estētisko vērtību nozīmīgumu sievietes un vīrieša dzīves veidā, jāatzīst, ka labā un skaistā harmonijas galvenā nesēja cilvēku sabiedrībā izsenis bijusi sieviete. Tas atspoguļojas cilvēces kultūras mantojumā. Piemēram, uz labiem darbiem cilvēku aicina mūzas — zinātniskās un mākslinieciskās jaunrades iedvesmotājas. Uz cīņu barikādēm brīvības tēlu simbolizē sieviete, un brīvības cīnītāji, runājot Hercena vārdiem, vienmēr bijuši svēti un tādēļ skaisti. Pie varoņu kapiem sērās galvu liec dzimtene — mātes tēla veidā.

Būdama aktīva sociālistiskā dzīves veida līdzveidotāja, vīrieša līdzgaitniece visās dzīvesdarbības formās, sieviete nedrīkst zaudēt īpašo valdzinājumu un pievilcību, jūtu morālo skaidrību — visu to, kas veido

¹ Filozofijas vārdnīca, 127. lpp.

² Zeile P. Estētiskā doma Latvijā. R., 1976, 23. lpp.

³ Turpat, 56. lpp.

atšķirīgo un īpatno sievietes personībā un ko izsaka jēdziens — sievišķība.

Sievišķību kā sievietes personības specifisko iezīmi veido individuālajā un sabiedriskajā attīstībā iegūto īpašību kopums, kas atspoguļojas personības ētiskajā un estētiskajā kultūrā un izpaūžas sievietes garīgajā pasaulē. Sievišķība kopumā ietver divas personības iezīmju grupas: iekšējās jeb garīgās un ārējās specifiskās iezīmes.

Nepretendējot uz visaptverošu klasifikāciju, pie sievišķības iekšējām iezīmēm jāmin tikumiskā skaidrība, labestība un kautrība, iejutība, pašaieliedzīga uzticība mātes un sievas pienākumiem, jūtu smalkums un cildenums. Sievišķības ārējās izpausmes ir runas un stājas kultūra, apģērba tīrība un kārtība, kustību vieglums un grācija, prasme radīt skaistumu ap sevi darbā un ģimenē. Abas sievišķības izpausmes ir savstarpēji saistītas, tomēr noteicošā ir personības iekšējā, garīgā sievišķība, bez kuras sievietes uzvedība un stāja zaudē pievilcību, gaumi un smalkumu.

Sievišķīgi bagāta personība vispirms saista ar garīgo skaistumu, dabiskumu, iejutību, atsaucīgu dvēseli, prāta un jūtu dzīves aizraujošo kvēli. Gara možums un labestība ir tas, kas izraisa tieksmi pilnveidoties, un saskarsme ar šādu personību citus cilvēkus dara cildenākus. Jāpievienojas publicistes J. Baranovskas izteiktajai domai — ja sievietē ir sievišķīgā pievilcība, tā nezūd, bet ar gadiem kļūst jo lielāka, tikai ar piebildi — ja sieviete pati to apzinās un personības pašattīstības, pašrealizācijas gaitā sevī izkopj un pilnveido garīgo un fizisko skaistumu un skaidrību.¹ Sievieteī vienmēr jāapzinās sava sievišķība, jo šī īpašība nav iedzimta, tā jāieaudzina un jāizkopj. Nav noslēpums, ka grūtajos sociālisma celtniecības gados pagātnes vērtību pārvērtēšanas procesā tika nosodītas ne tikai tādas patiešām sociālismam nepieņemamās sievišķības izpausmes kā, piemēram, jūtu un rīcības pērkamība, nekritiska, pazemīga pakļaušanās stiprākajam, nenovīdība, skaudība, koketērija un citas, bet arī atsevišķas pozitīvas ētiskās un estētiskās vērtības sievietes personībā.

Neidealizēsim pagātnes mantojumu sievietes dzīves veidā un personības īpatnībās! Viss sievieti pazemojošais,

¹ Барановская Е. Джульетты 2000 года. Л., 1975, с. 13.

ar nelīdztiesību un apspiestību saistītais ir sabiedrībai nepieņemams. Un tomēr izpratni, kas gadsimtu gaitā izkristalizējusies par jaunietes un sievietes godu un daļumu, arhīvā nodot nedrīkstam. Sarunā ar Kļāru Cetkinu Ņeņins uzsvēra, ka ne revolūcijas, ne tehniskais progress, ne emancipācija nenomaina to, kas pieder pie vispārcilvēciskajām tikumības kategorijām, nedrīkst atcelt cilvēka cieņas, jūtu tīrības nepieciešamību, būtiski nedeformējot pašas sievietes personību.

Komunisti nekad nav vērsušies pret sievišķību sievietē. A. Kolutaja, kas pati bija revolucionāres, valsts darbinieces un valdzinošas sievišķības harmonisks apvienojums, uzsvēra, ka komunisti izturas pret sievieti kā pret savu cīņubiedru un vienlaikus kā pret dzīvības un dzīves skaistuma nesēju.

Personības kā dzīves veida subjekta galvenās īpašības rod izpausmi reālā dzīvesdarbībā un tās rezultātos, tādēļ arī visai būtiska loma ir sievietes personības specifisko īpašību ietekmei uz mūsu dzīves veida ētiskajām un estētiskajām vērtībām.

Laī pamatotu sievietes sevišķo nozīmi dzīves cildeno un skaisto vērtību pilnveidošanā, jāapskata divas objektīva rakstura faktoru grupas: dabiskie un sociālie faktori. Sievietes personības ietekmes dabiskos faktoros veido īpašības, kuras ir sievišķības specifiskais pamats — mātes, dzīvības nesējas un saudzētājas, labestības, pašuzpurēšanās, augstas atbildības un pienākuma jūtas.

Sociālo faktoru grupā, kas pamato sievietes īpašo ietekmi uz dzīves veidu, varam minēt, pirmkārt, jau sieviešu lielāko īpatsvaru mūsu republikā — 54% no visiem iedzīvotājiem — un sabiedriskajā nodarbinātībā — apmēram 55%. Otrkārt, sievietes ir absolūtā vairākumā tādās dzīvesdarbības formās, kuras ietekmē dzīves veida ētiski estētisko vērtību pilnveidošanu — audzināšanas un izglītības, kultūras darbā, veselības aizsardzībā, tirdzniecībā u. c. Treškārt, sievietes kļūst par sabiedrības izglītotāko daļu — 61% speciālistu mūsu republikā ir sievietes.¹ Ceturtkārt, sieviete ir galvenā audzinātāja un dzīves vajadzību veidotāja ģimenē. Tas, no vienas puses, rada iespējas tālāk attīstīt sociālistiskā dzīves veida ētiskās un estētiskās iezīmes, no otras puses, nevaram

¹ Женщины в СССР. М., 1975, с. 75.

noklusēt sieviešu atbildību un sabiedrisko nepieciešamību būt vēl apzinīgākām, pret sevi prasīgākām labestības un daiļuma kopējām sevī un ap sevi.

Lai konkrēti varētu analizēt sievietes personības lomu dzīves veida pozitīvo vērtību pilnveidošanā, īsumā apskatīsim sievietes lomu un ietekmi galvenajos darbības veidos.

Profesionālā un sabiedriskā darbība. Tā ir pamats visam labajam, cildenajam un skaistajam dzīvē un cilvēkā. Tautu pagātnes kultūras mantojumā, arī latviešu tautas folklorā, darba tēmā visuzskatāmāk atklāta skaistā un cildenā vienība. Darba tikuma jēdziens, darba tikums kā sabiedriska vērtība cieši saistās ar cilvēka tikumību un daiļumu. «Tauta augsti vērtē nevis gudru runāšanu, bet tādu gudrību, kas izaugusi no dzīves pieredzes un pārvēršas jaunos darbos. Gudrība, kas nepārvēršas darbos, tikpat vērtā kā meitas skaistums bez darba tikuma, par kō tauta saka:

Kas no meitas daiļumiņa,
Kad darbiņa nemācēja.»¹

Kaut gan tikai sociālismā sieviete iegūst brīvas un ar vīrieti vienlīdzīgas darba tiesības un profesionālo sagatavotību, darba tikums un padarītā daiļums vēsturiski vienmēr ir bijis tautas masu vairākuma dzīves veida pamatiezīme. Kopš seniem laikiem, radot lietderīgo, «cilvēks veido matēriju arī pēc skaistuma likumiem».² Seif liela ir sievietes darba daļa, jo tieši sievišķīgās būtības izpausme ir aicinājums radīt ap sevi skaisto, tīro, harmonisko. Sievietes darbs allaž bijis saistīts ar audumu, adījumu, tērpu izgatavošanu, kuros saglabājās un pilnveidojās tautas mākslinieciskās kultūras vērtības. Piemēram, visas dabas krāsas zaigō mūsu tautas tērpos, cimdu rakstos, segās, dvielos. «Latviešu tautas tērps, tāpat kā citu tautu tērpi, ir ne tikai dzīves nepieciešamība, bet arī augstvērtīgs mākslas darbs, kurā sakoncentrētas gadsimtiem ilgi krātās estētiskās vērtības. Tautas tērps atspoguļo latviešu sievietes lielo darba mīlestību, izdomas dažādību un skaistuma izpratni, kas vācu feodāļu jūgā citās mākslas nozarēs nevarēja tik pilnīgi izpausties.»³

¹ Zeile P. Estētiskā doma Latvijā, 69. lpp.

² Маркс К., Энгельс Ф. Из ранних произведений, с. 566.

³ Latviešu etnogrāfija. R., 1969, 595. lpp.

Tautas mākslas pieminekļi liecina par to, ka sabiedrībā un ģimenē nelīdztiesīgā un nomāktā sieviete cauri gadusimteniem saglabājusi darba tikumu un tautas mākslas estētiskās vērtības.

Sievietes personības tikumiskās īpašības un skaistuma izpratne ir viens no darba kolektīvu dzīves veida ētisko un estētisko vērtību pilnveidošanas svarīgiem nosacījumiem. Sievišķīgi pievilcīgas sievietes klātbūtne kolektīvā disciplinē vīriešu uzvedību, apvalda rupjību, vaļību. No darba kolēģēm vīrieši mācās smalkjūtību un iejutību, nesavtību, prasmi novērtēt skaisto dabā un cilvēku attiecībās, bet vīrieša uzmanība, atbalsts un palīdzība sievietei ļauj atrasties viņas spējām, gudrībai un skaistumam. Jāpiebilst, ka pozitīvi var ietekmēt tikai tās sievietes, kuras nav zaudējušas cildenās ētiskās un estētiskās personības vērtības.

Padomju sociologi norāda, ka sievieti darbā raksturo daudzas pozitīvas īpašības: centība un pašcieņa, atbildība un disciplinētība, vieglāka un ātrāka adaptācijas spēja. Pašvērtējuma aptaujās sievietes sevi un savu lomu darbā vērtē kritiskāk nekā vīrieši. Šīs atziņas apliecina arī tiesu statistika. Krimināllikumu, darba un administratīvo tiesību pārkāpēju skaitā sievietes ir mazākumā. Sieviete ir ētiski un estētiski audzinoša loma darbavietas labiekārtošanā, estētiskās vides pilnveidošanā, tīrības un kārtības uzturēšanā. Ja sieviete darbavietā spēj samierināties ar paviršību un netīrību, ja viņas klātbūtne vīst puķes un tiek nobradāti zālāji, vai tad viņa ir labā un skaistā sargātāja?

Var būt arī atsevišķi darba kolektīvi, kuru zemā tikumiskā un estētiskā kultūra nepakļaujas pozitīvām ietekmēm. Kolektīvā, kur vairākumā ir cilvēki ar zemu intelektuālo un morālo līmeni, attīstās vispārēja demoralizējoša ietekme, kas kropļo arī sievietes tīkumību un pievilcību. Strādājot šādos kolektīvos, sievietes reizēm ne tikai nepadara pozitīvu pavērsienu, bet pašas zaudē sievišķīgo cildenumu.

Diemžēl dažkārt sievieti uzskata tikai par strādājošu vienību, par bezdzimuma būtni vai absolūti pielīdzina vīrietim (izņemot likumdošanā paredzēto sievietes darba aizsardzību). Darba attiecībās nereti sievieti vērtē ar vispārcilvēciskiem, bet patiesībā gluži vīrišķiem kritē-

rijiem, izslēdzot dzimuma biofizioloģiskās, psiholoģiskās un sievietes rakstura īpatnības.

Sievietes ieguldījums dzīves veida ētisko un estētisko vērtību pilnveidošanā izpaužas arī dažādās sabiedriskās aktivitātes formās. Sievietes dalība padomju darbā, darbība dažādās sabiedriskajās organizācijās, komisijās, komitejās, padomēs un biedrībās ir ieguldījums ne tikai sabiedrības pārvaldīšanā, bet arī labā un skaistā veidošanā mūsu cilvēku dzīves veidā. Sociologu izdarītās aptaujas liecina, ka sabiedriskā darba veikšanā sievieti raksturo augstas atbildības jūtas par uzdevuma izpildi, precizitāte un neatlaidība.

Augstu pilsoniskumu, sabiedrisko apzinīgumu un tikumisko briedumu sievietes apliecina specifiskā sabiedriskās aktivitātes formā — sieviešu padomju darbā. Līdzās sievietes dzīves un darba jautājumu risinājumam sieviešu padomes bieži vien veic kultūras pasākumu organizatorisko darbu, sevišķi lauku rajonos — piedalās padomju tradīciju, kultūras pasākumu organizēšanā, palīdz jaunatnes audzināšanā.

Atbilstoši sievišķības ētiskajām un estētiskajām vērtībām nozīmīgs sieviešu padomju darba virziens ir rūpēties par skaistuma un morālā cildenuma saglabāšanu un pilnveidošanu sievietes personībā, par tautas mākslas attīstīšanu, labas gaumes izkopšanu tēpu, stājas un dzīvokļa kultūrā. Nozīmīgs ieguldījums dzīves skaistuma radīšanā ir dažos rajonos jau tradicionālie konkursi un skates par daiļāko ciema sētu un sabiedrisko ēku un iestāžu iekārtojumu un apkārtni.

Mākslinieciskās jaunrades formas sievietes dzīves veidā reizēm tuvinās darba sfērai, bet citreiz ieņem īpašu vietu sievietes dzīvesdarbībā. Ir konstatēts, ka lielāko daļu mūsu tautas dainu sacerējušas sievietes.¹ Arī mūsdienās daudzās tautas daiļrades nozarēs — mākslas aušanā, adīšanā, izšūšanā, dzintara apstrādē u. c. — galvenokārt darbojas sievietes. Lielākā daļa mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu locekļu un vadītāju ir sievietes. Visās šajās darbības formās izpaužas sievietes personības ētiskās un estētiskās vērtības, tieksme pēc skaistuma.

Sociālistiskā dzīves veida attīstība objektīvi paaugstina darbības un dzīves vides estētiskā noformējuma

¹ Zeile P. Estētiskā doma Latvijā, 84. lpp.

prasības. Jāiemācās sabiedriski derīgo darbu paveikt skaisti, pēc skaistā likumiem un estētiskā vidē.

Dzīves veida ētisko un estētisko vērtību pilnveidošanā liela nozīme ir literatūrai un mākslai. Sievietes šīs darbū krātuves izmanto bagātīgāk. Viņas salīdzinājumā ar vīriešiem vairāk lasa daiļliteratūru, allaž ir vairākumā starp nopietno mākslas veidu apmeklētājiem, piemēram, literārajos sarīkojumos, klasiskās mūzikas koncertos, teātru izrādēs, muzejos. Saskarsme ar mākslinieciskās kultūras vērtībām sniedz dailes ideālus, kurus, kritiski pārvērtējuši, cilvēki cenšas īstenot savā dzīves veidā. Gadījumos, kad vīrietis nav iepazinis nopietnās mākslas žanrus vai noraidoši izturas pret lielo mākslā, tieši sieviete ir viņa ievadītāja mākslas pasaulē, gaumes un garīgo vērtību izpratnes veidotāja, ģimenes brīvā laika kultūras organizētāja.

Sievišķības loma ģimenē. Tieši šajā dzīves veida sfērā sievišķības ētisko un estētisko vērtību loma ir sevišķi būtiska. Nevienā citā dzīvesdarbības formā cilvēki nepieklūst tik tuvu viens otra būtībai. Nevienā citā attiecību formā nav tik būtiska nozīme ne tikai labajam, bet arī skaistajam cilvēkā. Ģimenes pamats ir laulība. Laulības pamats un droša garantija ģimenes laimei ir mīlestība — cilvēka tikumisko, cildeno un skaistāko jūtu augstākā izpausme. Bet mīlestībā svarīgs ir ne tikai labais, bet arī estētiskais. «Mīlestība ne vien uzplaukst no skaistuma un rada to, bet arī pati ir skaistas jūtas,»¹ raksta V. Čekaļins. Bez skaistuma sevī un ap sevi grūti saglabāt mīlestību. Un šo garīgo un fizisko skaistumu ģimenes attiecībās jāprot radīt galvenokārt sievietei. Viegls solis, optimisms, māsaimniecības darbus veicot, cieņa pret šo darbu un prasme tajā iesaistīt citus, spēja radīt skaistumu vienkāršībā, sadzīves tīrībā un kārtībā — tas viss veido ģimenes attiecību estētisko kultūru. Savstarpējas uzticības, godīguma, cieņas, draudzības un mīlestības attiecības starp ģimenes locekļiem, prasme apvaldīt savu aizvainojumu, egoismu, pārvarēt laiskumu — tas viss rada augstu ētisko kultūru bērnu un pieaugušo ģimenes locekļu attiecībās.

Vai mēs vienmēr pietiekami novērtējam skaistā un labā nozīmi ģimenes attiecību nostiprināšanā? Vai palīdzam

¹ Čekaļins V. Mīlestība un ģimene, 86. lpp.

saglabāt sievietes ētiski estētiskās vērtības, kuras nenoliedzami uzplaukst katrā sievietē pirmslaulības laikā? Vai nav vērojamas parādības, kad sakarā ar sievietes vienlīdzīgo darba slodzi ar vīrieti ārpus ģimenes un nepietiekami attīstīto sadzīves servisu pārpūlēšanās un pastāvīga garīgā un fiziskā noguruma dēļ daļa sieviešu nespēj rūpēties par savas stājas skaistumu, pārstāj būt daiļuma un harmonijas nesējas darbā un sadzīvē, priekšlaicīgi noveco, kas ir arī viens no laulības nestabilitātes cēloņiem.

Sievišķība allaž saistās ar tādām savā būtībā cildenām īpašībām kā pašreizējā dzīvē un spēja uzpurēties. Bet vai šeit nav dzīves paradokss? Pārlicīga sevis aizmiršana dzīves rūpēs kā rūgtu balvu pasniedz vientulību — vīra novēršanos no sievišķīgo pievilcību zaudējušās sievas.

Ģimenes dzīves veida ētiskā un estētiskā kultūra ir cieši saistīta ar vērtību orientāciju. Gan ģimene kopumā, gan arī sieviete vairāk zaudē nekā iegūst tad, ja visus savus garīgos un fiziskos spēkus velta tikai mantisko labumu iegādei un krāšanai. Būtu lietderīgi laimes un skaistuma vārdā atcerēties A. Čehova brīdinājumu — nekritiski nepakļauties vides apstākļiem, saglabāt sevī cildeni cilvēcisko, kā no uguns vairīties no mantas krāšanas alkām, nenodot mīlestību, neaizmirst sievišķīgo skaistumu sievietē.

Sociālistiskā dzīves veida pētījumos sievietes personības tikumisko un estētisko vērtību nozīme ir vismazāk izvērtēta. Noraidot sievietes personības specifisko īpašību agrāko izpratni, nepelnīti tika ignorēta sievišķība vispār. Līdz ar to nenovērtēja vienu no sociālistiskā dzīves veida ētisko un estētisko vērtību pilnveidošanas iespējām. Sievietes personības ētikas un estētikas jautājumiem veltītas domas varam atrast A. Dripes, J. Liepiņa, J. Zālīša publikācijās, kā arī tulkotajos padomju un pārējo sociālistisko valstu autoru darbos, piemēram, V. Čekaļina, M. Kļimovas-Fignerovas, J. Knoblohovas, R. Neiberta u. c. grāmatās.¹

Nepietiekami propagandēti atsevišķi pētījumi par šīm problēmām, kaut gan tie pelna daudz lielāku ievēribu.

¹ Čekaļins V. Mīlestība un ģimene; Kļimova-Fignerova M. Grāmata sievietēm. R., 1971; Knoblohova J. Mīlestība, laulība un tu. R., 1966; Neiberts R. Jaunā laulības grāmata. R., 1971; Dineika K. Sievietes skaistumam un veselībai. R., 1979.

Interesantas atziņas deva Daugavpils Pedagoģiskā institūta pasniedzēja L. Timoščenko aptauja par mūsdienu meitenes īpašībām. Pārsteidza tas, ka trešajai daļai skolnieču un gandrīz pusei studenšu nav sievietes personības ideāla. Pie līdzīga secinājuma, pētot mūsdienu meiteņu personības ideālu, nonāca arī autore, pie tam pārsteidzošs ir fakts, ka ārkārtīgi maza jauniešu daļa personības ideālu saskata savos vecākos vai tuviniekos un gandrīz nemaz — savās skolotājās. Varam secināt, ka skolotājas ne vienmēr apzinās to, ka viņām jābūt ne tikai gudrības, bet arī sievišķīgās pievilcības paraugam. Tas ir grūti un prasa papildu piepūli jau tā noslogotajā skolotājas darba ritmā, un, sevi žēlodamas, atļaujamies iet klasē ne vienmēr kārtīgā, tīrā tērpā un apavos, ne vienmēr atrodam laiku matu sakārtojumam, bet ar to pašu zaudējam vairāk nekā iegūstam. Un mūsu meitenēm tad sievišķības ideāls jāmeklē kino ekrānā vai dažkārt no mūsu realitātēm tālā īstenībā.

Laī pilnveidotu sievišķības ētiskās un estētiskās vērtības, tām meitenes audzināšanā jābūt uzmanības centrā kā ģimenē, tā arī mācību iestādē. Pirmais un izšķirošais nenoliedzami ir pieaugušās sievietes pozitīvais paraugs, kas viņai dod morālas tiesības taktiski kontrolēt un vadīt topošās sievietes garīgo un fizisko pilnveidošanos — novērst rupjības, žargonu un vaļību runas kultūrā, veidot vieglumu un grāciju stājā, gaitā, kustībās, audzināt prasmi saglabāt sevī un ap sevi skaidrību, tīrību, skaistumu, sievietes godu un cieņu. «Gods un tikums tautas izpratnē ir augstākā — garīgā skaistuma izpausme... Šī vienība vispār raksturo cilvēcisko vērtību izpratni tautas daiļradē,» raksta P. Zeile. «Gods un tikums ir viens no pamatkritērijiem cilvēka vērtībai.

Kam, meitiņa, skaisti augi,
Kam ar godu nedzivoji? ...»¹

jautā tautas dziesma. Tautas dziesmās allaž pretstatīts ārējs skaistums iekšējam tukšumam, prāta un jūtu nabadzībai.

Personības garīgais skaistums un dzīves veida ētiskās un estētiskās vērtības izpaužas arī cilvēku savstarpējās attiecībās darbā un ģimenē, visdažādākajās sabiedriskās

¹ Zeile P. Estētiskā doma Latvijā, 65. lpp.

dzīves sfērās. Tikumiskās un uzvedības kultūras nozīmē svarīgs ir sievietes un vīrieša attiecību raksturs, ko galvenajos vilcienos veido izpratne par pretējā dzimuma īpatnībām, sievišķības un vīrišķības izpausmēm. Diemžēl ne viss šajās attiecībās atbilst sociālistiskā dzīves veida principiem un ideāliem.

Sievietes un arī vīrieša personības specifisko īpašību nenovērtēšanu netieši veicināja dzimumu tiesiskās vienlīdzības vulgārā, vienkāršotā izpratne, uzskati par absolūto vienlīdzību visās savstarpējo attiecību izpausmēs un uzvedības kultūrā. Tā, piemēram, ja vīrietis vienkāršoti izpratis tiesību vienlīdzību, viņš ne par pussolīti nepiekāpsies sievietes priekšā, katru darbu kā ar mēru nomērīs — ka tikai viņa daļa nav lielāka vai grūtāka, atļausies darbā rupji uzkliegt padotai sievietei, bet mājas dzīvē centīsies saglabāt «patriarha» privilēģijas. Sādi vīrieši demonstrē savu vīrišķību izveicībā pirmiem iespraukties transporta līdzeklī, apsēties tajā un ar uzvarētāja skatienu pašapmierinājumā nolūkoties uz stāvošām sievietēm. Ar vīrišķību nereti saprot prasmi tā iekārtoties ģimenes pienākumu sadalē, lai maksimāli atbrīvotos no bērnu audzināšanas, māsasaimniecības pienākumiem, no grūtā un svētā uzticības pienākuma mīlestībā. Uzticība un pastāvība jūtās, spēja apvaldīt pēkšņu aizrautību, kaislību arī ir būtiska vīrišķības pazīme, garīgā spēka izpausme. Sievišķību sievietē, viņas garīgo un fizisko skaistumu būtiski ietekmē viņas dzīvē nozīmīgo vīriešu vīrišķība. Jāpievienojas K. Dineikas atziņai, ka «vīrieši reizēm aizmirst, ka sievietes seja ir ne vien viņas pašas, bet arī tās vīra spogulis».¹

Nav noslēpums, ka vīrieši dažkārt ne visai vīrišķīgi vaino sievieti pārlietu lielā patstāvībā un personības stiprumā. Jā, arī stiprai sievietei vienmēr ir bijis jābūt, jo daudzu gadsimtu pieredze liecina par to, ka sieviete ar savu morālo izturētību, saprātīgumu, pievilcību allaž ir vīrietī veidojusi vīrišķību — bruņnieciskumu, augstsirdību, cēlsirdību un citas cildenas īpašības. Cilvēces vēsturē līdzās dižajiem vīriešiem allaž bijusi izcila sieviete — māte, sieva, līgava. Ne velti Nikolajs Rērihs teicis, ka uzskaitīt visu sieviešu iedvesmoto un radīto nozīmētu aprakstīt pasaules vēsturi. Mūsdienu apstākļos

¹ *Dineika K.* Sievietes skaistumam un veselībai, 29. lpp.

negatīvās parādības atsevišķu vīriešu dzīves veidā — bezatbildība bērnu audzināšanā, rūpēs par ģimeni, alkoholisms, glēvulība dzīves grūtību priekšā — objektīvi prasa to visu kompensēt ar sievietes jau gluži vīrišķīgo spēku un izturību. Ja šāda situācija ilgstoši saglabājas ģimenes dzīves veidā, neglābjami notiek vīrieša personības degradācija, kas glēvas nevarības, bezpalīdzības, brīžiem negantas nežēlības veidā izpaužas vīriešu jaunākajās paaudzēs.

Sievietes un vīrieša savstarpējās attiecībās visās dzīves veida sfērās izpaužas personības garīgā brieduma pakāpe, personības kultūra. Joprojām aktuāla ir K. Marksa doma, ka vīrieša attiecībās pret sievieti atklājas tas, cik lielā mērā cilvēciskais ir kļuvis par konkrētā cilvēka personības būtību. Attiecībā pret sievieti, pēc K. Marksa vārdiem, izpaužas arī tā bezgalīgā degradācija, kurā cilvēks var nonākt attiecībā pats pret sevi.¹

Sociālistiskajā dzīves veidā nav faktoru, kas būtiski traucētu sievietes un vīrieša personības harmonisku un pilnvērtīgu attīstību, kavētu sievišķības un vīrišķības labāko īpašību uzplaukumu sabiedrības, ģimenes un katra cilvēka laimes un tikumības vārdā. Gluži otrādi — cildenu, augstas kultūras savstarpējo attiecību veidošana visās mūsu dzīves sfērās ir mūsu sabiedrības vadošā spēka — Komunistiskās partijas politikas sastāvdaļa, mērķis un uzdevums. Tas atbilst cilvēku attiecību un dzīves veida pilnveidošanas vajadzībām un tieksmei pēc labā un skaistā. Sociālistiskā dzīves veida attīstība apliecina A. Čehova atziņu, ka cilvēka skaistuma izjūtai nav robežu. Tiekšanās pēc labā un skaistā ir iedzimta īpašība. Tās attīstība atkarīga no sociālās mikrovides, sabiedriskās iekārtas, audzināšanas un pašaudzināšanas.

Sievietes personības cildeno īpašību ietekme, viņas darbība ētisko un estētisko vērtību radīšanā ir būtisks un nepieciešams sociālistiskā dzīves veida attīstības un pilnveidošanas nosacījums. Komunistiskās partijas un Padomju valsts paredzētie sieviešu darba un veselības aizsardzības pasākumi, labvēlīgu apstākļu radīšana mātes un profesionālā darba pienākumu apvienošanai, pakāpeniska darbalaika saīsināšana strādājošām mātēm u. c.

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Из ранних произведений, с. 587.

atvieglinājumi, kuru īstenošanu vienpadsmitajā piecgadē paredz PSKP XXVI kongress¹, ļaus pilnībā izpausties sievietes garīgajam un fiziskajam skaistumam. Tas savukārt pavadīs sievieti viņas daudzveidīgajos centienos un padarīs krāšņākas un laimīgākas cilvēku attiecības un skaistāku vidi gan darba kolektīvā, ģimenes sadzīvē, sabiedriskajā un jaunrades darbā un pārējās sociālistiskā dzīves veida izpausmēs. «Nav nepieciešams izskaidrot, cik svarīgi ir, lai viss, kas mums apkārt, būtu skaists un gaumīgs,»² PSKP XXVI kongresā uzsvēra L. Brežņevs. Sociālistiskā dzīves veida tālākā pilnveidošanās pēc skaistā likumiem ir viens no komunistiskā dzīves veida radīšanas nosacījumiem.

¹ PSKP XXVI kongresa materiāli, 72.—73. lpp.

² Turpat, 83. lpp.

Sociālistiskais dzīves veids ir realitāte visās zemēs, kurās uzcelts sociālisms. Padomju dzīves veids ir vēsturiski pirmā un mūsdienās visaugstāk attīstītā sociālistiskā dzīves veida forma. Tā attīstībā izpaužas sociālistiskā dzīves veida vispārējās likumsakarības un tendences. Taču arī katras republikas darbaļaudis padomju dzīves veidā ienes daudz īpatnēja.

Pāreja uz komunismu nodrošina aizvien augstāku sociālistiskā dzīves veida progresu virzienā uz nākotnes — komunistisko dzīves veidu. Šī virzība, tāpat kā jebkura attīstība, norisinās pretstatu vienībā un cīņā. Pretrunu risināšana prasa to savlaicīgu atklāšanu un mērķtiecīgu regulēšanu, kas jāveic partijas un valsts orgāniem, darba kolektīviem, skolai un ģimenei. Šo uzdevumu pamatojumam veltīta monogrāfijā publicēto pētījumu lielākā daļa.

Sociālistiskā dzīves veida teorētiskajos jautājumos vēl sastopami atšķirīgi viedokļi, tādēļ bija nepieciešams PSKP dokumentu un PSRS Konstitūcijas aspektā sniegt dažas atziņas par dzīves veida un darbības apstākļu dialektiku.

Monogrāfijā raksturotas strādnieku šķiras darbības pamatformas padomju dzīves veidā, parādītas būtiskākās pārmaiņas lauku iedzīvotāju dzīves veidā un tā tuvināšanās pilsētas dzīves veida pozitīvajām vērtībām, atklātas inženiertehniskās un lauksaimnieciskās inteligences dzīves veida būtiskākās iezīmes attīstīta sociālisma apstākļos.

Sociālistiskā dzīves veida tapšana un attīstība atšķirībā no visiem iepriekšējiem dzīves veida tipiem ir zinātniski vadāms process, kurā noteicošā loma ir sociālistiskās

sabiedrības politiskajai sistēmai. Sociālistiskā dzīves veida nostiprināšanās un pāraugšana komunistiskajā nav iespējama bez Komunistiskās partijas politiskās vadības un komunistu personiskā parauga. Mūsu republikas pieredze apliecina Komunistiskās partijas ietekmes pieaugumu visu dzīves veida sfēru regulēšanā. Komunistisko iezīmju attīstību padomju dzīves veidā aktīvi veicina arī tautas padomes, komjaunatne, arodbiedrības un citas sabiedriskās organizācijas.

Saskaņā ar PSRS Konstitūcijā fiksētajām darba kolektīvu sociālajām funkcijām tie iegūst plašākas iespējas dzīves veida pilnveidošanā. Pieaugot darba kolektīvu nozīmei sabiedrības politiskajā sistēmā un dzīves veida pilnveidošanā, nepieciešami turpmāki teorētiskie un socioloģiskie pētījumi. Lielas iespējas dzīves veida attīstības zinātniskajā vadīšanā sniedz kolektīvu sociālās attīstības plānošana, kas šajā aspektā vēl nav zinātniski izvērtēta.

Cilvēku darbības zinātniska vadīšana, viņu sociālās aktivitātes paaugstināšana attīstīta sociālisma apstākļos ir aktuāls komunisma celtniecības uzdevums. Nozīmīgs aktīvās dzīves pozīcijas veidošanas līdzeklis ir tikumiskā audzināšana, kas cieši saistīta ar dzīves veida estētiskajām vērtībām.

PSKP XXVI kongresā L. Brežņevs uzsvēra, ka «mums vēl veicams liels darbs, lai pilnveidotu sociālistisko dzīves veidu un izskaustu visu to, kas traucē jaunā cilvēka veidošanos. Tā ir viena no neatņemamām sastāvdaļām partijas sociālajā politikā, kuras mērķis ir padomju cilvēku laime un labklājība.»¹

Lai aktivizētu cilvēku darbību dzīves veida attīstībā, nepieciešams kompleksi pētīt faktoros, kas to determinē un ietekmē. Tāpēc dzīves veida problēmu analīzes lokā ir ne tikai darbības formu izpēte, bet arī objektīvo apstākļu un subjektīvo faktoru izvērtējums, kuriem ir būtiska nozīme dzīves veida progresā.

¹ PSKP XXVI kongresa materiāli, 84. lpp.

SATURS

Ievads	3
I n o d a a. Dzīves veids — svarīga zinātniskā komunisma teorijas kategorija	5
1. Dzīves veida būtība un šo problēmu aktualitāte	5
2. Sociālistiskā dzīves veida pamatelementi un raksturīgākās iezīmes	15
3. Padomju dzīves veida sociāli ekonomiskais pamats	26
4. PSKP XXV kongress un PSRS Konstitūcija par padomju dzīves veidu	32
II n o d a a. Vienotā padomju dzīves veida galvenie sociālie paveidi	40
1. Strādnieku šķiras darbības formas padomju dzīves veidā	40
2. Sociālistisko lauku dzīves veids un tā raksturīgās iezīmes	58
3. Inženiertehniskās inteligences dzīves veida pamatjautājumi	74
4. Lauksaimnieciskās inteligences dzīves veida daži aspekti mūsdienu apstākļos	82
III n o d a a. PSRS politiskā sistēma — padomju dzīves veida regulētāja	94
1. PSKP vadošā loma padomju dzīves veida attīstībā	94
2. Tautas padomju loma sociālistiskās pilsētas dzīves veida attīstībā	103
3. Arodbiedrību darbības pamatvirzieni sociālistiskā dzīves veida attīstībā	117
4. Komjaunatnes loma sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanā	130
5. Darba kolektīvs sociālistiskajā dzīves veidā	142

IV nodaļa. Padomju dzīves veida pilnveidošanas morālie un estētiskie faktori	156
1. Morāle sociālistiskajā dzīves veidā	156
2. Sievietes loma dzīves veida ētisko un estētisko vērtību pilnveidošanā	164
Noslēgums	177

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ:
РАЗВИТИЕ, ПРОБЛЕМЫ

Издательство «Авотс» Рига 1981

Оформление художника М. Акселрода
На латышском языке

ИБ № 17

SOCIALISTISKAIS DZĪVES VEIDS:
ATTĪSTĪBA, PROBLEMAS

Redaktore M. Freija
Mākslinieciskais redaktors E. Garkevičs
Tehniskā redaktore D. Radziņa
Korektore I. Ancāne

Nodota salikšanai 27.02.81. Parakstīta iespēšanai 14.12.81. JT 25593. Formāts 84×108/32. Tipogrāfijas papīrs № 1. Literatūras garnitūra. Augstspiedums. 9,66 uzsk. iespiedi.; 11,55 uzsk. kr. nov. 10,23 izdevn. l. Metiens 3000 eks. Pasūt. № 100110. Cena 45 kap. Izdevniecība «Avots», 226047 Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. № 16/Sp/399. Iespiesta Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas Rīgas Paraugtipogrāfijā, 226004 Rīgā, Vienības gatvē 11.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

So 084 **Sociālistiskais dzīves veids: Attīstība, problēmas.** — R.: Avots, 1981. — 180 lpp.

Grāmatā PSKP XXVI kongresa lēmumu gaismā populārā formā, izmantojot Latvijas PSR konkrēto materiālu, tiek iztirzāts sociālistiskais dzīves veids, tā attīstība un problēmas. Paredzēta plašam lasītāju lokam.

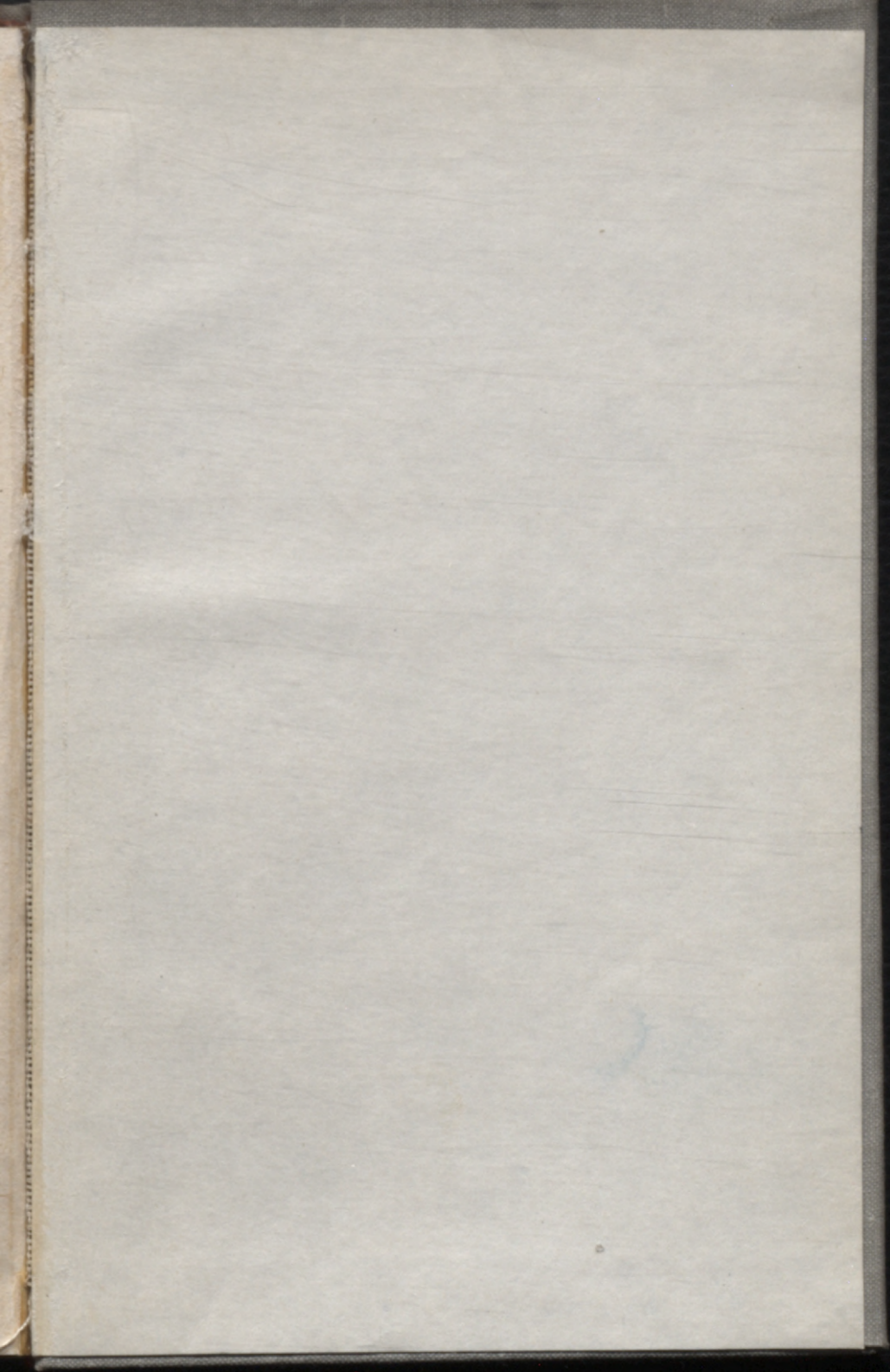
10504—16
S M 803(11)—81 81.03020500

1 MV
66.017.81

20 001. Sozialistische Ärzte und Arbeiter, 1981.
nos. 1-2. April 1981. — 180 pp.
Gesamtzahl 2001. Sozialistische Ärzte und Arbeiter, 1981.
Gesamtzahl 2001. Sozialistische Ärzte und Arbeiter, 1981.
Gesamtzahl 2001. Sozialistische Ärzte und Arbeiter, 1981.

1981
1981

1981-1981
1981-1981

Q,45